

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ
ARAP DİLİ VE BELAGATİ ANA BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SUDANLI YAZAR TAYYİB SALİH
VE
URSÜ'Z-ZEYN (ZEYN'İN DÜĞÜNÜ) ADLI
ROMANININ METİN MERKEZLİ ELEŞTİREL
ÇÖZÜMLEMESİ:
YÖNTEMBİLİMSEL BİR İNCELEME

İBRAHİM GÜNAYDIN
2502120328

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ALİ BULUT
İSTANBUL-2020

ÖZ

SUDANLI YAZAR TAYYİB SALİH VE *URSÜ'Z-ZEYN* (ZEYN'İN DÜĞÜNÜ) ADLI ROMANININ METİN MERKEZLİ ELEŞTİREL ÇÖZÜMLEMESİ: YÖNTEMBİLİMSEL BİR İNCELEME

İBRAHİM GÜNAYDIN

Tayyib Salih'in kaleme almış olduğu *Ursü'z-Zeyn* adlı roman, bu çalışmanın inceleme nesnesini oluşturmaktadır. Metin merkezli eleştirel bir çözümleme hüviyetinde olan bu çalışma, romanın kimlik, konu, olay örgüsü gibi biçimsel, ana düşünce, sembolik öğeler, kurgusallık gibi düşünsel yönlerini betimleyip açıklayarak değerlendirme gayesindedir; ancak böyle bir çalışmaya girişmeden evvel bütünsel bir bakış yakalamak gayesiyle eserin dış bağlamı statüsünde olan yazarın hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve ayrıca onun doğmuş olduğu yerin tarihi, sosyokültürel yapısı araştırılıp çalışmaya eklenmiştir.

Sudan'ın geçmişten günümüze tarihsel seyri ve toplumsal yapısına dair yapılan teknik araştırmayla *Ursü'z-Zeyn* romanının metninde yer alan tarihsel ve sosyokültürel yapı incelenebilmiş ve bu inceleme sonucunda romanın betimlenip değerlendirilmesine katkıda bulunan birtakım sonuçlara varılmıştır. Tayyib Salih'in kendisi, eserleri ve edebiyata dair düşüncelerinin mercek altına alınması ve ayrıca roman metninin çok yönlü biçimsel analizi, romanın fikrîsel zemininin ve sembolik yönünün eleştirel bir biçimde işlenebilmesini sağlamış ve böylece romanın anlaşılıp açıklanmasına yardımcı olan birtakım bulgulara ulaşılmıştır. Ayrıca romanın düşünsel arka planını gösteren kurgusallığına dair birtakım betimleme ve açıklamaların ortaya çıkmasında karakterler, mekân, zaman, anlatım teknikleri, dil, üslûp gibi metin merkezli yapısal unsurların işlenmesi büyük önem arz etmiştir.

Metin merkezli eleştirel bir çözümleme ortaya koyan bu dizgesel işlemler sonucunda, *Ursü'z-Zeyn* romanı betimlenip açıklanarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sudan, Tayyib Salih, *Ursü'z-Zeyn*, Modern Arap Dili Edebiyatı, Roman, Çözümleme.

ABSTRACT

**SUDANESE AUTHOR TAYEB SALIH AND TEXT-CENTERED
CRITICAL ANALYSIS OF THE NOVEL NAMED *URSÜ'Z-ZEYN*
(*THE WEDDING OF ZEİN*): A METHODOLOGICAL STUDY**

İBRAHİM GÜNAYDIN

The novel named *Wedding of Zein* written by Tayyib Salih is study object of this work. This study which has the character of a text-centered critical analysis is intended to describe, explain and evaluate formal aspects of the novel such as identity, theme, plot and intellectual aspects such as main thought, symbolic elements, fictional. But before undertaking such an study, the life, works, literary personality of the author, as well as the history and sociocultural structure of the place where he was born researched and added to the study. Although all of these are in the status of the external context of the text, the reason for their research is to provide a holistic perspective.

Thanks to the technical research on the historical course and social structure of Sudan from past to present, the historical and sociocultural structure in the text of the novel *The Wedding of Zein*, could be investigated. At the end of this research, some results that contribute to the definition and evaluation of the novel were obtained. Investigation of Tayeb Salih, his works and his thoughts on literature and as well as versatile formal analysis of the novel text enabled to process the intellectual basis and symbolic aspect of the novel. Thus, some findings have been reached. These findings are helpful in understanding and explaining the novel. The study of text-centered structural elements such as characters, space, time, expression techniques, language, style enabled to some descriptions and explanations of the fictionality showing the intellectual background of the novel.

As a result of these systematic processes that reveal a text-centered critical analysis, the novel *The Wedding of Zein* has been described and evaluated.

Keywords: Sudan, Tayeb Salih, *The Wedding of Zein*, Modern Arabic Language Literature, Novel, Analysis.

ÖNSÖZ

Tayyib Salih'in roman türünde kaleme aldığı *Ursü'z-Zeyn* adlı eserini, tarihsel bir konuma oturtmak niyetiyle, Sudan'ın tarihsel, toplumsal ve edebî arka planına temas edilerek Sudan ve edebiyatı hakkında bir perspektif kazandırmak bu çalışmada öncelikli gayedir. Bu gayede benimsenen temel ilke şu şekildedir:

İçeriğinde sosyo-kültürel unsurların aktarıldığı bir roman, ortaya çıkmış olduğu coğrafyanın tarihinden, kültürel kodlarından, toplumsal yapısından vb. beslenerek kendisini var eder. Bundan dolayı bu gibi romanlara dair herhangi bir betimleme ya da açıklama bu faktörler hesaba katılarak yapılmalıdır. *Ursü'z-Zeyn* romanı bu türden bir roman olduğu için onun çözümlemesinin ilk adımı bu şekilde oluşturulmuştur.

İkinci öncelikli gaye eser sahibini ve yazmış olduğu diğer eserleri tanıtmaktır. Nitekim bu araştırma, *Ursü'z-Zeyn* gibi fikirsel yönü güçlü olan edebi türlerde yazar ve eserin iç içe geçmiş olduğu ilkesi üzerinden hareket etmektedir. Genel olarak edebiyat alanında eser ve eser sahibi her ne kadar birebir aynı şeye gönderme yapmıyor olsa da yazar, özellikle de kurmaca bir geçeklik sunan roman gibi türlerde yazmış olduğu şeyin detayında kendi var oluşunu ortaya koyar. Dolayısıyla, bu gibi romanların detaylarında yazarın kendisine dair birtakım izler bulmak her zaman olası bir durumdur. Ayrıca bu durum, fenomenolojik olarak da gayet yöntemseldir. Nitekim araştırma nesnesi yapılan varlığın ne kadar fazla vechesi inceleme konusu olursa o varlık, o kadar çok betimlenebilir ya da açıklanabilir. Diğer taraftan bazı roman yazarları yazmış olduğu eserler arasına bir bağ koyar. Görüleceği gibi Tayyib Salih de bu yazarlardandır. Bu cihetle o, ikinci bölümün araştırma düzeyinde bir vechesini oluştururken onun kaleme aldığı eserler de bir başka araştırma nesnesi olarak bölüme dâhil edilmiştir. Netice itibariyle tezin ikinci bölümü, *Ursü'z-Zeyn* romanının çözümlemesinin bir diğer sacayağını oluşturmaktadır. Yukarıdaki sebepler doğrultusunda bu bölümde Salih'in yaşamı, edebî kişiliği, yazmış olduğu hikayeler ve *Ursü'z-Zeyn*'le organik bir bağı olan diğer romanları bütünsel bir perspektifle

araştırmanın içerisine alınmıştır. Böylelikle çalışmanın temel gayesini oluşturan *Ursü'z-Zeyn*'in çözümlemesinde bir yol daha kat edilmiştir.

Salih'in *Ursü'z-Zeyn* adlı romanı tezin üçüncü bölümünde metin merkezli eleştirel çözümleme kapsamında ele alınmıştır. Bu kapsamda bu bölüm iki kısma ayrılmıştır: Biçimsel Arka Plan İncelemesi, Düşünsel Arka Plan İncelemesi. Metin merkezli eleştirel çözümleme bağlamında biçimsel arka plan incelemesinde *Ursü'z-Zeyn*'in nasıl bir roman olduğu, kim tarafından ne zaman yazıldığı, edebi bir tür olarak üretiminde nelerin ele alındığı, hangi konu üzerine inşa edildiği, ne zaman, nerede, kaç defa basıldığı, basımlarındaki sayfa aralıkları, basıldığı yayınevleri, tercüme edildiği diller vb. bilgiler araştırılmıştır. Aynı zamanda olay örgüsü, karakterler, zaman ve mekân, anlatıcı, anlatım teknikleri vb. yapısal unsurlar da bu incelemenin içerisinde yer almıştır. *Ursü'z-Zeyn*' in metin merkezli biçimsel arka planına değindikten sonra metnin yine merkeze alındığı eleştirel çözümleme sürecinin ikinci aşamasını gösteren düşünsel arka planına geçilmiştir. Bu arka planda romanın fikrîsel zemini, kurgusallığı, sembolik öğeleri ve sosyo-kültürel yapısı incelenerek romanın düşünsel boyutları eleştirel olarak ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın olgunlaşması için değerli eleştiri, öneri ve tavsiyelerini sunan saygıdeğer danışma hocam Prof. Dr. Ali Bulut'a sonsuz minnettarlığımı belirtmek isterim. Tezin oluşumunda bana kıymetli vakitlerini ayırıp benimle fikir teatisinde bulunan sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Musa Alak'a teşekkürlerimi sunarım. Tez izleme komitesinde olan Doç. Dr. Sultan Şimşek ve Dr. Öğr. Üyesi Bünyamin Ayçiçeği hocalarıma emeklerinden ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Bunların yanı sıra İSAGEM'e ve oradaki saygıdeğer hocalarıma sunmuş oldukları imkanlardan ötürü müteşekkirim. Ayrıca muhterem hocam Tacettin Yavuz'a, her daim şefkatlerini üzerimde hissettiğim aileme, bu tezin her aşamasında yanımda olan sevgili müstakbel eşim Selin'e engin şükranlarımı iletirim.

İSTANBUL 2020
İbrahim GÜNAYDIN

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SUDAN'A GENEL BİR BAKIŞ

I. Tarihsel Arka Plan.....	7
A. Eski Sudan Tarihi.....	8
1. İslamiyet Öncesi Sudan.....	10
2. İslamiyet Sonrası Sudan.....	16
B. Modern Sudan.....	21
1. Osmanlı-Mısır Dönemi Sudan.....	22
2. İngiliz-Mısır Dönemi Sudan.....	28
3. Bağımsız Sudan Cumhuriyeti.....	33
II- Toplumsal ve Edebî Arka Plan.....	38
A. Sudan'da Toplumsal Düzen ve Dini Hayat.....	39
1. Toplumsal Düzen.....	40
2. Dinî Hayat.....	44
B. Modern Sudan'da Edebiyat.....	47

1. Modern Sudan Arap Edebiyatı'na Genel Bir Bakış.....	48
2. Modern Sudan Arap Edebiyatı'nda Roman.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

TAYYİB SALİH'İN HAYATI VE ESERLERİ

I. Tayyib Salih'in Hayatı.....	62
A. Doğumu.....	63
B. Eğitimi.....	66
D. Evliliği.....	71
E. Edebi Kişiliği.....	72
II. Eserleri.....	79
A. Öyküleri.....	81
1. Nahle 'ala'l-Cedvel (Dere Kenarındaki Hurma Ağacı).....	82
2. Hafnetu Temr (Bir Avuç Hurma).....	85
3. Risale ilâ Elaine (Elaine'a Mektup)	87
4. Devme Ved Hâmid (Ved Hâmid'in Devme Ağacı).....	90
5. İzâ Câet (O Geldiğinde).....	94
6. Hakeza Yâ Sâdetî (Beyler! Durum Bu Şekilde).....	101
7. Mukaddimât (Mukaddimeler: Kısa Öykü Denemeleri).....	104
a. Ugniyetu Hub (Aşk Şarkıları).....	105
b. Hutve li'l-Emâm (Öne Bir Adım).....	106
c. Leke hettâ'l-Memât (Ölene Kadar Senin İçin).....	108
d. İhtibâr (Deneyim).....	111
e. Susan ve Ali (Susan ve Ali).....	113

B. Romanları.....	114
1. Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl (Kuzey'e Göç Mevsimi).....	115
2. Bendersâh: Dav'ül-Bey.....	121
3. Bendersâh: Meryûd.....	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

URSÜ'Z-ZEYN (ZEYN'İN DÜĞÜNÜ)'İN METİN MERKEZLİ ELEŞİREL ÇÖZÜMLEMESİ

I. Biçimsel Arka Plan İncelemesi.....	135
A. Ursü'z-Zeyn'e Panoramik Bir Bakış.....	136
B. Romanın Kimliğine Dair Bir Soruşturma.....	138
C. Romanın Konusunun Belirlenimi.....	140
1. Birinci Aşama: Olayların Dökümü.....	141
2. İkinci Aşama: Olay Dökümünde Yer Alan Ana Karakter.....	146
3. Üçüncü Aşama: Olay Dökümünde Yer alan Temel Olay.....	146
4. Dördüncü Aşama: Olay Dökümünün Yaşandığı Zaman.....	146
5. Beşinci Aşama: Olay Dökümünün Geçtiği Mekân.....	146
6. Altıncı Aşama: Bulguların Değerlendirilmesi.....	147
D. Romanın Metninden Pasajlar ve Çevirileri.....	148
1. Birinci Bölüm.....	149
a. Birinci Pasaj.....	149
b. İkinci Pasaj.....	149
2. İkinci Bölüm	150
a. Birinci Pasaj.....	150
b. İkinci Pasaj.....	150

3. Üçüncü Bölüm.....	152
a. Birinci Pasaj.....	152
b. İkinci Pasaj.....	153
4. Dördüncü Bölüm.....	154
a. Birinci Pasaj.....	154
b. İkinci Pasaj.....	155
5. Beşinci Bölüm.....	156
a. Birinci Pasaj.....	156
b. İkinci Pasaj.....	156
6. Altıncı Bölüm.....	157
a. Birinci Pasaj.....	157
b. İkinci Pasaj.....	158
7. Yedinci Bölüm.....	159
a. Birinci Pasaj.....	159
b. İkinci Pasaj.....	159
8. Sekizinci Bölüm.....	160
a. Birinci Pasaj.....	160
b. İkinci Pasaj.....	160
c. Üçüncü Pasaj.....	161
9. Dokuzuncu Bölüm.....	163
a. Birinci Pasaj.....	163
b. İkinci Pasaj.....	164
10. Onuncu Bölüm.....	165
a. Birinci Pasaj.....	165
b. İkinci Pasaj.....	165

c. Üçüncü Pasaj.....	166
d. Dördüncü Pasaj.....	167
E. Romanın Yapısal Unsurları.....	169
1. Olay Örgüsünün Dizgesel Sunumu.....	170
a. Birinci Bölüm.....	172
b. İkinci Bölüm.....	173
c. Üçüncü Bölüm.....	174
d. Dördüncü Bölüm.....	176
e. Beşinci Bölüm.....	177
f. Altıncı Bölüm.....	178
g. Yedinci Bölüm.....	179
h. Sekizinci Bölüm.....	180
i. Dokuzuncu Bölüm.....	181
j. Onuncu bölüm.....	183
2. Romandaki Karakterler.....	186
a. Ana Karakter.....	187
b. Yardımcı Karakterler.....	189
(1) Ni'me.....	190
(2) Hanîn.....	192
(3) Mahcûb ve Grubu.....	194
(4) Seyfuddin.....	197
c. Romanın Diğer Karakterleri.....	198
3. Romandaki Mekânsal Öğeler ve İşlevselliği.....	203
4. Romanın Anlatısındaki Zaman Algısı ve İşlevselliği.....	210
5. Romanda Anlatıcı ve Bakış Açısı.....	216

7. Romanın Anlatım Teknikleri.....	220
a. Öyküleme Tekniği.....	222
b. Tasvir Tekniği.....	223
c. Diyalog Tekniği.....	226
d. İç Çözümleme Tekniği.....	228
e. Özetleme Tekniği.....	229
f. Montaj Tekniği.....	230
g. Açıklama Tekniği Tekniği.....	232
h. Yorumlama Tekniği.....	233
i. Leyt-motif Tekniği.....	234
j. Geriye Dönüş Tekniği.....	236
k. Metinlerarasılık Tekniği.....	238
8. Romanın Anlatım Dili ve Üslûbu.....	239
II. Düşünsel Arka Plan.....	244
A. Romanın Fikirsal Zemini.....	245
1. Ana Düşünce.....	246
2. Yardımcı Düşünceler.....	250
B. Romanın Kurgusal Yapısı.....	254
1. Kurgunun Dizgesel Açıklaması.....	255
2. Kurgudaki Kurmaca Gerçeklik.....	265
C. Romanın Sembolik Yönü.....	269
1. Sembolik Öğeler.....	270
2. Sembolik Öğelerdeki Sembolizm.....	276
E. Romanın Sosyokültürel Yapısı.....	279
1. Sosyokültürel Yapı.....	280

2. Sosyokültürel Yapıya Dair İzler.....	283
SONUÇ.....	289
KAYNAKÇA.....	292
ÖZGEÇMİŞ.....	303

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.y.	: Aynı yer
Bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım
C.	: Cilt
Çev.	: Çevirmen
Der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İşleri Ansiklopedisi
No	: Derginin sayısı
Md.	: Maddesi
par.	: Paragraf
s.	: Sayfa numarası
ss.	: Sayfa numaraları
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
y.y.	: Yayın yeri yok
Yay.	: Yayınları, Yayıncılık

GİRİŞ

Metin merkezli eleştirel çözümleme üzerine kurulu bu çalışma roman olması bakımından *Ursü'z-Zeyn*'i ele alacaktır. Diğer edebî türlere nazaran farklı anlatım teknikleri kullanan roman, uzun bir nesir anlatı türüdür.¹ Biçimi, konusu ve üslûbu açısından çok çeşitlilik gösteren bu edebî tür, “gerçek” dünyayı ya da gerçek dünyanın benzeyebileceği şeyi betimlediği için temsil geleneğinin² bir parçasıdır. Yaşamın gerçekçiliğinden kaynağını aldığı hâlde, kurmaca bir gerçekçilik oluşturmasıyla ön plandadır.³

Birçok farklı açıdan değerlendirilip betimlemesi ve açıklaması yapılabilecek olan *Ursü'z-Zeyn* romanı, bu çalışmada eleştirel bir okumayla çözümleme sürecine tabi tutulacaktır. Bu eleştirel çözümlemenin merkezi noktasını *Ursü'z-Zeyn*'in metni oluşturmaktadır.

Bu çalışmada metnin yapısal unsurlarının, konusunun, yazarın metinde geliştirdiği duygu, düşünce ve temaların incelenmesi, eleştirel çözümleme sürecinin önemli bir sacayağını oluşturacaktır. Ancak yöntembilimsel bir inceleme niyetinde olacak olan bu çalışma, metnin yazarı olarak Tayyib Salih'i ve Sudan'ın tarihsel, toplumsal, edebî vb. arka planlarını da içerecektir. Zira eleştirel bir çözümleme yapabilmek için eserin dış bağlamı mesabesinde olan yazarın kendisi, ele almış olduğu edebî yazılar, yaşamış olduğu dinî ve sosyal çevre, etkilenmiş olduğu edebî ortam, geçmişten gelen gelenek ve yazılı kültür, ilgili metinde bütünsel bir bakış açısı yakalamak adına çalışmaya dâhil edilecektir. Dolayısıyla bu çalışmadaki çözümleme, metnin sınırları içerisinde dolaştığı gibi metnin yukarıda ifade edilen dış bağlamı üzerinden de değerlendirme aşamasına geçme niyetinde olacaktır.

¹ Gürsel Aytaç, **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Say Yayınları, İstanbul, 2009, s. 230.

² Düşünce tarihinde sanat ve edebiyat alanında temsil geleneği üzerine bkz: Eric Auerbach, **Mimesis: Batı Edebiyatında Gerçekliğin Tasviri**, Çev. Herdem Belen, İstanbul, İthali Yayınları, 2019.

³ Nicholas Royle, vd., **Şu Edebiyat Denen Şey: Okumak, Düşünmek, Yazmak**, Çev. Mukadder Erkan, İstanbul, Notos, 2016, ss. 53-5.

Ayrıca bir roman metnini çözümleme girişimi olan bu çalışma, eleştirel kimliğiyle her zaman iş görmeye çalışacaktır. Nitekim metin çözümleme girişimleri, metinleri biçimsel açıdan ele alırken çözümlemeye dâhil edilecek eleştirel boyut, bu açının ötelere yönelerek onu kapsayıp aşma amacını güder. Bu bakımdan eleştiri, çözümlemeye nazaran daha geniş kapsamlıdır. Dolayısıyla bu çalışmada eleştiri, metnin daha da iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla onun niteliklerini değerlendirip betimleme ve açıklama gayretine; metnin estetik değeri konusunda yargı ve çıkarımda bulunma çabasına gönderme yapar.⁴

Edebiyat metinleri, çok yönlü kavramsal ilişkiler üzerine kuruludur. Edebiyat metinlerinde gerçek yaşamdaki insanlar ve olaylar olduğu gibi aktarılmaz; bunlar belirlenen bir biçim üzerine yeniden düzenlenerek sunulur. Bu biçimsel düzenlemeyi görebilmek, ilgili edebî metni eleştirel okumakla olanaklı hâle gelir. Edebî metnin düzenleniş biçimi, düşünce ve duygu yapısı, anlatım üslubu eleştirel okumanın eksenine dâhil olur. Analitik düşünce yetisini geliştiren bu eleştirel okuma, aynı zamanda bilişsel ve kılışsal bir etkinlik olmasıyla da edebî metnin işlevselliğini arttırması bakımından da önemlidir.

Amacını *Ursü’z-Zeyn*’in metin merkezli eleştirel bir çözümlemesi şeklinde belirleyen bu çalışma yöntembilimsel bir incelemedir. “Yöntem” kelimesinin türediği en basit form “yön” sözcüğüdür.⁵ Bu sözcük tek başına kullanılmayan bir kelimedir. Tek başına bir anlamı olduğu hâlde, bu anlamın ortaya çıkması için bir isimle tamlanması gerekir. Hangi durumda ve hangi koşulda olursa olsun, kesin olarak bir “şey”in yönü olmalıdır. Dolayısıyla “yön” kelimesini kullanırken sabit bir yerin olması kaçınılmaz bir durumdur. İlgili sabit yerle birlikte “yön” kelimesi anlam kazanacaktır. Herhangi bir noktasal değer olmadığı vakit bir yönden bahsetmemiz söz konusu değildir.

⁴ Bir edebiyat tarihçisi, dilci ve eğitimci olan Mustafa N. Özön, eleştiri terimini şu şekilde tanımlamaktadır: “Edebiyat veya sanat eserlerinin incelenerek, onları açıklamak ve bu açıklama sonunda gerekli sebeplerle bir hüküm vermektir.” Bkz.: Mustafa N. Özön, **Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1954, s. 269. Ayrıca bir şair, romancı ve yazar olan Attilâ İlhan’ın şu tanımı bu çalışmadaki eleştirinin mahiyetine dair önemli bir ölçüdür: “belli bir şeyi, belli bir bilgi çerçevesi içerisinde, duyarlılığı yüksek ve sonuçları öznel bir ölçüyle, ölçüp değerlendirmek”. Bkz.: Attilâ İlhan, **Gerçekçilik Savaşı**, İstanbul, Yazko Yayınları, 1980, s. 35.

⁵ Tuncer Gülensoy, **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 1166.

Ayrıca bu kelime, bir şeyin belli bir noktaya baktığı “yan”; bir kimsenin yüzünün dönük bulunduğu ya da bir şeyin yüzlerinden birinin belli bir açıyla bir noktaya baktığı “taraf” anlamında kullanılır.⁶ Bu anlamıyla da ancak başka bir “şey”le tamamlandığında işlevsellik kazanabilir; noktasal bir değer burada da söz konusudur. Böyle bir tanım akla, “bakış açısı” ifadesini getirmektedir. Nitekim burada ilgili şeyin baktığı yerden bahsedilmektedir. Bunların yanında bir yere gitmek için izlenen yolun kendisine de yön denilir.⁷

Yukarıda dile getirilenlerden, “yön” kelimesine dair üç unsur ortaya çıkartmak mümkündür:

- 1- durulan yer,
- 2- bakılan yer,
- 3- bu iki yeri birbirine bağlayan yol.

Bu üç unsur bir araya getirildiğinde bütünü gösteren ve ancak başka bir kelimeyle ifade edilen bir anlam ortaya çıkmaktadır. Bu sözcük üzerinden türetilen “yöntem” kelimesi de bu üç unsuru kendinde barındırmaktadır. Nitekim gerek sözlükteki anlamıyla gerekse bir terim olarak felsefi literatürde geçmiş olduğu tanımıyla⁸ yöntem kelimesi, amaca erişmek için izlenen, tutulan yolun kendisi olarak tarif edilir. Dolayısıyla “yön” kelimesi herhangi bir şeyin, durduğu, baktığı yeri ve bu iki yeri birbirine bağlayan yolu verirken yöntem kelimesi de bu eylemsellik içerisinde takip edilen usule gönderme yapmaktadır. Bu usul çok yönlü bir anlama sahiptir. Bir ülkenin dış siyasetinde izlemiş olduğu politika ya da bir bilgisayarın hangi programları nasıl çalıştırmasını belirleyen işletim sistemi veya da kurumsal bir şirketin prosedürü; işte bunların hepsi bir usulle diğer bir deyişle bir yordamla; belirlenen istikamette izlenmiş olan bir yöntemle ilişkilidir ve bu yöntem ilgili şeyi yaparken tutulan düzenli ve dizgisel yolun kendisidir.

Diğer taraftan yöntem kelimesinin anlam kümesi esas alınarak, “temel” ya da “ilke” kelimeleriyle organik bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir.⁹ Bu ilişkiler

⁶ Ali Püsküllüoğlu, **Öz Türkçe Sözlük**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1971, s. 330; Gülensoy, s. 1166.

⁷ Erkan Kiraz, **Etimolojik Türkçe Sözlük: Kelime-Köken**, PDF, 2006, s. 324. Bkz.: [https://turuz.com/storage/Dictionary/2011/0143-Etimolojik_turkce_sozluk-\(kelime-koken\)\(3.819KB\).pdf](https://turuz.com/storage/Dictionary/2011/0143-Etimolojik_turkce_sozluk-(kelime-koken)(3.819KB).pdf), 25 Ekim 2020; Gülensoy, s. 1166; Püsküllüoğlu, s. 330.

⁸ Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 1975, s. 190; Püsküllüoğlu, s. 330.

⁹ Ahmet Cevizci, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yay., 1999, s. 594.

ağında yöntem, içinde bir temel ya da ilke veyahut bir kural barındıran şeyin kendisine gönderme yapar. Dolayısıyla yöntem için, en basit tanımıyla bir kuraldır ya da kurallar topluluğudur¹⁰ denilmesi gayet yerinde bir tespittir.

Genel olarak yöntembilim yöntemleri eleştirel bir şekilde inceleyip ilkeler geliştiren bir bilim dalıdır.¹¹ Bir yöntemin içindeki kurallar her daim mantıksal düzeyde ölçülebilir, denetlenebilir ve dizgesel ölçütlerle yeniden ihdas edilebilir.¹² Nitekim her yöntem, durmuş olduğu yer ve bakmış olduğu açı nispetince, eleştirel düşüncenin bir nesnesi konumundadır. Dolayısıyla bu yöntem üzerinden üretilen her bilgi yoruma açık olacaktır. Bu bağlamda yoruma açık olan her şey de gerçek olanı iddia etmekten sakınacaktır. Nitekim her yöntem, katı bir gerçekliğin taraftarı olmamalıdır; olabildiğince yumuşak bir yapıyla kendini ortaya koymalıdır. Bu yumuşak yapı, onun dizgeselliğinin eleştiriye açık olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak belirtmek gerekir herhangi bir şeyi ele alıp onu incelemek ve sonrasında betimleyip açıklamak adına ortaya konan yöntemler arasında tabiki de “iyi” ya da “kötü” gibi üstünlük ifade eden nitelemeler söz konusu olmalıdır. Bu nitelemelerle yöntemler arasında bir tercih söz konusu olmaktadır. Böylelikle bu tercihler üzerinden bazı yöntemlerin diğerlerinden daha iyi olduğu ve bazen söz konusu olanın bu olduğunun bilinebilir olduğu ortaya çıkmaktadır.

Özellikle yeni yöntemler oluşturmak üzere ilkeler geliştiren bilime nispetle bu tezin başlığına “Yöntembilimsel Bir İnceleme” ifadesi yerleştirilmiştir. Zira bu tezin amaçlarından bir tanesi de “Bir anlatım biçimi olarak nesir türünde edebî bir metnin çözümlemesi nasıl yapılır?” sorusunu eleştirel bir şekilde cevaplamaya gayret etmektir. Dolayısıyla bu doğrultuda yapılan *Ursü’z-Zeyn*’in eleştirel çözümlemesi, bu tür edebî bir eserin analizinde kullanılabilecek bir yöntemi, alt metninde içerecektir; ancak belirtmek gerekir bu çalışmada amaç her bir kişinin nesir türünde herhangi bir metin çözümlemesi için izlemesi gereken genel bir yöntemi öğretmek değildir. Burada yapılan şey, bu çalışmanın izlediği yöntemi, nesir türünde bir edebî metin üzerinden pratikte işletmek ve bu yöntemin işlerliği ya da işlemezliliği

¹⁰ Afşar Timuçin, **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Bulut Yay., 2004, ss. 518-21.

¹¹ Akarsu, s. 91.

¹² René Descartes, **A Discourse of Method**, PDF Books World, s. 6.

zerinden edebiyat alanında bu tip metinlerde yeni tasavvurlar oluşturmaya zemin hazırlamaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SUDAN'A GENEL BİR BAKIŞ

Tezin bu bölümünde Sudan'nın tarihî evrelerine temas edilecek ve sonrasında bütünsel bir yaklaşımla Sudan'ın toplumsal ve dinî yapısı ele alınacaktır. Sudan'ın tarihsel arka planı, toplumsal ve dinî yapısı dile getirildikten sonra Modern Sudan Arap Edebiyatı ve bu edebiyatta romanın çıkışı ve gelişimi incelenecektir.

I. TARİHSEL ARKA PLAN

Sudan'ın geçmişten günümüze tarihsel seyrinin genel olarak anlaşılması ve böylelikle bu tarihe dair bir perspektif edinilmesi için eski Sudan tarihi İslamiyet öncesi ve sonrası şeklinde iki kısım olarak mercek altına alınacaktır. Büyük ölçüde birincil kaynaklar kullanmak suretiyle eski dönem Sudan tarihine dair birtakım bilgiler verildikten sonra bütünü görmek maksadıyla modern Sudan tarihi Osmanlı-Mısır Dönemi Sudan, İngiliz-Mısır Dönemi Sudan ve Bağımsız Sudan Cumhuriyeti şeklinde üç başlıkta ele alınacaktır.

A. ESKİ SUDAN TARİHİ

Sudan'ın kökleri, eski Mısır'ın tarihiyle iç içe geçmiştir. Bundan dolayı Sudan'ın tarihsel köklerinden bahsederken eski Mısır'dan bahsetmek, Sudan'ın yaşamış olduğu tarihî evreleri anlamak adına gereklidir. Aynı zamanda Sudan, eskiden coğrafi olarak Etiyopya (Habeşistan) şeklinde ifade edilen topraklar içinde yer almasından dolayı, Sudan'ın tarihi, kadîm Etiyopya tarihiyle de doğrudan ilişkilidir.¹³

Günümüzde Güney Mısır olarak bilinen topraklar, eski tarihlerde Büyük Nil'in iki tarafı Mavi ve Beyaz Nil boyunca kurulu birtakım krallıkların merkezini oluşturmaktaydı. Bu bölge, bu topraklarda bilinen ilk krallık olan Etiyopya Krallığının merkeziydi. Eski Mısır ile Büyük Nil koridorunda kurulmuş olan ve günümüz Sudan Cumhuriyeti'ni de içine alan Etiyopya, Napata, Mervâ, Aksûm gibi krallıkların arasında siyasî, ticarî ve aynı zamanda kültürel ilişkiler yaşanmıştır.¹⁴

Eski Mısır'ın Persliler, Büyük İskender'le beraber Yunanlılar, sonrasında gelen Romalılar tarafından alınmasıyla beraber Etiyopya toprakları bu imparatorluklarla da birtakım ilişkiler içerisine girmiştir.¹⁵ Yine bu topraklar İslamiyetin ortaya çıkışı ve çok geçmeden Mısır'ı almasıyla beraber farklı bir tarihî evreye girmiştir. Nitekim bölgeye çok sayıda Arap kabileleri göç etmiş ve mevcut siyasî ve demografik yapı zamanla değişmiştir.¹⁶

Osmanlı Devleti döneminde de Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yla birlikte Sudan yeni siyasî oluşumlara ve toplumsal değişimlere tanıklık etmiştir. İngilizlerin Mısır'ı işgaliyle başlayan ve ardından manda yönetiminde sömürgeleştirdiği Sudan toprakları, bağımsızlık mücadelesinde başarılı olmuş ve sonrasında Sudan Cumhuriyeti kurulmuştur.¹⁷

¹³ Naum Şükayr, **Târîhü's-Sûdân**, thk. Muhammed İbrâhim Ebû Selim, Beyrut, Dârü'l-Cil, 1981, s. 9.

¹⁴ Abdullah Huseyn, **es-Sûdân: Mine't-Târîhi'l-Kadîm ilâ Rihleti'l-Be'seti'l-Misriyye**, Kâhire, Müessesetü Hindavî li't-Ta'lim ve's-Sekâfe, C.I, 2012, s. 29.

¹⁵ Mahmud Şâkir, **Sûdan**, Beyrut, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1981, s. 9.

¹⁶ LaVerle Berry, **Sudan: A Country Study**, 5. bs., Washington, Federal Research Library of Congress, 2015, ss. 3-4.

¹⁷ Şükayr, **a.g.e.**, s. 9; Şâkir, **a.g.e.**, s. 9.

Coğrafi olarak eski dönemde Etiyopya toprakları, güneye doğru Kızıldeniz boyunca devam ederek bugünkü Eritre'yi ve aynı zamanda Nil'in en güneyini de içine alarak günümüzde Güney Sudan'ı, Sudan Cumhuriyeti'ni ve Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti'ni kendi sınırlarına dâhil ederdi. Günümüzdeki Sudan Cumhuriyeti, Müslüman coğrafyacıların VIII. yüzyılda “Bilâdü's-Sûdân” adını vermiş olduğu bölgenin doğu kısmını oluşturmaktadır. Bilâdü's-Sûdân içerisinde yer alan Batı Sudan ise Afrika'nın Atlas Okyanusu kıyısındaki Senegal ve Gambia taraflarına tekabül eder. Doğu ile Batı Sudan arasında kalan Çad Gölü havzasını kapsayan bölgeye de Orta Sudan denilmiştir.¹⁸

Sudan'la alakalı genel birtakım bilgiler verdikten sonra bu bölüm başlığı altında İslamiyet öncesi ve sonrası şeklinde iki başlıkla Sudan'ın tarihi, coğrafyası, bu dönemlerdeki siyasî ve idarî yapısı vb. şeyler daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

¹⁸ Ahmet Kavas, “Sudan” **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXVII, 2009, s. 461; Levent Öztürk, “Etiyopya”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XI, 1995, s. 491; Amr Ömer, **es-Sûdân: Târîhun Muzdarib ve Mustekbelun Gâmid**, 2015, ss. 2-5, (Çevrimiçi), PDF, 21 Ekim 2019.

1. İslamiyet Öncesi Sudan

Etiyopya topraklarında yerleşim, MÖ 5000'li yıllara kadar uzanmaktadır. Büyük Nil'in iki yakasında kurulan krallıklar ticarî, askerî, idarî açıdan gelişmiş krallıklardı. Bu krallıklar mimarî alanda da ileri gitmiş ve mimarî estetik taşıyan birçok eserler inşa etmişlerdir. Diğer yandan krallıkların kurulduğu bu topraklar, Tevrat'ta "Kûş" ismiyle ifade edilmiştir. Ayrıca Nil'in bu tarafları MÖ 300'lü yıllara -Yunanlıların Mısır hâkimiyeti zamanında- ait yazıtlarda "Etiyopya" ismiyle de anılmıştır. Yunancada "Etiyopya" sözcüğü, "siyah yüz, son derece esmer, yanık ten" gibi anlamlara gelmektedir.¹⁹

Bu topraklarda kurulan Etiyopya Krallığı, MÖ 3700'lü yıllardan MÖ 1600'lü yıllara kadar devam etmiştir. Bu krallık, günümüzde Güney Mısır'da Nil Nehrinin doğu kıyısında antik şehir Asvan'daki Birinci Şelale'den (Asvan Şelalesi)²⁰ başlar, Nil Nehri'nin güneyde en uzak noktasına kadar devam ederdi.²¹

Bu topraklar, verimli olması, değerli maden yatakları üzerinde yer alması ve coğrafi konumu sebebiyle, eski dönemlerden itibaren kitleler hâlinde gerçekleştirilen Sâmi göç dalgalarını üzerine çekmiştir. Tevrat'a göre Hz. Nûh'un torunu; Hâm'ın oğlu Kûş, Mısır'a gelerek Yukarı Nil'e yani Etiyopya Krallığının kurulduğu topraklara doğru yönelmiş ve Mervâ (Meroe) şehrini kurmuştur.²²

Bu topraklarda yaşayan insanlar Yunanca "Etiyopya" sözcüğünün karşılığı olan "Sûd" kelimesiyle de isimlendirilmişlerdir. "Sûd" kelimesiyse Arapça bir kelime

¹⁹ Yunan tarihçilerinden Herodot (MÖ 484-425) ve Strabon (MÖ 63-MS 23), Etiyopya topraklarını "Kûş Bölgesi" olarak da isimlendirirdi. Nitekim bu isim eski dönemlerde Etiyopya ismi için dile getirilmekteydi. Ayrıca Etiyopya kelimesi, Arapça'da "Habeşe" sözcüğüyle karşılanmaktadır. Dolayısıyla eski dönemde Etiyopya, Kûş Bölgesi ve Habeşe kelimeleri, farklı kültürlerde birbirlerinin yerlerine kullanılan özel yer isimlerinden ibarettir. Bkz.: Bevlus Mes'ad, **el-Hebeşe ev Etîyubyâ fî Munkalib min Târîhihe**, Kâhire, D.N Kâhire, 1935, ss. 3-4; Mekki Şebike, **es-Sûdân 'Abre'l-Kurûn**, Kahire, Lecnetü't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1964, ss. 5-8.

²⁰ Asvan Şelalesi, Nil Şelaleleri arasında bulunur. Sudan'daki Asvan, Mısır ve Hartum arasındaki bölgede yer alır. Büyük kayalar ve kayalık adalardan oluşan bir grup şelalelere, Nil Şelaleleri şeklinde isim verilmiştir. Nil'in en büyük şelaleleri Asvan, Vâdihalfâ, Henk'dir.

²¹ Osmân Sâlih Sebbî, **'Alakatu's-Sûdân bi-Etîyubyâ 'abra't-Târîh**, Kâhire, Mektebu'l-A'lâm, 2002, ss. 5-7; Şükayr, **a.g.e.**, ss. 9-10; Şâkir, **a.g.e.**, s. 10; Huseyn, **a.g.e.**, C.I, s. 37.

²² Şükayr, **a.g.e.**, s. 33; Berry, **a.g.e.**, s. 5.

olup “siyah, kara, koyu renkli” anlamına gelen “esved” kelimesinin çoğuludur. Burada yaşayan kişilerin siyahî olmasından dolayı Müslüman coğrafyacılar burada yaşayan kişileri bu isimle zikretmiş ve Sûd’un yaşamış olduğu bu bölgeye de “Bilâdu’s-Sûdan” ismini vermişlerdir.²³

Sûd’luların kökenlerinin nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu hususa dair farklı görüşler vardır. Bazı tarihçiler, Sûd’un herhangi bir yerden göç ederek gelmediğini, bilakis bu topraklarda yaşayan ve bu bölgede farklı kabileler olarak çeşitli kollara ayrılan yerli halk olduğunu söyler. Diğer bazı tarihçilerse, bu kişilerin Kızıldeniz yoluyla Asya’dan geldiklerini ve aslında tenlerinin siyah değil beyaz olduğunu, nesiller boyunca güneşin ve coğrafi birtakım koşulların etkisiyle tenlerinin siyahlaştığını dile getirir.²⁴

Tarihte VI. Mısır Hanedanı’nın (MÖ 2703-2500) ikinci kralı I. Pepi, Etiyopya Krallığını ilk işgal eden kişi olarak gösterilir. VI. Mısır Hanedanı’nın diğer bazı kralları da bu toprakları işgal etmiştir. Sonrasında oradan almış oldukları ganimetleri Mısır topraklarına getirmişlerdir.²⁵ Bu Mısır Hanedanı’nı Güney Asya’dan gelen Hiksoslar (Hyksos)²⁶ yıkmış ve Mısır’ı ele geçirmişlerdir. Hiksoslar yaklaşık altı asırdan daha fazla Mısır’a hükümdar olmuşlardır. Tarihçiler bu dönemin MÖ 2214 ila 1600’lü yıllarını kapsadığını ifade eder. Bu dönemde bazı Mısırlılar, Hiksos hükümdarlarının adaletsiz yönetiminden memnun kalmamış ve bu toprakları terk ederek Etiyopya Krallığına göç etmişlerdir.²⁷

Etiyopya Krallığından sonra Napata Krallığı, XVIII. Mısır Hanedanı’nın (MÖ 1600) başlangıcından XXV. Mısır Hanedanı’nın (MÖ 224) sonuna kadar olan zaman diliminde, Etiyopya topraklarında hükümlanlığını sürdürmüş bir diğer krallıktır. Bu krallığın başkenti, Mısır hiyerogliflerinde kutsal dağ olarak geçen Berkel Dağının eteklerinde kurulmuş Napata’dır. Bu antik şehir, günümüzde Hartum’un yaklaşık

²³ Öztürk, **a.g.m.**, s. 491.

²⁴ Şükayr, **a.g.e.**, s. 10; Şâkir, **a.g.e.**, s. 9; Berry, **a.g.e.**, s. 4.

²⁵ Etiyopyalılar, eski dönemden günümüze kadar özellikle Mısır ve Yemen gibi farklı bölgelerle daima iletişim hâlinde kalmışlardır. Bu iki bölgeyle zaman zaman savaşlar yaşanmış, bunların sonucunda bazen yenilmiş bazen de zafer kazanmışlardır. Ancak hiçbir zaman asıl Etiyopyalıların varlığına ve bağımsızlığına zevâl gelmemiştir. Bkz.: Seyyid Abdullah Ra’d, “Alâiku’l-Habeşe bi’l-Bilâd el-Arabiye fi’l-Câhiliye ve’l-İslâm”, **Mecmau’l-İlmî el-Arabî, Dimeşk**, C.VIII, No: 2, 1928, ss. 65-7.

²⁶ Nil Deltası’nı işgal ederek eski Mısır’ın orta dönemini başlatan Asya kökenli topluluk.

²⁷ Şükayr, **a.g.e.**, ss. 11-2.

400 km kuzeydoğusunda, Sudan'ın tarihî Kereme bölgesinde, Nil'in batı yakasında bulunur. Napata Krallığı ile Mısır arasında dostane ilişkiler kurulmuş olsa da bu durum çok uzun sürmemiştir. Mısır Kralı I. Thutmose, Mısır sınırlarını genişletme çabasına girerek Napata Krallığıyla savaşmış ve onu topraklarına katmıştır; ancak sonraları Napata Krallığı bu esaretten kurtularak kendi bağımsızlığını tekrardan kazanmıştır.²⁸

Mısır, merkezî yönetimin dağılması ile beraber gerilemeye başlayınca Etiyopya topraklarındaki Napata Krallığı bunu fırsat bilerek egemenlik alanını gittikçe büyütüp Aşağı Mısır ve Yukarı Mısır olmak üzere Mısır'ın tümüne hâkim oldu. Bu hâkimiyet neticesinde Napata Krallığı, XXV. Mısır Hanedanlığı olarak adlandırılan yeni bir hanedanlık kurmuştur; ancak Asurlular, bu yeni hanedanlığın egemenliğine son vermiştir. Mısır'da egemenlikleri son bulan bu hanedanın üyeleri tekrar Güney Mısır'a dönmek zorunda bırakılmışlardır.²⁹

Mısır'daki egemenliğini kaybeden Napata Krallığı, eski başkenti Napata'nın güneyindeki Mervâ kentine taşınmış ve burada Mervâ adıyla yeni bir krallık kurmuştur. Bu süreçte Mısır, Persler ve Romalılar gibi yabancı güçler tarafından işgal edilmiştir. Mervâ Krallığıysa kendi krallığını inşâ ederek güçlü bir krallık olma yolunda ilerlemiştir. Napata Krallığının ulaşamadığı şöhrete ulaşan Mervâ Krallığı, Mervâ şehrini başkent yapmış, Asvan'daki Birinci Şelale'den Güney Mısır'da yer alan Mavi Nil'in en uç noktasına kadar büyük bir alana yayılmıştır.³⁰

Tarihî Mervâ şehri bugün, Hartum'un 150 km kuzeydoğusunda bulunan Nil Nehri'nin doğu kıyısındaki Şendî kasabasının 37 km kuzeyinde Becrâviye olarak bilinen Büyük Nil'in kıyısında kurulmuştur. İlk kez kitabında Mervâ'yı zikreden kişi, Yunanlı meşhur tarihçi Herodot'tur. Mervâ hakkında Herodot şöyle der:

Asvan adasının yukarısında Etiyopya toprakları başlar. Nil yolu üzerinde çok kayalık olmasından dolayı gemilerle 40 gün süren bir yolculuktan sonra 12 günlük bir kayak

²⁸ A.e., ss. 14-32.

²⁹ Hilal Görgün, "Mısır", **DiA**, Ankara, TDV, C.XXIX, 2004, ss. 555-56; Şâkir, a.g.e., s. 10; Tolunay Bayram, **Tarihin Defacto Firavunları Nubialılar ve Devam Eden Tarih**, 2017, <http://arkeofili.com/tarihin-defacto-firavunlari-nubialilar-ve-devam-eden-tarih/>, 10 Temmuz 2019, par. 10-4.

³⁰ Şâkir, a.g.e., s. 10.

yolculuğuyla ismi Mervâ olan büyük şehre ulaşırsınız. Bu şehir Etiyopya'nın başkentidir.³¹

Mısır'ı işgal eden Perslilerden kaçan Mısırlı askerler, Mervâ Krallığına sığınmışlar ve krallık bu askerleri kabul etmiştir. Böylelikle Mervâ Krallığı askerî alanda gücüne güç katarak kendisini olası savaşlara daha hazırlıklı hâle getirmiştir.³²

III. Darius zamanında Pers Krallığı yavaş yavaş gücünü kaybedip yıkılmaya başlarken Büyük İskender fetihlerini arttırıyor, babasından almış olduğu krallığın sınırlarına Anadolu'yu ve Pers topraklarını da katarak Mısır'a yöneliyordu. Mısır'ı da krallığına katan Büyük İskender, İskenderiye şehrini kurmayı emretmiş ve ülkenin merkezinin buraya taşınması talimatını vermiştir.³³

Büyük İskender'in ölümünden sonra fethettiği topraklar onun komutanları tarafından paylaşılmış ve Mısır'da Helenistik dönem krallıklarından olan Batlamyus (Ptolemaios) Hanedanı (MÖ 305-MS 30) kurulmuştur. Bu krallık Etiyopya topraklarının bir kısmını kendi içine katarak sınırlarını büyötmüştür. Etiyopya topraklarına girerek Nil Nehri boyunca yaklaşık 130 km ilerleyip Muharraka'ya kadar olan bölgeyi kendi sınırlarına katmışlardır. Etiyopya'da, günümüze kadar ulaşan birçok Mısır tapınakları ve heykeller inşa etmişlerdir.³⁴

Etiyopya topraklarındaki Mervâ Krallığında, kâhinlerin yönetim üzerinde büyük bir gücü vardı. Zamanın Mervâ Kralı Ercemînes, kâhinlerin elindeki bu gücü alıp, onların yönetimdeki etkisini zayıflattı. Mısır yönetiminden esinlenerek krallığına yeni birtakım kanunlar getirdi. Aynı zamanda putperest bir inanç sistemi olan Etiyopya inanç sistemini de yeniden düzenledi. Ercemînes, Büyük İskender'le beraber Mısır'a gelen Yunan bilim ve kültürüne ilgi duymasının yanında mimariye de önem verirdi. Onun yaptırmış olduğu birtakım eserler günümüze kadar varlığını sürdürmektedir.³⁵

Mısır'daki Batlamyus Hanedanı Romalılar tarafından yıkıldı ve Mısır, Roma'nın bir eyaleti oldu. Bu dönemde Etiyopya topraklarında bir diğer krallık olan Sûbe Krallığı, Mısır'ın Roma valisine elçi göndererek onların himâyesine girdi.

³¹ Şükayr, **a.g.e.**, s. 33.

³² **A.e.**, s. 34.

³³ Mahmut Kaya, "İskender", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXII, 2000, s. 557; Eymen Fuâd Seyyid, "İskenderiye" **DİA**, Ankara, TDV, C.XXII, 2000, s. 574.

³⁴ Görgün, **a.g.m.**, ss. 555-56.

³⁵ Şâkir, **a.g.e.**, ss. 13-5

Milattan sonra 60'lı yıllarda Roma İmparatoru, Nil'in zengin kaynaklarını keşfetmek ve onlara sahip olmak için Etiyopya'ya bir çıkartma yaptı. Bu çıkartma istenilen sonucu vermedi ve ordu Mısır'a geri döndü. Bu zaman dilimi de Mervâ Krallığının son dönemlerini göstermektedir.³⁶

Etiyopya topraklarında Etiyopya, Mervâ ve Sûbe krallıklarının haricinde Aksûm Krallığı da hüküm sürmüştür. Bu krallığın merkezi Mavi Nil kıyısında, Hartum'a 25 km uzaklıkta yer almaktaydı. Mısır'daki Batlamyus Hanedanı Mervâ Krallığına seferler düzenleyip oradaki zenginliği ele geçirdiği gibi başkent Aksûm şehrini de işgal etmiştir. Sonraları Romanın güdümünde kalan Aksûm Krallığı, Roma ile birtakım ticarî ilişkiler kurmuştur; ancak bu ilişkilere rağmen Roma, Aksûm Krallığına gemi yapmayı yasaklamış, onun Kızıldeniz'deki denizcilik faaliyetlerine izin vermemiştir.³⁷

Mısır'a Hristiyanlığın girmesi, MS 323-337 yılları arasında hüküm süren Büyük Konstantin'in bu dini benimseyip onu kendi idaresindeki Avrupa, Asya ve Mısır'da resmî din olarak ilan etmesinden sonra gerçekleşmiştir. Aksûm Krallığı da MS IV. yüzyılda Hristiyanlığı benimsemiştir. Müslüman tarihçiler bu krallığı kitaplarında Habeşistan olarak zikretmişlerdir. Milattan sonra 545 yıllarında Hristiyanlık, Nil Vadisi'nin güneyinde yaşayan toplulukları da içine alarak yayıldı. Etiyopya halkları arasında Doğu Sahra'da yaşayan putperest Bece topluluğu hariç bütün Etiyopyalılar Hristiyanlığı benimsemişlerdir. Arap yarımadasında İslamiyet ortaya çıktıktan kısa bir süre sonra Müslümanlar, Mısır'ı kendi topraklarına katarak Etiyopya'nın kuzey ve güney taraflarını aldılar ve bu bölgede İslamiyet zamanla yayılmaya başladı.³⁸

³⁶ Şükayr, **a.g.e.**, ss. 34-8.

³⁷ A.e., 39-41.

³⁸ A.e., ss. 41-5.

2. İslamiyet Sonrası Sudan

Mısır, Hz. Ömer'in hilafeti (ra) zamanında Amr b. Âs tarafından fethedilerek (640-642) İslamlaşma sürecine girmiştir. Bizans yönetiminin baskıcı tavırları ve yozlaşmış, ahlak anlayışı üzerine İslam'ın gelişi, Mısır halkının İslam'ı kolay bir şekilde kabullenmesinde temel rol oynamıştır. Müslümanların Mısır'ı fethetmesiyle beraber İslam orduları Güney Mısır'a ve Kuzey Mısır'daki Birinci Şelale'yle Dördüncü Şelale arasında yer alan Nûbe'ye kadar inmiştir.³⁹

Bu coğrafyada yaşayan önemli birkaç topluluk vardı. Örneğin bölgede yaşayan Nûbe halkı, Etiyopya halkları arasında yer almaktaydı. İslamiyet bu topraklara girerken Müslümanlar ve Nûbîler arasında birtakım savaşlar yaşanmıştır. Bu savaşlar Müslümanların lehine sonuçlansa da Müslümanlar bu bölgeye tam bir hâkimiyet kuramamışlardır. Emeviler, Fâtîmîler, Memlûkler devirlerinde de bölgedeki Hristiyan krallıklarla zaman zaman savaşlar yaşanmış; ancak netice itibariyle barış sağlanarak, her iki taraf arasındaki ticarî ilişkiler devam etmiştir.⁴⁰

Mısır'ın güneyinde ve Sudan'ın kuzeyinde geniş bir alanı kapsayan Nûbe, Aşağı Nûbe ve Yukarı Nûbe olmak üzere iki bölgeye isimlendirilmekte ve günümüzde Mısır, Sudan ve Eritre topraklarının içerisinde yer almaktadır.⁴¹

Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethettikten sonra Aşağı Nûbe'ye kadar inerek Üçüncü Şelale'ye kadar olan bölgeyi ele geçirmiş ve burada idarî bir teşkilat kurmuştur. Osmanlılar bölgeye hâkim olduktan sonra buranın İslamlaşmasında önemli bir rol oynamışlardır.⁴²

İslamiyet'in yayıldığı Nil ile Kızıldeniz arasındaki Doğu Sahra'da yaşayan Beceler de, Etiyopya halkları arasında yer alırlar. Tarihçiler, bu topluluğun önceden putperest olduğunu, fakat Müslüman Arapların Afrika'ya hicretinden sonra İslamiyeti benimsediklerini ifade ederler.⁴³

³⁹ Berry, **a.g.e.**, s. 8.

⁴⁰ Şâkir, **a.g.e.**, ss. 11-2.

⁴¹ Nebi Bozkurt, "Nûbe", **DiA**, Ankara, TDV, C.XXXIII, 2007, s. 222.

⁴² Şükayr, **a.g.e.**, ss. 74-5.

⁴³ Huseyn, **a.g.e.**, C.I, ss. 30-1.

Tenleri aşırı derece siyah olan bu halk, Güney Mısır'da tarihi Kulzum bölgesi ile Nil Nehri arasında yaşamıştır. Topluluğun yaşamış olduğu bu bölge altın, gümüş, bakır, demir gibi değerli maden yataklarıyla doludur. Mısır'a gelen Müslümanlar, Güney Mısır'da Asvan bölgesindeki bu zengin ve değerli maden yataklarını duyduklarında bölgeye gelerek bunlardan istifade etmek istemişlerdir. Bu vesileyle Müslümanlar, bu putperest toplulukla ilişkiye girmiştir. Bu toplulukla ilk zamanlarda çatışmalar olsa da sonrasında anlaşmalar yapılmış, bu anlaşmalarla hem Müslümanlar hem de Bece halkı barış içinde yaşamış ve bu barış ortamında birçok Arap kabilesi buraya gelerek yerleşmiştir.⁴⁴

İslamiyet Bece bölgesine girdiğinde Kızıldeniz kıyısında yer alan iki önemli şehir vardı: Ayzâb ve Sevâkin. Ayzâb şehrinin tam karşı kıyısında Cidde şehri bulunurdu. Ayzâb, Mısır ve Mağribli hacıların Mekke'ye Kızıldeniz üzerinden geçişte kullanmış oldukları duraktı. Aynı zamanda ticarî bir merkez kabul edilen Ayzâb, birçok tüccarın da uğrak yeri olarak görülüyordu. O tarihlerde diğer önemli bir şehir olan Sevâkin, günümüzde Sudan'ın kuzeydoğusunda yer alır. Zamanla buradaki Bece halkı ile kaynaşan Müslümanlar, bölgenin demografik yapısının değişmesinde etkili olmuştur. Nitekim bu bölgeye yerleşen Arap kabilelerle Bece kabileleri arasında zamanla evlilikler olmuş ve aralarında akrabalık bağları gün geçtikçe güçlenmiştir. Diğer yandan Bece bölgesinde yaşayanlar İslamiyeti kabul ederek dinlerini değiştirmişlerdir. Günümüzde Bece halkı birçok kabileden müteşekkildir. İslam dini üzere olan bu kabileler tarih içerisinde Araplaşmışlardır.⁴⁵

İslamiyet bu topraklara ulaşmadan evvel bu bölgede önceden kurulan ve uzun yıllar yıkılmadan ayakta duran krallıklar vardı. Bunlardan biri Mervâ krallığının yıkılışından sonra miladî 500'lü yıllarda kurulduğu tahmin edilen Aşağı Nûbe Krallığı'ydı. Tarihte bu krallığın bir diğer ismiyse Makarre şeklinde geçmektedir. Krallığın sınırları Birinci Şelaleden Dördüncü Şelaleye kadar uzanıyordu. Güney Mısır ve Sudan'ın tüm kuzeyini içine alan bu krallığın başkentiye bugün Nil Nehri'nin doğu yakasında bulunan, Sudan Cumhuriyetini'nin Kuzey Eyaletinde yer alan Eski Dongola'ydı. Öte yandan 545'li yıllarda Hristiyanlık bu krallığa girinceye

⁴⁴ Şükayr, **a.g.e.**, ss. 84-7.

⁴⁵ Bozkurt, **a.g.m.**, s. 223; Şükayr, **a.g.e.**, ss. 87-94.

kadar putperest bir inanca sahipti. Hristiyanlık, İskenderiye şehrinden gelen bir grup Hristiyan tarafından krallığa girmiş ve sonrasında halkın bir kısmı bu dini benimseyerek putperest inancı terk etmiştir. Aşağı Nûbe Krallığı 1318 yılında Memlükler tarafından yıkılmıştır.⁴⁶

Bir diğer krallıksa Müslüman tarihçiler nezdinde Alve (Alodia) Krallığı olarak bilinen Yukarı Nûbe Krallığı'ydı. Miladî 500'lü yıllarda kurulduğu tahmin edilen bu krallık da Mervâ Krallığı yıkıldıktan sonra kurulmuştur. Başkentiye Beyaz Nil ile Mavi Nil'in buluşma noktasına yakın bir yerde, Hartum'a 15 mil uzaklıkta kalan Sûbe şehriydi. Günümüzde Orta ve Güney Sudan'a tekabül eden bu krallık da VI. yüzyılda putperestliği bırakmış Hristiyanlığı benimsemiştir. Miladî 1500'lerde Arap kabilelerin birleşip saldırmasıyla bu krallık yıkılmış sonrasında Func (Sennâr) Sultanlığı (1505-1821) bu topraklarda kurulmuştur.⁴⁷

Kurulan bu yeni sultanlığın sınırları, güneyde Üçüncü Şelale'den kuzeyde Fazogli Dağları'nın en uç noktasına, doğuda Kızıldeniz'deki Sevâkin'den batıda Beyaz Nil'e kadar uzanıyordu. Bu sultanlık Nûbe ve Arap kabileler arasında akrabalık bağlarının artması neticesiyle Arap varlığının siyasî olarak bölgede tezahür ettiğini göstermektedir. Diğer yandan bu sultanlık, İslamiyet'in ve Arapçanın bölgeye yayılmasından sonra Sudan topraklarında kurulan ilk Müslüman-Arap devleti olarak tarihe geçmiştir. Sultanlığın başkenti, günümüzde Sudan Cumhuriyeti'nin güneydoğusunda yer alan Sennâr şehriydi. Bu başkent, zamanında Doğu ve Batı Sudan'ın ilim merkezi hâline gelmiştir. Burada okuyan Hicazlı, Mısırlı ve Kuzey Afrikalı çok sayıda öğrenci Func bölgesinin İslamlaşma ve Araplaşma sürecini hızlandırmıştır. İslamiyet bölgede hızlı bir şekilde yayılırken Doğu Sudan'daki Hristiyanlık gitgide nüfuzunu kaybetmiştir. Func kültürünün temelini tasavvuf oluşturmaktaydı. Bölgede Kâdiriye ve Şâzeliye mutasavvıflarının büyük tesirlerinin olduğu, zaman zaman sultanlar kadar nüfuz kazandıkları bilinmekteydi. Bu sultanlık 1820'de Sudan'ın Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından fethine kadar sürmüş ve bu fetihden sonra Func Sultanlığı tarih sahnesinden silinmiştir.⁴⁸

⁴⁶ Şükayr, **a.g.e.**, ss. 59-65.

⁴⁷ **A.e.**, s. 65-73.

⁴⁸ Mehmet Aykaç, "Func", **DİA**, Ankara: TDV, C.XIII, 1996, ss. 216-18.

Sudan’da Func Sultanlığının haricinde Dârfur Sultanlığı da hüküm sürmüştür. Bu sultanlık, 1603 yılından 1875 yılına kadar bölgede varlığını korumuştur. Bu devleti kuranların aslının Arap olduğu ve soyunun Abbasi Oğullarına dayandığı söylenmektedir.⁴⁹ Günümüzde bu bölge, Kuzeyden Büyük Sahra, doğudan Kordofan ve güneyden Bahrûlgazâl, batıdan da Çad Cumhuriyeti ile çevrilidir. VII. yüzyıldan itibaren bu bölgeye Nil Nehri, Büyük Sahra, Kuzey Afrika gibi yollarla birçok Mısır, Afrika ve Arap asıllı kabile göçleri gerçekleşmiştir. Bu göçler, dinî, ekonomik, sosyal ve kültürel birçok unsuru kendisinde barındırdığı için Dârfur’un tarihinde önemli bir yere sahiptir. Dârfûr’da yaşayan halk Arapçanın yanında farklı yerel diller de konuşmaktadır. Arapçanın dışında konuşulan yerel dillerin sayısının on iki olduğu söylenmektedir.⁵⁰

Dârfûr halkı, Araplar ve Arap olmayanlar şeklinde ikiye ayrılır. Arap olmayan kabileler içerisinde bölgeye ilk yerleşen ve ilk devlet kuranların Dâcû kabilesi olduğu, ardından bölgede Tuncûrlar’ın hâkim olduğu bilinmektedir. XVII. yüzyılda Fûrlar bölgeye hâkim olarak Dârfûr Sultanlığını kurmuşlardır. Mısır valisi Kavalalı Mehmed Paşa 1820’lerde Kuzey Sudan’ı ve Sennâr’ı ele geçirdikten sonra Dârfûr üzerine yürümemiş fakat sonrasında Hidiv İsmail Paşa 1874 yılında bu sultanlığı yıkıp topraklarını Osmanlı-Mısır yönetimine katmıştır. Dârfûr Sultanlığının yıkılıp Osmanlı-Mısır hâkimiyetine geçmesinden sonra bölgede birçok karışıklık ortaya çıkmış ve bu durum 1883’te Mehdî Hareketinin patlak vermesine zemin hazırlamıştır.⁵¹

⁴⁹ Şükayr, **a.g.e.**, s. 149.

⁵⁰ Hamdunallâh Mustafa Hasan, “Dârfûr”, **DİA**, Ankara, TDV, C.VIII, 1993, s. 490.

⁵¹ **A.y.**, s. 491.

B. MODERN SUDAN

Sudan'ın modern döneme girmesi Osmanlı-Mısır yönetimi altında Kavalalı Mehmed Ali Paşa ile başlamıştır. Kavalalı Birinci Şelale'den başlayıp Nil Nehrinin güney sınırlarına kadar seferler düzenleyip Dârfur, Func gibi sultanlıkların yanı sıra Sûkut, Mahs, Berber, Şâvikiye gibi bölgeleri de ele geçirmiş ve bu yerlerde idarî teşkilat ve yönetimler kurarak Modern Sudan'ın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu dönem Osmanlı-Mısır dönemi olarak bilinmektedir. Ardından İngilizlerin lehine bölgede yaşanan siyasî kaotik dönemde İngiliz manda yönetimi altına giren Sudan, böylelikle modern tarihinin ikinci evresini yaşamıştır. Bu durum Sudan'ın 1956'da bağımsızlığını elde edinceye kadar devam eder ve bağımsızlıktan sonra bu bölgede Sudan Cumhuriyeti kurulmuştur.⁵²

Günümüzde Kuzeydoğu Afrika'da bulunan Sudan Cumhuriyeti, doğuda Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti ve Eritre, kuzeyde Mısır ve Libya, batıda Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti ve güneyde Güney Sudan Devleti'ne komşudur. Başkenti Hartum olan ve nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bu ülkenin resmî dili Arapça olmasına rağmen, ülkede yerel dillerin yanında İngilizce de konuşulmaktadır.⁵³

Bu genel bilgilerden sonra bu bölüm altında Osmanlı-Mısır Dönemi Sudan, İngiliz-Mısır Dönemi Sudan, Bağımsız Sudan Cumhuriyeti şeklindeki yan başlıklarla Modern Sudan tarihi detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

⁵² Dırar Sâlih Dırar, *Târihu's-Sûdân el-Hadîs*, 4. bs., Beyrut, Daru Mektebeti'l-Hayât, 1968, s. 22; Robert O. Collins, *Târihu's-Sûdân el-Hadîs*, Çev. Mustafâ Mecdî el-Cemmal, Kâhire, el-Heyetu'l-Misriyyetu'l-Âmme li'l-Kitâb, 2015, ss. 15-6; Şâkir, *a.g.e.*, s. 21.

⁵³ Meral Avcı, "Sudan", *DİA*, Ankara, TDV, C.XXXVII, 2009, ss. 458-59.

1. Osmanlı-Mısır Dönemi Sudan

Sultan I. Selim 1517 yılında Memlûklerin saltanatına son vererek Mısır'ı Osmanlının bir vilayeti hâline getirmişti; ancak Osmanlının zayıflamasını fırsat bilen Memlûk beyleri tekrardan sahneye çıkarak Osmanlı adı altında Mısır'ın idarî işlerini kendi hükümlerine bağlamışlar, merkezden bağımsız hareket etmişlerdir.⁵⁴

Diğer yandan bölgeye Mısır'ı işgal etmek için 1798 yılında Napolyon Bonapart komutanlığında bir Fransız çıkartması yapılmış ve bölge siyasî bir kaostan içine düşmüştür. Napolyon'un bu çıkartmadaki amacı Mısır'ın stratejik konumunu emperyal amaçları için kullanmak ve aynı zamanda İngiltere'nin özellikle de Hindistan üzerindeki sömürü yollarını kesmektir.⁵⁵

Osmanlı İmparatorluğu Mısır'dan Fransızları çıkarmak için bölgeye bir ordu göndermişti. Bu orduda, Arnavut filosunun dümeninde yardımcı olarak bulunan Kavalalı Mehmed Ali de vardı. Fransızlar Mısır'dan çıkarılınca bölgenin yönetimi hususunda, bölgedeki siyasî-askerî erkân arasında birtakım anlaşmazlıklar yaşandı. Kavalalı Mehmed Ali, bu aktörlerin kavgaya tutuşup birbirine düşmesini fırsat bilerek halkın gözüne girdi ve sonrasında 1805 yılında yönetimin başına geçti.⁵⁶

Gücünü ve nüfuzunu kuvvetlendiren Kavalalı Mehmed Ali, İngilizlerin 1807'deki çıkartmasını püskürttü. Memlûk Beylerini de Yukarı Mısır'a sürerek onların Mısır idarî yönetiminde tehlike teşkil etmelerini engelledi. Kavalalı, dönemin Osmanlı Sultanının talebi üzerine Hicaz bölgesinde zuhur eden Vehhabiliğin çıkartmış olduğu isyan hareketi üzerine ordusuyla giderek burada önemli bir zafer kazandı ve mevcut karışıklığı bitirerek İslam dünyasında ciddi bir itibar elde etti.⁵⁷

Diğer taraftan Hicaz seferi sonrasında, Sudan topraklarında bulunan Func Sultanlığının son dönemlerde yaşamış olduğu siyasî krizleri fırsat bilen Kavalalı Mehmed Ali Paşa, bu devleti yıkıp topraklarını kendi hâkimiyeti altına almak istiyordu. Bu isteğini harekete geçiren sebeplerden biri, bölgenin altın, gümüş,

⁵⁴ Dırar, **a.g.e.**, ss. 26-7.

⁵⁵ Collins, **a.g.e.**, ss. 27-9.

⁵⁶ Huseyn, **a.g.e.**, ss. 107-09.

⁵⁷ Şâkir, **a.g.e.**, s. 22.

zümrüt gibi değerli maden yataklarına sahip olmasıydı.⁵⁸ Nitekim eski dönemlerde Mısır, Yunan, Roma gibi güçler de bu bölgeyi, zengin ve değerli maden yataklarına sahip olması sebebiyle sürekli ele geçirmek istemişlerdi.

Bunun yanı sıra Kavalalı'nın, ordusunu Sudanlı askerlerle güçlendirmek istemesi Sudan topraklarını ele geçirme sebeplerinden bir diğeri olarak sayılmaktadır.⁵⁹ Nitekim Firavunlar döneminden bu yana Sudanlıların savaş meydanındaki yetkinliği ve kolay pes etmeyen güçlü bir yapıya sahip olmaları biliniyordu.

Bu toprakların fethinin bir diğeri sebebi de Kavalalı'nın Mısır'a hâkim olurken kendisine destek veren Türklere, Arnavutlara ve Mağriblilere ticaret olanakları oluşturmak istemesiydi. Ayrıca Kavalalı, Sudan'ın ticarî koridorlarını kullanarak Mısır ticaretini canlandırmak ve böylelikle bölgeyi kalkındırmak niyetindeydi. Tüm bu sebeplerden dolayı Kavalalı, 1820 yılında dört bin kişilik bir ordu hazırlayıp, ordunun başına da oğlu İsmail Paşa'yı komutan olarak atayarak Sudan'ın fethedilme emrini verdi⁶⁰

Sudan topraklarını fethetmeyle görevlendirilen İsmail Paşa, 1820 yılının Temmuz ayında Nûbe bölgesine gelerek Asvan ve Halfâ arasındaki yerleri alıp güney taraflarına ilerlemeyi sürdürdü. Sonrasında Sûkut ve Mahs bölgelerini de ele geçiren İsmail Paşa, Dongola'ya kadar ilerledi ve burasını da kendi hükmüne bağladı. Çok ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan bölgede hüküm süren irili ufaklı kabile reislerini kendi boyunduruğu altına alan İsmail Paşa, Kurtî'den Üçüncü Şelale'ye kadar olan bölgede yaşayan Araplaşmış Nûbe halklarından Şâyikiye⁶¹ ile çetin bir savaşa girdi ve bu savaşın sonucunda önemli bir zafer kazandı.⁶²

Bu zaferin akabinde ilk olarak Atbara Nehri ile Nil Nehri'nin kesişme noktası yakınında olan Berber'i ve sonrasında Beyaz Nil ile Mavi Nil'in birleştiği yerde olan ve günümüzde Sudan'ın başkenti Hartum'u 1821'de fethetmiştir. Kendisine tevdi edilen ve asıl vazifesi Func Sultanlığını Mısır İdarî Yönetiminin altına almak olan

⁵⁸ Dırâr, **a.g.e.**, ss. 23-5.

⁵⁹ Collins, **a.g.e.**, s. 27.

⁶⁰ Şükayr, **a.g.e.**, ss. 193-95; Muhammed Hanefî Kutluoğlu, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXV, 2002, s. 62.

⁶¹ Bugün Kuzey Sudan'da yaşayan bu Müslüman halk birçok kabileden oluşmaktadır. Bu halk sadece Arapça konuşmakta ve geneli ziraat ile uğraşmaktadır.

⁶² Şükayr, **a.g.e.**, ss. 193-202.

İsmail Paşa, bu başarılarından sonra durmayarak Asvan'dan Sennâr'a kadar olan bölgeyi de ele geçirmiştir.⁶³

Kavalalı Mehmed Ali Paşa Sudan'da, ilk dönemden itibaren Osmanlı-Mısır yönetim sistemini uygulamıştır. Kavalalı, Sudan Hükümdârı ismini verdiği kişileri Sudan yönetiminin başına tayin etmiş ve bu kişileri Mısır yönetimine bağlı kılmıştır. Bu hükümdarlara bölgenin sivil ve askerî sultasını vermiştir. Kavalalı, Hartum'u Sudan'ın başkenti ve hükümdârın karargâhı hâline getirdikten sonra fethedilen Dongola, Berber, Hartum, Kordofân, Keslâ, Sennâr ve Fazogli olmak üzere yedi bölgeyi mûdîriye yapmıştır. Sonrasında bu mûdîriyelerin her biri için mûdîr atanmış, diğer yandan mûdîriyeler kısımlara ayrılarak her bir kısma nâzır getirilmiştir. Bunun yanında her bir mûdîrin altına, mûdîriyesinin işlerinde yetkilendirilmek üzere vekil, muâvinler, kâtipler, kâdı, müftü, yerel yönetim meclisi ve güvenlik teşkilatı tahsis edilmiştir. Böylelikle Kavalalı, Sudan'da Mısır'ın idarî sistemine benzer son derece hiyerarşik idarî bir teşkilat kurmuştur.⁶⁴

Mısır yönetimi, bu süreç içerisinde, Sudan'da etkin olan ve şeyh olarak isimlendirilen mahalli yöneticilere dokunmamış, onları kendi makamlarında bırakmıştır. Bu dönemde Sudan'daki Mısır ordusunun asker sayısı onyedî bine ulaşmış ve bu ordu Mısır ordusunun bir parçası olmuştur.⁶⁵

Başkent Hartum ile Mısır arasında iletişimi sağlamak amacıyla posta teşkilatı kurulmuş, bölgenin farklı yerlerine postaneler inşâ edilmiştir. Hartum'da Hükümet Konağı, Hartum Mûdîriye Sarayı, iki mescit, şehirdeki Hristiyan heyeti için konaklama yeri, şehrin doğu tarafında asker kışlası, hastane, barut fabrikası, zahîre deposu ve diğer taraftan içerisinde dökümhanesi bulunan bir tersane ve marangozluk atölyesi kurulmuştur. Yine bu dönemde, Doğu Sudan'da Tâkâ bölgesinin başkenti olacak Keslâ ve 1842'de Mavi Nil kıyısında Fazogli Mûdîriyesinin başkenti olacak Fâmîkâ şehirleri kurulmuştur. Bu gelişmelerin yanında Sevâkin Limanı üzerinden Kızıldeniz ticareti yeniden canlanmış ve kısa sürede eski canlılığına kavuşmuştur. Tarımsal çeşitliliği ve verim kapasitesini arttırmak adına kapsamlı birtakım

⁶³ Dırâr, **a.g.e.**, ss. 26-35.

⁶⁴ **A.e.**, ss. 65-70.

⁶⁵ Huseyn, **a.g.e.**, s. 112.

uygulamalar yürürlüğe konulmuştur. Diğer taraftan bölgede modern tarzda okullar inşa edilerek eğitim daha da güçlendirilmeye çalışılmıştır.⁶⁶

Bu yeniliklere rağmen Sudan'daki Osmanlı-Mısır yönetimi tarafından uygulanan yanlış politikalar ve devlet kademelerindeki adaletsizlikler, yönetimin halk tarafından kötü bir yönetim olarak kabul edilmesine sebep oluyor ve bundan rahatsız olanlar bir çözüm arıyorlardı.⁶⁷

Yönetimin kötü olarak kabul edilmesinin temel sebeplerinden biri, uygulanan siyasetin halk nezdinde nefret tohumları ekmesiydi. Func Sultanlığı üyelerinin bazılarının öldürülmesi, diğerlerinin işkencelere maruz bırakılması ve kimilerinin sürülmesi halkın tepkisini çeken uygulamalardandı. Ayrıca vergilerin günden güne artırılarak fakirlerin güç yetiremeyeceği bir boyuta ulaşması, Sudan halkının eski dönemden bu yana önemli geçim kaynaklarından biri olan kölelik müessesesinin kaldırılması, bu duruma karşı çıkmak isteyen köle tacirlerinin bazılarının öldürülmesi, diğer bazılarının hapsedilmesi ve mallarına el konulması yönetime karşı olan öfkeyi had safhaya ulaştıran ve çöküşü hızlandıran sebeplerdendi. Diğer yandan yönetim kadrolarındaki kayırmalar, halk nezdinde ayrımcılığa sebep olurken bir taraftan da hizipçiliği besliyor ve yönetim kadrolarındaki bu adaletsizlik, liyakatsizliğe zemin hazırlıyordu. Bütün bu sebeplerden dolayı Sudanlılar, yönetimin bir an evvel gitmesini ve durumun daha iyi hâle gelmesini istiyorlardı. Bu amaçla bir çıkış yolu arıyorlardı. Aranılan bu çıkışı, Sudan'da Osmanlı-Mısır yönetiminin çökmesine neden olan Mehdî Devrimi halka sunmuş ve neticede halk Mehdî Devrimine destek vermişti.⁶⁸

Sonrasında Mehdî devrimi olarak isimleşecek Osmanlı-Mısır yöntemine karşı başlatılan hareket, Muhammed Ahmed b. Abdullah (1843-1885) tarafından 1881 yılında başlatılmıştır. Dindarlığıyla bilinen köklü bir aileye mensup Semmâniye şeyhi Muhammed Ahmed, defaatle mehdî olduğuna dair görmüş olduğu rüyalardan sonra, kendisinin beklenen mehdî olduğunu 1881 yılında ilan etmiştir. Bu tarihten sonra Muhammed Ahmed b. Abdullah'ın kendisi mehdî lakabıyla anılmıştır. Ümmetin yaşadığı adaletsizliği ortadan kaldırma, onu ihya etme, ilâhî nizâmı

⁶⁶ Dırâr, **a.g.e.**, ss. 70-2; Huseyn, **a.g.e.**, s. 113.

⁶⁷ Şükayr, **a.g.e.**, ss. 315-19.

⁶⁸ Dırâr, **a.g.e.**, ss. 102-114.

yeniden kurma gibi misyonlarla ortaya çıkan Mehdî Hareketi, toplumun birçok kesiminden destek görmüştür. Sudan yönetimiyle girdiği savaşları kazanan ve zamanla güçlenen bu hareket, Kordofon, Dârfûr, Nûbe gibi yerleri aldıktan sonra yönünü Sudan'ın başkenti Hartum'a çevirmiştir. Yine bu hareket, 1885 yılında başkenti ele geçirerek devrimini gerçekleştirmiştir.⁶⁹

Bu devrimden sonra Mehdî Muhammed Ahmed b. Abdullah, Kızıldeniz'den Dârfûr'a, Dongola'dan Bahrûlgazâl'e kadar önemli yerleşim yerlerine hâkim olmuştur. Fakat Mehdî birkaç ay sonra ölmüş, yerine halifesi Abdullah et-Teâyîşî geçmiştir. Mehdî Devleti, et-Teâyîşî'nin 1898'de İngilizler tarafından mağlup edilip öldürülmesine kadar devam etmiştir.⁷⁰

Geleneksel tasavvufî çizgiye bağlı olan Mehdî, Kur'an ve Sünnet'e dayalı bir hayata vurgu yapmış, her türlü bidate karşı çıkmıştır. Gönderilme amacının zulümle dolu olan yeryüzünü adaletle doldurmak ve bu doğrultuda akideyi ıslah edip, sünneti yeniden diriltmek olduğunu, ona inanıp biat edenleri kendi safına alacağını fakat ona biat etmeyenlerle, ister Müslüman olsun, ister olmasın bir ayrıma gitmeksizin savaşaacağını ifade etmiş, destekçilerine kendisi nasıl namaz kılıyor, oruç tutuyorsa öyle namaz kılmaları ve oruç tutmalarını söylemiş, mal, ziynet eşyası, müzik, şarap ve sigara gibi konularda aşırı hassasiyet göstermiştir. Özellikle cemaatle namaz kılmaya önem vermiş, cihadı en büyük farizalardan biri olarak saymıştır. Diğer yandan kendi yazmış olduğu risâleler dışında dinî kitapların okunmasını yasaklaması, Sudan'da bulunan dinî ve ilmî tüm kitapları yakması, masum olduğunu öne sürmesi, mehdîliği konusunda şüphe edenleri tekfir etmesi, kendisinden önceki dönemi cahiliye dönemi olarak nitelemesi, namazı terk edenlere ölüm cezası uygulaması, kadınlara altın ve gümüşü yasaklaması gibi birtakım hükümleri İslam dünyasının tepkisini çekmiştir. Öte taraftan Mehdî'nin davası bazı ulemâ ve udebâ hariç, halkın hem avam hem de havas tabakasından ciddi bir rağbet görmüştür. Sudan ahalisi bu dava uğrunda ölen insanların şehitlik mertebesine yükseldiğine ve böylelikle cenneti kazandığına inanıyordu. Ayrıca Mehdî Devrimi'nin bütün Alem-i İslamı sarmış olduğunu da belirtmek gerekir. Nitekim Mısır, Hicaz, Mağrib, Hindistan gibi yerlerden ona biatını sunmak için ziyarete gelenler oluyordu. Şayet

⁶⁹ Şükayr, a.g.e., s. 576; Huseyn, a.g.e., ss. 215-19.

⁷⁰ Şâkir, a.g.e., ss. 35-6.

Muhammed Mehdî erken bir dönemde ölmeseydi ve başarılar elde etmeye devam etseydi Doğu, büyük bir dönüşüme tanıklık edebilirdi. ⁷¹

⁷¹ Şükayr, **a.g.e.**, ss. 609-18; Mustafa Öz, “Muhammed Ahmed el-Mehdî”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXX, 2005, ss. 498-99.

2. İngiliz-Mısır Dönemi Sudan

Eski tarihlerden bu yana Avrupalılar, Kuzey Sahilleri hariç Afrika hakkında pek bir şey bilmiyorlardı. Coğrafi keşiflerle beraber ancak XV. yüzyılda Afrika'nın Batı Sahillerini keşfetmişlerdir. Keşfettikten sonra buraları kendi sömürge alanları yapmaya başladılar.⁷²

Mısır, Trablus, Cezayir gibi Afrika'nın kuzey bölgeleri XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı hâkimiyetindeydi. Diğer taraftan kıtanın batı ve yer yer doğu sahillerinde Portekizler, İngilizler ve Fransızların sömürgeleri vardı. İngilizler kıtanın değerli yer altı madenlerinden yararlanmak ve sömürgelerini arttırmak istiyordu. Zamanla Güney Afrika, Somali, Uganda, Nijerya gibi yerleri sömürgelerine katarak gözlerini Kuzey Afrika'ya; Mısır ve Sudan topraklarına çevirdiler ve Osmanlı-Mısır yönetiminde ortaya çıkan siyasî kaosu fırsat bilerek 1882 yılında Mısır'ı işgal ettiler.⁷³

Mısır'ı işgal eden İngilizler, Sudan'ı da almak istiyorlardı. Sudan'ı ele geçirmek için 1896 yılında İngiliz yönetimi altında bir Mısır ordusu oluşturuldu. Bu yıllarda Sudan'da vaziyet iyi değildi. Yıllar süren kıtlık halkı fakirleştirmiş, ekonomiyi çöküşe uğratmıştı. Diğer yandan hastalıklar ve salgınlar Sudan'da binlerce kişinin ölümüne sebebiyet vermişti. Yaşanan toplumsal ve ekonomik krizlerin yanında yönetimde siyasî kaos da hâkimdi. Bütün bunları fırsata çeviren İngiliz-Mısır Ordusu, 1898 yılında Nil Nehrinin batısındaki Ummuddermân şehrini alarak Mehdî Devletine son vermiştir. Bu gelişmeden sonra 1899 tarihinde İngiliz ve Mısırlı yetkililer arasında yapılan bir anlaşmayla İngiliz-Mısır İkili Yönetimi adı altında Sudan İngilizlerin eline geçmiştir. Ayrıca Sudan'ın bugünkü sınırları büyük ölçüde bu dönemde belirlenmiştir. Bu tarihten sonra bölge, İngiliz-Mısır Sudan'ı şeklinde anılmıştır.⁷⁴

İngiltere ve Mısır arasında yapılan anlaşma gereğince taraflar, Sudan'ın yönetiminde ortaktı. Sudan'ın yönetimi, Mısır Hidivi tarafından İngiliz Hükümetinin

⁷² Şükayr, **a.g.e.**, s. 390.

⁷³ Abdullah Huseyn, **es-Sûdân: Mine't-Târîhi'l-Kadîm ila Rihleti'l-Be'seti'l-Mısriyye**, Kâhire, Müessetü Hindavî li't-Ta'lim ve's-Sekâfe, C.II, 2012, s. 10.

⁷⁴ Dıdâr, **a.g.e.**, ss. 197-201; Şâkir, **a.g.e.**, ss. 37-9

onayıyla tayin edilen “Sudan Genel Hâkimi” tarafından gerçekleştirilecekti. Anlaşma metninde geçen bu şart, sadece anlaşmanın maddesi olarak kalıp hiç yürürlüğe girmemiştir. Nitekim Sudan Genel Hâkimi her zaman bir İngiliz olmuş, hâkimin tayini hiçbir zaman Mısır Hidivine bırakılmamıştır. Bu İngiliz hâkim memurlarını hep İngilizlerden seçmekteydi. Böylelikle kağıtta Mısır Hidivine verilen tayin ve azletme yetkisi sembolik olmaktan öteye geçememiştir.⁷⁵

Burada zikredilmesi gereken bir diğer hususa Sudan’ın yönetiminin Mısır Ordusunda yer alan İngiliz subaylar tarafından idare edilmesi idi. Ancak Lord Kitchener 1905 tarihinde, devlet kadrolarında görevlendirilmek üzere “Sudan Sivil Siyasi Yönetimi” isminde bir servis kurdu. Bu servise Oxford ve Cambridge gibi İngiliz üniversitelerinden mezun olan başarılı mezunları alarak onlara maaş bağladı. Elli yıl içerisinde 400 kişiye ulaşan bu kişiler, Sudan’ın hükümet işlerini istedikleri gibi yürütüyorlardı.⁷⁶

Sudan’ı, Kuzey Sudan ve Güney Sudan olmak üzere ikiye ayıran İngilizler, Müslümanların ağırlıkta olduğu Kuzey Sudan’ı Sudan Sivil Siyasi Yönetimine, kahir ekseriyetini Hristiyanların oluşturduğu Güney Sudan’ı ise İngiliz subaylarının idaresi altına vermişti. Kuzey’deki yöneticiler Arapçayı çok iyi bir şekilde konuşurken, Güney’deki İngiliz subayları Arapça öğrenmek istemiyorlar, yerel dilleri tercih ederek halk arasında ayrımcılık yapıyorlardı. Nitekim her iki bölgeyi de farklı şekillerde yöneten İngilizlerin, Kuzey ve Güney Sudan’da uygulamış olduğu bu ayrımcı siyaset, ileriki dönemlerde büyük siyasî, insani ve toplumsal krizlere zemin hazırlayacaktı.⁷⁷

İngilizlerin Güney Sudan’da uygulamış olduğu siyasetin genel çerçevesi, güvenliği tehlikeye düşürecek durumları mümkün olan en küçük askerî müdahaleyle çözme, halkın yönetime saygı duymasını ve itaat etmesini sağlama ve bölgede yapılan misyonerlik faaliyetlerini kolaylaştırma üzerine kuruluydu. Bunun haricinde bölge halkının içişlerine karışmamak, İngiliz Güney Sudan Yönetiminin uygulamalarının esasını teşkil ediyordu. Diğer taraftan güvenlik, yönetim ve

⁷⁵ Collins, **a.g.e.**, ss. 51-2.

⁷⁶ **A.e.**, s. 53.

⁷⁷ Dıdâr, **a.g.e.**, ss. 218-20.

misyonerlik gibi durumlar zaruri kılmadığı sürece bölgede hizmet adına herhangi bir şey yapılması da söz konusu değildi.⁷⁸

İngiliz Misyonerler, Kuzey ve Güney halklarının -ister Müslüman, ister putperest olsun- bölgenin güvenliği için Hristiyanlaştırılması gerektiğini savunuyorlardı. Bu politika doğrultusunda başkent Hartum'da misyoner okulları açılmış ve buralarda kiliseler inşa edilmişti. Hem Kuzey hem de Güney Sudan'daki müdîriyelerde, yönetimin koruması altındaki misyoner cemaatler, misyonerlik faaliyetlerine kesintisiz devam ederek bölgeyi kendi emelleri doğrultusunda şekillendiriyorlardı.⁷⁹

İngilizlerin Mısır'da I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber usulüne uygun olmayan harp hukukunu yürürlüğe sokması, Mısır'ı cebren mandasına alarak haksız bir şekilde "Hidivlik" ünvanını kaldırması, ilan ettiği sıkıyönetim ortamında meclis yapılanmasına müsaade etmeyerek tüm siyasî etkinlikleri yasaklaması ve halka uyguladığı ayrımcı siyaset hem Müslüman hem de toplumun diğer kesimlerinde tepkiyle karşılanıyordu.⁸⁰

İngilizlerin özgürlükleri kısıtlayıcı bu baskı ortamı aydınları, farklı kesimlerdeki halk kitlelerini ve bazı siyasetçileri harekete geçirmiştir. Mısır'ın bağımsız olması yönündeki düşünce ve talepler, özgürlük mücadelesine dönüşmüş ve ülkede 1919 Mısır Devrimi yaşanmıştır. Bu devrim, üç yıl sonra Mısır'ın bağımsızlığa kavuşmasına neden olmuştur.⁸¹

İngilizler, Mısır'da gerçekleşen devrimin Sudan'da yaşanabileceği endişesini taşıyor, Nil Nehri'nin iki yakasında yaşayan aynı kökene sahip halkların birleşmesi gibi milliyetçi birtakım istekleri olan yeni nesil Sudanlılardan çekiniyorlardı. Bundan dolayı 1919 Devrimi'nden sonra yeni Mısır yönetimiyle yapmış oldukları anlaşmada, Sudan'ın yönetimini, eğitim görmüş Sudanlı seçkin bir zümrenin eline vermek istemediler. Bunun yerine yönetimi, çevrelerinde danışacakları İngiliz yetkililer olması şartıyla, kabile reislerine devrettiler. Nitekim bu durum İngilizlerin çıkarına

⁷⁸ Hassan Makki Mohamed Ahmed, **Sudan: The Christian Desing**, y.y., The Islamic Foundation, 1989, ss. 37-42.

⁷⁹ A.e., ss. 40-2.

⁸⁰ Şâkir, a.g.e., ss. 84-5.

⁸¹ Görgün, a.g.m., ss. 569-71.

daha çok uyuyordu. Böylelikle millî bütünlük ve dayanışma oluşmayacak, toplum, küçük parçalar hâlinde yönetilmeye, sömürülmeye devam edebilecekti.⁸²

Sudan'ın bu şekilde yönetilme şekline “Dolaylı Yönetim” ismi verilmişti. Artık bu yönetim şekli, İngiltere'nin Afrika'da ve özellikle de Sudan'da uygulamış olduğu resmî sömürge siyasetiydi. Bu siyasette izlenen rota, bazı özel durumlar hariç kabile içi işlere dokunulmaması, kabileye dayanan toplumsal yapıyı bozacak, millî bütünlüğü, toplumsal dayanışmayı ortaya çıkaracak, bireylerin bilinçlenmesini sağlayacak düşüncelerin bölgeye sokulmasının engellenmesi, aşırı dozda da olsa rejimi koruyucu önlemler alınması ve Büyük Britanya egemenliğinin sonu ne olursa olsun her türlü tehditten korunması şeklindeydi.⁸³

İngilizler, Sudan'ı Mısır'dan ayırmak için birtakım girişimlerde bulunuyorlardı. Amaçları Sudan'da âdem-i merkezîyetçi bir sistem kurmak ve Güney'deki putperest halklarla Kuzey'deki Müslümanları ayırmaktı. Bu doğrultuda Güney'deki müdürlerle Kuzey müdürlerini ayrı ayrı toplantılarda bir araya getirmişlerdi. Sonrasında iki bölgenin ayrılmasında en önemli adımlardan biri olan 1922 Pasaport Kanunu çıkartmışlardı. Bu kanunla Güney Sudan'a Müslümanların girmesi yasaklanmıştı. Misyonerler haricinde kimse Güney Sudan'a giremiyordu. Kuzey Sudanlılar Güney'den cebren çıkarıldıktan sonra, bölgede İslamiyet'i benimseyen Güneylilere şiddet uygulanmış, dinlerinden dönmeleri için işkenceler yapılmıştır. Bu kanun aynı zamanda Güneylilerin, Müslüman olabilme ihtimaline karşı, Kuzey Sudan'a girmelerini de engellemiştir.⁸⁴

İngilizler Arapçayı kullanımdan kaldırmak istemiş, bunun yerine halka yerel dilleri ve İngilizceyi dayatmıştı. Halkın kıyafetlerine de karışan İngiliz yönetimi, Arap tarzı elbiseleri yasaklamış batı tarzı elbiseleri teşvik etmişti. Bu dönemde her iki bölgede yaşayan halk, İngiliz Hükümeti tarafından kültür soykırımına maruz bırakılmıştı. Bu durum II. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar sürmüştür.⁸⁵

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Sudan'da bağımsızlık hareketleri başladı. Siyasi partiler kuruluyor, İngiliz-Mısır ortak hâkimiyeti zayıflıyordu. Mısır ve İngiltere arasında yeni bir anlaşma yapılarak Mısır'ın Sudan üzerindeki hakları

⁸² Collins, **a.g.e.**, ss. 54-5.

⁸³ **A.e.**, s. 55.

⁸⁴ Şâkir, **a.g.e.**, ss. 85-7.

⁸⁵ **A.e.**, s. 88.

yeniden tanındı. Sonrasında bu anlaşmadan rahatsız olan Sudan’da bir meclis kuruldu. İngiltere, Mısır ile anlaşarak Sudan’a üç yıl içinde kendi geleceğini belirleme hakkı tanıdı ve parlamento için seçim yapılmasına karar verildi. 1955 yılı sonunda yaşanan olumlu siyasî gelişmelerle Sudan, 1 Ocak 1956 yılında “Sudan Cumhuriyeti” adı altında yeni bir devlet olarak ortaya çıktı.⁸⁶

⁸⁶ Kavas, **a.g.m.**, s. 463.

3. Bağımsız Sudan Cumhuriyeti

Tarih 9 Kasım 1955 yılını gösterdiğinde, Mısır ve İngilizlere ait tüm kuvvetler Sudan'dan çıkıyorlardı. Aynı yıl Aralık 19'da Sudan Meclis'i toplandı. 1899 senesinden bu yana devam eden sömürü, son İngiliz Genel Hakim'inin istifa etmesiyle bitmiş sayılıyordu. Sudan Meclis'i bu istifanın akabinde şu tarihi kararları almıştı:

- 1- Sudan, egemenlik hakkına sahip her ülke gibi bağımsızdır.
- 2- Sudan Meclis'i, devletin başkanlık yetkilerini uygulaması için beş kişilik bir komisyon oluşturacaktır. Bu komisyon "Yönetici Meclisi" adıyla isimlendirilecektir.
- 3- Kurucu Meclis, Sudan'da kalıcı bir anayasa oluşturmak için oylama yapacaktır.
- 4- Kurucu Meclis, Güney Sudan'ın Kuzey Sudan ve Güney Sudan arasında kurulmasını istediği federasyona dair özel talebini görüşecektir.⁸⁷

Sudan Meclisi, yukarıda dile getirilen ikinci maddeyi yürürlüğe sokmak amacıyla 26 Kasım 1955'te düzenlenen oturumda Yönetici Meclis'in üyeleri için oylama yaptı. Kurucu Meclis daimî bir anayasa ortaya koymak adına toplanırken diğer yandan Sudan Meclis'i de geçici bir anayasaya izin verdi. 1 Ocak 1956'da Meclis, Sudan'ın bağımsızlığını ilan ederek Kurucu Meclis'le anayasal yetkileri için görüşmelere başladı. Bu gelişmelerden sonra diğer ülkeler Sudan'ın bağımsızlığını kabul etti.⁸⁸

Sudan, bağımsızlığını kazandıktan sonra sürekli askerî darbeler ve iç savaşla boğuşmuştur. Bağımsızlığın hemen ardından yapılan seçimle iş başına gelen sivil hükümet, bir yıl sonra başlarında General İbrahim Abûd'un olduğu askeri cuntayla 17 Kasım 1958'de darbeyle devrilmiştir. Ülke bu dönemde siyasî, iktisadi ve insani krizlere sahne oldu. Bu krizin en büyüğüse Kuzey Sudan ile Güney Sudan arasında meydana gelen iç savaştır. Sudan'da siyasî hayatı yasaklayan ve birçok katı uygulamalar getiren İbrahim Abûd yönetimindeki darbe iktidarı, 1964'teki Ekim

⁸⁷ Şâkir, a.g.e., s. 97.

⁸⁸ A.e., s. 98.

Devrimi'nin patlak vermesiyle düşmüş, yerine ulusal hükümet kurulmuştur. Bu devrim, askerî vesayetin karşısında yapılan ilk Arap Halk Devrimi olarak tarihe geçmiştir.⁸⁹

Devrimden sonra her şey beklenildiği gibi güzel olmadı. Seçimlerde hiçbir siyasî parti hükümet kuracak çoğunluğu alamadığı gibi, mevcut siyasî partiler koalisyon hükümetleri kurarak istikrarı da sağlayamadılar. Bu siyasi kaos, ekonominin daha kötüye sürüklenmesine, işsizliğin artmasına, temel ihtiyaçların karşılanamamasına, kıtlığın yayılmasına ve böylece Güney Sudan'da daha fazla isyan çıkmasına yol açtı. Her alanda görülen aksaklıklar mevcut sivil yönetimlerin başarısızlığına mal ediliyor ve her vesileyle asker bu kötü gidişattan rahatsız olduğunu dile getiriyordu. Ordu çok geçmeden tekrardan yönetime el koydu. Sudan solcu kanadının planlamasıyla orduda subay olan Cafer Numeyrî tarafından başlatılan, daha sonra ordudaki diğer bazı subayların destekleyip yardım ettiği bu askerî darbe, 25 Mayıs 1969 senesinde yapıldı.⁹⁰

İlk zamanlarda halk tarafından bu yeni sisteme teveccüh gösteriliyordu; fakat sonraları sistemin kötü yönetiminden dolayı durum tersine döndü. Bakanların çoğu Komünist Parti'den diğer bazı bakanlar da Ulusal Parti ve diğer sol partilerdendi. Komünist Parti, Numeyrî Hükümeti'nin desteklenmesinde ve propagandasının yapılmasında en büyük role sahipti. Ancak aralarındaki bu ilişki çok fazla sürmedi ve Komünist Parti ile yolları ayrıldı.⁹¹

Bu tarihlerde Kuzey ve Güney arasında on yıl süren iç savaş, Güney'e özerklik verilerek 1972'de bitirildi. Diğer yandan Sudan'ın ekonomisi tarıma, özellikle de pamuğa dayanıyordu. Bu durum 1978 yılında Sudan'ın güneyinde petrolün bulunmasından sonra değişti. Bu yıllarda hükümetin Güney'de yaptığı bazı adil olmayan uygulamalar bölgede tekrardan hareketlenmelere neden oluyor, Güney'le uzun bir barış ortamı sağlanamıyordu. Bu güvensiz ortam, hükümet güçleriyle Güney'deki John Garang liderliğindeki Sudan Halk Kurtuluş Hareketi arasında 1983'te yeni bir savaş fitilledi.⁹²

⁸⁹ Collins, **a.g.e.**, ss. 87-101.

⁹⁰ **A.e.**, ss. 115-116.

⁹¹ Ömer, **a.g.m.**, ss. 56-8.

⁹² **A.e.**, ss. 58-60.

Aynı yılın Temmuz ayında Başkan Numeyrî, ülkede İslam Şeriatının tatbik edileceğini duyurdu. Numeyrî bu dönemde üzerinden kalkamayacağı ciddi sorunlarla karşılaşılıyordu. Ülke ciddi bir ekonomik kriz yaşıyor, Sudan parası % 80'lere varan bir oranda değer kaybediyordu. Güney Sudan'daki sorun gittikçe büyüyor ve üstesinden gelinemez bir hâle geliyordu. Hükümet, ilan ettiği İslam Şeriatını, aynı zamanda çoğunluğunun Hristiyan ve putperest olduğu Güney Sudan'da da uygulamaya çalışılıyordu. Bu dönemde halkın teveccüh ettiği kişiler idam ediliyor ve bu durum halkta karşı durulamaz bir öfkeye neden oluyordu. Şeriatın ilanından iki yıl sonra Numeyrî başkanlığındaki hükümet, kendisinin ülkede olmadığı bir zamanda, on altı yıllık iktidarın ardından 1985 yılında halk ayaklanmasıyla düşürüldü ve yönetim tekrardan sivillere devredildi.⁹³

Bu halk ayaklanmasıyla geçici askerî meclis kurularak yönetim askerlere devredildikten bir yıl sonra, yapılan genel seçimlerde Sadık el-Mehdî başkanlığında koalisyon hükümeti kuruldu; ancak bu hükümet, ülke genelinde istikrarı sağlayamadı ve ülke ekonomik olarak büyük bir krize girdi.⁹⁴

Hükümet, kurulduktan üç yıl sonra 30 Haziran 1989'da Ömer Hasan Ahmed el-Beşir önderliğinde Devrimci Komutanlar Konseyi tarafından gerçekleşen askerî darbeyle düşürüldü. Dört yıl konsey tarafından yönetilen ülkede siyasî, iktisadi ve insani krizler hayatın tüm alanlarına sıçırıyor, yaşam gittikçe zorlaşıyordu. Konsey, 1993'te ülkenin yeni başkanı olarak Ömer el-Beşir'i seçtikten sonra feshedildi. Seçilen yeni başkan bir süre siyasî ortamı yumuşatmak adına birtakım girişimler gerçekleştirdi. Aynı zamanda halkın yaşamış olduğu ekonomik krizi çözmek için de toplumun tüm kesimleriyle temaslarda bulundu. Bu dönemde ülkeyi girmiş olduğu bunalımlardan çıkarmak isteyen Ömer el-Beşir, siyasî alanda pek başarı sağlayamıyordu. Tarih 1999'u gösterdiğinde Ömer el-Beşir, meclis sözcüsü ve aynı zamanda İslami cephenin lideri Hasan et-Turâbî ile yaşadığı kriz sonrasında meclisi feshetti.⁹⁵

Ömer el-Beşir 2000 yılında muhalefetin boykot ederek katılmadığı yerel seçimlerde beş yıllığına tekrardan başkan seçilmişti. Bu seçimin ülkenin ileriki yılları

⁹³ A.e., ss. 60-4.

⁹⁴ Collins, a.g.e., ss. 189-92.

⁹⁵ A.e., ss. 193-195.

için umut olması bekleniyordu. Güney Sudan meselesinde belli bir barış ortamı elde eden hükümet, bu defa ülkenin batısındaki Dârfûr'da, bölgenin ihmal edildiği gerekçesini öne sürerek bir isyan başlatan direniş güçleriyle mücadele etmek zorunda kaldı. Taraflar arasında barış sağlanamadığı için bölgede iç savaş ortaya çıktı ve binlerce insan hayatını kaybetti.⁹⁶

Güney Sudan, 2011 yılında Kuzey Sudan'dan ayrılmak için bir referanduma girdi. Referandum, Güney Sudan'ın Kuzey'den neredeyse % 99 bir ayrılma isteğiyle sonuçlandı. Bu netice itibariyle Güney Sudan XXI. yüzyılda kurulan ilk devlet olma vasfıyla tarih sahnesine girdi. Referandum biter bitmez ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri, Güney Sudan'ı yeni bir ülke olarak tanıdıklarına dair beyanda bulundu. Akabinde peş peşe diğer ülkeler de Güney Sudan'ı yeni bir ülke olarak tanıdı. O dönemde ülkenin başında olan Ömer el-Beşir de, "Bugün referandumun sonucunu gördük ve bunu samimi bir şekilde kabul ediyoruz. Zira bu sonuç Güney Sudan Halkı'nın iradesini temsil ediyor." diyerek referandumu resmî olarak kabul ettiğini duyurdu.⁹⁷

2019 yılında Kuzey Sudan'da hükümet aleyhine yapılan halk protestoları sonucunda askerî bir darbeye 30 yıllık devlet başkanı Ömer el-Beşir devrilmiş, yerine General Bin Avf getirilmişti; ancak Bin Avf, aleyhinde yapılan gösterilerden sonra istifa etmek zorunda kalmıştır. Sudan, bugünlerde hâlen siyasî bir belirsizliğin içerisinde.

⁹⁶ Ömer, **a.g.m.**, ss. 73-76.

⁹⁷ **A.y.**, ss. 77- 82.

II. TOPLUMSAL VE EDEBÎ ARKA PLAN

Sudan'ın tarihsel olarak konumlandırılmasının ardından sosyal ve edebî boyutunun da mercek altına alınması adına aşağıda Sudan'ın toplumsal ve edebî arka planı üzerine durulacaktır. Tezin bu kısmında Sudan'da toplumsal düzen ve dinî hayat işlendikten sonra Modern Sudan'da edebiyat mercek altına alınacaktır. Böylelikle Sudan'daki demografik yapı, konuşulan diller, eğitim, nüfus, ekonomi, siyaset, din vb. gibi sosyal dinamiklerin yanında Modern Sudan Arap Edebiyatı'nın önemli evreleri, bu evrelerin Modern Arap Edebiyatı'yla münasebeti görülmeye çalışılacaktır. Ayrıca Modern Sudan Arap Edebiyatı'nın önemli şahsiyetleri, eserleri, bu edebiyatta romanın doğuşu, temsilcileri ve dönemleri bölüme dâhil edilecektir.

A. SUDAN’DA TOPLUMSAL DÜZEN VE DİNÎ HAYAT

Bu başlık altında Sudan’ın sosyokültürel yapısı, demografik özellikleri, eğitim, ekonomi, siyaset gibi toplumsal düzeni sağlayan yönleri ortaya konularak, özellikle de ülkede her alanda belirleyici bir role sahip olan dinî hayat ele alınacaktır.

1. Toplumsal Düzen

Sudan Cumhuriyeti'nde yaşayanların tamamına yakın bir bölümünü Müslümandır; ancak ülke çeşitli dinî inançları ve etnik grupları kendi içinde barındırmaktadır. Bu birbirinden farklı etnik grupların kökenleri, bu topraklarda eski dönemlerde yaşayan halklara kadar uzanır. Örneğin yukarıda da yer yer işaret edildiği gibi Etiyopya halkı iki ana unsurdan oluşmaktaydı:

1- Bu toprakların yerlileri olan Sûd

2- Bu topraklara çok önceden göç eden Kûş oğulları

Ayrıca Mısır'dan Etiyopya'ya farklı zaman dilimlerinde göç edip yerleşen toplulukların, buradaki halklarla kaynaşmalarıyla dil, örf ve âdet bakımından birçok farklı topluluklar, kabileler ortaya çıkmıştır. Bu etnik grupların en önemlileri arasında Beceliler ve Nûbiler, Arap asıllı olan Ca'liyûn, Fûncılar, Fûrlar ve 1950'lilerin başında Afrika'dan Mavi Nil'e yerleşen Felâtalar yer alır.⁹⁸

Günümüzde Sudan toplumunun demografik yapısı, 1900'lü yılların sonuna doğru özellikle büyük şehirlerine Mısır, Yemen ve Hindistan gibi bazı ülkelerden göçler olarak daha kozmopolit bir yapıya bürünmüştür.⁹⁹

Eski Etiyopya krallıklarının kullanmış olduğu yazı, nesnelerin basitleştirilmiş resimlerine dayanan, resim-yazı olarak da ifade edilen hiyeroglif yazı türüdür. Etiyopya krallıklarının hiyeroglif yazı türü, Mısır hiyeroglifiyle birebir aynıdır. Bunun yanında bazı kitabelerde Batlamyus zamanından kalma Latinceye, Romalılardan kalma Yunancaya, Hristiyanlıktan kalma Kıptîceye rastlanmıştır. Nitekim krallıklarda konuşulan dil de farklılık arz ediyordu. Örneğin araştırmalara göre Aşağı Nûbe halkının konuşmuş olduğu dil Afrika kökenlidir; ancak Bece halkının kullanmış olduğu dilse Hâmî dil ailesine mensuptur.¹⁰⁰

Sudan'ın bütün yerli dillerinin ulusal dil olduğunu ve saygı gösterileceğini, geliştirileceğini ve destekleneceğini belirten Sudan Anayasası, etnik grupları

⁹⁸ Huseyn, **a.g.e.**, C.I, ss. 29-33. Ayrıca bkz.: Kemâl Desûkî, **Dirâsât fî'l-Müctema'î's-Sûdânî**, Kahire, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 1973.

⁹⁹ Ömer, **a.g.m.**, ss. 3-9.

¹⁰⁰ Şükayr, **a.g.e.**, ss. 50-2.

güvence altına aldığı gibi bu halkların konuşmuş olduğu dilleri de güvence altına almıştır.¹⁰¹

Günümüzde ülkenin resmî dili Arapçadır. Bu dili ülkenin yaklaşık %90'ı konuşmaktadır. Ayrıca konuşulan Arapçanın farklı lehçeleri bulunmaktadır. Bu lehçeler birbirlerinden farklı olduğu için lehçeleri konuşanlar birbirlerini anlamakta güçlük çekmektedirler. 1990 yılında Sudan hükümeti tarafından ilan edilen bir yasa gereğince yüksek öğretim veren tüm kurumlarda öğretim dili Arapça olarak kabul edilmiştir. Ancak bu durum 2005 yılında değiştirilerek Arapçanın yanına İngilizce de eklenmiştir.¹⁰²

İslamiyet'in Sudan topraklarına girmesiyle beraber başlayan ve Memlûk, Sennâr, Dârfûr gibi sultanlıklar döneminde devam eden süreçte eğitim, din üzerinden şekilleniyordu. Bu dönemde yaşayan âlimler fıkıh, hadis, edebiyat gibi alanlarda eğitim veriyorlardı. Bu eğitimler bir âlimin etrafında toplanmak veya birebir ders almak şeklinde camilerde veya camilere bitişik yerlerde gerçekleştiriliyordu. Camiler ibadet alanı olmasının yanında eğitim görülen yer olarak da görülüyordu. Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminin başlamasıyla beraber Sudan'da batı tarzı yeni okullar açıldı. Bu okullarda düzenli ve periyodik eğitim verilmeye başlandı.¹⁰³

Günümüzde, modern tarzda eğitim kurumlarının yanında Sudan'ın her yerinde Kur'an'ın ezberlendiği, tefsirinin yapıldığı, okuma ve yazmanın öğretildiği, İslam fıkhnın verildiği, Arap dilinin, bazı temel matematik formül ve işlemlerinin gösterildiği geleneksel eğitim kurumları olarak halveler vardır. Kur'an'ın, Sudan'ın farklı yerlerine ulaşmasını sağlayan halveler, bazı rivayetlere göre hicrî II. yüzyılda doğmuştur.¹⁰⁴

İngiliz sömürgeciliği öncesinde her köyde bir halve varken 1961 yılı itibariyle bütün Sudan'da bu eğitim kurumlarının sayısı 250'ye, 1971'de 181'e kadar düştüğü tespit edilmiştir. Halvelerde eğitimlerini tamamlayan gençler dört yıllık yüksek öğrenime devam edebiliyordu. İngiliz idaresiyle başlayan ve sonrasında devam eden

¹⁰¹ Berry, **a.g.e.**, s. 77.

¹⁰² Berry, **a.g.e.**, s. 76

¹⁰³ Huseyn, **a.g.e.**, C.II, s. 661.

¹⁰⁴ Mâmûn Abdurrahman Zekî, "el-Halve beyne't-Taklid vet-Teccid nahve Müessese Numûzeciyye li Ta'limil-Kur'an", **Mecelletu Merkezi Buhûsi'l-Kur'anı'l-Kerîm ves-Sünne en-Nebeviye**, y.y., No:II, 2015, ss. 11-2. Ayrıca bkz.: Matîr Sa'd Gays Ahmed, **es-Sekâfetü'l-Arabîyetü'l-İslâmiye ve Eseruhâ fî Müctemai's-Sûdânî'l-Garbî**, Bingazi, Dârü'l-Kütübî'l-Vataniyye, 2005.

eğitim politikasıyla kurulan okullarda yer alan müfredat, halka laik bir hayat anlayışı benimsetmeye çalışıyordu; ancak yetişen diplomalı gençler arasında İngiliz sömürgeciliğine karşı direniş başladı. Kalem ve sözleriyle direnişlerini sergileyen bu kişiler, mezunlarına efendi denilen laik okulların yerine tekrar geleneksel eğitimi sürdüren halvelere ağırlık verdiler.¹⁰⁵

Sudan, nüfus bakımından sürekli artış gösteren bir ülkedir. 1950'lerde 8 milyon olan nüfus, 2008'e gelindiğinde 39 milyona ulaşmıştır. Bu nüfusun yaklaşık 8 milyonu Güney Sudan'da diğer nüfus Kuzey'de yaşamaktaydı. Güney Sudan'ın 2011 yılında resmî olarak ayrılması sonrasında yapılan nüfus sayımlarına göre Sudan'ın nüfusu 40 milyonun üzerine çıkmıştır. Sudan toplumunda doğum oranı yüksek olmasından dolayı nüfusun yarısı genç nesil olup 16 yaş altı kişilerden oluşmaktadır.¹⁰⁶

Ülkede sınırlı bir tarım faaliyetiyle birlikte nispeten gelişmiş bir hayvancılık da vardır. Tarımın sınırlı bir şekilde yapılmasının sebebi bölgenin su sıkıntısı çekmesidir. Yaşanılan bu sıkıntıdan dolayı toprakların çok az bir kısmı sulanabilmektedir. Bu sebeple toplam tarım yapılan alanlar ülke yüzölçümünün %10'unu oluşturmaktadır. Buna karşılık nüfusun %50'ye yakın kısmı göçebe hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Kırsal kesimlerde yaşanan ekonomik kaygılar, Hartum, Port Sudan, Ummuddermân gibi büyük şehirlere göçü arttırmıştır. Dünya genelinde bir sanayi ürünü olan Arap zambının yaklaşık %80'i Sudan tarafından karşılanmaktadır. 1970'li yılların ortalarından itibaren petrol ihraç etmeye başlayan Sudan'ın en önemli yer altı zenginliği petrol ve doğal gazdır. Ülke sanayisi büyük ölçüde petrolün işlenmesi üzerine kurulmuştur.¹⁰⁷

Eski dönemlerde Etiyopya topraklarındaki toplumsal düzende yönetimin başında krallar yer alırdı. Krallıkların yönetiminde söz sahibi olan kralların yanında kendâke lakabıyla anılan kraliçeler de vardı. Diğer yandan krallıkların olduğu toplumsal düzende yönetim biçimi mutlak monarşi olmasına rağmen bazı krallıklarda krallar veya kraliçeler, kahinlerden oluşan yüksek şûra tarafından seçilirdi. Bu seçilmiş kişilerin yönetim tarzı bir tür monarşi olmasına rağmen vermiş

¹⁰⁵ Kavas, **a.g.m.**, s. 465.

¹⁰⁶ Berry, **a.g.e.**, ss. 71-2.

¹⁰⁷ Şâkir, **a.g.e.**, ss. 53-6; Meral, **a.g.m.**, s. 458.

2. Dinî Hayat

Eski dönemde Nil boyunca varlığını sürdüren Bece ve Nûbe gibi Etiyopya halkları uzunca yıllardan beri genel olarak Afrika kökenli animist ve putperest inançlara bağlıydılar. Bu halklar eski Mısır'la etkileşim içerisine girdikten sonra onların inanç sisteminin tesiri altında kalmış ve ona benzer bir yapıya bürünmüştür. Bu inanç sistemindeki en büyük tanrı Jupiter Âmûn'dur. Diğer tanrılar arasında evrene hayat verdiğine inanılan ve bir tanrıça olan Isis, gökyüzü tanrısını temsil eden Hauk ve bereketi temsil eden Sebek vardır. Milattan sonra IV. yüzyılda Roma'ya bağlı olan Mısır'ın Hristiyanlaşmasıyla beraber Etiyopya halkları bu yeni inançtan etkilenmiş ve zamanla bu inancı benimsemişlerdir. Hristiyanlık bu topraklarda VII. yüzyıla kadar yayılmasını sürdürmüştür. Ancak Müslümanların Mısır'ı fethetmesiyle beraber İslamiyet bu topraklara girmiştir.¹⁰⁹

İslamiyetin girdiği dönemde Müslümanlarla, Kuzey Sudan ve Güney Mısır'ı ellerinde bulunduran bir Nûbe Krallığı olan Makarra Krallığı arasında anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmanın metnine göre, günümüzde Sudan'ın Kuzey Eyaleti'nin yönetim merkezi Dongola'da¹¹⁰ bir câminin yapılmasına karar verilmiştir. Anlaşma metninde caminin yapılmasının gerekliliğine olan vurgu, bölgede Müslümanların yaşamış olduğunu göstermekle beraber onların dinini yaşamaları için gerekli birtakım adımların atıldığına da işaret etmektedir. Diğer taraftan İslamiyet, yapılan anlaşma sayesinde bölgede kurulan barış ortamıyla beraber Sudan'ın içlerine kadar yayılmasını gerçekleştirmiştir. Zamanla bölgede birçok İslam Devleti kurulmuş ve böylelikle İslamiyet Bilâdu's-Sûdân topraklarına yerleşmiştir. Diğer taraftan Hristiyanlık da özellikle şu anki Güney Sudan ve Etiyopya Federal Demokratik Cumhuriyeti'nde varlığını sürdürmeye devam etmiştir.¹¹¹

1500'lerde Osmanlıların bölgeyi denetimi altına almasıyla beraber İslamiyet bölgede yayılmaya devam etmiştir. İngilizlerin 1800'lerin sonlarında Sudan'ı işgali ve kendilerine bağlı bir sömürge hâline getirmelerinden sonra, İslamiyet

¹⁰⁹ A.e., ss. 46-9.

¹¹⁰ Bu çalışmanın yukarıdaki kısımlarında burasının zamanında Makarra Krallığının başkenti olduğu bilgisi geçmişti.

¹¹¹ 'Avnû's-Şerif Kâsım, *el-İslâm ve'l-Arabiyye fi's-Sûdân*, Beyrut, Dârü'l-Cil, 1989, ss. 34-5.

sınırlandırılmış ve yer yer yasaklanmıştır. Bağımsızlıktan sonra bu sınırlamalar kalksa da yeteri seviyede olmamıştır. Değindiği gibi 1980’li yılların gelmesiyle Numeyrî döneminde devletin bütün organlarında İslam Şeriatının uygulanması için bildiri yayınlanmış ve ülke, İslam Şeriatıyla yönetilmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde Sudan nüfusunun %75’i Müslümandı. Bu kesimin çoğu ülkenin kuzeyinde yaşıyordu. Bu %75’lik oran 2011 yılında Güney Sudan’ın ayrılmasıyla %90’a kadar çıkmıştır. Ülkede Müslümanların haricinde kalan halk, Kıpti yahut Ortodoks Hristiyan veya Afrika kökenli dinlere mensup animist veya putperesttir.¹¹²

Ülkede din, çok hassas bir konumda yer aldığı için sadece ritüeller bütünü ya da manevî hayatı düzenleme aracı olarak görülmez; bilakis hayatın tüm alanlarını etkileyen aktif bir role sahiptir. Bir başka deyişle din, toplumda üst sosyal bir kimliğe vurgu yaparak hayatın her aşamasında dinamik tarafıyla kendisini ortaya koyar.¹¹³

Bundan dolayı Sudanlılar çocuklarını küçük yaşlarda Kur’an ezberlemesi ve dinî eğitim alması için halvelere gönderirdi. Halvelerde eğitim, yaklaşık 7-8 yıl sürmekteydi. Burada ileri düzeyde bir dinî eğitim almıyorlardı. Yüksek din eğitimi veren yerlerin Sudan genelinde yeteri kadar yaygın olmamasından ötürü öğrenciler bu seviyede bir eğitim için genellikle Mısır’a giderlerdi. Bu ihtiyaca binaen 1912’de Ezher gibi yüksek din eğitimi vermek üzere Ummuddermân şehrinde bir enstitü açıldı. Bununla birlikte Afrika kıtasında İslam’ı yaymak amacıyla Sudan’ın Hartum şehrinde 1980 yılında Munazzametü’l-Da’veti’l-İslâmiyye kuruldu. Diğer taraftan halveler özelinde işaret edildiği gibi İngiliz sömürgeciliğiyle beraber dinî müesseseler kapatılırken halkın inanç özgürlüğüne karışılmış ve insanın temel hak ve özgürlüklerinden biri olan inanç özgürlüğü toplumun elinden alınmıştı.¹¹⁴ Ancak bu durum Sudan’da yaşayan Müslümanların İslamiyetle olan bağlarını daha da güçlendirmiştir.¹¹⁵

Ülkenin her yerine yayılmış tarikatların bulunduğu Sudan’da Kâdiriye, Hatmiye, Mehdiye, Tîcâniye, Semmâniye gibi tasavvufî ekoller varlık göstermektedir. Bu dinî yapılar, toplumda statü olarak en üst düzeyden en alt düzeye

¹¹² Huseyn, **a.g.e.**, C.II, s. 665.

¹¹³ Berry, **a.g.e.**, ss. 96-7.

¹¹⁴ Kavas, **a.g.m.**, ss. 464-65.

¹¹⁵ Kâsım, **a.g.e.**, s. 11.

kadar tüm bireylerde dinî formasyonun oluşmasında çok önemli bir yer teşkil eder.¹¹⁶ Denilebilir ki neredeyse her Sudanlı birey bir tarikatın müntesibidir. Diğer taraftan bu tarikatlar, okullar, hastaneler, dinî enstitüler, üniversiteler ve halveler inşa ederek Sudan toplumuyla doğrudan temas hâlindelerdir. Sudan toplumuyla tasavvuf erbabının kurduğu bu sağlam bağ, halvelerde başlar. Sudan'da küçük bir devlet gibi işleyen tarikatların şeyhleri, zihinlerde yer edinmiş bir derviş portresinin ötesinde Avrupa'da eğitim gören, üniversitelerde hocalık, devlet bünyesinde bakanlık yapan, ülkenin siyasetinde aktif bir şekilde rol alarak siyasî aktörlerin kendileriyle istişare yapıp fikir aldığı, birkaç dili iyi bir şekilde bilmesinin yanında onlarca kitap yazmış, ilmî olarak yüksek seviyedeki kişilerden oluşmaktadır. Dil, modernizm, felsefe gibi birçok alanlarda eserler veren ve aynı zamanda İngilizce yazdığı birçok kitabı olan Şeyh Hasan el-Fatih Karîbullah yakın dönemde Sudan tasavvuf tarihinde en bilindik entelektüel şeyhlerden biridir.¹¹⁷

¹¹⁶ Kavas, **a.g.m.**, s. 464.

¹¹⁷ Huseyn, **a.g.e.**, C.II, ss. 179-84; Sabâh Mûsâ, **et-Tasavvuf fîs-Sûdân: Mazâhir Hayât ve Te'sir alaş-Şâri'is-Sûdân**, 2007, (Çevrimiçi), <http://midad.com/article>, PDF, 29 Temmuz 2019, par. 1-6; Ayrıca bkz.: Peter Malcolm Holt, **el-Evliyâ ve's-Sâlihûn ve'l-İslâm fî's-Sûdân**, Çev. el-Cüneyd Ali Ömer, Henri Riyâd, 3. bs., Beyrut, Dârü'l-Cil, 1986.

B. MODERN SUDAN’DA EDEBİYAT

Önceki bölümlerde Sudan’ın, eski dönem ve modern dönem olmak üzere tarihsel arka planına değindikten sonra toplumsal yapısı ele alınmıştı. Bu ana başlık altındaysa Sudan’ın özellikle modern dönemdeki edebî serüveni mercek altına alınacak ve sonrasında Modern Sudan Arap Edebiyatı’nda bir tür olarak roman konu edinilecektir.

1. Modern Sudan Arap Edebiyatı'na Genel Bir Bakış

Modern dönem öncesi Sudan'da farklı zaman dilimlerinde Sudan'a göç eden Arap kabileleri ve bedevî topluluklar edebî bir tür olarak yoğun bir şekilde şiirle ilgileniyorlardı. Zaten Sudanlılar için şiir, yaşamış oldukları çevre ve köklerinde bulunan Arabî fitrattan dolayı zorlanmadıkları edebî bir uğraştı.¹¹⁸ Bu şiir, Klasik Arap Edebiyatı'nda yer alan şiirler gibi tema olarak cesareti, yiğitliği, aşiretle övünmeyi, gurur ve izzeti, haksızlığı kabullenmeyip onun karşısında dik durmayı, sevgiyi, hüznü, ağıtı vb. içerirdi.¹¹⁹

Şiirler, geleneksel Arap Edebiyatı temalarının yanı sıra dinî temalarla da yazılmıştı. Örneğin XIX. yüzyılda yaşamış Şeyh Mekkî Daklâşî, Şeyh Ebu'l-Kâsım Ahmed, Şeyh Hüseyin ez-Zehrâ, Şeyh Muhammed Ömer el-Bennâ gibi şahsiyetler özellikle iman, züht, takva, tasavvuf gibi konularda şiir yazmışlardı.¹²⁰

Sudan'da çok sayıda dil ve çeşitli kültürler olmasına rağmen yazılı edebiyat neredeyse sadece fasih Arapça üzerinden icra edilmektedir. Bununla beraber çok az sayıda da olsa Sudan Arap Lehçesi ve diğer yerel dillerle yazılmış edebî eserlere rastlamak mümkündür.¹²¹

Modern Sudan Yazılı Edebiyatı'nda kısa hikâye, roman, eleştiri, makale, tercüme gibi edebiyat türlerinin, diğer bazı Arap ülkelerinde olduğu gibi özellikle XIX. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı ifade edilse de gerçekte Sudan Arap Edebiyatı'nda bu gibi modern türlere ancak XX. yüzyılın ilk çeyreğinde rastlanılmıştır. Bunlar da bazı gazete ve dergiler aracılığıyla yayımlanmışlardır. Modern edebî yazım türlerine dair ciddi birtakım hareketlenmeler ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır.¹²²

¹¹⁸ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, Kâhire, Dâru'l-Meârif, C.X, 1960, ss. 659-65.

¹¹⁹ A.e., ss. 665-82.

¹²⁰ Mus'ad Bin 'Îd el-'Atvî, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Hadîs*, Tebûk, Mektebetu'l-Melik Fahd el-Vataniye, 2009, ss. 131-35; Huseyn, a.g.e., C.II, ss. 593-94.

¹²¹ Tayyib Salih'in *Ursü'z-Zeyn* romanı görüleceği üzere diyaloglar hariç fasih bir dille kaleme alınmıştır.

¹²² Muhammed Zaglul Selâm, *Dirâsât fi'l-Kıssa el-Arabiye el-Hadise*, Kâhire, Münşetu'l-Maarif, 1973, s. 382.

Modern Sudan Arap Edebiyatı'nda XX. yüzyıla girerken makale, öykü, roman ve biyografi gibi batı tarzı yeni nesir türlerinin ilk örnekleri şöyledir:

'*Atûnâ Ta'limen* makale türünde, *fî Sebîlî's-Se'âde ve'l-Me'mûr* kısa öykü türünde, *Mevtu Dunyâ* biyografi türünde. Yazarlar yazdıkları edebî türlerde gerçekçi bir çizgi üzerinden sosyal, siyasal ve millî konuları ele almışlardır. Bu dönemin edebiyat yazılarında kullanılan üslûplara bakıldığında edebî yönü kuvvetli, karmaşık olmayan, anlaşılabilir edebî üslûplar tercih edilmiştir.¹²³

Bu dönemde nesir alanında, sağduyulu bir dil ve güçlü ifade tarzıyla ön plana çıkmış yazarlardan biri Muhammed Abbas Ebu'r-Rîş'tir. Bu kişi, 1931'de Sudan'ın edebî mecradaki ilk dergisi olarak kabul edilen *Nahda*'yı çıkarmıştır. 1900'lerde çıkmaya başlayan *Hadâratu's-Sûdân*'ın baş editörü Şeyh Ahmed Osman el-Kâdî de güzel ve çekici ifadelerle ince anlamları ortaya çıkartabilen bir yazardır.¹²⁴

Muhammed Ahmed Mahcûb (1908-1976) şair, yazar, hukukçu ve siyaset adamı kimliğiyle Modern Sudan Arap Edebiyatı'nın ilk temsilcilerinden biri olarak sayılır. Sudan'da Duveyn şehrinde doğan Ahmed Mahcûb ise *Hadâratu's-Sûdân*, *Nahda*, *Fecr* gibi birçok önemli gazete ve dergide özellikle siyaset, hukuk ve edebiyat alanlarında çok sayıda yazı kaleme almıştır. Nesir türünde verdiği *Mevtu Dunyâ*, *Nahve'l-Gad*, *Kalb ve Tecârib* en önemli edebî ve fikrî eserlerindendir. Yazar, gazeteci ve çevirmen kimliğiyle ön plana çıkan Abdullah Receb Muhammed (1915-1984), birçok farklı gazete ve dergilerde edebî yazılar kaleme alan bir diğer Sudanlı yazardır.¹²⁵

Sudan'da XX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, yenilikleri takip etme amaçlı Mısır ve İngiltere'ye birçok heyetler gönderiliyordu. Yine bu tarihlerde, dışarıdan gelen fikrî akımların etkileri edebiyat alanında hissediliyor, bunun yanında modern tarzda birçok ilmî ve edebî müesseseler açılıyordu. Edebiyatçıların eserlerini halka basın organları aracılığıyla doğrudan ulaştırmak istemesi bu dönemde edebî çevrelerde gazetecilik mesleğinin ilgi görmesine yol açmıştı. Sudan'da XX. yüzyılla beraber gelen yeni nesil, toplum nezdinde hâkim olan Mısır ve İngiliz kültürüyle

¹²³ A.e., s. 383

¹²⁴ Dayf, a.g.e., C.X, ss. 690-93; Atvî, a.g.e., ss. 157-58; Huseyn, a.g.e., C.II, s. 595.

¹²⁵ Seyyid Hâmid en-Nessâc, *Bânûrâmâ'r-Rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-Hadîse*, Kâhire, Müessesetu'l-Meârif li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1980, ss. 232-34. Ayrıca bkz.: Halîm Yazıcı, *es-Sûdân ve'l-Hareketü'l-Edebiyye*, Beyrut, el-Câmiatü'l-Lübniyye, 1985.

eğitim almakla beraber aynı zamanda gelenekten de besleniyordu. Bu şahsiyetler ilim, fikir ve edebiyat sahalarında yazmış oldukları yazılarında, bu melez kültürü yansıtıyorlardı. Bundan dolayı batı tarzı nesrin Sudan'a girdiği XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılan edebî türdeki yazılar, Avrupa kültürünün motiflerini yansıtmasının yanında Mısır-Arap-İslam kültürüne ait figürleri de içeriyordu. Sudan Edebiyatının beslendiği kaynakları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1- İçeriğinde cömertlik, cesaret, ahde vefa, yiğitlik vb. temaları barındırmasıyla coşkun, köklü Arap kültürü

2- Kur'an ve Sünnet üzerinden beslenmesiyle İslamî kültür

3- Mısır'da çıkan dergi, gazete ve kitapların Sudan toplumunda çok rağbet görmesiyle Mısır edebî kültürü

4- İngiliz-Mısır Ortak Yönetimi döneminde ve sonrasında gençlerin hem Sudan'da hem de Kâhire, Beyrut, Londra gibi şehirlerde beslendikleri İngiliz-Batı kültürü.¹²⁶

Gazete ve dergiler edebiyatın, toplumun özgürlük ve bağımsızlık gibi sorunlarını çözmek adına ortaya çıkan Sudan Devrimi'yle olan bağlantısında önemli bir rol oynamıştır. 1950'lerde devrim sancağını yüklenen en önemli gazetelerden biri, edebiyatçı ve gazeteci kimliğiyle tanınan Sudanlı Abdullah Receb'in çıkartmış olduğu *Sarâha Gazetesi*'dir. Cafer Hâmid el-Beşîr, ez-Zübeyr Alî, Hocalî Şükrullah gibi genç edebiyatçılar, bu gazetenin yayımlanması için edebî yazılarıyla Abdullah Receb'in yanında olmuşlardır. Cafer Hâmid el-Beşîr şiire yönelirken, diğer iki arkadaşı olan ez-Zübeyr Alî ve Hocalî Şükrullah gazetede bir dizi öykü yayımlamışlardır. Bu öykü dizisi *en-Nâzihâni ve 'ş-Sitâ* ismiyle neşredilmiştir. Yine bu dönemde *Leyl*, *es-Sûdânu'l-Cedîd*, *Hunâ Ummuddermân* gibi diğer gazete ve dergilerde de birtakım öyküler neşredilmiştir.¹²⁷

Modern Sudan Arap Edebiyatı'nın önemli dönüm noktalarından biri de 1960'da Osman Ali Nûr'un çıkarmış olduğu *Kıssa* isimli dergidir. Bu dergi sadece roman ve öykü üzerine bir dergidir. İlk sayısı 1960 yılının Ocak ayında çıkan dergi, her ay edebiyat severlerin karşısına çıkıyordu. *Kıssa* dergisi edebî sahada uluslararası

¹²⁶ Abduh Bedevî, *eş-Şi'ru fi's-Sûdân*, Kuveyt, el-Meclisu'l-Vataniyu li's-Sekâfe ve'l-Âdâb, 1981, s. 114-16; Huseyn, *a.g.e.*, C.II, s. 596.

¹²⁷ Selâm, *a.g.e.*, s. 387.

değeri olan öykü ve romanların yapılan çevirilerini, Sudanlı edebiyatçıların gerek küçük gerekse de büyük hacimde olan roman ve öykülerini yayımlamakla beraber sayfalarında şiir ve edebiyatla ilgili araştırmalara ve makalelere de yer veriyordu. Öte yandan dergi, gerek Abdulmecid Abidin, İhsan Abbas, Mustafa ‘İvaz el-Kerim, Muhammed İbrahim gibi akademisyenlere, gerekse Hasan Nuceyle, Muhammed Ahmed Mahcûb, Seyyide Melike ed-Dâr, İbni Haldûn, et-Tayyib Zerûk gibi edebiyatçılara dergide yazı yazmaları için çağrıda bulunmuştur.¹²⁸

Özellikle bu dönemle beraber artık öykü yazımı Modern Sudan Arap Edebiyatı’nda şiirden daha önemli bir yerde konumlanıyordu. Modern Sudan Arap Edebiyatı bu dönemden sonra özellikle altmışlar ve yetmişlerde Tayyib Salih, Ebu Bekir Halid, İbrahim İshak ve Muhammed Feytûrî gibi önemli edebiyatçılarla sıçrama yapmıştır.¹²⁹

Modern Sudan Arap Edebiyatı 1990’ların ortalarına kadar Tayyib Salih (1929-2009), Muhammed Feytûrî (1936-2015) gibi bazı isimler istisna edilirse okuyucu ve eleştirmenler arasında hak ettiği değeri görememiştir. Bunun birçok sebebi olmakla beraber en önemlisi yazılan kitapların kısıtlı imkanlardan dolayı okuyucu ve eleştirmenlerin eline ulaşamamasıdır. Nitekim yazar tarafından kaleme alınan bir kitap, ülkede yaşanan siyasî ve toplumsal olumsuzluklardan dolayı basılamamaktaydı. 1990’dan sonra ülkede yaşanan nisbî olumlu değişikliklerle Modern Sudan Arap Edebiyatı önemli bir sıçrama yaparak gerek Arap Dünyasında gerekse diğer uluslararası edebî mecrada önemli bir yere oturmuş ve birçok kesimden kayda değer bir rağbet görmüştür.¹³⁰

Modern Sudan Arap Edebiyatı’nda birçok değerli yazar vardır:

1- Günümüzde hâlen edebî yazılar yazmaya devam eden roman ve hikâye yazarı İbrahim İshak İbrahim,

2- Öykü ve roman yazıcılığının temsilcilerinden sayılan edebiyat eleştirmeni Mahmud Muhammed Medenî (1946-2004)

¹²⁸ A.e., s. 389.

¹²⁹ A.e., s. 388.

¹³⁰ Hâşim Mirgenî, “Tahavvûlâtü’r-Rivaiyyetu’s-Sûdânîyyeti fi’t-Tis’iniyyât vemâ ba’d”, **Mecelletü Tebeyyün li’d-Diraseti’l-Fikriyye ve’s-Sekâfiyye**, No:2, 2012, PDF, (Çevrimiçi), 15 Ocak 2020, s. 104

3- Özellikle Arap Dünyasında hikâye ve roman yazarlığıyla tanınmasının yanında ulusal birtakım dergi ve gazetelerde köşe yazarı olarak yazılar kaleme alan İsa el-Hulv

4- Akademisyen ve araştırmacı kimliğiyle birçok esere imza atmasının yanında edebiyat eleştirmeni, hikayeci ve romancı tarafıyla önemli bir yazar olan Muhtâr İbrahim Acûbe

5- Dilbilimci, roman ve hikâye yazarı ve aynı zamanda edebiyat eleştirmeni olan Ali Muhammed Ali el-Mekk (1937-1992)

6- Şair olmasının yanında kısa öykü yazarlığıyla dünyaca tanınan Büşrâ el-Fâdıl

7- Ünlü roman yazarı Abdulaziz Bereke Sâkin

8- Sudan-Arap Şiir Rönesansı öncülerinden hemen sonra gelen nesilde Arap-Sudan şiirinin yenilikçi şairi Muhammed el-Mehdî el-Meczûb (1919-1982)

9- Yenilikçi şiirin öncülerinden ve aynı zamanda karşılaştırmalı edebiyat uzmanı, şair ve yazar Muhammed Abdülhey (1944-1989)

10- Sudan’da kadın edebiyat yazarlarının öncüsü kabul edilen Melike ed-Dâr Muhammed Abdullah (1920-1969)

11- Modern zamanda edebiyat sahasında yazmış olduğu eserlerle isminden çokça bahsettiren Leylâ Ebû’l-‘Alâ

12- Roman türünde önemli bir yeri olan bir başka kadın yazar Besîne Hazr Mekkî

13- Edebî eserleriyle çağımız sorunlarına getirmiş olduğu farklı yaklaşımlarıyla edebiyatçı Zeyneb Hâcc Belîl ez-Zeyn

14- Yazmış olduğu şiirlerle yeni nesil Sudan şairleri içerisinde addedilen Atıf Hayrî¹³¹

Bu yazarlar, Modern Sudan Arap Edebiyatı’nı şiir, roman, öykü, oyun, drama gibi alanlarda gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde temsil etmektedir. Modern Sudan Arap Edebiyatı bu zikri geçen edebiyatçı ve ayrıca burada ismi geçmeyen birçok yazar, edebiyatçı, eleştirmen, oyun vb. yazarlarıyla genelde Dünya Edebiyatı’na özelde Arap Edebiyatına katkı yapmaya devam etmektedir.

¹³¹ Ahmed eş-Şerif, “Havle’l-Edebi’s-Sûdânî”, Nizwâ, 2002, No:XXXVI, ss. 112-113; Selâm, a.g.e., ss. 382-404; Nessâc, a.g.e., ss. 235-240.

2. Modern Sudan Arap Edebiyatı'nda Roman

Sudan'da edebî bir tür olarak roman yazımının ortaya çıkması Arap dünyasına kıyasla çok geç bir vakitte meydana gelmiş değildir. Örneğin Mısır'da roman yazımına dair ilk denemeler XX. yüzyılda Muhammed Hüseyin Heykel'in (1888-1956) *Zeyneb*'i (1913), Mahmud Teymûr'un (1894-1973) *fî'l-Kitâr*, '*Atfe* ve *Beytu'l-Kerem*'i (1917), Tevfik el-Hakîm'in (1898-1987) '*Avdetu'r-Ruh*'uyla (1933) başlarken¹³² Sudan'da 1930'larda *Nahda* ve *Fecr* dergilerinde yayımlanan kısa öyküleri istisna edersek 1940'ların sonunda Osman Muhammed Hâşim'le ortaya çıkar.¹³³

Sudan'da romanın çıkışına zemin hazırlayan iki evreden bahsedilmektedir. İlk evre, 1931 yılında Muhammed Abbas Ebu'r-Rîş tarafından çıkarılan, Sudanlı edebiyatçıların yoğun ilgi gösterdiği ve yayımlanması için edebî yazılarını gönderdikleri *Nahda* dergisindeki yazılardır. Bu edebî yazıların içeriğine bakıldığında bazıları kısa öykülerden, şiirlerden oluşurken diğer bazılarıysa edebiyat araştırmaları ve eleştirel yazılardan oluşuyordu. Bu edebiyat dergisi yaklaşık bir yıl yayımda kalarak 1932 yılında ülkede yaşanan birtakım olumsuz durumlardan dolayı yayımdan kaldırıldı. *Nahda* dergisinden sonra Arafat Muhammed Abdullah'ın 1934'te Muaviye Muhammed Nûr, Muhammed Uşra, Muhammed Ahmed Mahcûb gibi Sudanlı genç edebiyatçılarla birlikte çıkarmış olduğu yaklaşık bir yıl yayımda kalan *Fecr* (1934-1935) dergisi çıktı. Bu dergide çıkan edebî yazılar da *Nahda* dergisindeki gibi kısa öyküler, şiirler, eleştirel yazılar ve edebiyat araştırmalarından oluşuyordu.¹³⁴

Nahda dergisinde çıkan kısa öyküler kadın-erkek ilişkileri ele alan aşk temalı öykülerdi. Bu tür öyküler Arap dünyasında telif edilen ya da Batıdan, özellikle de

¹³² Ahmet Kazım Ürün, **Modern Arap Edebiyatı**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2015, ss. 20-45; Jacob M. Landau, **Modern Arap edebiyatı tarihi (20. yüzyıl)**, Çev. Bedrettin Aytaç, Ankara, Kültür Bakanlığı, 2002, ss. 20-32.

¹³³ Mirgenî, **a.g.m.**, s. 102; Selâm, **a.g.e.**, s. 373.

¹³⁴ Selâm, **a.g.e.**, s. 379.

Mısırlı edebiyatçı Mustafa Lutfi Menfelûtî (1876-1924) tarafından tercüme edilen *Mâcdûlîn, Fadîle, Gâdetu'l-Kâmilyâ* gibi kitaplardan besleniyordu.¹³⁵

Nahda dergisinde çıkan aşk temalı öykülerden birisi Abdulhalim Muhammed tarafından kaleme alınan '*Abdulmun'im*' isimli kısa öyküdür. Bu öykü, *Tevhîde* isimli bir genç kız ile '*Abdulmun'im*' adında bir delikanlı arasında geçen aşk hikayesini ele almaktadır. Bu dergide çıkan bir başka öyküyse *Fevzu'l-'Avâtif*'tir. Bu öykünün teması da aşk üzerine kuruludur. Öykünün kahramanları *Muğîre* ve *Mehâsin*'dir. Bu romantik öyküde verilen tablo '*Abdulmun'im*' öyküsünde yer alan *Tevhîde* ve '*Abdulmun'im*'in hikayesiyle yakın benzerlikler içerir. Öykünün kahramanlarından olan *Muğîre* ismindeki delikanlı bir köyde basit bir memurdur. *Mehâsin* ise köyün endamlı, güzel kızıdır. Bu iki gencin aralarında güzel duygular filizlenir ve büyük bir aşka dönüşür. *Abdulmun'im* öyküsünün sonunun trajik bitmesi gibi bu öykünün sonu da trajik biter. Genç memurun başka bir yere tayini çıkar. Böylelikle çiftin arasına uzak mesafeler girer ve umutları, hayalleri yıkılır.¹³⁶

Sudan'da roman türünün ilk evresini oluşturan *Nahda* dergisinin edebî yazılarında görülen aşk temalı öyküler *Fecr* dergisinde yazan edebiyatçılarda görülmez. Gerçekçi bir çizgide kendini konumlandırıan bu derginin amacı, toplumsal bir reform ortaya koymaktır. Dergide yazan edebiyatçılara göre öncelikle cehalet, yozlaşma, gericilik gibi Sudan toplumunun gelişmesini engelleyen birtakım durumların tespit edilmesi, sonrasında da toplumun özgürleşmesi adına toplumun gerilemesine sebebiyet veren bu gibi kötü durumlarla savaşılmaları gerekiyordu. Örneğin erkek ve kadın arasında denkliğin olmadığı evliliklerde yaşanan sorunlar, evlilikte geleneklerin dayatılması, toplum içinde yer alan sınıfların, özellikle de işçi sınıfının yaşamış olduğu problemler, fakirlik ve fakirliğin getirmiş olduğu sıkıntılar, yine evlilik kurumunda yaşanan pürüzler, boşanma, ölüm, cinayet gibi kötü durumlarla sonuçlanan babaların çocuklarını istemedikleri evliliğe dayatması, yine toplum nezdinde büyüyerek devam eden siyasî ve idarî çıkmazlar dergide çıkan öykülerin ele aldığı toplumsal sorunlardandı. Seyyid Ahmed Emin'in bir evlilik hikayesini merkeze alarak yazmış olduğu *fî Sebîli's-Se'âde* ve Arafat Muhammed

¹³⁵ A.e., s. 379.

¹³⁶ A.e., s. 380.

Abdullah'ın İngiliz sömürgesi olarak Sudan'da yaşanan idarî krizleri ele aldığı *Me'mûr*, dergide gerçekçilik akımıyla çıkan kısa öykü türünde edebî yazılardandır.¹³⁷

Modern Sudan Arap Edebiyatı'nda *Nahda* ve *Fecr* dergilerinin neşretmiş olduğu öykü türündeki kısa edebî yazıların haricinde yayımlanmış çok az sayıda eserle karşılaşmaktadır. Bu eserler ya birkaç öykünün bir araya getirilerek oluşturulduğu eserlerdir ya da uzunca tek bir öyküden ibarettir. Muhammed Ahmed Mahcûb ve Abdulhalîm Muhammed'in birlikte yazmış oldukları *Mevtu Dunyâ* bu eserlerden biridir. Bu kitap bu iki yazarın birtakım hatıralarını ve öykülerini içine almakta ve aynı zamanda sol cenahtan aydın yazarların biyografilerine de yer vermektedir.¹³⁸

1948 yılında Modern Sudan Arap Edebiyatına ait ilk roman Osman Muhammed Hâşim tarafından yazılan *Tâcûc* adlı eserdir. Doğu Sudan sınırlarında geçen romanın baş kahramanları, güzelliğiyle ön plana çıkan *Tâcûc* isminde bir genç kız ve ona âşık olan *Muhallak* isimli delikanlıdır. Yazar romanını, Sudan halkının geçmişten günümüze taşınan en bilindik aşk hikayesi olan *Tâcûc ve'l-Muhallak*'tan esinlenerek kaleme almıştır. Modern Sudan Arap Edebiyatı'nda yazılan bu ilk romandan sonra 1950 ve 1960'lı yıllara gelindiğinde Halil Abdullah el-Hâcc (ö. 2007) tarafından yazılan ve 1960 yılında basılan *İnnehum Beşer*, yine aynı dönemde Ebu Bekir Halid'in (1934-1976) kaleme aldığı *Bidâyetu'r-Rabî'* (1958), *Neb'u'l-Murr* (1966) Modern Sudan Arap Edebiyatı'ndaki önemli romanlar arasında yer alır.¹³⁹

Modern Sudan Arap Edebiyatı roman türünün öncülerinden kabul edilen Halil Abdullah el-Hâcc'ın önceden yazmış olmasına rağmen ülkede yaşanan basım sorunlarından dolayı ancak 1960 yılında yayımlanan *İnnehum Beşer* adlı eseri, Sudan'ın bağımsızlık öncesi dönemini ele alır. Roman, Ummuddermân'da geçer ve burada yaşayan kişilerin hayat hikayelerini ele alır. Kitapta geçen olaylar dizisinde yer alan insanlar, görüş ve karakter olarak birbirinden farklı olup istek ve arzuları zaman zaman aynı çizgide olsa da genellikle uyuşmaz. Yazar, yazmış olduğu bu kitabın Necip Mahfuz'un *Zukâku'l-Midakk* (1947) isimli eseriyle benzerlikler

¹³⁷ A.e., ss. 381-84.

¹³⁸ İhsân Abbas, "Nazra fi Mileffi'l-Edebi's-Sûdânî", *Âdâb*, Lübnan, No:5, 1975, s. 110.

¹³⁹ Muhammed Receb el-Biyevmî, "Eşher Kıssâ Âtifiye fi's-Sûdân", *Hilâl*, Mısır, No:2, 1984, ss. 122-24; Selâm, a.g.e., s. 373; Mirgenî, a.g.e., ss. 102-03.

gösterdiğini itiraf ederken aslında her bir hikâyenin kendi mahallî sınırları itibar alındığında orijinal olduğunun altını çizer. Öte yandan romanın olayları iki ana eksen etrafında şekil almaktadır. İlk olarak kültürlü bir delikanlı olan Hisân ile aynı mahallede komşusu olan ve güzelliğiyle ön plandaki Belîne arasındaki aşk ele alınır. Eksende olan diğer şeyse Hûş sakinleri arasında geçen hararetli tartışmalardır.¹⁴⁰

Ebu Bekir Halid'in 1958 yılında neşredilen *Bidâyetu'r-Rabî* adlı romanı, tür olarak toplumsal gerçekçilik grubuna dâhil edilir. Bu romanın özelinde işlenen konular şu şekildedir:

- 1- Gençlerin cinsellik hakkındaki korkuları
- 2- Gençliğin dinle olan ilişkileri
- 3- Sudan toplumundaki kadın kimliği ve onun eğitimi
- 4- Genç neslin ülke dışına göç etmesi.

Yazarın 1966 yılında neşredilen *Neb'u'l-Murr* adlı eseri, sömürge dönemini ve sömürge sonrası bağımsızlığın ilk evrelerindeki Sudan toplumunu yansıtmakla beraber mevcut siyasî çekişmeleri ve sosyokültürel meseleleri gündeme taşıyarak okuyucuyu mevcut konjonktürel yapıyı sorgulamaya sürükler.¹⁴¹

1960'lar ve 70'lerde Sudan Arap Edebiyatı Tayyib Salih'in (1929-2009) *Ursü'z-Zeyn* (Zeyn'in Düğünü) (1962), *Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl* (Kuzeye Göç Mevsimi) (1966), *Benderşâh: Dav'ül-Beyt* (1971), *er-Raculu'l-Kıbrısî* (Kıbrıslı Adam) (1972) ve *Benderşâh: Meryûd* (1976) romanlarıyla tanışır.

Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl, romanın baş kahramanı Mustafa Said'in hayatı üzerine odaklanır. Yazar bu romanında Mustafa Said'in küçüklüğünde yaşamış olduklarını, İngiltere'ye eğitim için gidişini, sonrasında burada yaşamayı tercih ederek bu ülke insanıyla; özellikle kadınlarıyla yaşamış olduğu ikili ilişkilerini, tekrardan yurduna dönüşünü, bir köye yerleşip burda yeni bir hayat kuruşunu ele alır. *Benderşâh: Dav'ül-Beyt* adlı eseriye bir babanın hem babasıyla hem de oğluyla olan ilişkilerini merkeze koyar. *Benderşâh: Meryûd* romanıysa diğer romanları gibi yine Sudan'da bir köyde geçmektedir. Tayyib Salih bu romanında iki gencin arasında geçen aşkı işlemektedir. Edebiyatçılar tarafından Tayyib Salih'in *Benderşâh: Dav'ül-Beyt* ve *Benderşâh: Meryûd* romanları *Benderşâh* adı altında birinci ve ikinci

¹⁴⁰ Selâm, a.g.e., s. 446.

¹⁴¹ A. e., ss. 338-39.

roman olarak ele alınmakta ve *Benderşâh: Dav'ül-Beyt* birinci bölüm *Benderşâh: Meryûd* da ikinci bölüm olarak değerlendirilmektedir. Diğer taraftan *er-Raculu'l-Kıbrısî*, yazarın babasının ölümünden sonra yazmış olduğu kısa bir romandır. Roman sanki bir çocuğun babasını kaybetmesinden dolayı duymuş olduğu acıyı anlatan bir mersiye gibidir.¹⁴²

Yine altmışlara bakıldığında es-Sırr Hasan Fazl'ın kaleme aldığı *min ecli Leyla* (1960), Emin Muhammed Zeyn'in yazdığı *Likaun 'inde'l-Ğurûb* (1963), Muhammed Muhtâr Muhammed'in yayımladığı *Suhriyyetu'l-Akdar* (1967), Abdulfettah Hazr'ın *Sirâ'* (1968) isminde neşrettiği eseri, Hasan Emin'in *Dağdağatu'l-Emel'i* (1968) bu dönemde çıkan romanlar arasında yer alır. Zikri geçen bu romanlar genel olarak aşk temalıdır.¹⁴³

İbrahim İshak, *Hades fî Karye* adlı ilk eserini 1969 yılında kaleme almıştır. Roman türünde yazmış olduğu bu eserden sonra 1971'de *A'mâlu'l-Leyl ve'l-Belde*, 1976'da *Mehrecânu'l-Medrese el-Kadîme* isimleriyle iki roman daha neşretmiştir. Aynı yılda Ebubekir Halid'in *el-Kafz fevka Hâit Kasîr* adlı romanı yayımlanırken, Ömer el-Hamîdî'nin *Cezîratu'l-'Ivaz* adlı eseri de yine bu tarihlerde çıkmıştır. Bu romanlarda toplumsal, sanatsal, eleştirel gibi birçok türüyle gerçekçilik ana merkeze yerleşmiştir. Edebî yazılarını gerçekçilik temeli üzerine kaleme alan bu kişiler, romanı, kişinin acılarının, serzenişlerinin, sitemlerinin, umutlarının ve hayatın içinde yaşanan hadiselerle verilen duygusal tepkilerinin ortaya konulduğu yer olarak görmediği gibi, öğüt verme ya da okuyucuya iyi ve kötüyü gösterme, doğru ve yanlış söyleme, güzel ve çirkini dikte etme mekânı olarak da değerlendirmiyorlardı.¹⁴⁴

İbrahim İshak'ın kaleme aldığı *Hades fî Karye* ve *A'mâlu'l-Leyl ve'l-Belde*, yerel birtakım unsurlar içermektedir. Her iki romanda da olayların geçtiği sahne Sudan'ın batısında bir köydür. Yazarın yazmış olduğu bu iki romandaki amacı günlük hayatı, gelenek ve görenekleri ve sosyal ilişkileriyle Batı Sudanlı bir insanı resmetmektir. Öte yandan yazar daima köy ile şehri, yeni ile eskiyi karşılaştırmakta

¹⁴² Muhyiddin Subhî, "Akâsîsu't-Tayyib Sâlih", 'Abkariyu'r-Rivâye el-Arabiye, Der. Recâ en-Nakkâş, Beyrut, Daru'l-'Avde, 1985, s. 23; Selâm, a.g.e., s. 377; Şerif, a.g.e., s. 112; Mirgenî, a.g.m., s. 103.

¹⁴³ Abbas, a.g.e., s. 110, Mirgenî, a.g.m., s. 103.

¹⁴⁴ Mirgenî, a.g.e., s. 103.

ve aynı zamanda Batı Sudan köyleri özelinde tüm Sudan köylerinin medeniyetin, özellikle de modern şehir hayatının sütunlarının kökleşmesini hedefleyen tüm insani çabalara katılmasının gerekliliğini dile getirmektedir.¹⁴⁵

Edebiyat alanında kadın çalışmalarına bakıldığında Melike ed-Dâr Muhammed Abdullah, Modern Sudan Arap Edebiyatı'nda ilk kadın roman yazarı olarak addedilir. Kendisi birçok Sudanlı kadın yazara ilham kaynağı olmuştur. Roman ve tiyatro yazarı Leylâ Ebû'l-'Alâ, *Ağniyetu'n-Nâr* ve *Sahîlu'n-Nehr* kitaplarının sahibi roman ve hikaye yazarı Besîne Hazr Mekkî, *İhtiyâr* ve *Nebâtu's-Sabbâr* adlı kitaplarını kaleme alan roman ve tiyatro yazarı Zeyneb Hâcc Belîl ez-Zeyn Melike ed-Dâr'dan esinlenen bazı kadın yazarlardır. Melike ed-Dâr'ın ölümünden bir sene sonra yayımlanan *el-Ferâğu'l-'Arîz* (1970) adlı romanı özellikle Sudan toplumundaki kadın sorunlarını ele alma, o dönemde toplumun kadına bakışı, iş hayatında kadın hakları ve eş seçimi gibi birçok meseleyi işlemiştir.¹⁴⁶

Modern Sudan Arap Edebiyatı'nda II. Dünya Savaşı'ndan önce nesir türünde edebî eserler kaleme alan Sudanlı yazarlar, akıcı ve lirik üslûbuyla deneme, roman ve hikayede Modern Arap Edebiyatı'nın önde gelen yazarlarından Mustafa Lutfî Menfelûtî,¹⁴⁷ siyasî, edebî ve sosyal konularda birçok eseri bulunan Mısırlı düşünür, edebiyatçı ve eleştirmen Taha Hüseyin (1889-1973),¹⁴⁸ Arap tiyatrosunun kurucusu olarak görülen oyun ve roman yazarı Tefkîk el-Hakîm (1902-1987)¹⁴⁹ gibi yazarlardan etkilenerek kitaplarını yazıyorlardı. Ancak Modern Sudan Arap Edebiyatı'nda II. Dünya Savaşı sonrasında 1960 ve 1970'lerdeki roman yazarları, roman ve hikâye alanlarında çok sayıda ürün veren Nobel Edebiyat Ödülü sahibi Necîb Mahfûz (1911-2006)¹⁵⁰, oyun, kısa hikaye ve roman yazarı Yûsuf İdris (1927-1991) gibi Mısırlı yazarlardan etkilenmişlerdir. Bunun yanında oyun ve kısa öykü yazarı Anton Çehov (1860-1904) ve sosyalist gerçekçi yazımının öncüsü kabul edilen roman yazarı Maksim Gorki (1868-1936) etkilendikleri yazarlar arasındadır.¹⁵¹

¹⁴⁵ Nessâc, **a.g.e.**, ss. 238-40.

¹⁴⁶ Mirgenî, **a.g.e.**, ss. 102-03.

¹⁴⁷ İsmail Durmuş, "Mustafa Lutfî Menfelûtî", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXVIII, 2004, s. 134.

¹⁴⁸ Şükran Fazlıoğlu, "Tâhâ Hüseyin", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXVIII, 2010, s. 378.

¹⁴⁹ Şükran Fazlıoğlu, "Tefkîk el-Hakîm", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXI, 2012, s. 13-4.

¹⁵⁰ Musa Yıldız, "Necîb Mahfûz", **DİA**, Ankara, TDV, C.EK-II, 2019, s. 352-53.

¹⁵¹ Selâm, **a.g.e.**, s. 376.

Sudan’da 1980’lere gelindiğinde İbrahim Beşir et-*Turâb ve’r-Rahîl* (1989) adlı romanıyla, Bâbekir Ali Duyevme *el-Hartûm Vede’en* (1985) ismiyle neşrettiği edebî eseriyle, Buşrâ Hebbenî *Meserra*’sıyla (1986) edebî sahada yeni bir kuşak olarak ortaya çıkmışlardır. Modern Sudan Arap Edebiyatı’nda roman türü doksanlardan başlayarak günümüze kadar devam eden büyük bir sıçrama yaşamıştır. Doksanlarda yazılan romanlarda izlenen yöntem ve akımların çok sayıda olması, ülkede önceki dönemlerin aksine roman basımı için imkanların artması, biri 2002 yılında roman alanında, diğeri 2010 yılında yazarlık alanında olmak üzere iki farklı mecrada senelik olarak verilen Uluslararası Tayyib Salih ödüllerinin ortaya çıkması, doksanlardaki bu büyük sıçrayışı ortaya çıkartan amillerdendir.¹⁵²

¹⁵² Mirgenî, **a.g.m.**, s. 104.

İKİNCİ BÖLÜM

TAYYİB SALİH'İN HAYATI VE ESERLERİ

Tezin birinci bölümünde eski Sudan tarihinin yanında modern Sudan'a dair birtakım bilgiler verildikten sonra bütünsel bir yaklaşımla ülkenin toplumsal ve edebî arka planı ele alınmıştı. Tezin ikinci bölümündeyse ilk olarak Tayyib Salih'in hayat hikayesi, doğumu, eğitimi, çalışma hayatı, evliliği ve edebî kişiliği mercek altına alınacak ve sonrasında onun edebî kişiliğini daha yakından tanımak adına roman ve öyküleri incelenecektir.

I. TAYYİB SALİH'İN HAYATI

Salih'in kökeninin nereden geldiği, nasıl bir çevrede ve ne zaman doğduğu, hangi şartlar altında nasıl bir kültürel çevrede yetiştiği, çocukluğunda gerek ailesinden gerek çevresinden gerekse de farklı kültürel kodlara sahip eğitim kurumlarından almış olduğu eğitimi, nerede ve hangi şartlar altında çalıştığı, özel hayatı, edebiyat ve sanata dair görüşleri incelenecektir.

A. DOĞUMU

Tayyib Muhammed Salih Ahmed, 12 Temmuz 1929 tarihinde, bugünkü Sudan Cumhuriyeti'nin Kuzey Eyaleti'ne bağlı Mervâ bölgesinde, küçük bir şehir olan Debbe'de (Debbetu'l-Fukarâ), Arap kökenli bir ailede doğdu.¹⁵³ Günümüzde Sudan'ın 18 eyaletinden biri olan ve başkentinin Dongola olduğu Kuzey Eyaleti, Debbe'nin de içinde bulunduğu toplam 7 şehirden¹⁵⁴ oluşmaktadır. Nil Nehri'nin kıyısında yer alan ve yaklaşık 170.000 nüfusa sahip olan Debbe şehri, ünlü çarşıları ve büyük hurma bahçeleriyle kuzey yönünden Mısır'a, batı tarafından Libya'ya komşu olan Kuzey Eyaleti'nin önemli bir ticaret merkezidir. Şehir nüfusunun geneli Rekâbiye, Bedîriye, Kebâbîş ve Hevâvîr gibi birtakım kabilelere mensup olup çoğunlukla tarımla geçimlerini sağlamaktadırlar. Tayyib Salih'in ailesinin mensup olduğu Arap asıllı bir Sudan kabilesi olan Rekâbiye ve Bedîriye kabileleri, Sudan'ın Kuzey Eyaletinde Mervâ bölgesindeki Kaşâbî, Afâd ve Debbe şehirlerinde yaşamaktadırlar. Salih'in doğmuş olduğu Karmekûl köyü de Debbe şehrinde yer almaktadır.¹⁵⁵

Salih, Mervâ'da Debbe şehrinin Karmekûl köyünde hayatının ilk yıllarını da geçirmiştir.¹⁵⁶ Karmekûl, onun ifadesiyle: "Nil'in kıvrıldığı ve kuzeye doğru yöneldiği bir yerde kalır" olarak betimlenir. Ayrıca bu köy, Sudan'ın başkenti Hartum'un kuzeybatısında 330 km uzaklıkta bulunmaktadır. Salih'in doğduğu,

¹⁵³ Ahmed Said Muhammediye, **et-Tayyib Sâlih**, Beyrut, Abkariyetu'r-Rivâye el-Arabiye, Dâru'l-Avde, 1976, s. 7; Robert Kâmbil Yesûi, **A'lâmu'l-Edebi'l-Arabiye el-Mu'asır**, Beyrut, eş-Şirketu'l-Muttehida li'-Tevzî', C.II, 1996, s. 795; Halid Muhammed Gâzî, **et-Tayyib Salih, Sîratun ve Şehâdât min Mahattâtî'i-l'Umr**, Cîze, Vekâletu's-Sahâfe el-Arabiye, 2015, s. 45; Şevkî Muhammed Abûd, **Mu'cemu Udebâi'l-Âlem**, Kâhire, Daru'l-Müellif, 2016, s. 24; Halîl Ahmed Halîl, **Mevsû'a A'lâmi'l-Arabî'l-Mubdi'in fî Karnî'l-İşrîn**, y.y., Dâru'l-Fâris li'n-Neşr ve't-Tevzî', C.II, 2001, s. 649; Abdurrahman Muhammed Yedeyye en-Nur, **Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl li't-Tayyib Salih, Takvîm 'Âkdî-Edebî**, Nî Delhî, Sîtâr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2016, s. 39. John C. Hawley, **Encyclopedia of Postcolonial Studies**, London, Greenwood Press, 2001, s. 397.

¹⁵⁴ Belirtmek gerekir ki Sudan'da eyalet sisteminde yer alan bölgelere verilen Arapça isim mahaliye şeklindedir. Dolayısıyla Kuzey Eyaleti 7 mahaliyeden meydana gelmekte ve Debbe de bu mahaliyelerden biri olarak sayılmaktadır. Bu çalışmada mahaliye kelimesine uygun bir tercüme olarak şehir kelimesi tercih edilmiştir.

¹⁵⁵ Gâzî, **a.g.e.**, s. 184.

¹⁵⁶ Şevkî, **a.g.e.**, s. 24.

küçüklüğünün geçtiği ve kendisine ilham kaynağı olan bu köy,¹⁵⁷ kuzeyinden güneyine kum tepeleriyle, yer yer dağınık kerpiç evlerle doludur. Aynı zamanda neredeyse köyün birçok yerinden görülen hurma ağaçları, kubbe tarzındaki mimari yapılar ve yer yer eski dönemlerden kalma tarihi eserler köyün cazibesini arttırmaktadır.

Salih, böyle bir köyde tarımla uğraşan orta hâlli bir ailede büyümüş ve yetişmiştir.¹⁵⁸ O aynı yerde yaşayan ve birbirleriyle iç içe geçen bir topluluğu yansıtan böylesi bir köy hakkında şunları dile getirmektedir:

Kermekûl, Debbe’de yer alır. Burada doğdum ve büyüdüm. Burası eski zamanlardan beri ilim ve ulema yeri olarak bilinir. Tarihle dolup taşan, son derece zengin bir gelenek barındıran, ahalisinin birbirine müşfik olduğu bir yerde yetiştim. Burada öyle bir topluluğun içinde yaşadım ki onlar bir arada yaşayan ve sıkı bağları olan bir topluluktur. İşte bu zamanlar, 1930 ve 1940’ların sonlarıydı. Kermakûl, diğer tüm Kuzey Sudan köyleri gibi kendine yeten, birbirine bağlı ilişkilere sahip bir köydü. Buranın insanları ettikleri şeyleri tüketirlerdi. Buğday, mısır, tütün, sebze... Böylesi bir çevre kendi kültürünü oluşturuyordu. Kaside okuyan kişiler köyümüze bir şeyler terennüm etmek için geldiğinde, hiç vakit kaybetmeden, hayvanların kesildiğini hatırlıyorum. Erkeği, kadını, çocuğu tüm insanlarıyla köy ahalisi akşamleyin toplanır oluşturulan halkada pür dikkat söylenilen kasideleri dinlerdi.¹⁵⁹

Tutum ve davranışlarında ölçülü, toplum içinde nasıl davranmasını bilen, eğitim ve öğretime önem veren ve olgun bir kişilik olan Tayyib Salih’in babası Muhammed Salih Ahmed, mütedeyyin biri olmasının yanında tasavvufa ilgi duyan, tarikat şeyhlerine saygıyı ihmal etmeyip onlara inanan ve ahirete intikal etmiş tasavvuf erbabının türbelerini ziyaret eden bir şahsiyetti. Hatta köylerinde tasavvuf erbabından olan Şeyh Tayyib’in türbesini sıklıkla ziyaret ettiği, oğlu Tayyib Salih’e

¹⁵⁷ Kültürel bir gezi programı olan Meşâ, 2016 Eylül’ünün 8’inde yayınladığı bölümüne “İbnu Kermekûl... Tayyib Salih” şeklinde isim vererek Tayyib Salih ve ona ilham kaynağı olan bu köy hakkında birtakım bilgiler vermektedir.

¹⁵⁸ Hawley, a.g.e., s. 397.

¹⁵⁹ Gâzî, a.g.e., s. 186.

de Tayyib ismini bu muhterem zata teberrüken verdiği aktarılmaktadır.¹⁶⁰ Salih'in hayatında iki önemli şahsiyetten biri olan babası, onu çok sever ve zaman zaman iftihar etmek maksadıyla, "Ben Tayyib'in babasıyım" derdi. İlme ve âlimlere olan sevgisiyle tanınan babası, Debbe'de eğitim hayatına başlamış ama sonrasında kötü hayat şartlarından dolayı istemeyerek okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Kendisi okuyamadığı için oğlu Salih'i bütün kötü maddî şartlara rağmen sonuna kadar okutmuştur. Bu karakterlerde biri olan babası, 1973 yılında Kermakûl'da dünyaya gözlerini yummuştur.¹⁶¹

Salih'in hayatına birçok şey katan ikinci önemli kişiye annesi Aîşe b. Ahmed Zekeriya'dır. Birçok şiiri ezberinde barındıran Aîşe Ahmed, köyün tüm etkinliklerinde kasideler okurdu. Ayrıca birçok masal ve hikâyeye bilen annesi, hikaye anlatımında da yetenekliydi. Köyde çocuklardan önce büyükler Aîşe Ahmed'in etrafında toplanır, onun anlatacağı masal ve hikayeleri dinlemek için yarışır. Aile, Salih doğmadan önce iki erkek çocuğunu kaybetmişti. Salih'e "Tayyib" isminin neden verildiğine dair aktarılan bir başka rivayete göre annesi Aîşe, ona "Tayyib" ismini verirken kaderinin diğer ölen iki kardeşi gibi olmamasını temenni etmişti. Nitekim Salih daha doğmadan, aile iki erkek çocuk dünyaya getirir; fakat bu çocuklar çok geçmeden vefat ederler. Diğer taraftan Kuzey Sudan köylerinde, bir aile çocuklarını kaybettiğinde, aile ocağına bereket gelmesi maksadıyla yeni doğan çocuklara bu ismi vermek bir âdetti.¹⁶²

¹⁶⁰ Ahmed Muhammed el-Bedevî, **et-Tayyib Salih Sîratu Kâtibin ve Nâssin**, Kâhire, ed-Dâru's-Sekâfiye li'n-Neşr, 2000, s. 15

¹⁶¹ Selâm, **a.g.e.**, s. 412.

¹⁶² Gâzî, **a.g.e.**, s. 173-174.

B. EĞİTİMİ

Birçok Sudanlı çocuk gibi Tayyib Salih de hayatının ilk dönemlerinde dinî eğitim almıştır. Salih, müfredatında Kur'an okuma, ezberleme ve anlamayı merkeze alan eğitim kurumu¹⁶³ halveye gitmiştir.¹⁶⁴ Bu kurumda yer alan hocalardan eğitim alan Salih, dedesinden ve babasından da temel düzeyde dinî eğitim almıştır. Ayrıca o, çiftçilik ve tarımla uğraşan babasına yardım. Bazen çobanlık yapar, hurma toplar bazen de ziraatla alakalı işlerde çalışırdı. Böylece bir taraftan köy işlerine aşina olur diğer taraftan da eğitiminden de geri kalmazdı.¹⁶⁵

İlkokulu bitirdikten sonra 1940'ların başlarında, ailesi Tayyib Salih'i ortaokul eğitimi alması için Port Sudan'a gönderdi. Kendi köylerinde ortaokul eğitimi verecek bir eğitim kurumu yoktu. Port Sudan'da sömürgeci İngilizlerin kurmuş olduğu bir eğitim kurumunda ortaokulunu bitirdikten sonra lise eğitimi almak için Ummuddermân'a gitti.¹⁶⁶

Belirtmek gerekir ki Salih'in çocukluk döneminde geleneksel dinî eğitim veren halveden sömürgecilerin vermiş olduğu laik eğitime geçiş, onun hayatında meydana gelen ve sonrasında eserlerinde kendisini hissettiren önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Örneğin İngiltere'ye gidişi ve Batı kültüründen etkilenişi bu dönüm noktasının sonuçlarından olarak görülmektedir.¹⁶⁷

Salih, eğitim için Ummuddermân'a geldikten sonra bu şehrin kuzeyinde yer alan Vâdî Seyyidinâ lisesine kayıt oldu. Derslerinde başarılı bir öğrenci olan Salih, okulu dereceyle bitirerek lise diplomasını almaya hak kazandı.¹⁶⁸

Ortaokul ve özellikle lise eğitimi alırken görmüş olduğu dersler arasında İngilizce dersi de vardı. Salih, bu dile karşı yoğun bir ilgi gösteriyordu. Kendisi bu dili öğrenirken, tek tek çözülmesi gereken sembollerle dolu yeni bir dünyaya girdiğini ifade etmiştir. O, lise dönemindeki hatıralarını aktarırken şu duruma vurgu yapar:

¹⁶³ Zâkî, **a.g.e.**, s. 1.

¹⁶⁴ Nur, **a.g.e.**, s. 39; Hawley, **a.g.e.**, s. 397; Gazî, **a.g.e.**, s. 20; Abûd, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁶⁵ Gazî, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁶⁶ Hawley, **a.g.e.**, s. 397.

¹⁶⁷ Nûr, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁶⁸ Selâm, **a.g.e.**, 412.

Sömürge okullarındaki İngiliz yöneticiler, kendilerine bağlı seçkin Sudanlı bir zümre oluşturmak maksadıyla İngilizce dilinde başarılı Sudanlı öğrencilere önem vermekteydiler.¹⁶⁹

Kendisinin de sınıftaki arkadaşları arasında İngilizce dersinde en başarılı öğrencilerden biri olduğunu söyler:

İngilizcede en başarılı öğrencilerden biri olmamdan dolayı okul müdürü Mr. Lang şayet bitirme sınavında başarılı bir derece alırsam, beni üniversite eğitimi için Cambridge veya Oxford'a göndereceğine dair söz vermişti.¹⁷⁰

Salih liseyi bitirdikten sonra Hartum Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi'ne kayıt yapmak için Hartum'a gitti.¹⁷¹ Hartum Üniversitesi Fen Bilimleri Fakültesi Biyoloji Bölümü'nde¹⁷² iki yıl eğitim aldıktan sonra kişisel ilgi alanlarına uygun olmadığı için bölümü tamamlamadan ayrıldı.¹⁷³ Sonrasında bu durumu açıklayan Salih, edebiyata meyilli olan karakterinin bilimsel bir alan olan biyolojiye uyumlu olmadığını, bundan dolayı da bu bölümü bırakmak zorunda kaldığını söyler:

Aslında ben edebiyat okumak istiyordum. Hatta Vâdî Seyyidinâ okulunun müdürü Mr. Lang, beni edebiyat fakültesine girmem için motive ediyordu. Fakat diğer taraftan da ziraata olan ilgim beni bu alana yöneltiyordu.”¹⁷⁴

Salih, içinde İngiliz Edebiyatına dair derin bir istek besliyordu. Fen Fakültesi'nde öğrenci olduğu sıralarda Edebiyat Fakültesi'ndeki edebiyat derslerine giriyor ve aynı zamanda İngiliz romantik şairlerinden John Keats (1795-1821), Percy Bysshe Shelley (1792-1822), Samuel Taylor Coleridge (1772-1834) gibi birtakım şairlere dair edebî konuşmalara katılıyordu. Bir ara Hartum Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İngiliz romantik şiiri hakkında ders veren Prof. Hart, Salih'in derse olan yoğun ilgi ve alakasını müşahade ettikten sonra ona edebiyat fakültesine girme teklifinde bulunmuştu. O, fen fakültesinden edebiyat fakültesine geçmeyi çok istedi ve bunun yollarını denemişti; fakat Hartum Üniversitesi'nin kuralları fen alanından

¹⁶⁹ Nûr, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁷⁰ **A.e.**, s. 40.

¹⁷¹ Selâm, **a.g.e.**, s. 412.

¹⁷² Hawley, **a.g.e.**, s. 397.

¹⁷³ Selâm, **a.g.e.**, s. 412.

¹⁷⁴ Gâzî, **a.g.e.**, s. 20; Nûr, **a.g.e.**, s. 40; Selâm, **a.g.e.**, s. 412.

edebiyat alanına geçmeye izin vermediği için onun alanlar arası birçok nakil denemesi başarısız olmuştur.¹⁷⁵

Salih 1952 yılında İngiltere'nin başkenti Londra'ya gitmiş ve Londra Üniversitesi'ne kayıt yaptırmıştır. Bu üniversitede uluslararası ilişkiler okuyarak Sudan'ın bağımsızlık tarihi olan 1956 yılında mezun olmuştur.¹⁷⁶

¹⁷⁵ Nûr, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁷⁶ Gâzî, **a.g.e.**, ss. 20-1; Saîd, **a.g.e.**, s. 7. Diğer taraftan bazı kaynaklara göre 1952 yılında Londra'ya gittiği söylenirken bazılarında bu tarih 1953 yılı olarak geçmektedir. Bkz.: Hawley, **a.g.e.**, s. 397.

C. ÇALIŞMA HAYATI

Tayyib Salih, Hartum Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü'nden 1951 yılında ayrıldıktan sonra¹⁷⁷ Hartum'un güney doğusunda Mavi Nil'in kıyısında kalan küçük bir şehir olan Rafâ'a'da bir ortaokulda öğretmen olarak çalışmaya başladı.¹⁷⁸ Burada bir yıla yakın eğitim verdikten sonra Hartum'un güneyinde Beyaz Nil'in kıyısında yine küçük bir şehir olan Duveym'de Baht Rıdâ'da Öğretmen Yetiştirme Enstitüsü'nde yine öğretmen olarak çalışma hayatına devam etti.¹⁷⁹

Bu meslek hayatından sonra Birleşik Krallık'ta kraliyet beratı altında ve devletin parasal desteğiyle çalışan Britanya Yayın Kuruluşu'nun; İngilizce kısaltılmış adıyla BBC'nin, Arapça yayın yapan bölümünde drama departmanında göreve başladı. Burada radyo sunuculuğu yapan Salih, kısa bir süre içinde terfi ederek drama bölümünün genel idare şefi oldu. Arap dünyasında en yaygın yayın kuruluşu olan bu kurumda yirmi seneyi aşkın bir süre çalıştıktan sonra 1974 senesinde istifasını sunarak ayrıldı.¹⁸⁰

Salih, BBC'den istifa ettikten sonra memleketi Sudan'a geri döndü. Burada Ulusal Sudan Radyosu'nda müdür olarak çalıştı. Bu radyoda sunmuş olduğu Siratu İbn-i Hişam programıyla Sudan halkı arasında meşhur oldu. Radyoda kendisine ayrılan zaman dilimlerinde Sudan'ın edebiyat ve sanat dünyasının önde gelen şahsiyetlerini ağırlayarak onlarla söyleşiler düzenliyordu. O dönemin Sudan Hükümeti kendisine kültürel alanda Sudan'ın temsilciliğini yapma teklifi sunmuş; ancak o, bu görevin omuzlarına çok büyük yük bindireceğini düşünerek bu teklifi geri çevirip Londra'ya geri dönmüştür.¹⁸¹

Londra'dayken bir iş teklifini görüşmek amacıyla Katar'a gitti. Burada Katar Bilgi ve Kültür Bakanlığı'nda üst düzey bir makamda kendisine yöneltilen iş teklifini kabul ederek genel sekreter olarak çalışma hayatına devam etti. Bu bakanlıkta 1980 yılına değin yaklaşık altı sene görev yaptıktan sonra Birleşmiş Milletler'in özel bir

¹⁷⁷ Nûr, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁷⁸ Selâm, **a.g.e.**, s. 412; Gâzî, **a.g.e.**, s. 20; Nûr, **a.g.e.**, s. 41; Hawley, **a.g.e.**, s. 397.

¹⁷⁹ Nûr, **a.g.e.**, s. 41.

¹⁸⁰ Halîl, **a.g.e.**, s. 649; Nûr, **a.g.e.**, s. 42; Gâzî, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁸¹ Saîd, **a.g.e.**, s. 7.

kurumu olarak 1946 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nde; İngilizce kısaltılmış adıyla UNESCO'da yaklaşık on yıl boyunca bu örgütün Körfez Ülkeleri Temsilcisi unvanıyla çalıştı. Yine UNESCO'nun Paris'teki ofisinde bölge müdürü olarak görevini sürdürdü. 1990'lar ile 2000'ler arasında Londra'da *Mecelle* isminde bir dergide on yılı aşkın bir süre haftalık yazılar yazdı. Suudi Arabistan'da Cenâridiye, Fas'ta Asîle, Mısır'da her sene gerçekleşen Geleneksel Uluslararası Kâhire Yazarlar Fuarı olmak üzere birçok uluslararası kültür festivallerine daimî üye olarak davet edilmiştir. O, ölümünün son yıllarına kadar farklı gazete ve dergilerde yayımlanan yazılarını yazmaya devam etmiştir.¹⁸²

¹⁸² Hawley, **a.g.e.**, s. 397, Gâzî, **a.g.e.**, s. 21.

D. EVLİLİĞİ

1952 yılında Londra'ya giden ve orada BBC'de çalışıp ve aynı zamanda Londra Üniversite'sinde Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olan Tayyib Salih, 1965 yılında İskoçyalı Julia Maclean ile evlendi. Evlenmiş olduğu eşi Maclean, Salih'in fikir dünyasına yakın biriydi. Salih'in değişiyile onun dert etmiş olduğu sorunları anlayan, son derece hassas bir yapıya sahip olan Maclean, zekasıyla da çevresindekileri kendine hayran bırakan biriydi. Böylesi bir kadın Salih için, tüm kadınların kendisindeki yüksek zihinsel performansın timsali olarak görülüyordu. Salih, Maclean'dan isimleri Zeynep, Sare ve Semira olmak üzere üç kız çocuk dünyada getirmiştir.¹⁸³

Salih ömrünün son zamanlarında böbrek yetmezliği hastalığına yakalanmıştı. Bunun sonucunda uygun böbrek nakli için birtakım araştırmalar yapılmış fakat bu çabalar iyi bir şekilde sonuçlanmamıştı. Uzun süre yaşamış olduğu sağlık komplikasyonlarından sonra Londra'da 2009 yılında Şubat ayının 2'sinde hayata gözlerini yumdu.¹⁸⁴

¹⁸³ Saîd, **a.g.e.**, ss. 7-8; Gâzî, **a.g.e.**, s. 21; Nûr, **a.g.e.**, s. 42.

¹⁸⁴ Nûr, **a.g.e.**, s. 54.

E. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Kuzey Sudan'da Nil'in kıyısında kalan ve kadim bir tarihi olan Mervâ'ya bağlı kırsal bölgeler, Ümmuddermân, Hartum ve Londra Tayyib Salih'in edebiyat dünyasının membaları olarak kabul edilmektedir. Kuzey Sudan'da onun çocukluğundan kalan hatıraları, yazmış olduğu eserlerin büyük bir bölümünde görülmektedir. Onun okumuş olduğu İngiliz yazarlar, şairler, Klasik Arap Edebiyatı'ndan Mütenebbî ve Modern Arap Edebiyatı'ndan Necip Mahfuz gibi kalemi güçlü şair ve yazarlar yazımını geliştiren unsurlar arasında sayılmaktadır. Küçüklüğünde gerek ailesinden gerekse de halveden almış olduğu eğitim, sonrasında ortaokul, lise, üniversite gibi modern eğitim kurumlarında geçirmiş olduğu yıllar onun yazınsal gelişimini etkileyen faktörlerdendir. Salih, Doğu-Batı şeklinde ifade edilebilecek iki farklı değere sahip dünya üzerinden edebî kişiliğini oluşturmuş ve bu doğrultuda edebiyatının rotasını belirleyerek yazmaya koyulmuştur.¹⁸⁵

Salih, 1950'lerin başında, kendi memleketinden uzak ecnebi diyarlarda erken sayılabacak bir yaşta yazmaya başlamıştır. Yazım hayatında edebî ve fikrî değeri yüksek öykü ve romanlar ortaya koyan Salih, Modern Arap Edebiyatına gerek ele almış olduğu konular gerekse ortaya koymuş olduğu fikrî zemin üzerinden yeni bir soluk getirmiştir. Bu alanda yazan birçok edebiyatçıyı yazmış olduğu eserleriyle etkileyerek onları var olanı yeniden ele alıp düşünmeye sevk etmiştir. Birçok edebiyat eleştirmeni tarafından büyük bir takdirle karşılanan Salih, eleştirmenlerce kendisine Arap Edebiyatı Dahisi yakıştırması yapılarak bu alandaki inanılmaz yeteneğine atıfta bulunulmuştur.¹⁸⁶

Salih'in yazmış olduğu eserler, dilde ifade yöntemleri özelinde uzunca bir zaman eğitim aldığına işaret eder. Aynı zamanda onun kaleme aldığı öykü ve romanları Arap dilinde yer alan kelimelerin anlam cihetiyle nüanslarını doğru bir şekilde işleyip içselleştirdiğini ortaya koyar. Diğer yandan gerek irap hükümleri gerek fiil ve isimlerden türetilen kalıplar gerekse sözcüklerin dildeki hakiki, mecazi ve kinaye kullanımları hususunda kitaplarında göstermiş olduğu yüksek performans,

¹⁸⁵ Selâm, a.g.e., s. 413.

¹⁸⁶ Saîd, a.g.e., s. 9.

Arap dilindeki edebî sanatları ve anlatım özelliklerini son derece iyi bir şekilde bildiğini göstermektedir.¹⁸⁷

Salih, son derece iyi gözlemci yönüyle öykü ve romanlarında çevresindeki insan modellerini ustaca işlemiştir. O, hayatın bizzat içinden çıkan basit kişilerin, grupların ve toplulukların girmiş oldukları bir taraftan sürekli değişen diğer taraftan hep aynı görüntüye sahip, bir başka taraftansa kendinde biricik olan farklı ruh hâllerini yazılarına dökmüştür. Aynı zamanda bu insanların geleneklerinden tevarüs ettikleri ve günlük hayatlarında yaşamış oldukları acil durumlarda kullanageldikleri inançlarını, başlarına gelen olaylarda takınmış oldukları tavırlarını ve gerek söze gerekse de eyleme dönük dışavurumlarını gündeme getirerek bunların hepsini edebî bir mecranın içine sokmuştur. Salih, bir taraftan bunları yaparken diğer taraftan da bu basit hayatların basit insanların, hayatın anlamına ve gayesine dair içinden geçen soruları da okuyucuya sunmuştur.¹⁸⁸

Salih'in edebî kimliğini ortaya koyduğu yazım sanatında dikkati celbeden en önemli şeylerden biri eserlerinde ne salt bir edebiyatçı gibi ne de ideolojisini dayatan bir yazar gibi hareket etmesidir: o, bu iki cenahtan da uzaklaşarak yazmaya çalışan biridir. Salih'in kendilerinden sakındığı salt edebiyatçılar edebî ürünler verirken yazımlarında, sanatsal boyutların tümüne sıkı sıkıya uyar. Örneğin anlatımlarındaki sağlam doku, karakterlerin çok titiz bir şekilde betimlenmesi, kitabın başından sonuna kadar okuyucuları esere bağlayan çekici hikâye gibi romanın biçimine bağlı sanatsal boyutlar son derece abartılarak işlenir. Böylelikle bir sanat olarak edebiyat, bu gibi salt edebiyatçıların ellerinde sırf güzelliğiyle kendisinden etkilenilen dekoratif süslemelerin ötesine geçemez. Nitekim bu doğrultuda yazılan benzer eserlerde, hayatın kendisiyle birebir ilişkiye girilerek ona dokunmak söz konusu olmadığı gibi kişiler ve onların yaşamış oldukları kâh psikolojik kâh toplumsal birtakım durumlar okuyucunun önüne serilmez. Salih'in düşüncelerini benimsemediği ve onlardan geri durduğu bir başka grupsa edebiyatı, ideolojileri için bir aygıt olarak gören yazarlardır. Bunlar edebî sanatlarını, çağın yaşamış olduğu gerek toplumsal gerekse de siyasî sorunlara hizmet etmek adına kullanırlar. Böyle

¹⁸⁷ A.e., ss. 152-53.

¹⁸⁸ A.e., s. 10.

yaparak takrîrî edebiyatın¹⁸⁹ dehlizlerinde boğulmaktan kendilerini kurtaramazlar. Bu iki tür yazım tarzına meyyal olan kişilerin grubuna girmeyen Salih, hem edebiyatçı hem de düşünür kimliğiyle sanatı ve düşünceyi bir araya getirmiştir. Nitekim o, herkes tarafından takdirle karşılanan edebî kimliğinin yanında ortaya koymuş olduğu eserlerinin arka planında yatan derin ve yoğun bir düşünce iklimiyle çağını aşan bir düşünür olduğunu kanıtlamıştır.¹⁹⁰

Salih, sanatın sanat için yapılmasını salık vermiş ve eserlerini bu düstur üzerine kaleme alarak bir şeyi ortaya koymaya, onu ispatlamaya çalışan herhangi bir akıma bağlanmamıştır. Onun bağlanmış olduğu yegâne şey en yüksek ide olarak kabul ettiği doğruluk, adalet ve güzellik olmuştur.¹⁹¹

Gerçekçilik akımının izlemiş olduğu yolu, vermiş olduğu mesajı, işlemiş olduğu konuları kendi eserlerine almamakla beraber bu akıma karşı çıkarak eleştirmiş ve edebiyatta sembolizme yönelmiştir.¹⁹² Nitekim sembolizmin bir yazım tarzı olduğunu ve yazılarının da bu yazım tarzı ekseninde şekillendiğini vurgulamıştır. Salih, bazı kişilerin bu tarza yöneldiğini diğer bazılarınsa söylemek istediklerini direkt, herhangi bir aracı olmadan açık bir şekilde söylediklerinin altını çizer. Kendisinin yazmaya başladığından bu yana söylemek istediklerini bir aracı üzerinden temsil yoluyla söylediğini; bir başka ifadeyle asıl söylemek istediğini semboller yoluyla dile getirdiğini ve sürekli bu üslûp üzere yazdığını ifade eder.¹⁹³

Salih'e göre edebî mecrada kalem oynatan kişi, eserlerinde herhangi bir mesele hakkında cevaplar serdetmemelidir. Nitekim onun bakış açısına göre edebiyat, var olana dair hangi konu varsa onları edebî olarak yazma eyleminin içinde ele almalı, bir mesele olarak onu ortaya koymalı ve insanları, ortaya koyduğu meseleler hakkında fikir yürütmesini istemelidir. Diğer bir ifadeyle edebiyat var olana dair cevaplar içermez; bilakis onları bir mesele olarak varlık sahasına çıkartıp tartışmaya açık hâle getirir. Bu bağlamda herhangi bir şiir veya sanatsal bir tablo ya

¹⁸⁹ Takrîrî edebiyat, teşbih, istiare ve mecaz gibi edebî sanatlardan yoksun ve ilhamdan uzak bilimsel yazım tarzları için kullanılan bir ifadedir.

¹⁹⁰ Saîd, **a.g.e.**, s. 155.

¹⁹¹ Selâm, **a.g.e.**, s. 413.

¹⁹² Hefnâvî Bia'î, **et-Tayyib Sâlih ve'l-İbdeu' el-Kitâbî: er-Rûye el-Cemâliye ve Etyâfu Elvânî'r-Rivâye**, A'tebe, Mecmûatu'l-Yâzûrî el-İlmiye, 2011, s. 26. Ayrıca bkz.: Derviş Cündî, **er-Remziye fî'l-Edebi'l-Arabî**, Kahire, Dâru Nahdati Mısır, t.y..

¹⁹³ Gâzî, **a.g.e.**, s. 46.

da bir roman okuyucu, görücü ve dinleyicinin hayal ve düşün dünyasına hitap etmiyor ve onu harekete geçirmiyorsa hiçbir değere sahip değildir. Bundan dolayı Salih, yazılarında hiçbir zaman kesinliği aramamış; bizzat bir sanat türü olarak görmüş olduğu yazma eyleminin kendisini temel gaye olarak düşünmüş ve bu doğrultuda eserler kaleme almaya çalışmıştır. Nitekim o kendisini yazmaya iten şeyi ifade ederken temel motivasyonunun, bir şeyi ortaya koyup onu ispat etmek değil de o şeyi ifade etme isteği olduğunu gerçekleştirmiş olduğu röportajlarında defaatle dile getirmiştir.¹⁹⁴

Sanatta yaratıcılığın kendisini, yitirilmiş çocukluğunu aramak için yapılan uğraş olarak gören Salih, çocukluk hatıraları ile yazma eylemine dair potansiyel arasında bir ilişki olduğunu düşünür. O, bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Çocukluk çağı, kaybedilmiş bir cennettir. Edebiyat da genel olarak yitirilmiş bu cenneti arama uğraşından ibarettir. Kişi bu çocukluk döneminde özgür, serbest, bağımsız hareket eden, mutlu, neşeli ve aynı zamanda kaygı ve endişe gibi kişinin eylemlerini olumsuz yönde etkileyen birtakım kötü psikolojik durumlardan uzaktır. Yine bu dönemde kişi doğmuş olduğu evinde, yetişmiş olduğu çevrede, karnını doyurduğu topraklarda kök salmış biri olarak akranlarının deneyimlediği neredeyse her şeyi deneyimlemiş ve hayatın kendisine dair içinde oluşan merak arzularını tatmin ederek eylemlerini büyük bir coşkunlukla varlık sahasına çıkartabilmiştir. Böyle bir ruhsal durum içinde olan yazar da çocukluğuna dair elinden kayıp giden güzel günlerine hayıflanıyor ve hasret çekmiş olduğu en büyük şeyin de bir daha kesinlikle geri dönmeyecek olan çocukluğu olduğunun bilincine varıyordur.¹⁹⁵

Salih'e göre işte bu geçmişe dair olan tutku dolu istek yazarı yazmaya iten çok güçlü bir etkidir. Bundan dolayı Salih'in Sudan'ı terk edip Londra'ya gitmesi, onu yazmaya iten en önemli etkenlerden biri olarak değerlendirilir.

¹⁹⁴ A.e., s. 41.

¹⁹⁵ Nûr, a.g.e., s. 50-1.

Tayyib Salih'e göre gurbette yaşayan bir insan kendi memleketine uzaktan bakar. Olaylara uzaktan bakan bir kişiye günlük hayatın içerisinde olan ve bu hayatın iyi ve kötü taraflarını tadan bir kişiden farklıdır. Bundan dolayı Salih'in yurtdışında yaşamış olması onun edebî kişiliğini etkilemiş ve ona, hayata farklı bir zaviyeden bakma şansı vermiştir. Bundan dolayı neredeyse bütün roman ve öykülerinde olayların geçmiş olduğu mekân, Kuzey Sudan'ın köyleri ve Mervâ'nın merkezidir.¹⁹⁶

Salih'e göre çağdaş edebiyattaki roman ve öykü türündeki eserlerde yazarın, önceden kurgulamış olduğu bir plana göre hareket etmemesi, yazarı ortaya koymuş olduğu edebî yazılarında daha başarılı kılar. Ona göre yazmak, planlanmanın karşısı olarak bir karışım; hesapta olmayan birtakım şeylerin kendi bağlamlarında harmanlanması olarak görülmelidir. Böyle düşünsel bir zemin üzerinden kendini ortaya koyan eserlerde yer alan karakterler de çok nadir olarak yazarın kendileri için çizmiş olduğu rotadan giderler. Bu bakış açısı üzerinden hareket eden Salih, eserlerinde yer alan karakterlerin yazım öncesi yapılagelen bir plan doğrultusunda ortaya çıkmadıklarının altını çizer.¹⁹⁷

Edebî bir eser ortaya koyan herhangi bir yazarın, kendi karakterini, düşüncelerini ve eğilimlerini eserlerinin içerisine dâhil etmesinden daha doğal bir durum olmadığını düşünen Salih, bu durumun birkaç adım öteye götürülerek: "Eserlerde bulunan her şey yazarı temsil eder" görüşüne karşı çıkar. O, bu görüşünden hareketle Necip Mahfuz'un eserlerinde geçen Muhammed Abdulcevvâd karakterinin birebir Necip Mahfuz olmadığını söyler. Ona göre, herhangi bir eserde yer alan bir karakterin, eserin içerisinde yansıtmış olduğu eylemler, girmiş olduğu mekânlar, iddia etmiş olduğu birtakım görüşler, takınmış olduğu tavırlar çoğu zaman yazarın düşüncesine ve istediği şeyin aksine gelişebilir ve gelişmelidir de. Yazar eserde geçen şeyleri kendi savunduğu ideolojik görüşe göre kontrol etmeye kalkarsa eserin içinde olan karakter yazarın bizzat kendisi olabilir. Bu durum da yazarı büyük ölçüde nesnellikten uzaklaştırarak taraflı bir konuma getirir. Böylelikle yazarın ortaya koymuş olduğu şey edebî olmaktan çıkabilir ve ideolojik bir konuma

¹⁹⁶ Selâm, a.g.e., s. 414.

¹⁹⁷ Gâzî, a.g.e., s. 40.

oturabilir. Ona göre bu taraflı durumu bertaraf etmek adına bazı yazarlar sanatın sanat için olması gerektiğini savunmuş ve kendisi de bu görüşü benimsemiştir.¹⁹⁸

Bir edebiyatçı kendi doğduğu yeri, yetiştiği çevresini, ailesinden ve çevresinden aldığı inancı, edindiği gelenek ve kültürü temsil ediyorsa bu yazar köklerine bağlı; gelenekçi bir yazar olarak görülür. Diğer taraftan böyle bir yazar kendi yaşamış olduğu çağın ruhunu onu sağlıklı bir şekilde ifade etmek adına anlamaya çalışıyor ve yaşadığı hayatta karşılaşmış olduğu birtakım sorunları bu ruhun kendisine uygun olacak şekilde çözmeye çalışıp yeri geldiğinde alternatif birtakım çözümler geliştirebiliyorsa çağdaş olarak da isimlendirilir. Köklerine bağlılık ve çağdaşlık olarak ifade edilen bu iki değer Salih'in edebî kişiliğinin merkezine yerleşmekte ve eserlerinin yaklaşık tümünde hissedilmektedir. Nitekim o, ortaya koymuş olduğu öykü ve romanlarından da fark edileceği üzere, geçmişten almış olduğu geleneksel yapıya ve içinde doğmuş olduğu kültüre bağlı birisidir. Bunun yanında kaleme almış olduğu yazılarda çağın kendisine vermiş olduğu yeni değerlere, bu değerlerin geçmişle olan bağıntısına, mutlak adalet, güzellik ve gerçeklikle olan ilişkilerine eleştirel düzeyde yer vererek yaşadığı çağa yabancı kalmamıştır. Bu karakteristik yapıda olan Salih, hayatın her iki kıyısında, kendi potansiyelini keşfetmeyi arzulayan, varlığının ortaya çıkmış olduğu tarihinden memnun olmakla beraber yaşamış olduğu çağın kendisine sunmuş olduğu tüm olanakları sorgulayarak yaşamak isteyen bir şahsiyettir. Tüm bunlarla beraber o, edebiyatı bir ideolojik aygıt olarak görmeyip onu herhangi bir fikrin ya da duygunun aşırısına kaçmadan nesnel olarak ifade edilmesi şeklinde değerlendiren sembolist bir edebiyat sanatçısıdır.

¹⁹⁸ A.e., ss. 43-4.

II. ESERLERİ

İkinci bölümün ikinci başlığı Tayyib Salih'in eserlerine ayrılmıştır. Bu başlık altında hedeflenen, ikinci bölümün birinci başlığında Salih'in hayatına dair vermiş olduğumuz bilgileri, onun edebiyat alanındaki eserleriyle ikmal edip üçüncü bölümde ele alınacak romanı için hazırlık yapmaktır. Aşağıda eserlerine toplu bir bakış atıldıktan sonra "Öyküleri" ve "Romanları" şeklindeki alt başlıklarla, onun bazı öykü ve romanları tanıtılmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu edebî eserlerin orijinal metninden çevirmek suretiyle yapmış olduğumuz iktibaslar da çalışmamıza eklenecektir.

1950'lerin başlarında yazmaya başlayan Tayyib Salih, *Nahle 'ala'l-Cedvel* (Dere Kenarındaki Hurma Ağacı) isimli öyküsüyle edebiyat dünyasına ayak basmış ve sonrasında Hafnetu *Temr* (Bir Avuç Hurma), *Risale ilâ Elaine* (Elaine'a Mektup), *Devme Ved Hâmid* (Ved Hâmid'in Devme Ağacı), *Îzâ Câet* (O Geldiğinde), *Hakeza Yâ Sâdetî* (Beyler! Durum Bu Şekilde) gibi birtakım öyküler neşretmiştir. *Mukaddimât* (Mukaddimeler: Kısa Öykü Denemeleri) isimli çalışmasının altında kaleme aldığı *Ugniyetu Hub* (Aşk Şarkıları), *Hutve li'l-Emâm* (Öne Bir Adım), *Leke hettâ'l-Memât* (Ölene Kadar Senin İçin), *İhtibâr* (Deneyim), *Susan ve Ali* (Susan ve Ali) gibi kısa öyküler, bir iki sayfalık deneme türü kabilindendir.

Diğer taraftan Salih, 1960'larda başlayıp 1970'lerin sonlarına kadar devam eden roman yazımında, *Ursü'z-Zeyn* (Zeyn'in Düğünü) (1962), *Mevsimu'l-hicre ile's-Şemâl* (Kuzeye Göç Mevsimi) (1966), *Benderşâh: Dav'ül-Beyt* (1971), *er-Raculu'l-Kıbrısî* (Kıbrıslı Adam) (1972) ve *Benderşâh: Meryûd* (1976) gibi birtakım romanlar yayımlamıştır.

Aynı zamanda *Mecelle* dergisinde *Nahve Ufukin Be'îdin* (Uzak Ufka Doğru) ismini vermiş olduğu haftalık yazı köşesinde, çok uzun seneler farklı alanlarda makale-fıkra türünde dergi yazıları kaleme almıştır.¹⁹⁹ 2004 yılında bu dergi çatısı altında Salih'in yazmış olduğu yazılar, dergi tarafından toplanıp tasnif edilerek *Muhtârât* (Antoloji) üst başlığı adı altında dokuz kitap olarak basılmıştır: *el-Mudiûn*

¹⁹⁹ Hawley, a.g.e., s. 397.

ke'n-Nucûm (Yıldızlar Gibi Aydınlatanlar), *li'l-Müdün Teferrüd ve Hadîs: eş-Şark* (Doğudaki Eşsiz Kadim ve Modern Şehirler), *li'l-Müdün Teferrüd ve Hadîs: el-Garb* (Batıdaki Eşsiz Kadim ve Modern Şehirler), *fî Suhbeti'l-Mütenebbî ve Rifâkihi* (el-Mütenebbî ve Dostlarıyla Sohbet), *Münsî: İnsân Nâdir alâ Tarîkihi* (Münsî: Kendi Yolunda Bir Adam), *fî Rihâbi'l-Cenârediye ve Asîle* (Cenâderiye ve Asîle Festivalleri), *Vatanî es-Sûdân* (Vatanım Sudan), *Zikriyyâtu'l-Mevâsim* (Mevsimlerin Anıları), *Havâtiru't-Tirhâl* (Seyahatin Akla getirdikleri). Öte yandan Salih'in ölümünden sonra bu dergi, onun farklı şiir ve edebiyat kitapları için yazmış olduğu on eleştiri yazısını *Mukaddimât* (Mukaddimeler: Eleştiri Yazıları) adı altında bir kitap olarak yayımlamıştır.

A. ÖYKÜLERİ

Öykü yazımına 1953 yılında başlayan Tayyib Salih, yazmış olduğu öykülerde şiirsel dil, derin sanatsal anlayış ve sağlam öykülemeyle ön plana çıkarak dikkatleri üzerine çekmiştir. Salih, memleketinde her ne kadar Batı Medeniyetine dair eğitim almış olsa da onun, bizatihi bu medeniyeti yurdunun dışında, ecnebi diyarlarda yaşamsal gerçeklik içinde deneyimlemesi ona, biçim ve içerik olarak öykülerini oluşturmada önemli bir katkı sağlamıştır.

Salih yazmış olduğu kısa öykülerde, bölgesinin gelenekten gelen ve inançla harmanlanmış ruhunu, köy insanlarını, onların yaşamış olduğu mekânları, buraların tabiatını, özellikle de Nil nehrini ve bölge insanının hem birbirleriyle hem de mekânla, tabiatla, Nil'le olan ilişkilerini ele alarak başarılı bir şekilde işlemiştir. Salih'in öykülerini oluşturan bu unsurlarda ele alınan konular, geleneksel, ahlakî, dinî ve modern değerler, sevgi, cehalet ve bağınazlık şeklinde sıralanabilir. Ayrıca bunların yanında işsizlik, tarım bölgelerindeki feodal yapı, fakirlik, zenginlik, geri kalmışlık gelişmişlik, ilerlemecilik gibi birtakım toplumsal durumlar da sıklıkla karşılaşılan temalar arasında yer alır.

Yazmış olduğu öykülerini *Devme Ved Hâmid* adı altında toplamış ve tek bir kitap olarak yayımlamıştır. Bu çalışmada, onun *Devme Ved Hâmid* kitabındaki öyküleri sıralı bir şekilde ele alınıp tanıtılmaya çalışılacaktır. Aşağıda bu öykülere dair geçen pasajlar, Salih'in toplu eserlerinin yer aldığı *el-A'mâlu l-Kâmile* (Tüm Eserleri) adlı kitap referans alınarak alıntılanmıştır. Salih'in roman ve öykülerinin derlendiği bu kitap ilk olarak 1984 yılında Beyrut'ta Daru'l-'Avde tarafından 556 sayfa olarak neşredilmiştir. Bizim elimizde yararlanmış olduğumuz nüshaysa bu kitabın 1996 yılında 560 sayfa olarak yine aynı yayınevi tarafından basılan nüshasıdır.

1. Nahle ‘ala’l-Cedvel (Dere Kenarındaki Hurma Ağacı)

Tayyib Salih, 1953 yılında Londra’ya gittiğinde kendisindeki gizli sanatsal yaratıcılık ortaya çıkmıştı:

Londra’da ilk zamanlarım gerçekten ızdırap gibiydi. Nitekim ailemi, dostlarımı, ferah mekânları, sosyal ilişkilerimi, geride bırakmışım. Yabancı bir ülkede, yabancı insanlar arasında, soğukluğuna tahammül edilemeyen ufak bir odada kendimi arıyordum.²⁰⁰

Ancak bütün bu olumsuzluklara rağmen Salih, Londra’da bu yeni hayata, buranın özel iklimine, insanların kültürlerine uyum sağlamayı başaramadı. O yazılarına Londra’da başladı. Bu dönem hakkında Salih şunları söyler:

Aileme, doğduğum ve büyüdüğüm yere, akrabalarım ve dostlarıma olan özlemim, bu dönemde *Nahle ‘ala’l-Cedvel* ismini verdiğim bir hikâyeyi ortaya çıkardı.²⁰¹

Bu öykü Salih’in memlekete olan özlemini, o çevrede bulunma isteğini temsil eder. 1953 yılında yazmış olduğu bu öykü, onun ilk öyküsüdür.

Yaşamın maddî boyutunda yaşanan acıları, bu acılar karşısında inancı, bu inançtan doğan umudu, sabrı işleyen ve bütün bunları yer yer öyküleyici yazım tekniğiyle yer yer de betimleyici bir anlatımla aktaran öykü, Kuzey Sudan’ın köylerinin birinde geçiyor.²⁰² Öykü, Şeyh Mahcûb isminde bir çiftçinin hayatın koşullarının satmaya mecbur bıraktığı hurmaları üzerine orta burjuvaziden bir tacirle pazarlık etmesiyle başlar. Şeyh Mahcûb, evli ve erkek ve kız olmak üzere iki çocuğa sahip bir kişidir.²⁰³

Pazarlık esnasında Şeyh Mahcûb’un aklına, geçmiş hayatında yaşamış olduğu birtakım hatıraları gelir. Bu hatıralar satmak istediği hurma demetlerinin toplandığı hurma ağacıyla ilgilidir. Salih, bu hurma ağacı üzerinden öykünün ana karakteri olan Şeyh Mahcûb’un geçmişte yaşamış olduklarını öykünün içerisine katar. Bir taraftan

²⁰⁰ Saîd, a.g.e., s. 10.

²⁰¹ A.e., s. 10.

²⁰² Selâm, a.g.e., s. 416.

²⁰³ Tayyib Salih, *el-A’mâlu’l-Kâmile*, Beyrut, Dâru’l-‘Avde, 1996, s. 479.

Mahcûb'un geçmişte yaşamış olduğu şeyler, diğer taraftan bugün elindeki bu hurma demetlerinden gelecek olan paraya mecbur kalması ve bir başka taraftan öyküde geleceğe dair yer alan umut ve beklentiler öyküyü şekillendiren öğeler olarak ortaya çıkmaktadır.²⁰⁴

Öyküde, Kurban Bayramı geldiği hâlde ana karakter olan Şeyh Mahcûb'un bayram namazına çıkabileceği temiz bir elbisesi yoktur. Bunun yanında iki ay önce eşine satın almış olduğu mavi elbise de oldukça eskimiş ve kirlenmiştir. Ayrıca eşinin bu elbiseden başka bir elbisesi de yoktur. Kızı Hatice ise bayramda arkadaşlarının yanına gidip onlarla bayramlaşmak için ondan yeni bir elbisesi istemektedir. Hatice bunun için o kadar çok ağlamıştır ki bu acıklı durum onun gözünün önünden gitmiyordur. Aynı zamanda onun, bir kurbanlık alıp bayramda kesebilecek kadar parası dahi yoktur. Diğer taraftan oğluysa beş sene önce çalışmak için Kâhire'ye gitmiş; fakat gittiğinden bu yana hiçbir şekilde ailesiyle yazışmamıştır. Oğlunun bu durumu da çok zor günler geçiren Şeyh Mahcûb'un kafasını meşgul ederek kederini arttırmıştır. Hikâyede Şeyh Mahcûb önceleri bostanları, büyük baş hayvanları olan gayet hâli vakti yerinde biri olarak tasvir edilir. Ancak bölgenin yaşamış olduğu kıtlık nedeniyle elinde ne var ne yok kaybetmiştir. Şimdiki hâldeyse bu orta burjuvaziden olan tacirin, hurmaları için vereceği yirmi cüneyh²⁰⁵ teklifine mahkûm kalmıştır. Bu parayla şimdilik kendi hâlini vaktini düzeltebilecektir.²⁰⁶

Bu durumların tamda ortasında kalan Şeyh Mahcûb hâlen tacire hurmaları satmış değildir. Nitekim o, bütün bu olumsuzluklara rağmen kendi inancını yitirmemiştir. Her defasında ağzında şu ifadeyi mırıldanıp duruyordur: “Yeftehu'l-lah”. Bu ifade kendisinin düşmüş olduğu onca sıkıntıyı bertaraf edecek inancı sembolize etmektedir. Bu inanç, rızık kapılarını açacak olanın ancak Allah olduğunu, onun dışında bir tevessülün hiçbir yarar sağlamayacağını göstermektedir. Yine bu ifade sefaletin, bedbahtlığın, acı ve dertlerin kişiye eziyet verdiği, yaşamın birtakım

²⁰⁴ Saîd, a.g.e., s. 11.

²⁰⁵ 1950'lerde Sudan'da kullanılan para birimi.

²⁰⁶ Salih, a.g.e., ss. 479-80.

yüklerinin artık omuzlara ağır geldiği durumlardan çıkışın anahtarını temsil etmektedir.²⁰⁷

Öykünün son bölümünde kızı, Mısır'dan abisinin arkadaşının geldiğini ve onu sorduğunu haber verir. Mısır'dan gelen bu kişi, Şeyh Mahcûb'un oğlunun babasına ulaştırmak amacıyla kendisine verdiği emaneti taşımaktadır. Bu emanet bir mektup, otuz cüneyh ve bir hediye paketidir. Bu emanetlerle birlikte Mahcûb'un dertleri hafıflemiştir. Yazar, öykünün son bölümüne yerleştirmiş olduğu bu sahne ile öyküye güzel bir son vermiştir. Salih'in en önemli eserlerinden biri olarak değerlendirilen bu öykü şu şekilde bitmektedir:

Yüzü gülen Adam (Şeyh Mahcûb) eve giderken bir yandan elbisesinin kenarına sıkı bir şekilde yerleştirdiği oğlunun göndermiş olduğu parayı eliyle yoklarken diğer yandan yine oğlunun hediye olarak arkadaşıyla ulaştırmış olduğu koltuğunun altındaki büyük paketi sıkı sıkıya tutuyor ve yukarı taraftan evlerin bulunduğu alt bölgeye uzanan yoğun hurma ağaçlarının arasına doğru yürüyordu. Bu hurma ağaçlarının arasındaki kendi hurma ağacı; kuzeyden gelen esintilerin yaprak ve dallarıyla oynadığı bir selvi gibi ince uzun, ihtişamlı ve çok güzel bir hurma ağacıydı. Bu hurma ağacı diğerlerinin arasından güzelliğiyle ön plana çıkıyordu. Bu harika manzara adamın içine hurma ağacının yapraklarının “Yeftehu'l-lah, Yeftehu'l-lah” diyerek sallandığına dair bir his doğurmuştu.²⁰⁸

²⁰⁷ Saîd, **a.g.e.**, ss. 12-3.

²⁰⁸ Salih, **a.g.e.**, s. 488.

2. Hafnetu Temr (Bir Avuç Hurma)

Tayyib Salih tarafından zaman zaman betimleyici bir üslûp kullanılsa da çoğunlukla öyküleyici bir tarzda yazılan bu kısa öykü, 1957 yılında kaleme alınmıştır. Öyküde geçen mekân, birinci öyküde olduğu gibi Kuzey Sudan kırsalında bir köydür. Ahlakî değerler üzerine kurulan bu öyküde işlenen tema, fırsatçılık ve istismardır. Öykünün ana karakterleri bir çocuk, onun fırsatçı dedesi ve fırsatçılığa maruz kalan iyi niyetli komşularıdır.²⁰⁹

Bir gün çocuk ve dedesi, komşuları Mesut hakkında konuşuyorlardı. Dedesi komşusu Mesut'u, gevşek olmasıyla niteliyor ve bundan dolayı ondan pek haz almadığını söylüyordu. Çocuk, dedesinin komşusu için demiş olduğu 'alık' kelimesinin ne olduğunu öğrenmek adına ona soru sorduğunda dede çocuğa, etrafında olan onca bağın ve bahçenin önceden Mesut'un olduğunu ve zamanla onun elinden çıkarak kendisine geldiğini dile getiriyordu. Önceden bu toprakların kimin olduğuna dair fikir yürütmeyen çocuk, dedesinin söylemiş olduğu bu şeyin duyduğunda dehşete kapılmıştı. Dedeye göre Mesut'un bütün bunları satmasının gerekçesi onun kadın sevgisiydi. Komşuları Mesut, hayatında birçok defa evlenmiş biriydi. Dedeye torunu arasında geçen bu konuşma esnasında, hurmaların toplandığını söylemek için Mesut çıkagelir. Dede ve Mesut arkalarına çocuğu da alarak bostanın yolunu tutarlar. Çocuk bostanda, hasat edilen hurmadan çuval alarak borçlarını tahsil eden tüccarları görür. Dedesi ve bu kişiler bütün mahsulü almak için hazır bulunurlar. Öykünün sonu şu şekilde bitmektedir:

Mesut'a baktığımda onun gözlerinin amaçsız bir şekilde daldığını gördüm. Gözleri yuvalarını kaybetmiş iki küçük fare gibi sağa ve sola gidiyordu. Dedem Mesut'a şöyle dedi:
- Hâla bana elli cüneyh borcun var. Sonra bunun hakkında konuşuruz.

Hüseyin çocuklarını çağırdı. Onlar eşekleriyle geldiler. İki yabancı adam da yanlarında beş tane deve getirmişti. Hurma çuvalları eşeklere ve develere yüklendi. Eşeklerden biri

²⁰⁹ Saîd, a.g.e., s. 13.

anırıyor, bir deve de köpürüp bağıırıyordu. Mesut'un yanına doğru gitmeyi, ona ellerimle uzanmayı, onun elbisesinin kenarına dokunmayı istedim. Mesut'un, bir kuzu boğazlandığı esnada çıkartmış olduğu ses gibi bir sesi çıkarttığını duydum. Sebebini bilmiyordum ama göğsümde şiddetli bir acı hissettim. Koşarak oradan ayrıldım. O an dedemden tiksindiğimi hissettim. Daha fazla koşmaya başladım. Sanki göğsümde ondan kurtulmak istediğim bir sır taşıyordum. Hurma ağaçlarının arkasında nehrin kıvrıldığı yere yakın bir tarafa geldim. Burası nehrin kenarıydı. Sebebini bilmiyorum ama parmağımı, yemiş olduğum hurmayı kusmak için ağzımdan içeri boğaz tarafına doğru sokmaya başladım.²¹⁰

²¹⁰ Salih, a.g.e., ss. 492-94.

3. Risale ilâ Elaine (Elaine’a Mektup)

Tayyib Salih, bu öyküsünü edebî bir tür kabilinde mektup olarak yazmaya başlamış ve sonrasında düz yazıya geçmiştir. O, yaklaşık beş sayfa olan bu kısa öyküde kendisinin de ifade ettiği gibi Doğu ve Batı olmak üzere iki farklı dünyadan olan iki kişinin aralarında oluşan sevgiden bahseder. Sonrasında onların evlenmelerini ve erkeğin bir aylığına ailesini görmek için yerleşmiş olduğu batı ülkesinden ayrılarak doğuda kendi memleketine olan ziyaretini konu edinir. Bu ziyareti esnasında, ailesinin ve akrabalarının artık kendisi için yabancı bir kişi gibi olduklarını hissetmesi, öyküyü fikirsel olarak daha derinleştirmektedir. Öyküde dile getirilenlerin hepsi, memleketine vardığı günün gecesinde yaşanır. Öykünün kahramanı, memleketine varıp odasına yerleştiğinde açmış olduğu valizlerinin içerisinde yer alan eşyaların kendisinde uyandırdığı hisler üzerinden, sevgilisine göndereceği mektuba başlar.

Öyküde geçen gömlekler, kravatlar sevginin ortaya çıktığı birtakım işaretlerdir. Sonrasında öykünün ana karakteri yazmış olduğu mektupta, sevgilisine kalabalık bir tren vagonunda, kendisinin farklı bir din, ülke ve ırktan olmasını umursamadan, aşkını ilan ettiği ve akabinde evlenme teklifini dile getirdiği günün akşamına gider. Öncesinde sekiz ay boyunca, özellikle kendi aralarında dolayısıyla Doğu ve Batı arasındaki bu ve bunlara benzer farklılıklardan konuşmuşlardır. Öykünün kahramanı sevdiği kızı İskoçyalı bir Hristiyan, iyimser ve neşeli bir karakter, yaşı küçük, sarışın, beyaz tenli, mavi gözlü ve balık etli biri olarak tasvir ederken kendisiniyse kalbindeki yara hâlâ kabuk tutmamış, kafası karışık, anlaşılması zor, tamamıyla kendi neslinin kederini kalbinde taşıyan, mağrur, telaşlı, huysuz, yol ayrımı üzerinde tedirgin bir Doğu, ışık demetleri sert bir güneş, sistemi olmayan bir fikir, ulusal bir çölde suya hasret bir umut ve Sudanlı bir Müslüman olarak betimler. Bu betimlemelerde yer alan bazı ifadeler Salih’in Doğu ve Batıya dair gözlemlerini içermektedir.²¹¹

Öykünün son sayfaları şu şekilde biter:

²¹¹ Salih, a.g.e., ss. 495-96.

Yazıyı bitirdikten sonra kâğıdı dörde katlayıp zarfın içine koydu. Sonra adresi yazdı. Onu eliyle kaldırdıktan sonra sanki zarfın içerisinde büyük bir sır varmışçasına sessizce uzun bir müddet onu düşünerek derinlere daldı. Küçük kardeşini çağırdı ve ona, zarfı postaneye götürmesini söyledi. Sonrasında o, herhangi bir şey duymadığı ve de görmediği bir yerde otururken az veya çok olup olmadığına dair farkına varmadığı bir zaman dilimi gelip geçti. Aniden evin sol taraftaki bölümünden gelen yüksek bir ses duydu. Bu, annesinin gülüşüydü. Adamın kulağına, uzak diyarlardan sağa salim gelen çocuklarından dolayı anneye gözün aydın demek için gelen kadınların anlaşılması zor sesleri de geldi. Bu kadınların hepsi, akrabasıydı. Gelenlerin içlerinde hala, teyze, amca kızı, teyze kızı vardı. Adam, bu şekilde bir müddet kaldı. Bir süre sonra yanında bir kalabalıkla babası çıkageldi. Gelen kalabalığın hepsi, akrabalarıydı. Ona selam vererek oturdular. Kahve, çay, portakal ve limon suyu getirildi. Sanki durum bir kutlamaya benziyordu. Adama birtakım sorular sordular ve o da bu soruları yanıtladı. Bir zaman sonra hayatları boyunca sürekli konuşmuş oldukları mevzuları konuşmaya başladılar. Adamsa, onların kendisini bırakarak soru sormayı kesmelerinden dolayı, içinden bu duruma şükrediyordu. Bir an zihninde, korku duyduğu bir düşünce büyümeye başladı. Bu insanlar, kendi insanlarıydı. O da bu büyük kalabalığın bir ferdiydi. Buna rağmen onlar, kendisi için bir yabancı, kendisi de onlar için bir yabancıydı. Yıllar önce bu adam bu topluluğun birbirine bağlı bedeninde temel bir unsurdu. Bir yerlere giderdi; ancak sonrasında gittiği yerden döndüğünde hiçbir şeyin dolduramadığı yerini tekrar alırdı. O döndüğünde, babası herhangi bir abartıya kaçmadan tokalaşır, annesi âdeti olduğu üzere güler ve diğer ev sakinleriyse olmadığı onca günü sıkıntı yapmadan, ona normal bir şekilde davranırdı. Şimdi ise... Babası sıkı bir şekilde sardı onu, annesi göz yaşları akıttı, diğer yakınlarıysa, onu abartılı bir şekilde iyi karşılaştırmışlardı. Bu haddinden şişirme tavırlar onu rahatsız etmişti. Sanki herkesin

ona dair doğal duyguları azalmış, böyle bir abartı içine girerek de bu azalan duygularını göstermek istemiyorlardı.

“Unutmaya çalışmak, uzun süreli yaralar için bir merhemdir.”

Elaine’nin onu uğurlarken o tatlı ve net sesiyle ona söylemiş olduğu şu şeyi hatırladı:

- Bütün kalbimle umarım ki aileni değişmemiş, onları bırakmış olduğun gibi bulursun. Bundan daha önemli olansa senin onlara karşı değişmemiş olmandır.

Ah... O ayrılık zamanı! ²¹²

²¹² A.e., ss. 499-500.

4. Devme Ved Hâmid (Ved Hâmid'in Devme Ağacı)

Tayyib Salih'in ilk edebî eserlerinden biri olan 1960 yılında telif ettiği²¹³ *Devme Ved Hâmid*, geniş çapta olanaklarıyla yeni medeniyetin belde sakinlerine sunmuş olduğu hayatla onların dinî ve geleneksel inanışları üzerinden şekillenen hayatları arasında cereyan eden çatışma üzerine inşa edilmiş bir öyküdür. Öykü, hükümetin, Nil'e yakın bir yerde yer alan eski bir devme ağacını²¹⁴ ve bu ağaç altında yatan ve belde sakinlerinin, eskiden yaşamış bir Allah dostu olan Ved Hâmid olduğuna inandığı bir şeyhin türbesini yıkıp yerine köye su sağlayacak su makinası ve vapur iskelesi yapma girişimi üzerine şekillenen birtakım olayları ele almaktadır. Köy sakinleri, nehrin suyundan daha iyi bir şekilde faydalanmayı sağlayacak su makinası projesine ve kıyı şeridinde yanaşan sandal, kayık, bot, vapur ve gemi gibi birtakım deniz ulaşım araçlarını büyük ölçüde rahatlatacak olan iskele projesine kendilerine yarar sağlayacağını bildikleri hâlde karşı çıkarlar. Köy sakinleri, türbenin yıkılmasına ve devme ağacının yerinden sökülmesine müsaade etmiyor ve bunların burada kalması noktasında ısrarcı oluyordur.²¹⁵

Köy sakinlerinin ayaklarına kadar gelen medeniyetten geri kalma pahasına da olsa ısrarla sıkı sıkıya tutmuş oldukları bu iki şey; türbe ve ağaç, onların inanç ve geleneklerinin sembolik bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Değerini çok eski bir maziye sahip olmasıyla alan bu ağacın, çiftçilik ve tarla işleriyle geçimlerini sağlayan belde sakinlerinin en önemli geçim kaynaklarından biri olan hurma türünden bir ağaç olması da kendi kıymetini arttırmaktadır. Türbede yatan şahsın halk nezdinde dinî açıdan önemli bir şahsiyet olarak görülmesi ve böyle kişilerin Sudan toplumunda maddî değerlerin üzerinde olması, belde sakinlerinin ısrarcı olmalarının bir başka sebebidir. Öykünün sonlarında, köyü ziyaret için gelen ve orada yapılagelen projeleri ve iskelenin son durumunu öğrenmek için birtakım sorular soran ana karakterdeki genç öğrenciyle diğer ana karakter olan ihtiyarın

²¹³ Saîd, **a.g.e.**, s. 15.

²¹⁴ Devme ağacı Mısır'ın çok eski zamanlarından bu yana bilinen hurma ağacının bir türüdür. Meyvesinin şekil olarak elmaya benzediği devme ağacı, günümüzde büyük oranda Suudi Arabistan ve Sudan topraklarında görülür.

²¹⁵ Selâm, **a.g.e.**, s. 415.

aralarında cereyan eden şu diyalog, bu öykünün vermiş olduğu mesajı özetlemektedir:

- Hayatımız ilk bulunmuş olduğu duruma geri döndü: Makinasız bir dünya, herhangi bir tarım projesi olmadan yaşanan bir hayat ve vapur iskelesi olmayan kıyı şeridimiz... Köyümüz mermer sütunlarıyla, demirden duvarlarla ve yaldızlı bir kubbeden örölmüşken şimdi ikindileyin gölgesini nehrin karşı kıyısına, kuşluk vaktindeyse evlere, tarlalara hatta kabristana kadar uzatan ve altından mitolojilerdeki yılanlar gibi kutsal bir yılan benzeyen nehrin aktığı devme ağacımız bize kaldı.

Adam sözünü bitirdikten sonra loş bir lamba ışığı gibi ağzının yanında kanat çırpın gizli bir tebessümle bana baktı.

Ona şunu dedim:

- Ne zaman su makinası yaptırmayı, tarım projesine girmeyi ya da bir iskele inşa etmeyi düşünüyorsunuz?

Bir an başını yere eğip sustu. Sonrasında şu cevabı verdi:

- İnsanlar uyuyup rüyalarında devme ağacını göremedikleri zaman.

Ona şunu sordum:

- Peki bu durum ne zaman olur?

- Sana dedim. Oğlum Bender'de okulda okuyor. Ben onu okula kaydettirmedim. O, kaçtı ve kendi kendine okula kaydoldu. Ben, onun orada kalmasını, dönmemesini istiyorum. Oğlum okuldan mezun olup köye gelecek ve onun gibi aramızda ruhu yabancı olan gençler çoğalacak. İşte o zaman bizler devme ağacının altından su makinasının, tarım projelerinin veya iskelenin yapılmasını isteriz.

Ona şu soruyu ilettim:

- Bir gün devme ağacının kesileceğini düşünüyor musun?

Uzunca bana baktı. Sanki kelimelerin aktarımında kifayetsiz olduğu o şeyi, yorgun ve aynı zamanda solgun olan gözleriyle bana söylemek istiyordu.

- Devme ağacını kesmek için herhangi bir gerekçe yok. Aynı zamanda oradaki türbenin yıkılması için de bir sebep göremiyorum. Bu tüm insanların gözden kaçırmış olduğu şey, projelere konu olan bu yerin, bütün bu şeyleri; hem devme ağacını hem türbeyi hem su makinasını hem de iskeleyi kendi bünyesine alacak şekilde geniş bir alana sahip olmasıdır.

Bir an sustuktan sonra nasıl betimleyeceğimi bilmediğim bir bakışla bana baktı; ancak bu bakış bende, belirlemede zorlandığım gizli bir hüznün meydana getirdi. Sonrasında sözüne devam ederek şöyle dedi:

- Şüphe yok ki sen yarın gideceksin. Gitmek istediğin yere gittiğinde bizi güzel bir şekilde anmanı, bizi yargılarken adaleti gözetmeni istiyorum.²¹⁶

Bu öykü bir taraftan, hazırlık olmaksızın aniden bütün koşulları ters düz eden bir yeniliği dayatmanın muhafazakâr bir köy toplumunda kolayca kabul edilemeyeceğini; bilakis onların bu yeniliğe karşı ayak direterek savaşılabileceklerini belirtirken diğer taraftan yine böyle bir toplumda yeniliğin tamamlanabilmesi ve yayılabilmesinin ancak tedrici bir şekilde meydana geleceğine işaret eder. Salih'e göre tedricen hayatın içine girmesi gereken yenilik, toplumun hayatında eski olan şeyle zaman zaman karşılıklı bir şekilde çatışır ve eski olan şeyle bir mücadele içine girer. Bilgi, bilinç ve farkındalığın yayılmasıyla yeni olan eski olanın önüne geçerek toplumda rağbet görmeye başlar ve insanlar nezdinde bu yeni olan genelleşir. Böylece insanlar yeni olan şeyde kendileri adına iyi olan şeyin olduğunun farkına varırlar. Yeni olan şeyde bulunan toplum adına birtakım yararlar, onların hayata dair durumlarını daha iyi hâle getirir ve sonrasında eski olanla yeni olan arasında bir üstünlük çekişmesi yaşanır. Böylelikle insanlar, eski olan şeylerin daima iyi olduğuna dair inançlarını herhangi bir zorlama ve baskı olmadan gönülden terk eder ve yeni olan şeyi, içerisinde daha fazla yarar olmasından ötürü hayatlarına yerleştirirler; ancak eski olan şeyi de yok etmezler. Bilakis eski olanı da kendi

²¹⁶ Salih, a.g.e., ss. 516-17.

bünyelerinde barındırmaya devam ederler. Nitekim eski ile yeni bir arada yaşama potansiyeline sahiptir. Biri, diğerine feda edilmemelidir.²¹⁷

²¹⁷ Selâm, **a.g.e.**, s. 416.

5. İzâ Câet (O Geldiğinde)

Bu kısa öykünün mekânı bir seyahat acentesidir. Bu seyahat acentesi eski, harap olmuş bir binanın üçüncü katının küçük, eski bir odasında yer alırken ismi Uluslararası Seyahat Etkinlikleri Ofisi olarak geçer. Öyküde Emin, Senâ ve Behâ isminde üç ana karakter vardır. Sınıf arkadaşı olan Emin ile Behâ üniversitede ticaret okumuş ve daha bir ay önce lisans diplomasını alarak okuldan yeni mezun olmuşlardır. Emin'in aklına bir seyahat acentesi açma fikri gelir ve yakın arkadaşı Behâ'yla görüşerek bu fikrini ona anlatır. İlk başlarda bu fikre pek önem vermeyen Behâ, sonrasında bu fikrin iyi bir fikir olduğunu kabul eder. Sonuçta Emin, Behâ ve Senâ üç kişi bu acenteyi açarlar. Behâ, bu acente fikrini Emin'den almasına rağmen sanki kendi fikriymiş gibi hareket eder. Acentedeki klima ünitesini, yeşil telefonu ve camdan kapıları olan kitaplığı kendisinin alması için ısrarda bulunur. Diğer taraftan Senâ'nın bu acentenin açılmasında üçte ikilik bir hissesi olmasına rağmen, Behâ kendi yazısıyla bir sözleşme metni yazar ve bu sözleşme metni içerisinde acentenin yüzde altmışlık kısmını alır ve böylelikle acentede diğerlerine göre yetkisi yüksek birisi olur.

Öykünün karakterlerinden bir diğer kişi olan Emin, etrafında cereyan eden olayların iç yüzünü sorgulamadan yargılayan, tepki veren ve karşı çıkan biri olarak betimlenir. Örneğin Emin'e göre, bu ofis için kararlaştırılan, dışarda ofisin pörsümüş duvarına asılan ve ona göre haddinden fazla abartılı bir puntoyla yazılmış Uluslararası Seyahat Etkinlikleri Ofisi şeklindeki büyük tabela, yaratıcılıktan nasibini almamış çok gereksiz bir abartıdır. Ayrıca Emin, bu fikrini ofiste sesli bir şekilde dile getirirken ofisin tavanına bakıp, bu tavanın daha güzel, daha iç açıcı bir boyayla boyanabileceğini düşünüyor ve bu durumu eleştirel olarak yorumluyordur.²¹⁸

Dışarıdan bakıldığında uzun kirpiklileri, rahatsız olunacak kadar yoğun parfümü, dudağındaki abartılı ruju, yüzündeki haddinden fazla pudrası, gerek kulağındaki küpeleri gerekse de boynundaki gösterişli takıları, fiziki görünüşünü ön

²¹⁸ Salih, a.g.e., s. 520.

plana çıkaran giymiş olduğu etkileyici elbiseleri ve balık etli dolgun vücuduyla öne çıkan; fakat karakter olarak ağırbaşlı, tutum ve davranışlarında ölçülü ve olgun biri olan Senâ ismindeki üçüncü karakter, giyim-kuşamına ve kişisel bakımına gereğinden fazla ilgi gösteren ve bundan dolayı insanların acımasız olumsuz yargılarına maruz kalmasıyla tasvir edilir:

Senâ, uzun kirpiklerini kasten yavaş bir şekilde kaldırdı. Bu kızı tanımayan kişiler, böyle bir kızın sanki ofis arkadaşını etkilemek istediğini zannedebilir. Emin’e bakarak şöyle dedi:

- Emin! Her şeyde mükemmelliği arayan şu aptal kişilerdensin.

Emin, ilk defa o sabah ona odaklanarak baktı. Daha da yoğunlaşarak bakmaya başladı. Senâ, Emin’in tipi değildi. O, çok rahat bir kızdı. Babası bir şirketin müdürüydü. Sena, üniversitede ikinci sınıfta üç defa sınavlarda başarısız olunca kendi iradesiyle okumayı bırakmıştı. Zira okulda kalmayı istese kalabilirdi. Yaşından daha küçük gösteren bu kız, 49 model Vauxhall²¹⁹ arabayla ofise gelirdi. Aşırı bir şekilde yoğunlaşarak kıza bakmasından dolayı göz kapaklarında bir ağrı hisseden Emin, Sena’ya şu karşılığı verdi:

- Bir malın reklamında abartıya gidersek insanlar doğal bir şekilde bu mala karşı şüpheyile bakarlar. Bu durumu kişinin savunma mekanizması olarak isimlendirebiliriz. Böylelikle bilinçaltı tüketiciyi bir çıkmaza düşmekten korur.

Emin Frued’un²²⁰ bazı savlarını dile getirmişti. O, konuşmasının aralarına “bilinçaltı” kelimesini sokmayı severdi. Kulaklarından aşağıya doğru inen, her birinin hilal şeklinde olduğu ve gümüş bir zincirle salınan küpelerine

²¹⁹ Vauxhall, Opel’in Birleşik Krallık ve onun eski sömürgelerindeki markasıdır.

²²⁰ Sigmund Freud (1856-1939), kişinin bilinçaltında karmaşa durumunda bulunan ve kendini belli etmeksizin birtakım ruh hastalıklarına, yapı bozukluklarına yol açan istek, anı ve imgeleri bilinç alanına çekerek zararsız duruma getirme yöntemi olan psikanalitik kuramının kurucusu olan Avusturyalı nörologtur.

istemedi dokunan Senâ, Emin'in kendisine kur yaptığını düşünüyordu.²²¹

Emin, öyküde Senâ'nın dış görünüşü üzerinden onu acımasızca yargılamakta ve onun kötü şeylere yönelen bir kadın olduğunu düşünmekteydi. Böyle bir düşünceye onu sevk eden şey de Senâ'nın giyim ve kuşamının yanında ofiste sergilemiş olduğu ve aslına bakıldığında herhangi kötü bir niyet gütmeyen hâl ve hareketlerdi.²²²

Fakat Senâ'da kendisini çeken bir şey vardı. Tam ağzını açmış bir şey söyleyecekti ki Behâ içeri girdi ve Emin, ağzı açık bir şekilde kalakaldı. Behâ, tatlı sert bir şekilde şöyle dedi:

- Neden ağzını bu şekilde, embesil gibi açıyorsun? Yoksa seni Senâ ile flört ederken suç üstü mü bastım?

Senâ güldü ve öylece ayakta durdu. Sonra ayakta durması için bir sebep bulamadığı için oturdu. Emin'in aklına, Behâ'nın kibirli bir adam olduğu geldi. "Kendini ne sanıyor bu adam?" Behâ'nın bu kibirli tavrı, ona Hollywood'ta oynayan bir aktörün ismini çağrıştırdı. Ancak hafızası aklına yardım etmiyor ve hatırına bir türlü bu isim gelmiyordu. Behâ masasına oturdu. Masanın cam yüzeyine doğru üfledi. Hâlbuki masada toz yoktu. Ancak o, sanki çalışmak için gücünü toplamak adına her sabah böyle yapardı. Deri çantasını masanın üzerine koydu ve nazik bir şekilde yan tarafına vurarak onu açtı ve içerisinden birtakım dosyalar, evraklar, seyahat kitapçıkları çıkartıp onları masaya yerleştirdi. Behâ sonrasında şunları söyledi:

- Yolumun üzerindeki Kuks Ajansı'na uğradım. Bana bu kitapçıkları verdiler. Tabii en önemlisi de bu gece benimle çıkmaya ikna ettiğim İsveçli genç kızı kandırmamdı.

Senâ doğal bir şekilde boğazını temizler gibi yaparak Behâ'nın bu gelişigüzel tavrına tepki verdi. Behâ:

-Duygularımı nasıl kontrol etmem gerektiğini öğrenmeliyim.

²²¹ Salih, **a.g.e.**, ss. 520-21.

²²² **A.e.**, s. 523.

Sonraki sayfada öykünün anlatıcısı odayı betimlerken oradaki kitaplığın ne kadar gereksiz olduğunu, içerisindeki kitapların sanki yolda bulunmuş yetimlere benzediğini söylemektedir. Akabinde Emin'i ele alarak onun ofiste herhangi bir işi olmadığı için ne yapacağını bilmediğini, öylece boş boş etrafa baktığını dile getirir. Sonrasında Emin'in gözü Senâ'ya takılmış ve bir taraftan Senâ'yı baştan aşağı süzerken bir diğer taraftan da bu yaptığı şeyin iyi olup olmadığı konusunda düşünerek iç dünyasında tereddütler yaşıyordur. Senâ bir ara Emin'e bakarak, içinde birçok çağrışım yapılabilecek bir rahatlamayla gerilirken Emin acımasız bir şekilde içinden bu kadının yollu biri olduğunu, kendisine kolay bir şekilde ulaşılacağını ve ayrıca Avrupaî romanlar okuyup, onları hayatında yaşamak isteyen ve bu gibi Avrupaî şeylerden çok çabuk etkilenen hımbıl bir kadın olduğunu düşünüyordu.

Odada bu gibi şeyler yaşanırken Behâ kendi kendine:

“Neden bu kız insanlara kendisinin ucuz bir kadın olduğu hissini veriyor” dedi. Senâ'nın ucuz bir kadın olduğuna dair düşüncesinin hatalı olduğu o geceyi hatırladı. Behâ, kendisiyle bir akşam yemeği yemek için Senâ'ya bir teklifte bulunmuş, o da bu teklifi şevkle kabul etmişti.

İlk önce şimşek çakar sonra sağanak hâlinde yağmur yağar. Bir restoranda akşam yemeği yediler. Bu akşam yemeğinin çok güzel olduğu söylenemezdi. Tabii kalbe vermiş olduğu his de çok hafife alınamazdı. Senâ'nın gülüşleri, Behâ'nın cazibesi... Eros, kanatlarını onların üzerine çırpıyordu. Aralarındaki sohbet akıp gidiyordu.

Sağanak yağmur, öncelikle bir damlayla başlar.

Sonrasında her ikisi de gezmek ve dolaşmak için restorandan çıktılar ve Behâ'nın arkadaşından ödünç aldığı arabaya bindiler.

Başarı, acele etmemede gizlidir ve bazı şimşek çakmalarının parlaklığı aldatıcıdır.

Deniz tarafında, ortamın sessiz, sakin, karanlığın bir keten kumaşı gibi hem yoğun hem de yumuşak olduğu, kumsalda dalgaların görevlerini ifa ettiği ve gökyüzündeki yıldızların bu iki insana göz kırptığı bir gecede kordon boyunca yürümeye başladılar.

İşte bu zaman zor bir zamandır. Bundan dolayı atları arttırmak lazımdır.

Behâ, ağzından çıkan seslerin hâkimiyetini yitirerek şöyle deyiverdi:

- Karanlığı, yağmuru, çölü seviyorum. En sevdiğim mevsim kış. İlkbahardansa nefret ederim. İlkbahar ne çirkin bir mevsimdir. Şu sözü söylen kişi ne kadar da isabet etmiştir: “Eylül, ağız içindir. Bana kolunu uzat. Anne!.. Haber verdiler mi ben burada, senin yanıdayım.

Senâ, bir katre de olsa şiirlikten nasibini almamış bir adam için, iyi bir deneme diye düşündü. Behâ, ilk başta bir şey anlamamıştı. Bu kız, neden hiçbir tepki vermiyordu. Aklında ne vardı. Kendisinden uzak bir şekilde vakarla neden öylece oturuyordu.

Her şimşek parıltısı yağmurun yağacağı anlamına gelmez.

Behâ, elini onun eline doğru uzattı. Senâ, hiçbir şey yapmadı. Elini çekmedi. Bağırmadı, Behâ'ya doğru yaklaşmadı. Eli her neredeyse orada öylece bıraktı. Yaşam maddesini yitirmiş bir ölü... Senâ, sanki anlaşılmayan bir nedenle elini bedeninden ayırmış, kendisinin herhangi bir uzvu değilmiş gibi davranıyordu. Behâ ise o şekilde kaldı: Bir eliyle arabayı sürüyor diğer eliyle de yaşam maddesini yitirmiş ölü ele ruh üfleme çalışıyordu. Sonrasında Behâ bu yaptıklarının pek de akıllıca olmadığını ve hatalı birtakım davranışlar olduğunu hissetti. Hatta kendisinin o an sersem ve adi biri olduğunu düşündü. Sonrasında elini Senâ'nın elinin üzerinden çekerek şöyle dedi:

- Dönelim mi?

O da şu şekilde karşılık verdi:

- En güzeli...

Behâ, o gece yatağına girerken kendi kendine şöyle diyordu:

- Berbat bir geceydi; ama olsun tecrübe oldu. Bir başka seferde uygun zamanı bekleyeceğim. Dışarıdan bakıldığında ahlaksız gibi görünen fakat içinde azize Meryem'i taşıyan kızlardan uzak duracağım. Onlardan hayır gelmez.

Behâ'nın dudaklarında beliren alaycı gülüşün sırrını Emin nereden bilsin?²²³

Öykünün üçüncü şahıs üzerinden dile gelen konuşmaları çarpıcı olmakla beraber insan psikolojisini betimlemiş olduğu durumlar göz önüne alındığında derin anlamlar taşımaktadır. Öyküde dış görünüş üzerine yargılarıyla ön plana çıkartılan Emin, hâlen bu seyahat acentesinin isminin ne kadar bayağı olduğunu düşünüyordur. O, bu mesele hakkındaki hoşnutsuzluğunu sesli bir şekilde tekrardan dile getirdi. Behâ ise bu durumun abartılacak bir şey olmadığını söyleyerek Emin'i ikna etmeye kalksa da o ikna olmamıştı. Behâ'nın kendisine karşı bu tepkisinden sonra Emin, onun gerçekten de kibirli, başkalarını kontrol etme meraklısı ve onlara haksızlık etmeyi seven birisi olduğuna dair düşüncesi netleşmişti:

Emin ikna olmamıştı. Fakat susmuştu içinden şöyle geçiriyordu:

- Gerçekten Behâ, başkalarını yönetme isteği olan, despot, kibirli biri. Eminim babası ona sert ve acımasız davranmıştır. Kendisini şirkete müdür olarak atamay kim ona izin verdi ki? O kendini ne sanıyor? Ne oluyor da emirler yağdırıyor, yazışmalara, bankadaki hesaplara kendi ismiyle imza atıyor.

Bu isyan Emin'in kalbini rahatlatmıştı. Uluslararası Seyahat Etkinlikleri Ofisi'ne bir ay boyunca müracaat olmuyordu. Bu bankada açılan hesap, ofis sahipleri tarafından geleceğe dair bir beklentiyi ifade etmenin ötesine geçmeyen bir hesap olarak görülmekteydi. Banka sahipleri de bu ofisi işletenlere karşı besledikleri iyi niyet üzerinden ötürü bu hesabı açmış olsalar gerek.²²⁴

Öyküde, işe dair herhangi bir hareketliliğin olmadığı bu ofiste bir ara telefon çalar. Herkes bir anda heyecanlanmış ve telefonun sesi ofiste bir işin çıkabileceğine dair tüm emelleri yeniden canlandırmıştır. Ancak gelen telefon havaalanını aramak isteyip seyahat ofisini yanlışlıkla arayan bir telefondan başka bir telefon değildir. Telefonu açan Behâ, heyecanla eline almış olduğu ahizeyi hayali kırılmış bir şekilde

²²³ A.e., ss. 524-25.

²²⁴ A.e., ss. 528-29.

yerine bırakır. Bir ara Senâ meşguliyetisizliğin vermiş olduğu boşlukla ofiste bir oradan bir buraya uçan sineğin kendisine empati kurmaya başlar ve onun varlığını kendi varlığında içselleştirerek sorgulamaya koyulur. Diğer taraftan Behâ, seyahat dergilerini karıştırırken akşamleyin İsveçli kız ile olan randevusunu düşünüyor. Emin ise önündeki dünya haritasına bakarak gitmediği, görmediği yerleri düşünerek hayallere dalmıştır.

Bir ara Senâ masasının çekmecesini açar sonra kapatır. Elindeki evraklara bakınır. Akabinde çantasını bir şey bulmak için karıştırır. Sonra hangi şey için karıştırdığını unuttur. Durur. Elini yanağına götürerek bir iç geçirir. Senâ, acıyla dolu bir anda, yaşamın baskını hisseder. Şayet ömrünün bu kısa anında ölüm ona uğrasaydı, Senâ ona gülümserdi. O, kendisini bir komedi oyununun ortasında bir oyuncu olarak hissetmişti. Evet, bir komedi oyunu... Hedefi olmayan, kayıp bir kişi... Hedefsiz... Hedefsiz... Sahilde, o karanlık gecede Behâ elini tuttuğunda bir gönül hoşluğu duymuştu. Behâ onun elini tuttuğunda içi hoş bir şekilde ürpermişti. Acaba o Behâ'yı seviyor muydu? Belki de seviyordu. Senâ, ümitsiz bir şekilde bakışlarını Behâ'ya doğru yöneltti.²²⁵

²²⁵ A.e., s. 532.

6. Hakeza Yâ Sâdetî (Beyler! Durum Bu şekilde)

1962 yılının kış ayında Beyrut Edebiyat Dergisinde yayınlanan bu öykü, *Mevsimu'l-Hicre ile'ş-Şemâl* romanı için bir mukaddime olarak sayılabilir. Nitekim bu öyküde de Doğu ile Batı arasında yer alan çekişme okuyucuya verilmektedir. Öyküdeki anlatıcı, katıldığı bir kokteyl organizasyonunda gözlemlediği olayları okuyucuya aktarır. Anlatıcı, sömürgeci İngiliz toplumunun düzenlemiş olduğu bu partide, sömürülen bir toplumun bir ferdi olduğuna dair psikolojisini bir tarafa koyarak kendi varlığını ispat etmeye çalışır. Diğer taraftan bu öykü, İngiliz toplumunun hayatına dair kesit vermesi bakımından son derece önemlidir. Nitekim İngilizlerin yaşamış olduğu bu hayat, anlatıcı üzerinde büyük etki meydana getirmiş ve bu etkiyle o, her ne kadar sömürülen tarafta olsa da kendisini bu sömüren toplumun bir ferdi olarak görmek istemiştir.

Bu kız bana neden gülümsüyor? Yoksa yabancı olduğum için mi? Yoksa burnu büyük, ağzı geniş, gözleri mavi olduğu için mi? Bu memleket insanları ufak burunlu, küçük ağızlı, kara gözlü kadınlardan mı hoşlanıyor? Bu, şu iki kadının etrafında toplanmalarından belli.

Sanki kız, sahilin diğer tarafında duruyor. Onunla benim aramda değeri olmayan birtakım şeylerden oluşan bir deniz var gibi. Salona girdiğinde, gözlerim onun büyük ağzına odaklandı. Göz kapaklarının biraz seğirdiğini gördüm. Sanırım fark etti. Evin sahibesi gelmişti. Pürüzsüz, dolgun kolunu koluma geçirdi ve beni, bir parfüm bulutunun içerisinde diğerlerinin yanına doğru sürükledi. İsmimi söylemeyi bitirmedi ki kadınların gözleri parıldayıverdi. Adamlar ellerini uzattı. Sanki uzunca bir zamandır benim gelmemi bekliyorlardı. Kendilerini alıştırmış gibiydiler. Bir oyuncunun seyirciyle karşılaşacağı ilk gecede, yapmış olduğu hazırlığa benzer bir hazırlıkla hazırlanmışlardı. Ben seyirciyim. O zaman onlar kim?

- Memleketimiz sizi selamlıyor. Hoş geldiniz!

- Hoş bulduk! Bundan onur duydum.
- Bizler, hepimiz emrinizdeyiz.
- Eksik olmayın!..
- Ülkemizin dünyadaki en güzel ülke olduğunu siz de düşünmüyor musunuz?

Böyle bir soruya nasıl cevap vereyim? Gözlerimi kadının tarafından çevirip kaçacak bir yer bulamadım. Gözlerimi dağa doğru çevirdim. Evet, doğru... Bu ülke, güzeli kendinde taşıyor. Dağın etekleri pırıl pırıl gözüküyor. Dağın ayaklarındaki deniz berrak ve çarşaf gibi. İlk gecede... Bu, doğru... Ama gel gelelim yeryüzündeki en iyi ülke olup olmadığına...

- Haklısınız hanımefendi. Ülkeniz harika... Neredeyse gözlerime inanamayacağım. Uçak bu ateş parıltısının üzerinde havalandığında rüyada olduğumu zannettim. Hâlâ da rüyada olduğumu düşünüyorum.

Kadın ne kastettiğimi anladı. Yanaklarını utanmanın bir işareti olsun diye hafif bir kırmızılıkla kızarttı. Yemin edebilirim ki o, kanı yanaklarına bilerek göndermişti. Sanki o, kendi damarlarında kanın çıktığı ve döküldüğü yerleri kontrol edebiliyordu. Geniş ağızlı kadın aklıma geldi ve muhatabımdan yüzümü çevirmeden gözlerimin ucuyla ona doğru baktım. Hâlen bana bakıyordu. Acaba o da benim gibi bir yabancı mı? Muhatabım da gözlerinin ucuyla bakışlarımın gittiği yöne doğru baktı. Sonrasında tekrardan bakışlarını bana yönelttiğinde, sanki yüzünde, bana “Anladım” der gibi neşeli bir ima vardı. Bu kadını kesinlikle hesaba katmam gerekecek. Bu akşam benim ve onun arasında sessiz bir savaş meydana gelecek. Ya o beni hezimete uğratacak ya da ben, bundan kurtulacağım. Kafamın içinde tikleyen bu saati keşke durdurabilsem. İşte o zaman geceden keyif alabilir, gülebilir, kadınlara kur yapabilir ve duygularımı gizleyerek ikiyüzlü davranabilirim. Herhangi bir zararı var mı? Fakat biliyorum ki bu kadın etrafımda dolanacak. Düşünüyorum da keşke bu gece bu

düşüncelerimi durdurabilsem. Nitekim zaten yorgunum. Bu topluluğun da hazırlıkları var. Bu gece, çocuklar gibi yatmak istiyorum. Bu asla olmayacak. İçimdeki şey, kuytu bir yerde duracak. Kâh beni kâh insanları gözlemleyecek. İç taraflarımdaki bu küçük ses “Bunu yapma! Bu yanlış! Aptal!” şeklinde fısıldayacak. Sadece başın sallanması gereken yerde bana gülmemi söyleyecek. Gülmenin güzel olduğu yerde de bana ağzımı kapatmanı telkin edecek. Gözlerimdeki bu küçümseyici ifadeyle ne yapacağım? İnsanlar tatlı sözler dinleyecek, güzel sözler söyleyecek. Söz istediğim yerde dile gelmeden önce, insanlar söylediğim her şeyi yalanlayan gözlerimdeki küçümseyici ifadeye bakacaklar. Karmaşık bir durum... Ancak ben, bir şekilde bu gece, bu küçümseyici ifadeyi yok edeceğim. Durum gerektirirse de içeceğim.

- Viski?

- Hayır. Teşekkür ederim. Portakal suyu lütfen.

Evin sahibi garipseyerek bana baktı. Başımdan aşağıya ayaklarıma kadar beni felç eden bir bakıştı bu.

- Sen uzun bir süredir İngiltere’de yaşadın. Öyle değil mi?

-Evet, öyle.

- Buna rağmen içmiyor musun?

- Dindarlıktan değil... Tadına baktım ama hoşuma gitmedi.

Durum icap ederse bu gece içebilirim.²²⁶

²²⁶ A.e., ss. 536-38.

7. Mukaddimât (Mukaddimeler: Kısa Öykü Denemeleri)

Bu başlık altında yer alan her biri ya en fazla iki sayfa ya da bir sayfa toplam beş adet çok kısa öykü türünde beş öykü denemesi var. Bu öykü denemelerinin teması genellikle bir adam ve kadın arasındaki aşktır. Öyküde bu aşkın yaşanmasına engel teşkil eden şeyin de adam ve kadın arasındaki gerek fiziksel gerekse de kültürel farklılıklar olduğu dile getirilmektedir. En temel fark, adamın Afrika kökenli olması, kadının ise Batı kökenli biri olması olarak görülmektedir. Orijin olarak Doğu ve Batı karşıtlığının sembolize edilerek aktarıldığı bu problematik durum, Tayyib Salih'in bu kısa öykülerinde yer yer aşılma ile beraber çoğu zaman engel teşkil ederek çift arasındaki beraberliğin yıkılmasına neden olmaktadır.

a. Ugniyeu Hub (Aşk Şarkıları)

Bu kısa öykü içinde ana karakter, bir adamdır. Bu adam güzel bir sesi olmamasından dolayı üzülme ve bunu kendine dert edinmektedir. Bu kişi, tanışmış olduğı bir kadının cesaretlendirmesiyle şarkılar söylemeye başlar. İnsanlar zamanla bu aşk şarkılarından keyif almaya başlarlar. Zamanla adam ve erkek arasında sevgi meydana gelir; ancak bu ilişki adamın tereddüt içerisinde olmasından dolayı kadının adamı terk etmesiyle sonuçlanır.

Her zaman şarkı söylemeyi seven birisiydim; ancak sesim detone oluyordu. Kötü şansım bu ya, hiçbir zaman tam olarak bir şarkıyı iyi bir şekilde söyleyemiyordum. Bu durum ta ki onunla tanışmaya kadar devam etti. Kadın şöyle dedi:

- Şayet gerçekten şarkı söylemek istiyorsam, işte o zaman sesim kısalsa da arada düşse de söylemem gerekir.

Adamsa şu şekilde karşılık verdi:

- Ama sesim detone oluyor.

Kadın:

- Aşk şarkıları söyle. Hüzünlü aşk şarkıları, insanları tek bir ruhsal durumda tutar.

Bu motivasyonla başladım. İnsanlar ilk zamanlarda bana pek rağbet etmiyorlardı; ancak sonrasında bana dikkat kesilmeye, beni dinlemeye başladılar. Hatta bazıları şarkıları beğendi. Kadının gözleri yeşil, ağzı genişçeydi. Kirpikleriye herhangi bir eğrilik olmaksızın yay gibi muazzamdı. Beni seviyordu. Japonlar hariç tüm dünyayı seviyordu. Çünkü Japonlar en son savaşta, erkek kardeşini öldürmüşlerdi. Buna rağmen beni terk etti; nitekim kafam karıştı benim. Bu benim için üzücü bir duruma dönüşmüştü... Nitekim ben insanların beni dinlemesini sevsem de sadece şarkıyı onun için söyledim.²²⁷

²²⁷ Salih, a.g.e., s. 549.

b. Hutve li'l-Emâm (Öne Bir Adım)

Bu öyküde yer alan iki ana karakter adam ve kadın, fiziksel özellikleri bakımından birbirinden farklıdır. Adam siyahiyken kadınsa beyazdır. Gözler, burun, saç gibi kişinin dış görüntüsünde ilk dikkati çeken unsurlar da tamamen farklıdır. Bir öğretmen olan adamla bir hemşire olan kadın arasında aşk doğar ve çok geçmeden evlenirler. Bu evlilikten melez bir çocuk doğar. Bu çocuk, bazı fiziksel özelliklerini annesinden diğer bazı fiziksel özellikleriniyse babasından almıştır. İsmiyse hem Arapçada hem de İngilizcede kolay telaffuz edilen bir isimdir: “Sâmî”.

Kadın, hemşireydi. Adamsa öğretmen... Evlendiler. Adam son derece esmerdi; ama istersen sen kara diyebilirsin. Kadınsa esmer değildi; ama istersen sen beyaz de. Adamın burnu yassıydı; ancak çirkin değildi. Kadının burnuysa neyle karşılaştırırsan karşılaştı, etkileyici bir Yunan burnuydu. Kadının saçları, bakır rengi tonlarında, yumuşak ve uzundu. Gözleriyse belirli akşamlarda ilahî olanı çağrıştıran kül rengindeydi. Adamın gözlerinin rengiyse siyahtı. Saçları kıvrıkcık, saç rengiyse yine siyahtı. Adamın onu alarak evlendiği, kadının da onun almasına izin verip onunla evlendiği Fulham Road'ta kayıt bürosunda, kayıt memurunun davranışları çok net ve iyiydi; ancak orada bulunan bazı kişiler memurun biraz da olsa çekingen olduğunu sezinlediler. Adam kadını ailesine götürdü. Adam öğretmeye, kadınsa hemşirelik yapmaya başladı. Kadın, adamın bir erkek çocuğunu dünyaya getirdi. Kadın şöyle demişti:

- Ona ne isim vereceksin?

Adamsa şu şekilde karşılık vermişti:

- Hem Arapça hem de İngilizcede telaffuzu kolay olan Sâmî olsun.

Sağlıklı bir bünyeyle, bol hikmetle büyüdü. Ne de olsa baba bir öğretmen anne de bir hemşire. Zenginlikse kesin değildi. Çocuğun gözleri Londra'nın belirli akşamlarında ilahî olanı

çağrıştırıcı kül rengindeydi. Saçları, bakır tonlarında, kıvrıkcık ve dalgalıydı. Burnuysa ne yassı burun ne de Yunan burnuydu. Bu güzel bir durum. Annesi sürekli “Doktor olacak!” şeklinde tekrar edip duruyordu.”²²⁸

²²⁸ A.e., 550-51

c. Leke hettâ'l-Memât (Ölene Kadar Senin İçin)

Bu kısa hikâyede iki ana karakter olarak yer alan adam ve kadın, bir partide karşılaşıyorlar. Kadın bir televizyon kanalında redüksiyon²²⁹ işleri ile uğraşan bir yazarken adam üniversitede tarih alanında doktora yapan birisidir. Birbirlerine ilgi duyan bu iki kişiden kadın olanı Kanada'ya çalışmaya gider. Adamsa memleketi Afrika'ya geri dönüp bir lisede tarih öğretmeni olur. Bu iki uzak mesafede birbirleriyle yazışmaya başlarlar. Yazışmaların içeriğinde hep aşk vardır. Adam fakirliğini ve yaşamış olduğu yerin kadın için cazip bir yer olmayışını dile getirerek kadının zaman zaman mektuplarında dile getirdiği bir arada yaşama isteğine ket vurur. Bu ket vurma eyleminden sonra dahi Afrika'dan Kanada'ya, Kanada'dan Afrika'ya aşk mektupları gitmeye devam eder; ta ki adam bir hastalığa yakalanıp ölünceye kadar. Bu durumu bilmeyen kadın mektuplarını göndermeye devam eder; fakat uzun bir zaman mektuplarına karşılık gelmeyince yazmayı bırakır.

Kadın bir televizyon şirketinde redüksiyon yazarı olarak çalışıyordu. Fincley'de²³⁰ bir aileyle birlikte yaşıyordu. Hafta sonu tatillerineyse ailesiyle birlikte Sidkeb'te geçiriyordu. Ailesine çok bağlı biri olarak gözükmüyordu. 1959 yılına girerken bir yılbaşı gecesi, Londra Üniversitesi Doğu Araştırmaları Enstitüsünün düzenlemiş olduğu bir dans gecesinde tanıştılar. Kadın soru sordu:

- Ne okuyorsun?

Adam şu cevabı verdi:

- Tarih alanında doktora tezi hazırlıyorum.

Adamın dansı berbat; ancak İngilizce diline hâkim biriydi. Gerçekten adam yaşı küçük gösteriyordu. Belki de bu aldatıcı bir görünüşü. Sesinin tonu hoştu, kulağa net geliyordu. Kadınsa balık etliydi. Bu durum adamın ilgisini çekmişti. Adamın yüz hatları keskin ve zarifti. Kadın bunu

²²⁹ Redüksiyon ya da bir diğer ismiyle stenografi, söylenen sözleri söylendiği kadar çabuk yazmaya elverişli, kısa ve yalın işaretlerden oluşan yazı yöntemine denilmektedir.

²³⁰ Bünyesinde Viktorya ve Edward dönemi aile evleri ile genç çalışanların tercih ettiği modern daireleri barındıran Londra'nın kuzeybatısında yer alan bir ilçedir.

farketmişti. Her biri bir diğerine telefon numarasını verdi.
Sekiz ay sonra bir mucize gerçekleşti. Buna rağmen...

Kadın:

- Bilmiyorum.

Adam:

- Ben de bilmiyorum.

Kadın:

- Sen memleketine dön. Belki ben de Kanada'ya giderim.

Böylelikle adam bir lisede tarih dersi vermek için memleketine döndü. Kadın, adama Kanada'dan mektup yazdı. Mektupta "Kanada'da bir radyo şirketinde göreve başladım. Ottawa'da hayat güzel, herhangi bir sıkıntı yok." yazıyordu.

Adam da kadına içinde gayet duygusal ifadeler olan uzun mektuplar yazdı. Mektuplarını bitirirken daima sonuna "Leke hettâ'l-Memât" yazıyor ve bu şekilde mektubu sonlandırıyordu. Belki bu durum sana onun abartı yaptığı izlenimini verebilir.

Kadın şu şekilde yazdı:

- Maaş iyi, Kanada ise harika, eğlenceli; ancak şu soru daima aklımda yer ediyor: Birimiz dünyanın bir tarafında diğerimiz öbür tarafında birbirimizden neden son derece uzaktayız?

Adam şöyle karşılık vermişti:

- Haddinden fazla tozlu ve aşırı derecede sıcak bir yere seni sürüklemem adil bir davranış olmamasından dolayı... Diğer yandan ben fakir biriyim. Gönlüm, senin de zora girmene tahammül edemez.

Mektuplar, Afrika'dan Kanada'ya, Kanada'dan Afrika'ya aşk taşıyorlardı. Mektupların da dediği gibi aşk giderek artıyordu. Ben de bunu doğrulayabilirim.

Adam, 1961 yazında menenjit hastalığından dolayı öldü. Kadın'a haber verecek kimsecikler yoktu. Kadın bu olaydan sonra birkaç ay daha yazmaya devam ediyor; ancak şu soruyu soruyor, kendi kendine sorup duruyordu:

- Neden mektuplarıma karşılık yazmıyor. Yoksa artık beni sevmiyor mu?

Belli bir aralık geçtikten sonra kadın da yazmayı bıraktı.²³¹

²³¹ Salih, **a.g.e.**, ss. 552-53.

d. İhtibâr (Deneyim)

Son derece kısa olan bu öyküde üçüncü şahıs üzerinden olaylar anlatılmaktadır. Öykünün içinde siyah ve beyaz insanların bir arada olma olasılığı işlenmek istenmiştir. Ancak bu bir aradalıkta beyaz insanın kültürünün daha ağır bastığı ve bu kültürün daha üstün olduğu hissedilmektedir. Nitekim genellikle Afrika kökenli siyahiler, bir taraftan beyazların yaşamış olduğu yerde, dolaşmış olduğu meydanlarda, alışveriş yapmış olduğu mağazalarda beyazlar gibi hayatlarını sürdürürken diğer taraftan onların okumuş olduğu gazete, dergi ve kitapları, tartıştığı yazarları ve eğlenmek için yapmış olduğu aktiviteleri hayatlarına sokmuşlardır.

Bu çift Swiss Cottage²³² ilçesinde yaşıyordu. Bir avukat olan adam, Derebân'dan²³³, bir hemşire olan kadın Nottingham'dandı.²³⁴ Bu çift benim arkadaşım.

Her cumartesi akşamı ev partisi düzenlerlerdi. Her kesimden insanı davet ederlerdi. Davet edilenlerin çoğunluğuysa bugün Afro-Asyalılar olarak isimlendirilen kesimdi. Nijeryalı bir tıp öğrencisi, Hindistanlı bir öğretim görevlisi, sosyal hizmetler bölümü okuyan Somalili bir kız, Mısırlı öğrenciler... İşte bu bütün renkler... Bu kesim The Guardian gazetesi satın alır, The Observer ve The Encounter okur, Alan Paton hakkında konuşurdu. Arkadaşım olan bu çift de İşçi Partisine oylarını veriyorlardı.

Bu Ganalı öğrenci abanoz gibi siyahtır; ancak onun renginin ne olduğunu önemsemezsen yakışıklıdır. O, bu renk engelinin arkasında utangaç biri; ancak onun girmesine izin verirsen göreceksin ki insaniyetinde sınır yoktur. Bu renk engelinin arkasında güven içinde olursun. Şayet bu renk engelini kaldıramazsan orada bir güvence kalmayacaktır. Güzel konuşan, iyi dans eden, neşeyle gülen birisiydi.

²³² Swiss Cottage, Londra'da yer alan bir ilçe.

²³³ Derabân, Güney Afrika ülkesinin nüfus bakımından üçüncü büyük şehirdir.

²³⁴ Nottingham, Birleşik Krallıkta İngiltere ülkesinin Doğu Midlands bölgesinde bulunan bir kentsel yerleşkedir.

Konuşurken dilini, son derece beyaz olan dişlerinin arasına uzatmak alışkanlığıydı. Kızlar onun bu davranışını etkileyici bulurlardı.

Kadın bunu yapmamalıydı; ama adama âşık oldu. Sadece bu değil, aynı zamanda birlikte kaçtılar.

Birkaç gün önce tesadüfen Piccadilly Meydanı'nda²³⁵ Swan&Edgar Mağazalarının olduğu civarda arkadaşım ile karşılaştım. Ona selam verdim; fakat o selamıma karşılık vermeyip gözünü önüne dikerek uzaklaştı.²³⁶

²³⁵ Piccadilly Circus, trafiğe kapandıktan sonra turistlerin ve sokak müzisyenlerinin uğrak yeri hâline gelen Merkez Londra'nın ünlü ve işlek bir kavşağıdır.

²³⁶ Salih, **a.g.e.**, s. 554-55.

e. Susan ve Ali (Susan ve Ali)

Tayyib Salih'in bu bir sayfalık kısa öyküsü diğer kısa öyküleri gibi bir romanın taslağı şeklinde değerlendirilebilir. Bu taslak, ana hatları belirleyerek romanın nasıl ilerleyeceği hakkında birtakım ip uçları sunmaktadır. Bu kısa öyküde ele alınan konu, birisi Afrika diğeri İngiltere olmak üzere farklı dünyalardan olan bir çiftin birbirlerini sevmelerine rağmen bulunmuş olduğu konumlarından dolayı evlenememesini ele almaktadır.

Adamın ismi Ali'ydi. Kadınınkiyse Susan. Hartum. Kadın, Londra. Slade School of Fine Art'da eğitim almıştı. Adamsa Londra Üniversitesi İktisat Bölümü'nde eğitim görmüştü.

Kadın:

- Benimle evlen!

Adam:

- Hayır. Zor.

Kadın:

- Fakat ben seni seviyorum.

Adam:

- Ben de seni seviyorum; ama...

Sonrasında adam memleketine geri döndü. Yazışmaya başladılar.

- Ama Ali! Ben seni seviyorum.

- Ben de Susan! Ben de seni seviyorum.

Altı ay.

Kadın ona şunu yazıyordu:

- Bir adamla tanıştım. Onunla evleneceğim.

Adam ona cevaben şöyle yazdı:

- Ama Susan! Ben seni seviyorum.

Mektup yazışmaları kesildi.

Adam çoğu zaman kadını düşünüyordu.

Kadın bazı zamanlarda adamı düşünüyordu.

Ama...²³⁷

²³⁷ A.e., s. 557.

B. ROMANLARI

Tezin bu kısmında Tayyib Salih'in üç romanı ele alınacaktır. Bunların ilki *Mevsimu'l-Hicre ile'ş-Şemâl* adlı romanıdır. Salih'in burada ele alınacak diğer iki romanıysa, *Benderşâh* serisidir: *Benderşâh: Dav'ül-Beyt*, *Benderşâh: Meryûd*. Bu bölümde romanlara dair birtakım alıntılar öykülerde olduğu gibi *el-A'mâlu l-Kâmile* adlı kitap referans alınarak yapılacaktır.

1. Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl (Kuzey'e Göç Mevsimi)

Tayyib Salih bu romanı ilk olarak 1966 yılının Eylül ayında Hivâr dergisinin beşinci ve altıncı sayılarında yayımlamıştır. Sonrasında müstakil bir kitap olarak aynı yıl içerisinde Beyrut'ta Dâru'l-'Avde tarafından 176 sayfa olarak basılan bu kitap,²³⁸ üç yıl sonra 1969 senesinde İngilizceye tercüme edilmiştir.²³⁹ Salih, onlarca dile çevrilen *Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl* adlı eseriyle dünyaca üne kavuşarak XX. yüzyılın en büyük Arap yazarlarından biri hâline gelmiştir.

Salih'in yazmış olduğu bu romanın konusunun özgün olmadığını, bir başka deyişle önceden işlenmiş olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Salih'ten önce de doğulu bir gencin eğitim için Avrupa'ya gitmesi, oradaki hayatı, onun yansımalarını tecrübe etmesi, Avrupalı kadınlarla dostluklar kurup ilişkiler yaşaması gibi birtakım konuları birçok yazar ve şair, roman, öykü ve şiirlerinde ele alarak işlemiştir. Tevfik el-Hakîm'in '*Usfûr min'eş-Şark*²⁴⁰ adlı eseri ve Suheyl İdris'in *el-Hayyu'l-Lâtini*²⁴¹ isimli romanı bu konuları işleyen edebî eserlerden sadece bazılarıdır. Ancak Salih *Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl*'de, eleştirmen ve yazarların da sıklıkla vurguladığı gibi, ortaya koymuş olduğu özgün bakış açısıyla ilgili konunun temasını ele alıp yeniden kurarak, ilgili konuda orijinal bir anlam inşasına girişmiştir.²⁴²

Salih'in *Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl* romanını benzerleri içinde ayıran şey, hayata dair farklı bakış açıları olan iki ana karakteri²⁴³ okuyucuya sunmasıdır. Bu iki karakterin ortaya koymuş olduğu varoluşsal eylemler, yaşamın bir yerinde kesişmiştir. Burada ilgi uyandırıp ilginç görülen şey, bu iki karakterin, aynı kültürel mirasın, gelenek ve görenekleri içinde doğup sömürge olan yurtlarında aynı eğitimi almalarına rağmen, memleketlerinden uzakta ecnebî diyarda deneyimlemiş oldukları

²³⁸ Tayyib Salih, *Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl*, Beyrut, Daru'l-'Avde, 1966.

²³⁹ Tayeb Salih, *Season of Migration to the North*, Çev. Denys Johnson-Davies, Londra, Heinemann Educational Books, 1969.

²⁴⁰ Bu kitap, Arap romanı ve dramının öncülerinden olan Tevfik el-Hakîm tarafından telif edilerek 1938 yılında basılmıştır.

²⁴¹ Lübnanlı Süheyl İdris tarafından 1953 yılında kaleme alınan bu eser, en iyi 100 Arap romanı seçkisi içerisinde yer almaktadır.

²⁴² Subhî, *a.g.e.*, ss. 24-5.

²⁴³ Bahsedilen bu iki karakter, olayın ana kahramanlarından biri olan Mustafa Said ve romanın anlatıcı pozisyonunda yer alan kişidir.

yaşam tecrübelerinin neredeyse her yönden farklı olmasıdır. Altını çizmek gerekir ki bu deneyimlenen yaşama tecrübesi, onları sömüren ecnebi diyarında gerçekleşmiştir. Böyle bir ecnebi diyarda bilinçli bir kararın gerçekleştirilmesi olarak ortaya konan bu eylemler bütünü, bu iki hayatın birinde intikam almak amacıyla karakterin kendi enstrümanlarını kullanarak ortaya koymuş olduğu bir başkaldırıyken diğer karakterde düzene ve onun güçlerine karşı örtük olarak görülen bir boyun eğme olarak temsil edilmektedir.

Romanda birbirine geçmiş bu hikayelerin ilki, İngiltere’den Kuzey Sudan’daki köyüne dönen kültürlü bir gencin hayat hikayesidir. Eserde ismi dile getirilmeyen bu genç, romanda olayları aktaran anlatıcı olarak yer alır. İki karakterin de asıl memleketi olan Kuzey Sudan, ilk hikâyenin tüm olaylarının, ikinci hikayenin de bazı olaylarının geçmiş olduğu mekân olarak kitapta yer alırken, bir ecnebî diyarı olarak İngiltere ise ikinci hikayenin çoğunun geçmiş olduğu yerdir. İkinci hikâye, Mustafa Said’in hikayesidir.²⁴⁴

Salih’in bu romanını kendi türünün benzerleri içinden ayıran ve böylelikle onu özgün kılan bir başka şeyse, ikinci hikâyede yer alan ve romanın asıl kahramanı olarak okuyucuya sunulan Mustafa Said’in hikayesinin ele alınış biçimidir. Nitekim İngilterenin sömürgesi altındaki Sudan’ın bir vatandaşı olan, ancak uzunca yıllar memleketinden uzak Avrupa’da eğitim ve öğretim için zaman geçirmiş bu siyahi adam kendisini, zihninde kurmuş olduğu dünyada bir nevi sömürülen ülkesinin bağımsız, gizli bir askeri olarak görür. Bu ecnebi diyarda yaşayan, aslen bu topraklara ait ve bir nevi düşmanı olarak bellediği kadınları kendilerinden intikam alınması gereken hasmı olarak değerlendirir. Onlarla yaşamış olduğu ikili ilişkilerini böyle bir eksene yerleştirir. Bu savaş meydanında onlara akla gelebilecek her şeyi yapar ve bu hususta böyle yapmanın da herhangi bir sakıncası olmadığına inanır. Bir başka deyişle en zayıf halka olarak gözüne kestirdiği kadınları, kendine ait yöntem ve araçlarla, bu sömürgeci ülkeyle kendi dünyasında girişmiş olduğu bu çetin savaşta mağlup etmek, örtük olarak onun yegâne amaçlarından biridir. Bu uğurda onun için her şey mubahtır.

²⁴⁴ Mirgenî, a.g.e., s. 104.

Said, ilişki içerisinde olduğu hasımlarını bazen kendi eliyle öldürürken bazen de onları kendi elleriyle kendilerini öldürecek bir duruma getirerek intihar etmelerini sağlamaktadır. Ancak bu kadın kurbanlardan birisi kolay yutulacak bir lokma olmadığını Said'e göstermiş ve ona birtakım acılar yaşatarak onunla ikili bir ilişkiye girmeyi reddetmiştir. Kadın kurbanın yapmış olduğu bu engelleme, Said'in ona karşı meylini daha da arttırmış ve onu elde etme duygusunu daha da alevlendirmiştir. Sonunda beyaz ırktan olan bu İngiliz kadına sahip olan Sudanlı bu siyahi adam, onunla evlenir ve akabinde ondan, sömürülen ülkesi adına intikam alarak onu öldürür.

Said'in psikolojik dünyasında yaşamış olduğu bu garip duygu, İngiliz kadınlardan almış olduğu intikamın motivasyonuydu. Bu duygu, İngilizler tarafından işgal edilip sömürülen ülkesinin ve sonrasında ülkede, yine İngilizler tarafından boyunduruk altına alınan her bir vatandaşın öcünü almak olarak cisimleşiyordu. Bu güdüyle Said, onların çorak topraklarında onlarla savaşmak adına silahını kuşanarak Londra'ya gitti. Temel silahı bizzat kendisiydi; fizyolojik olarak kendisi, beyazın karşıtı olarak ortaya atılan rengiydi, gelmiş olduğu toprakları; batının karşısında konumlandırılan doğusuydu, doğmuş olduğu kültürü; modern olanın hasmı olarak bellenen binlerce yıllık eski tarihiydi. Said, beyaz insanın siyahi insanı, gelmiş olduğu yerden, derisinin renginden, sözüm ona ilkel kültür ve inanışından aşağılamasını tersine çevirdi. Bu dile getirilenlerin hepsini titiz bir şekilde kullanarak beyaz insanla girişmiş olduğu savaşta kendinin silahı hâline getirdi. Bu silahlarla İngiliz kadınlarını kendisine esir ederek, kendi ülkesinin insanları adına onlardan bir intikam aldı.

Romanın olay örgüsünde eserin baş kahramanı Mustafa Said, eğitim için gitmiş olduğu ve sonrasında orada yaşamayı tercih ederek uzun yıllar kaldığı Londra'dan memleketine, doğduğu ve çocukluğunun geçtiği Sudan'a dönüyor. Sudan'da İngiliz idaresinde bir memur olarak çalışmaya başlayan Said, bir süre sonra işinden istifa ederek önceden bilmediği, gelip görmediği Kuzey Sudan'ın bir köyüne yerleşiyor. Bu köyde, köyün güzel kızlarından biri olan Hasena isminde biriyle evleniyor. Kendisinin yabancı olduğu bu yerde, köyün sakinleriyle sosyalleşerek

onların yaşamlarına ortak oluyor. Böylelikle onun ve köy ahalisinin arasında duygusal bir bağ oluşuyor ve her iki taraf da birbirlerini seviyor.²⁴⁵

Romanın ilk başlarında anlatıcı, Said'le karşılaştığında onun yabancı biri olduğunu fark ediyor. Bu fark edişten sonra romanın içeriğini oluşturan bu iki hayat hikayesi; Said'inki ve anlatıcınıninki kaynaşmaya başlıyor. Sonraları birbirine yakınlaşan bu iki kişi geçmişlerinden bahsediyor. Said, Londra'daki hayatını anlatıyor, anlatıcı zaman zaman da olsa Londra'da geçirmiş olduğu hayatına dair anekdotları paylaşıyor. Sonrasında anlatıcı kendisini, Said'in hikayesinde, köyde olayların geçmiş olduğu sahnede buluyor.²⁴⁶

Roman, gayet hızlı bir şekilde akmakta, olaylar birbiri ardına meydana gelmekte, anlatıcı ve Said bir dost olarak o kadar birbirleriyle yakın ilişki içine girmektedirler ki sanki iki farklı bedende tek bir ruha dönüşmektedirler. Said bir gün aniden Nil Nehrinde boğularak kaybolur; nasıl ki onun, köydeki hikayesi, kimsenin tanımadığı garip bir kişi olarak başlarken aynı şekilde kimsenin nasıl son bulduğu hakkında fikrinin olmadığı kapalı bir şekilde de biter. Romanın içinde sanki o, efsanevî bir karaktere dönüşür. Anlatıcıysa bu efsaneye dönüşen Said'in hikayesinin peşine düşer ve tüm gayretini vererek onun hikayesini aydınlatmaya çalışır.

Romanda bu yukarıdaki olaylar cereyan ederken Said'in eşi zamanla anlatıcıya karşı duygusal olarak bir sevgi hissetmeye başlar. Anlatıcı da ona karşı duygular beslemektedir. Ancak anlatıcı, Said'in sıra dışı ölümünden sonra Said'in eşi Hasena ile evlenme konusunda tereddüte düşer. Köy ahalisinden yaşlı biri bu genç dulla evlenmek için hızlı bir şekilde harekete geçer. Bu kişi kendi istek ve arzularını tatmin etmek için evlenmeyi bir hobiye dönüştürmüş, kendisinin genç görüldüğünü iddia eden ve gücünün kadınlara yettiği yaşlı bir adamdır. Eşinin ölümünden sonra mali olarak sıkıntı çeken ve ihtiyaçlarını karşılamada zorlanan Hasena, evlendiğinde tüm isteklerinin yerine getirileceğini, hiçbir maddî zorluğa katlanmayacağını bildiği hâlde böyle bir adamla evlenmek istemez.

Anlatıcı, bir ara köyden ayrılp başkent Hartum'a bir süreliğine gider. Döndüğünde trajik son onu bekliyordur. Said'in eşi Hasena'yı, babası evlenmeye zorlamıştır. Bu duruma köy ahalisi de rıza göstermiştir. Ancak Hasena, bütün bu

²⁴⁵ Selam, a.g.e., s. 428.

²⁴⁶ A.e., s. 429.

olup bitene karşı isyan ederek asla evlenmek istemediği bu yaşlı adamı öldürmüş ve roman böyle trajik bir sonla bitmiştir.

Roman şöyle başlıyor:

Dostlarım! Uzun bir ayrılıktan sonra aileme döndüm. Tam olarak yedi yıl... Bu süre boyunca Avrupa'da eğitim alıyordum. Birçok şey öğrendim. Aynı şekilde birçok şey de öğrenemedim. Neyse... Bu başka bir hikâye. Önemli olan şu an dönmüş olduğum; Nil'in bu kıvrılan yerinde, bu küçük köyde yaşayan aileme duymuş olduğum o büyük özlemdir. Yedi yıldır onları özleyor, onların hayalini kuruyordum. Geldiğim an, onların içindeyken hissetmiş olduğum o hakikat, çok garipti. Ailem, gelişimden dolayı sevinçlerinden bağırıyorlardı. Çok bir zaman geçmedi ki sanki içimde bir karın eridiğini hissettim. Üzerine güneş doğarak üşümesinin ortadan kaybolduğu bir kişiydim sanki. İşte bu, olsa olsa aynı köklere sahip bir milletin içinde olduğu yaşamın sıcaklığıydı. Doğruyu söylemek gerekirse, soğuktan balıklarının ölmüş olduğu bir memlekette, uzunca bir süredir bu sıcaklığı kaybetmiştim. Evet... Kulaklarım seslerine, bağırışlarına alıştı. Yine hatırı sayılır bir zaman aralığından sonra yoklukları esnasında onları çok düşünmemden dolayı gözlerim onların suretine de alıştı. İtiraf etmeliyim ki onları ilk gördüğümde benimle onların arasında sanki bir sis ortaya çıkmıştı; ancak bu sis parçası da kaybolup gitti. Vardığımın ikinci günü, çocukluğumda ve gençliğimin baharında hayatıma dair saçma sapan birçok şeye tanıklık eden odamın duvarlarının bitişiğindeki o bilindik yatağımda uyandım. Kulağımı rüzgârın sesine verdim. İşte bu, yemin ederim ki bildiğim bir sestti. Söylemeliyim ki memleketimizde bu sesin, neşeli bir hışırtısı vardır. Rüzgârın sesi... O hurma ağaçlarından geçerek ulaşır. Onun dışındaki seslerse buğday tarlalarından geçerek ulaşır. Ve bir ara kumrunun ötüşünü duydum. Pencerenin aralığından evimizin bahçesindeki hurma

ağacına bakıverdim ve anladım ki hayat hâlâ yaşanılmaya değer ve güzel. Ve bakmaya devam ediyorum orta büyüklükteki bu hurma ağacının gövdesine, yerin iç taraflarına kadar ulaşan köklerine, ağacın tepesinden sarkan yeşil dallarına... Tüm bunların ortasında huzur hissediyorum. Rüzgarı bol olan bir tepede, bir oraya bir buraya giden tüy olmadığımı hissediyorum. Hatta kesinlikle ben, şu hurma ağacı gibiyim; kökeni, kökleri ve hedefi olan bir varlık...

Annem elinde çayla geldi. Babam da namazını ve virdini bitirerek içeri girdi. Kız kardeşim ve iki erkek kardeşim de katıldı. Oturduk. Bir taraftan çaylarımızı yudumlarken diğer taraftan sohbet ediyorduk. Hayata gözlerimi açtığımdan bu yana bizim durumumuz hep böyleydi. Evet... Hayat hoştu ve dünya bıraktığım gibi, hiç değişmemiştir.²⁴⁷

²⁴⁷ Salih, a.g.e., ss. 11-2.

2. Bendersâh: Dav'ül-Beyt

Bendersâh serisinin ilk kitabı *Bendersâh: Dav'ül-Beyt*'tir. Tayyib Salih'in bu romanı, *Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl*'den beş sene sonra 1971 yılında Beyrut'ta Daru'l-Cîl tarafından 136 sayfa olarak basılmıştır.²⁴⁸ Bu eser başta İngilizce, Almanca, Rusça olmak üzere birçok dile çevrilmiştir.²⁴⁹ Diğer taraftan Salih, bu romanı anne, baba ve iki kardeşine armağan etmektedir.²⁵⁰

Romanın ana karakterlerinden biri olan Muhaymid, uzun bir ayrılıktan sonra köyüne dönen ve köyüne geldiğinde birçok şeyin değiştiğini görüp bunları okuyucuya aktaran anlatıcı rolündedir.²⁵¹ Bu değişiklikler arasında en önemlilerinden biri genç neslin, yaşlı neslin yerine geçmesidir. Romanın bir diğer önemli karakteri olan Dav'ül-Beyt, hiç kimsenin nereden geldiğini bilmediği biridir. Bu karakter, hafızasını yitirmiş yaralı bir asker olarak bir gün nehirden çıkagelir. Köylüler bu yabancıyı tedavi ederek içlerine alırlar. Köy ahalisi, iyileşen ve sonrasında din değiştirerek İslam dinine giren bu karaktere Dav'ül-Beyt ismini verir. Köyde yaşamaya başlayan Dav'ül-Beyt, kendisine bakan ve tedavisini üstlenen kızla evlenir. Evlendikten bir süre sonra bu kız hamile kalır; ancak gizemli bir karakter olarak sunulan Dav'ül-Beyt, çocuğunun doğumuna üç hafta kala meçhul bir şekilde gelmiş olduğu nehirde kaybolur. Fatıma ismindeki eşi doğumunu yapar ve bu doğan çocuğun asıl ismi İsa takma ismiyse Bendersâh olur. Bendersâh'ın ten rengi siyah ancak gözleri yeşildir. Onun onbir çocuğu olur; fakat kendisi çocuklarından ziyade torunu Meryûd'u daha çok önde tutar. Bu durumdan hoşnut olmayan Bendersâh'ın çocukları, ona ve torununa birtakım oyunlar oynayarak onların canına kastederler.²⁵²

Roman incelendiğinde, Salih'in insan hayatına bir mücadele olarak baktığı anlaşılmaktadır. Bu mücadele, en basit bir biçimde insanın bir başkasıyla herhangi bir şeyi elde etme adına giriştiği bir mücadeledir. Aynı zamanda bu mücadele en

²⁴⁸ Tayyib Salih, *Bendersâh: Dav'ül-Beyt*, Beyrut, Daru'l-'Avde, 1971.

²⁴⁹ Subhî, *a.g.e.*, s. 23; Selâm, *a.g.e.*, s. 377; Şerif, *a.g.e.*, s. 112, Mirgenî, *a.g.e.*, s. 103; Hawley, *a.g.e.*, s. 397.

²⁵⁰ Salih, *a.g.e.*, s. 283.

²⁵¹ *A.e.*, s. 296.

²⁵² *A.e.*, ss. 297-303.

komplike durumuyla, insanın bizzat kendisinin oluşturduğu ve kitleleri onun bekası ve gayesi için peşinden sürüklediği ideolojiler ve bu ideolojilerin oluşturduğu kurumsal yapılar arasında yaşanan bir mücadele olabilir. Her iki durumda da bu bir güç mücadelesidir. Yaşamı bir güç mücadelesi olarak gören Salih, yazdığı edebî eserlerini bu minvalde şekillendirir. İnsanlar ve oluşturdukları ideolojik kurumsal yapılar arasında yaşanan bu güç mücadelesi, somut bir şekilde yukarıda dile getirilen romanı *Mevsimu'l-Hicre ile 'ş-Şemâl*'de görülmektedir. Zikri geçen bu romanında, mücadelenin en üst çatısına yerleştirilen Doğu ve Batıydı; batının doğuyla olan mücadelesinde onu ele geçirmesi ve sonrasında kendi boyunduruğu altına alarak ona hükmedip sömürmesiydi. Batının egemenliğinde doğunun sömürülmesi gibi bir denklemin tamda merkezinde yer alan siyahi bir adamın, Batıda batılılara karşı bir savaşa girişmesi, bireysel ölçekte yine bir güç mücadelenin kendisiydi. İşte bu mücadele olgusu, Salih'in *Dav'ül-Beyt* romanında da kendisini göstermektedir.

Romandaki bu güç mücadelesi, Kuzey Sudan'da Ved Hâmid köyündeki özerk bir kurum olan köyün kooperatifi ve onun başkanlığı üzerine cereyan etmektedir. Salih bu romanında, toplumsal kalkınmayı hedefleyip onu geliştirerek ileri götürmek isteyen ve ayrıca ticari işletmeler için temel sağlamayı güden bu kurumun yetkisini devralma mücadelesini, iki farklı nesil arasında ele alıp işlemektedir. Uzunca bir dönem kurumu denetimlerinde tutan yaşlı nesille değişimi, dönüşümü ve yeniliği temsil eden genç nesil, bu iki kesimi oluşturmaktadır. Romanda yaşlıları, romanın önemli bir karakteri olan Mahcûb ve onun grubu oluştururken gençleriyse Bekrî'nin çocukları oluşturmaktadır. Aynı zamanda bu gençlerle Mahcûb arasında onun kız kardeşinin çocukları olması itibarıyla de bir akrabalık bağı olduğu görülmektedir.²⁵³

Kendi hayatından, ömründen ve ruhundan birçok şeyi kooperatife vererek ona hizmet eden ve yıllarca buranın başkanlığını yapan Mahcûb'u köyde neredeyse herkes kabul ederek desteklemektedir; ancak yaşamın her yerinde müşahade edilen değişim ve dönüşüm, bu köyde de talep edilecek ve mevcut düzenin değişimi yüksek sesle dillendirilecektir. Tamda bu bağlamda, her şeyin bir başka şeye evrildiği zamanın akışında, kooperatifin bütün işlerinin inisiyatifi Mahcûb'dan alınarak hırslı gençlere devredilecektir.

²⁵³ A.e., s. 320.

Romanda Bekrî'nin genç oğulları, Mahcûb ve grubunun kooperatif üzerinden toplumsal kalkınmayı sağlamak amacıyla köylerinde yapmış olduğu okuldan mezun olmuşlardır; ancak aldığı eğitimin kişiyi var olan düzene karşı adapte etmesinin gerekliliğine inanan ve bu adaptasyon sürecinin gayet ılımlı bir havada geçmesi gerektiğini düşünen Mahcûb ve grubu, kendilerini makamlarından edecek bir topluluğu ortaya çıkaran böyle bir eğitime hayıflanarak onun zararlı olduğu fikrine varmışlardır.

Yönetimin başına gelme vakitlerinin geldiğini düşünen, bu kurumda ve dolayısıyla toplumda değişim, dönüşüm, yenilik ve gelişme gibi birtakım şeylerin olması gerektiğine inanarak hareket eden, var olan düzenin artık işlevsiz hâle geldiğine ve bundan dolayı sil baştan yeniden kurulması gerektiği fikrine sahip olan bu gençler, yaklaşık otuz yıl boyunca kooperatifin yetkisini ellerinde tutan ve bu kurum için birçok fedakarlıklar yapan Mahcûb ve grubunun gitmesi için ellerinden geleni yapmaya çalışırlar.²⁵⁴ Salih, bu iki farklı nesil arasında cereyan eden bu hadiseleri anlatıcı olan Muhaymid yoluyla aktarmakta ve konuyla ilgili olarak tüm görüşleri ve bu görüşlerin argümanlarını tüm nesnelliğiyle dile getirmektedir. Bundan dolayı onun, hangi tarafta olduğu, neyi amaçladığı anlaşılamamaktadır. Salih'in takınmış olduğu bu tavırla görülmektedir ki roman, yazarın kendi fikirlerini dayattığı bir aygıt olmaktan çok argümanlarıyla beraber farklı fikirlerin dile geldiği ve bunların başka fikirlere zemin açabildiği bir mecradır.

Said şöyle dedi:

- Mahcûb, Ved Hamid'te yetenekleriyle başkandı. Belde ahalisi de onun bu başkanlığından tam manasıyla memnundu. Belde ahalisi, Mahcûb ve onun grubuna "makbul" insanlar olarak bakardı. Beldede birine "makbul kişi" ya da "kabul ehli" denmesi o kişilere söylenecek en büyük tazim ifadelerindendi. Sonra sanki bu ifadenin bir ehemmiyeti kalmadığını birdenbire fark ettiler. Çocuğun babasına, kadının eşine, memurun amirine, küçük olanın büyük olana karşı itaati ortaya koyup teşvik eden bu gizli şeyin ortadan kalktığını fark ettiler. Sanki belde ahalisi

²⁵⁴ A.e., s. 320.

beklenmedik bir şekilde eski düşlerinden kalkmışlar ve yeni bir düşe kendilerini teslim etmişlerdi. İnsanlar, farklı duygulara sahip yeni gözlerle bakmaya başlamışlardı. Bu yeni olan şeyde de “kabul” duygusu yoktu.

Ved er-Revvâsî ve Said şöyle dedi:

- Bekrî'nin çocuklarının sözleri insanların kalplerini etkiledi. Zamanla güçlenip büyüyen muhalefet bir grup oluşmaya başladı. Bunlar, kooperatif genel kurul toplantısı düzenlemek için imzalar toplamaya başladılar. Kooperatif kurulduğundan bu yana böyle bir kurul toplantısı yapılmış değildi. Onların amaçları, Mahcûb ve grubu 30 seneden daha fazla hâkim oldukları kooperatif komisyonundan ve diğer üye oldukları komisyonlardan uzaklaştırmaktı. Kendisinden hesap vermesini isteyen Ved Hamid beldesinin gençleri, çeyrek asırdan daha fazla mutlak yönetimi elinde tutan Mahcûb'un, karşısına dikilmişti.²⁵⁵

Romanın önemli şahsiyetlerinden biri olan ve bu gençlerin başını çektiği Tureyfi b. Bekrî, küçüklüğünde kurnazlığı ve gücüyle tanınan bir genç olarak bilinmektedir. Romanın bütününe bakıldığında, ona dair birçok söylentilere rastlanmaktadır: Bazıları köyde sel baskını olduğunda onun bir şey yapmadığını; evinde sadece uyuyor olduğunu, diğer bazılarıysa bu sel baskınında bir genç kızı ve köydeki yük hayvanlarını kurtardığını ve olumlu diğer birçok şey yaptığını söylüyordu. Bir diğer insanlar da onun kötü biri olmasından dolayı kimse onu görmek istemiyor, diğer bazıları da onun salih bir kişi olduğunu ve birçok hayır yaptığını; ama bazen de olsa kötü şeylere meylettiğini söylüyorlardı. Romanda bu kişi hakkında anlatılanlar değerlendirildiğinde, Tureyfi b. Bekrî'nin anlaşılması zor, belirsiz bir karaktere sahip olduğu görülmektedir. Bu karakter sabit olmaktan ziyade gelişen ve olgunlaşan bir karakter olarak değerlendirilmelidir. İnsanlar, kişinin bu sabit olmayan; sürekli değişen ve böylelikle de dönüşüp gelişmeye açık olan karakteri anlamakta zorlandıkları için onda sadece istedikleri şeyi görmek istiyorlar. Hâlbuki bu karakterin anlaşılması için onun karakteri üzerinde durulması,

²⁵⁵ A.e., ss. 321-22.

düşünülmesi ve aydınlatılması gereklidir. İnsanlar bunu yapmak yerine bu karakterin içinde yer alan zahiren birbirine zıt gibi görünen kurnazlık, saflık, iyilik, kötülük, önderlik gibi birtakım şeylerle oyalanıyorlar ve bu karakterin etkileyici ve şahsına münhasır bir karakter olduğunu kaçırıyorlardır.

Kooperatif yoluyla toplumsal kalkınmayı sağlamak ve böylelikle köyün daha refah hâle gelmesinin yolunu açmak adına genç neslin yaşlı nesil aleyhine yapmış olduğu propaganda sayesinde, Ved Hâmid'te yaşayan köylülerin mevcut yönetim hakkındaki fikirleri değişir. Nitekim bu genç nesil, köyün farklı yerlerinde gerçekleştirdikleri meclislerde yapmış oldukları tüm konuşmalarda, Mahcûb ve grubunun yönetimdeki hatalarını, zafiyetlerini, geri kalmışlıklarını ve bu durumun da köyün gelişmesine ve ilerlemesine engel teşkil ettiğini her daim dile getirmekten geri kalmıyor ve böylelikle belde ahalisinin yönetimle alakalı gerçekleri görmesini sağlamak amacıyla gözlerini açıyorlardır. Bu durum, önceden herkes tarafından kabul gören ve desteklenen Mahcûb ve grubuna olan desteği zayıflatarak yönetimin genç nesile geçmesini sağlıyordu.

Bu önemli gün için özel olarak Merva'dan gelen başmüfettişin başkanlığıyla kooperatif genel kurul toplantısı yapıldı.

Ved er-Reyyis şöyle dedi:

- Bekrî'nin oğlu Tureyfi ilk konuşmacıydı. Akla gelebilecek tüm suçlamaları içeren uzunca bir konuşma yapmıştı. Mahcûb'u düzeni bozma, rüşvet alma, hırsızlık yapma, adam kayırma, liyakat sahibi olmama, ihmalkâr davranma vb. birçok kötü şeyi yapmakla suçladı. Seyfuddin, Said el-Bûm, Aşâ el-Beytât el-Kavî gibi karşı tarafta olan herkes sırasıyla konuştu. Sonrasında Aşâ el-Beytât el-Kavî yeni komisyon için bir yemek tertip etti. Tabii ki, o yine veznedar olmaya devam etti. Muhaymid! İnanabiliyor musun Mahcûb'un çocukları onun aleyhine oy kullandılar. Kızlarsa Ved Hamid'te gösteri düzenleyerek Mahcûb'un ve grubunun düşmesi için propaganda yapıyorlardı.²⁵⁶

²⁵⁶ A.e., ss. 322-23

Diğer taraftan Turetyfi b. Bekrî ve grubunun gerçekleştirdikleri seçim propagandaları, romanın demokrasiye olan vurgusundan ileri gelmektedir. Demokrasiye olan bu vurgu, hem insanın seçme ve seçilmede temel hak ve hürriyetlerine hem de insanların rızaları gözetilerek oylarının kazanılması için yapılagelen birtakım faaliyetlere ve bu faaliyetlerin de serbestçe dolaşımına işaret etmektedir. Nitekim bütün olayların geçmiş olduğu Ved Hâmid köyü, farklı görüşe sahip karakterleri ve gruplarıyla öne çıkmaktadır. Böyle bir zeminde, siyasal denetimin doğrudan doğruya halkın ya da düzenli aralıklarla halkın özgürce seçtiği temsilcilerin elinde bulunduğu, toplumsal ve ekonomik durumu ne olursa olsun tüm yurttaşların eşit sayıldığı yönetim biçimi olarak değerlendirilen demokrasi icra edilebilir.

Romanda geçen ve genç nesile ait olan seçim nutuklarının hepsi, bu güç mücadelesini kazanmak ve Mahcûb'u görevinden almak amacıyla yer almaktadır. Artık herkes, farklı bir soluk, farklı bir yüz, farklı bir enerji ve deneyimlemeyi hak eden farklı bir tecrübe olmalarından dolayı Bekrî'nin genç çocuklarının safına geçmiştir. Belde halkının bu vaziyeti, garip ve istisnai bir durum olmaktan öte insanların yaşamış olduğu reel durumların kendisini vermektedir. Her ne kadar yeni olanın içerisinde birtakım riskler, bu risklerin doğurduğu endişeler, alışkanlıkların terki, bu terk edişle beraber yeniyeye dair ortaya çıkacak zorlu adaptasyon süreçleri, bazı grupların eskiyle olan sıkı bağlılıklarından dolayı ortaya çıkabilecek sert muhalefetler vb. olsa da insanların geneli bu olumsuz durumlarıyla beraber yeni olanı seçme eğiliminde olurlar.

Yapılan bir mücadelenin içinde en ağır olan şey, senin safında olan birinin seni terk ederek karşı tarafa geçmesi ve bunu yaparken de sana ihanet etmesidir. Romanda Mahcûb'un yaşamış olduğu şey tam olarak böyledir. Bu kişi, kendi menfaati için çalışan, insanları sömürmek için fırsat kollayan, ikili oynayan, arabozen bir şahsiyeti temsil eden Said Aşâ el-Bâyât'tır. Seçim için gerçekleştirmiş olduğu bir nutukta Mahcûb'a birtakım suçlamalar yapmıştır.

Genç nesil kooperatifin kontrolünü nasıl ele geçireceklerine dair birtakım stratejilere sahipti. Bu stratejileri en iyi bir şekilde kullanarak amaçlarına ilerliyorlardı. Mahcûb bir toplantıda Bekrî'nin çocuklarının onun aleyhinde söylediklerine reddiye olsun diye uzunca bir konuşma hazırlamış; fakat bu reddiye

konuşmasını yapmamış, imtina etmiş ve susmayı tercih etmişti. Romanın akışında, Mahcûb'un bu susuşunda bir anlamın gizli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim o, seçim için yapılan nutukları gördüğünde ve bunları dinlediğinde, seçimi kazanmak adına onun aleyhinde yapılanların hepsinin, koca bir komedi olduğunu anlamış ve artık bu olup bitenlerin onun için fazla bir şey ifade etmediğini düşünmüştür. Bundan dolayı o, sırf kooperatifin denetimini ele geçirmek amacıyla genç neslin adil olmayan bu yapıp ettikleri karşısında susmayı tercih etmişti.²⁵⁷

Eller kaldırılarak seçim yapılmıştı. Çoğunluk bizim aleyhimizde oylarını kullanmıştı. Büyük derenin altında, beldenin ortasında gündüzleyin Mahcûb hezimete uğramıştı. Kaplan Mahcûb'u sırtlanlar yenmişti. Yeni yetme kız ve erkek çocuklar kazanmışlardı. Bekrî'nin çocuğu Tureyfi'yi başkan, Bekrî'nin çocuğu Hasan'ı başkan yardımcısı, Bekrî'nin çocuğu Hamza'yı sekreter, Aşâ el-Beytât el-Kavî'yi veznedar, Seyfuddin'i denetmen olarak seçtiler. "Projede işi daha iyileştirmek için yeni vazifelendirmeler bu şekilde oldu" dediler. Gösteri düzenleyen kızlar zılgıt çekmeye başladılar. Tureyfi "Yaşasın Halk" diye tezahürat yapmaya başladı. Halk neredeydi? Aşâ el-Beytât el-Kavî, Ved Rahmetullah, Miftâh el-Hazne vd. İşte bu halktı!²⁵⁸

Salih, okuyucuyu birbirleriyle mücadele eden bu iki grup karşısında bırakıyor. Bu her iki grubun da olumlu ve olumsuz taraflarını söylüyor. Mücadelenin temeli yeni ile eski arasındaki farklılıklarda yatıyor. Yeni olan şu ana dokunduğunu iddia ederken, eski olanısa hâlâ mazide yaşadığı, ana ayak uyduramadığı düşünülüyor. Romanın satır aralarında vermiş olduğu asıl mesajsa şu soruda kendisini göstermektedir: "Bu ikisi arasında orta bir yol bulunabilir mi?"

Sonuçta bu mücadeleyi Mahcûb'a karşı Bekrî'nin oğlu Tureyfi kazanıyor. Ne kadar gariptir ki Tureyfi kooperatifin sadece iki koltuğunu kendi destekçilerine veriyor. Halkın bizzat kendisinin iradesini temsil eden bu özerk kurumun diğer tüm önemli makamlarına Tureyfi ve kardeşleri oturuyor. Kurumun yönetiminde alınan bu

²⁵⁷ A.e., s. 323.

²⁵⁸ A.e., s. 324.

bencil tavır, “Genç yenilikçi kuşağın yapmış olduğu değişim, dönüşüm ve gelişim temeli üzerine kurulan bu reform halk için mi yoksa kendileri için miydi?” sorusunu beraberinde getiriyor.

Böylelikle anlaşılmaktadır ki romanın vermiş olduğu mesajlardan biri de: “İnsan, her ne kadar karşı tarafla girmiş olduğu mücadeleyi kazansa da asıl mücadele kişinin kendisiyle, hırslarıyla, bencilliğiyle ve vurdumduymazlığıyla vermiş olduğu mücadeledir” şeklindedir.

Salih’in *Benderşâh: Dav’ül-Beyt* romanıyla *Mevsimu’l-Hicre ile’ş-Şemal* romanında ortak bir nokta var. Bu ortak nokta, köye yabancı birinin gelmesi şeklindedir. *Benderşâh: Dav’ül-Beyt* romanında nehirden yaralı olarak gelen ve sonrasında köylülerin onu iyileştirerek ona Dav’ül-Beyt ismini verdikleri yabancı kişiyle *Mevsimu’l-Hicre ile’ş-Şemal*’de nereden geldiği, aslının ne olduğu bilinmeyen Mustafa Said arasındaki benzerlik vardır. Her iki karakter de köyü geliştirmeye, kalkındırmaya ve yeni olan şeyi getirmeye çabalar. Sanki bu ikisi de köyün kurtarıcısıdır; ancak her iki kahraman da nehirde aynı şekilde ortadan kaybolur.

Romandan anlaşıldığı kadarıyla bir yerin dönüşümü, gelişimi ve yeni olan şeylere dair açılımları, o yer ahalisinin, kendilerine yabancı olan şeylerle girmiş oldukları iletişim nispetince olmaktadır. Bundan dolayı şayet insanlar gelişmek ve ilerlemek istiyorlarsa diğer insanlarla iletişim içerisine girmek zorundadırlar. Nitekim insanlar hayattan göç edip giderler; ancak yaşam, eylemsel ve fıkırsel bağlamda onların geride bırakmış olduğu miraslarıyla akmaya devam eder.

3. Benderşâh: Meryûd

Benderşâh serisinin ikinci romanı *Benderşâh: Meryûd*, serinin ilk kitabından birkaç yıl sonra 1976 senesinde yazılmış ve Beyrut'ta Dâru'l-'Avde tarafından neşredilmiştir.²⁵⁹ Bu eser başta İngilizce, Almanca, Rusça olmak üzere birçok dile çevrilmiştir.²⁶⁰ Salih bu romanını babası Muhammed Salih Ahmed'e ithaf etmiştir. Romanın ilk sayfasında şunlar yazılıdır:

“Onun fakirliğinde bir zenginlik, zayıflığında bir metanet vardı;
Hayatını severek ve sevilerek yaşadı;
O hem razı olan hem de kendisinden razı olunan bir kişi olarak da yaşamını yitirdi.”²⁶¹

Yaklaşık doksan sayfa ve dört bölümden oluşan Salih'in bu romanı, *Benderşâh: Dav'ül-Beyt*'te olduğu gibi kurgusal bir mekân olan Ved Hâmid beldesinde 1900'lü yılların ortalarında geçer. Romanda aşk, sevgi, muhabbet, geçmişe duyulan özlem ve ihtiyarlığın vermiş olduğu acı, hayatın içindeki hayal kırıklıkları vb. birçok tema işlenmiştir. Bunun yanı sıra romandaki olayların iç içe geçmiş olması onların takibini zorlandırmaktadır. Gerçi bu durum karmaşıklığa zemin hazırlasa da serinin ilk kitabını okuyanlar için bu zorluk aşılmaktadır.

Benderşâh: Dav'ül-Beyt romanında Mahcûb ve onun grubuna karşı gelen genç neslin başındaki Tureyfi, bu romanda yaşlanmış ve çok sevmiş olduğu annesini kaybetmiş olarak geçmektedir. Romanda yaşının ilerlemesiyle beraber duygusal olarak ele alınan Tureyfi haricinde, yine serinin ilk kitabı *Benderşâh: Dav'ül-Beyt* romanında devlet dairelerinde çalıştıktan sonra emekli olmuş ve köyüne yerleşmiş bir karakter olan Muhaymid de iyice yaşlanmış olarak ele alınmıştır. Diğer romanda olduğu gibi bu romanda da anlatıcı rolünde olan Muhaymid, gençlik yıllarına dair anılarını romanın ilk bölümünde anlatır. Romanın ilk bölümü dokuz sayfa olup genel olarak Muhaymid'in çocukluk ve gençliğine dair birtakım anıları üzerine

²⁵⁹ Tayyib Salih, *Benderşâh: Meryûd, Beyrut, Daru'l-'Avde*, 1976.

²⁶⁰ Subhî, *a.g.e.*, s. 23; Selâm, *a.g.e.*, s. 377; Şerif, *a.g.e.*, s. 112, Mirgenî, *a.g.e.*, 103; Hawley, *a.g.e.*, s. 397.

²⁶¹ Salih, *a.g.e.*, s. 405.

kurgulanmıştır. Onun çocukluk ve gençlik dönemindeki arkadaşları içerisinde Mahcûb, Abdulhafız, Tâhir ve Said geçmektedir. Kitabın bu bölümünde özellikle neşe ve hayat dolu yıllara dair özleme vurgu yapılarak, Muhaymid'in arkadaşlarıyla Ved Hâmid beldesinde özgürce koşup oynadıkları zamanlar aktarılır.

Roman şöyle başlar:

Havayı ciğerlerine çekti. Sabah esintisinin yüzünden süzülüp onu okşamasına izin verdi; ancak ruhu harekete geçememiş canlanamamıştı. Arkasında sık hurma ağaçlarının, onun arkasında da ağaçların aralarından görülen nehrin olduğu önünde uzanan düz yoldan aşağı doğru inmeden olduğu yerde oyalandı. Manzara... Sanki Muhaymid onu son defa görüyordu. Yüzü, aşırı bir ağlama isteğine direnen gergin yüzü anımsatıyordu. Sağını kontrol etti. Orada... Çocukluk günlerinde oynadıkları yoğun hurma ağaçlarının olduğu yer neredeydi? Üzüm salkımlarının tomurcuklarının vermiş olduğu koku... Özellikle bereketli günlerde hurma ağaçlarının o enfes rayihası... Büyük çayın orada, patikanın kıvrıldığı yerde hiraz ağacının büyüklüğü, kocaman bir arşı anımsatıyordu. Onun altın halkalarına benzeyen meyveleri parıltıyordu. O zamanlar, suyun tadı başkaydı. Çeşmesi olmayan sürekli akan şu sebil. Orada suyun üzerinde bir sağa bir sola çarparak sallanan su kabı. Sabah gelenler de akşam geçenler de içerdi bu sudan. Sahi, bu hayratı kim yaptırmıştı? Kimse söylemiyordu. Burası sabah akşam her vakit önünden geçenlere su ikram ediyordu. Tabaklanmış derinin tadı, halkın dedesinin çardağında yapmış olduğu kenar süslü su tulumunun içindeki suyun tadı... Bereketli günlerdeki Nil suyunun tadı... Nemli tahtaların, ağaçların yapraklarının, çömleklerin tadı... Ve ölümün tadı... Kumlu yerlerin berraklığı, çömlek yapım atölyelerindeki bulanıklık... Tüm hayatın özü Ved Hâmid'te.²⁶²

²⁶² A.e., ss. 411-12.

Romanın ikinci bölümü Said Aşâ el-Beytât el-Kavî,²⁶³ ismiyle başlamaktadır. Bu kişi *Benderşah: Dav'ül-Beyt* romanında ilk zamanlarda Mahcûb ve grubunun yanında yer alırken sonraları onların aleyhinde birtakım şeyler söyledikten sonra Tureyfi'nin ekibine katılan kişidir. Bu bölüm, ilk bölüme göre daha kısa bir bölümdür. Yaklaşık altı sayfadan oluşmakta ve bölüm sonuna kadar süren birkaç diyalogu içermektedir. Diyaloglar eşek üzerine binmiş ve pazar yoluna giden Said 'Aşâ el-Bâyitât, et-Tâhir ved er-Revvâsî, Ahmed ve Said el-Kânûnî arasında geçerken gerek geçmiş gerekse de hâli hazırdaki olaylardan bahsedilir.²⁶⁴

Romanın üçüncü ve yaklaşık 25 sayfa olmasıyla en uzun bölümü et-Tâhir Ved er-Revvâsî ismiyle geçer. Bu bölümde *Dav'ül-Beyt* romanında adı geçen birçok karakterle ilgili ayrıntılar dile getirilir. Bunun yanı sıra bölümde tasavvuf işlenir. Sudan toplumunda tasavvufun önemli bir yeri olduğuna, şeyhlerin de sözü dinlenen muhterem kişilerden sayıldığına çalışmanın birinci bölümünde değinilmişti. Sudan halkı ve özellikle de kırsal bölgelerde yaşayan kesim, şeyhlerin söylemiş olduklarına büyük önem gösterirler, onların nasihatlerini dinleyerek onlara hürmette kusur etmezler. Salih, bu romanında tasavvufa dair birtakım öğeler dile getirmekte ve özellikle bir şeyh ve müridi arasındaki güçlü ilişkiyi okuyucuya yansıtmaktadır. Bu mürit, romanın ana karakterlerinden ve asıl ismi Hasan olmasına rağmen güzel ezan okumasından dolayı kendisine Bilal ismi verilen bir karakterdir. Şeyh Nasrullah Ved Habib ismindeki diğer karakterse, bu müridin şeyhidir. Aralarında sevgi ve muhabbete dayanan dinsel bir ilişkinin ötesinde sayılabilecek bir ilişki hâkimdir. Romanda Bilal'in ölümünün, şeyhinin ölümünden tam bir yıl geçtikten sonra aynı gün ve saatte olması, bu ilişkinin mistik bir tarafının olduğunu da göstermektedir.

İsmi Hasan'dı. İnsanlarsa ezan söylerken sesinin güzel olmasından dolayı ona Bilal ismini vermişlerdi... Anlatılana göre Şeyh Nasrullah Ved Habib onun sesini işittiğinde bu ismi ona o vermişti. Ona ezan okumayı öğretmiş ve onu müezzin yapmıştı. Ona: "Ne mutlu senin sesinden dolayı

²⁶³ Sudan'da bu isim, ikramı bol insanları nitelemek için kinaye kabilinden kullanılan bir isimdir.

²⁶⁴ Salih, a.g.e., ss. 424-25.

sabah namazına gelen kişiye! Vallahi senin sesin bu dünyaya
ait değil; semadan inmiştir o” diyordu.²⁶⁵

Romanın ana karakterlerinden bir diğeri de Bilal’in eşi Havva’dır. Havva’nın ailesi Ved Hâmid köyüne kuraklık zamanında gelen bir ailedir. Havva kendi ailesini kaybedince tek başına kalır. Bilal’in şeyhi ondan, bu kızla evlenmesini ister. Şeyhinin buyruklarına itiraz etmeyen Bilal, tereddüt etmeden onunla evlenir. Havva da eşi gibi dini duyguları yüksek bir kişidir. Bundan dolayı eşi Bilal’le iyi geçinirler.

Meryûd romanının başlangıcı, yaşlanmış olan Muhaymid’in gençlik günlerine doğru bir yolculukla başlar. Gençlik günleri, kuvvetli, sağlıklı ve çevik olmanın bir sembolü olduğu gibi heyecanın, yerinde duramamanın, neşenin kendisini de verir. Roman bu güzel hatıraların sonunda Muhaymid’in şahsında oluşan özlemi işlemeye çalışır. Romanda işlenen özlem, geçmişe duyulan bir özlemdir. Bu işlenen öge, daha da genelleştirilerek romanın içinde geçen diğer yaşlıları da kapsar. Özlem, onların hatıralarının gölgesinde oluşan ve giderek büyüyen bir durum olarak okuyucuya verilmek istenir. Aynı zamanda romanda, meydana gelen özlemle birlikte bu yaşlı karakterlerin iç taraflarında çekmiş olduğu hafif bir burukluğun giderek acıya dönüştüğü de görülmektedir. Roman, hatıralar eşliğinde ortaya çıkan mutluluk, özlem, burukluk, acı vb. duyguları göstermeye çalışmaktadır.

Diğer taraftan romanda, bir aşkın uğurlanmasının üzerinden yirmi sene gibi bir hayli zaman geçmesine rağmen hâlen o günkü gibi hissedilen aşk da anlatılmaktadır. Bu aşk Muhaymid’in Mahcûb’un kız kardeşi Meryem’e duymuş olduğu aşktır. Aslında kitap, aşkın yansıra güçlü bir vurguyla gösterilen sevgi ve muhabbete de yer açmaktadır. Bu sevgi ve muhabbet bazı kereler müridin şeyhine duymuş olduğu hissiyatta kendisini gösterirken bazen de bir oğulun kaybetmiş olduğu annesini anarken ortaya çıkar. Yine romanın kendisinde, bir dedenin torununa aşırı bir şekilde ihtimam göstermesi ve ona duymuş olduğu aşırı sevgi de işlenir. Diğer taraftan özellikle romanın üzerinde durmuş olduğu aşk, Meryûd ve o öldükten sonra Muhaymid’in sevgilisi olan ve genç yaşta ilk sevgilisi gibi o da ölen Meryem’in yaşamış oldukları aşktır. Dedesinin karşı çıkmasından dolayı Meryûd, âşık olmuş olduğu kızla evlenememiştir. Zaten Meryûd da serinin birinci romanında

²⁶⁵ A.e., s. 437.

geçmiş olduğu gibi amcaları tarafından öldürölür. Romanın son bölümü de yasaklanmış bu aşktan bahseder.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

URSÜ'Z-ZEYN (ZEYN'İN DÜĞÜNÜ)'İN METİN MERKEZLİ ELEŞİREL ÇÖZÜMLEMESİ

Romanın çözümlemesinde ilk olarak farklı yönleriyle Sudan ve özel hayatı, edebî kişiliği ve eserleriyle beraber Tayyib Salih bir önceki bölümlerde tezin araştırma alanına girmişti. Bu bölümde iki aşamalı metin merkezli eleştirel bir yaklaşımla romanın biçimsel ve düşünsel arka planı incelenecektir.

Metin merkezli eleştirel çözümleme sürecinin ilk aşamasını gösteren romanın biçimsel arka plan incelemesinde, ilk olarak Salih'in *Ursü'z-Zeyn* romanının genel bir tanıtımı yapılacaktır. Bu inceleme romanın kimliğine dair bir soruşturmaya devam edecektir. Bu soruşturma tamamlandıktan sonra romanın konusunun ne olduğu tespit edilmeye gayret edilecektir. Sonrasında dizgisel bir şekilde bölümlerden alıntılanan birtakım pasajlara yer verilecek ve romanın yapısal unsurları çıkartılacaktır.

Metin merkezli eleştirel çözümleme sürecinin ikinci aşamasını gösteren düşünsel arka plan incelemesinde, romanın ana düşüncesi ve yardımcı düşünceleri mercek altına alınacaktır. Bu incelemeyle beraber romanın fikirsel zemini tespit edilecektir. Akabinde çözümleme sürecinin devamı niteliğinde, kurgudaki gerçeklik ve kurmaca alt başlığıyla romanın kurgusu, sembolik öğeleriyle birlikte romanın kullanmış olduğu sembolik dil ve son olarak romanın sosyokültürel yapısı çalışmaya dâhil edilecektir.

I. BİÇİMSEL ARKA PLAN İNCELEMESİ

Bölümün başlığındaki biçimsellik ifadesi, ilgili edebî yapıtın gerek dış gerekse iç çizgileri bakımından niteliğine gönderme yapmaktadır. Dolayısıyla buradaki biçimsel arka plan incelemesi, metin merkezli bir üslûp benimsenerek romanın dış ve iç görüntüsünü çıkartmak için yapılan bir araştırmadır. Bu görüntüler eleştirel bir çözümlemeyle romanın üzerinde saptanmış resimlerdir. Romanda yazarın çizdiği resmin saptanması, o resmin durumunun, niteliğinin, niceliğinin üzerine bilgi edinmek ya da o şeyin kendisini belirgin kılmak; belirginleştirmek anlamındadır. Dolayısıyla metin merkezli eleştirel çözümleme bağlamında *Ursü'-Zeyn*'in nasıl bir roman olduğu, kim tarafından ne zaman yazıldığı, edebî bir tür olarak üretiminde nelerin ele alındığı, hangi konu üzerine inşa edildiği, ne zaman, nerede, kaç defa basıldığı, basımlarındaki sayfa aralıkları, basıldığı yayınevleri, tercüme edildiği diller vb. bilgiler bu ana başlığın incelemesini kapsamaktadır. Aynı zamanda olay örgüsü, karakterler, zaman ve mekân, anlatıcı, anlatım teknikleri vb. gibi yapısal unsurlar da bu biçimsel incelemenin içerisinde yer alacaktır.

A. URSÜ'Z-ZEYN'E PANORAMİK BİR BAKIŞ

Ursü'z-Zeyn, Modern Arap Edebiyatı alanında “Arap Edebiyatının Dâhisi” olarak nitelenen, birçok öykü, roman, deneme kaleme alan ve adına birçok ödüllü yarışma düzenlenen Tayyib Salih’in yazmış olduğu ilk roman olma özelliğine sahiptir.²⁶⁶ Salih’in Londra’da yaşarken 1950’lilerin sonlarında yazmaya başladığı bu roman,²⁶⁷ anlatımında mecaz, teşbih, kinaye gibi dilsel araçların ustaca kullanılmasıyla ön plana çıkmaktadır. Bu yönüyle okuyucuya estetik ve edebî bir haz veren roman, arka planda işlemiş olduğu felsefi meselelerle fikirsel zemininin ne kadar mümbit olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanında bir romana yaraşır bir şekilde yapısal unsurlarının son derece etkin bir şekilde sunulduğu, çağdaş edebiyat alanındaki değerini arttırmıştır.²⁶⁸

Bütün bu nitelikleriyle beraber kurgusallığındaki etkileyicilik, seçilen temaların titizlikle ele alınış biçimleri ve içerdiği sembolik unsurların zenginliği açısından üzerine birçok tez, araştırma ve inceleme yapılmıştır. Diyaloglarda kullanılan Kuzey Sudan Lehçesi hariç fasih bir dille kaleme alınan eser, Modern Arap Edebiyatı’nın klasikleri²⁶⁹ arasına girmiştir. Ayrıca roman, aynı isimle Kuveytli yönetmen Halid Sıddık tarafından 1976 senesinde filme uyarlanarak prestijli konumunu yükseltmiştir. Bunun yanında 1980’lerde Kahire, Trablusgarp ve Hartum’da tiyatro oyunu olarak da sahnelenerek Modern Arap Edebiyatında klasikler arasına girmiştir.²⁷⁰

On bölümden oluşan Salih’in *Ursü'z-Zeyn* romanı, Sudan’ın kuzeyinde bir beldede geçer. Bu beldede annesiyle birlikte yaşayan Zeyn isimli genç bir delikanlının hayatından bazı kesitler, romanın ana malzemesini oluşturur.²⁷¹ Bu delikanlıyı köyün diğer gençlerinden ayıran şey dış görünüşündeki fiziksel

²⁶⁶ Mirgenî, **a.g.e.**, s. 103.

²⁶⁷ Selâm, **a.g.e.**, s. 377.

²⁶⁸ Şerif, **a.g.e.**, s. 112

²⁶⁹ “Edebî bir eser sahip olduğu hangi özelliklerle klasik olarak nitelenir?” sorusunun cevabı için bkz.: T. S. Eliot, **Edebiyat Üzerine Düşünceler**, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983, ss. 166-70.

²⁷⁰ Mirgenî, **a.g.e.**, s. 103.

²⁷¹ Selâm, **a.g.e.**, ss. 378-79.

farklılığıdır. Ayrıca bu karakterin sosyal hayattaki eylemlerine yansıyan “garip” davranışları da diğerlerinden farklı olduğunu göstermektedir. Bu genç delikanlı haricinde, Sudan toplumuna ışık tutan kırsal yaşamdan manzaralar, bu kırsal yaşamın içindeki hayat tarzları, bu hayat tarzlarında görülen farklı varyantlar, belde ahalisinin ticari, sosyokültürel ilişkileri, bu ilişkilerin parametreleri, inançları, bu inançları üzerine kurmuş oldukları sosyal yapılar, dünya görüşleri vb. şeyler romanı zenginleştirerek ona farklı boyutlar kazandırmıştır.²⁷²

²⁷² Subhî, a.g.e., s. 23.

B. ROMANIN KİMLİĞİNE DAİR BİR SORUŞTURMA

Tayyib Salih'in *Ursü'z-Zeyn* adlı romanı ilk olarak 1962 senesinde Beyrut'ta 134 sayfa olarak Daru'l-Avde tarafından neşredilmiştir.²⁷³ Bu ilk basımdan sonra 1966 senesinde Sudan'da bir edebiyat dergisi olan Hivâr dergisinin onuncu, bir başka edebiyat ve kültür dergisi olan Hartûm dergisinin altıncı sayısında tefrika edilerek yayımlanmıştır. *Ursü'z-Zeyn* romanıyla birlikte Salih'in bu çalışmanın ikinci bölümünde ismi geçen, *Nahle 'ala'l-Cedvel*, *Hafnetu Temr*, *Risale ilâ Elaine*, *Devme Ved Hâmid*, *Îzâ Câet* gibi bir dizi öyküleri, 1967 senesinde Beyrut'ta Daru'ş-Şarkiye isminde bir başka yayınevi tarafından 170 sayfa olarak neşredilmiştir.²⁷⁴ Daru'l-Avde tarafından Salih'in sadece *Ursü'z-Zeyn* adlı romanı 1969, 1983, 1988, 1997, 2006 yılları arasında basılmıştır. Ayrıca Salih'in bu romanını Daru'l-Esvâr 1977'de, Beytu's-Sadaka 1991'de, Daru'l-Cîl 1997, 1999 ve 2017'de, Daru'l-Hudâ 2003'te, Nûr li't-Tibâa ve'n-Neşr 2013'te farklı sayfa aralıklarıyla basmıştır.²⁷⁵

Birçok dile çevrilen *Ursü'z-Zeyn*, ilk basımından yedi yıl sonra 1968 senesinde Salih'in yukarıda ismi geçen *Devme Ved Hâmid* ve *Hafnetu Temr* öyküleriyle beraber Denys Johnson-Davies tarafından ilk kez İngilizceye çevrilmiştir. Bu çeviri Heinemann Educational Books tarafından Londra'da *The Wedding of Zein & Other Stories* ismiyle 120 sayfa olarak basılmıştır.²⁷⁶ Sonrasında 1969, 1970, 1978, 1985, 1991, 2009, 2011 yılları arasında farklı yayınevleri tarafından aynı çevirmenin çevirisiyle İngilizce olarak basımları devam etmiştir.

Ursü'z-Zeyn, İngilizcenin yanı sıra birçok dile tercüme edilmiştir. Nitekim bu roman *Die Hochzeit Des Zain* ismiyle Almancaya,²⁷⁷ Salih'in yukarıda ismi geçen öyküleriyle birlikte *Les Noces de Zeyn et autres récits* ismiyle Fransızcaya,²⁷⁸ Le

²⁷³ Tayyib Salih, *Ursü'z-Zeyn*, Beyrut, Daru'l-Avde, 1962.

²⁷⁴ Tayyib Salih, *Ursü'z-Zeyn: Rivâye ve Seb'u Kasas*, Beyrut, ed-Dâru'ş-Şarkiye li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1967.

²⁷⁵ Selam, a.g.e., s. 412.

²⁷⁶ Tayeb Salih, *The Wedding of Zein: & Other Stories*, Çev. Denys Johnson-Davies, Londra, Heinemann Educational Books, 1968.

²⁷⁷ Tayyib Salih, *Die Hochzeit Des Zain*, Çev. Stefan Reichmuth, Berlin, Unionsverlag, 1992.

²⁷⁸ Tayeb Salih, *Les nocés de Zeyn et autres récits*, Çev. Anne Minkowski, Arles, ACTES SUD, 2014.

nozze di al-Zain ismiyle İtalyancaya,²⁷⁹ *Wesele Zajna* ismiyle Lehçe diline,²⁸⁰ *Zejnova svadba* ismiyle de Sırpçaya²⁸¹, *Arûs-i Zeyn* ismiyle Farsçaya²⁸² çevrilmiştir. Zeynep Neslihan Önderoğlu tarafından Zeyn'in Düğünü ismiyle 1995 yılında Türkçeye kazandırılan bu roman, İnsan Yayınlarından 103 sayfa olarak çıkmıştır.²⁸³

Daru'l-Cîl'in Beyrut'ta 1997 yılında neşrettiği *Ursü'z-Zeyn* basımının içerisinde Salih'in herhangi bir öyküsüne yer verilmemiştir; sadece romanın kendisi 112 sayfa olarak basılmıştır. Bu çalışmada, *Ursü'z-Zeyn*'e dair yer alacak bütün alıntılar, bu basım referans alınarak çevrilip aktarılacaktır.

²⁷⁹ Tayeb Salih, *Le nozze di al-Zain*, Çev. Lorenzo Declich, Daniele Mascitelli, Palermo, Sellerio Editore, 2013.

²⁸⁰ at-Tajjib Salih, *Wesele Zajna*, Çev. Jolanta Kozłowska, Sopocie, Smak Słowa, 2010.

²⁸¹ Tajib Salih, *Zejnova svadba*, Çev. Srpko Leštarić, Belgrade, Clio Publishing Company, 2016.

²⁸² Tayeb Salih, *Arûs-i Zeyn*, Çev. Sâdık Dârâbî, Tahran, İntişârât Buteymâr, 2016.

²⁸³ Tayyib Salih, *Zeyn'in Düğünü*, Çev. Zeynep Neslihan, İstanbul, İnsan Yayınları, 1195.

C. ROMANIN KONUSUNUN BELİRLENİMİ

Konu, konuşmada, yazıda, yapıtta ele alınıp işlenen düşünce, olay ya da durumların her birine gönderme yapar.²⁸⁴ Bu bağlamda “Romanın konusu nedir?” sorusu aslında “romanın üzerinde durduğu temel olay ya da düşünce nedir?” anlamına gelir.

Yukarıda dile getirilen soruda vurgu, “temel” sözcüğüdür. Nitekim birçok olay ve durumu kendi bünyesinde taşıyan romanın konusu belirlenirken, temel olaya odaklanılması gerekir. Zira romanın kendisi, bu temel olay üzerinden şekillenmektedir. Diğer bir deyişle romandaki birçok olay ve durum, bu temel olayın etrafında gidip gelmektedir. Bu temel olay, romanın varlık nedenidir; yazar, bu temel olay üzerinden romanını yazmıştır. Dolayısıyla bir roman incelenmesinde “Romanın konusu nedir?” sorusunun cevabında aranması gereken şey, romanın üzerine inşa edildiği temel olaydır.

Romanın konusunda temel iki önemli şey vardır: ana karakter ve yaşanmış olan temel olay. Bu ikisi üzerinden romanın konusu belirlenir; ancak romanda, romanın temel olayının geçmiş olduğu zaman ve mekân tespit edilirse, bu temel olayın betimlemesinin içerisine yerleştirilebilir.

Ursü’z-Zeyn özelinde romanın kendisinden dolayı ortaya çıkmış olduğu temel olay tespit edilirken mantıksal bir bütünlük içerisinde izlenecek yöntem şöyledir:

Romandaki olayların dökümü,
Bu olayların birbirine bağlanmasına neden olan ana karakter,
Bu kişinin romanın genelinde kendisiyle birlikte tekrarlandığı olay,
Kişiyle beraber merkezileşen olayın yaşandığı zaman ve mekân.

²⁸⁴ Sevgi Özel, Afet kutlu, vd., **Türkçe Sözlük**, Ankara, Karınca Ajans Yayıncılık, 2012, s. 1070.

1. Birinci Aşama: Olayların Dökümü

Birinci Bölüm:

Her birinde farklı kişilerin bulunduğu ve aynı olaydan bahsedildiği üç diyalog,

Bu olayın kitabın isminde de geçen olayla aynı olay olması,

Bu olayın düğün olması,

Bu düğünün Zeyn isminde birinin düğünü olması,

Bu üç diyalogda da yer alan kişilerin bu olaya çok şaşırması,

Zeyn'in düğün haberinin beldeye hemen yayılması,

Zeyn isimli bu kişinin bu olayın yayıldığı esnada içerisinde bulunduğu sosyal durum,

Bu olayların geçmiş olduğu mekânın kırsal bir yerleşim yeri olması bakımından bir belde olması.

İkinci Bölüm:

Zeyn'in doğumu,

Zeyn'in dişlerine dair hikayesi,

Zeyn'in bir ucubeyi akla getiren dış görünüşü,

Zeyn'in bir gruba başından geçen hikayeleri anlatması,

Zeyn'in birisine olan aşkı,

Zeyn'in duygusal yaşamı.

Üçüncü Bölüm:

Zeyn'in ilk aşkı,

Âşık olduğu ilk aşkının babasının Zeyn'i sömürmesi,

Zeyn'in duygusal yaşamı,

Zeyn'in ilk aşkının başka biriyle evliliği,

Zeyn'in ilk aşkından sonra başka birine âşık olması,

Âşık olduğu kişinin kendi beldesine yakın bir yerde Kuzey Sudan'da Nil taraflarında yaşıyor olması,

Âşık olduğu kişinin Zeyn’le alay etmesi,
Zeyn’in bu sefer âşık olduğu kişinin de başka biriyle evlenmesi,
Zeyn’in duygusal yaşamının başka veçheleri,
Zeyn’in âşık olduğu her yeni kızın bir ya da iki ay içerisinde evlenmesi,
Zeyn’in yine ve yeniden başka bir kıza âşık olması,
Zeyn’i uzaktan takip eden öfkeli ve vakurlu bir kızın varlığı.

Dördüncü Bölüm:

Zeyn’in annesinin, oğlu Zeyn’in mübarek biri olduğunu insanlara her defasında söylemesi,
Zeyn’in bir veliyle dostluğu,
Veli olan kişinin sosyal ve dinsel yaşamı,
Zeyn’in engelli kişilerle dostluğu,
Zeyn’i, üçüncü bölümün sonunda zikri geçen kızın hâla takip ediyor olması.

Beşinci Bölüm:

Birinci bölümde ilk diyalogda geçen birinin duyduğu haberdan dolayı neden şaşırdığının ortaya çıkması,
Zeyn’in evleneceği kızın Ni‘me isminde bir kız olması,
Bu şaşıran kişinin Ni‘me’nin annesiyle olan husumeti,
Bu şaşıran kişinin husumeti olduğu kişi olan Ni‘me’nin annesinden Ni‘me’yi oğluna istemesi,
Bu isteğin reddedilmesi,
Ni‘me’nin annesinin sosyal durumu.

Altıncı Bölüm:

Olayların geçtiği coğrafyaya dair birtakım durumlar,
Nîl’e dair birtakım durumlar,
Habitata dair birtakım durumlar.

Yedinci Bölüm:

Zeyn'in evleneceği kız olan Ni'me'nin çocukluğunda geçen bir olay,
Ni'me'nin terbiyeli ve çok güzel bir kız olması,
Ni'me'nin sosyal durumu,
Ni'me'nin eğitim durumu,
Ni'me'nin dindarlık durumu,
Ni'me'nin modern eğitime karşı tutumu,
Ni'me'nin evliliğe karşı tutumu,
Ni'me'nin Zeyn'e karşı beslemiş olduğu şefkat.

Sekizinci Bölüm:

Zeyn'in düğün karşısındaki tutumu,
Zeyn'in düğünlerde neler yaptığı,
Zeyn'in bir kişinin kız kardeşinin düğününe katılması ve sonrasında bu kişi tarafından Zeyn'in başına baltayla vurulması,
Zeyn'in bu olaydan dolayı hastanede iki hafta yatması,
Bu hastanenin olayların geçtiği beldeye yakın olan Mervâ şehrinde olması,
Zeyn'in ikinci bölümde geçen gruba iki hafta kaldığı hastanede neler yaşadığını anlatması,
Zeyn'in kendisini darp eden kişiden intikam alması,
Zeyn'in veli dostunun, Zeyn'in intikam alma duygusundan vazgeçirmesi,
Oradakilerin bu durum karşısında şaşkınlığı,
Velinin, Zeyn'e beldedeki en güzel kızla evleneceğini söylemesi,
Veli kişinin oradakilere ve beldeye dua etmesi,
Velinin Zeyn'le beraber oradan ayrılması.

Dokuzuncu Bölüm:

Romandaki bütün olayların anlatıldığı ana gelinmesi,
Sekizinci bölümde geçen Zeyn, veli ve Zeyn'i darp eden kişinin aralarında geçen olaydan sonra birçok insanın hayatının değişmesi,
Zeyn'i darp eden kişinin babasından bahsedilmesi,

Zeyn'i darp eden kişiden bahsedilmesi,
Zeyn'i darp eden kişinin babasının vefatı,
Zeyn'i darp eden kişiye babasından miras kalması,
Bu mirasla Sudan'ın birçok şehrini olmak üzere yurtdışı seyahatler yaparak
birçok yeri gezmesi,
Zeyn'i darp eden kişinin kötü davranışları,
Zeyn'i darp eden kişinin Zeyn, veli ve kendisinin yaşadığı olaydan sonra kötü
davranışlarından tövbe ederek iyi biri olmak için çabalaması,
Zeyn'i darp eden kişinin iyi bir insan olarak hayatına devam etmesi,
Zeyn, veli ve darp eden kişinin içinde olduğu olaydan sonra beldede yaşanan
mucize türünde olaylar.

Onuncu Bölüm:

Birinci bölümde geçen son iki diyalogdaki bazı kişilerin bir araya gelip
Zeyn'den ve beldeye yayılan düğün haberinden konuşması,
Bu diyalogdaki kişilerden birinin Zeyn'in evleneceği kız olan Ni'me'ye aşkı,
Bu âşık olan kişinin Zeyn'e karşı olumsuz düşüncesi
Ni'me'ye âşık olan kişinin, Ni'me'yi babasından istemesi ama bu isteğin geri
çevrilmesi,
Zeyn'in beldede hoşnut olmadığı bir kişiden bahsedilmesi,
Zeyn'in hoşnut olmadığı kişinin sosyal yaşamı,
Zeyn'in hoşnut olmadığı kişinin belde ahalisi karşısındaki sosyal durumu,
Beldede Zeyn'in hoşnut olmadığı kişiye karşı alınan olumlu ve olumsuz
tavırlar,
Zeyn'in hoşnut olmadığı kişinin yanında olan kişilerin durumu,
Zeyn'in hoşnut olmadığı kişinin karşısında olan kişilerin durumu,
Zeyn'in hoşnut olmadığı kişiye karşı resmî davranan kişiler,
Bu resmî davranan kişilerin, Zeyn'in ikinci ve sekizinci bölümde kendileriyle
konuştuğu gruptaki kişiler olması,
Zeyn'in kendisiyle konuştuğu grubun içindeki kişilerin sosyal durumu,

Zeyn'in düğününden birtakım manzaralara dair betimlemeler,
Zeyn'in düğününe katılanların durumları,
Zeyn'in düğününün inanılmaz bir şekilde coşkulu ve katılımı yüksek olması,
Zeyn'in düğününe katılanların bazısının eğlenmesi, dans etmesi, şarkı söylemesi,

Zeyn'in düğününe katılan diğer kişilerin de Kur'an okuması, kaside ve ilahiler söylemesi,

Zeyn'in düğününde her kesimden insanın bir arada olması,
Zeyn'in annesinin mutluluğu,
Zeyn'in konuştuğu grubun, düğünün bütün işlerini organize etmesi,
Zeyn'in hoşnut olmadığı kişinin, Zeyn'in nikahını kıyması,
Zeyn'in hoşnut olmadığı kişinin Zeyn'in düğününde olumsuz davranması,
Zeyn'in, ölen veli dostunun kabrini ziyaret etmesi ve orada ağlaması,
Zeyn'in konuştuğu grubun, onu kabristanda bulması ve sonrasında tekrardan hep birlikte düğüne katılmaları.

2. İkinci Aşama: Olay Dökümünde Yer Alan Ana Karakter

Romanın olay dökümünün merkezinde yer alan, sıklıkla tekrarlanıp sosyal ve ruhsal betimlemeleri verilerek birtakım özellikleri anlatılan, okuyucuya bir odak nokta sunan, çoğu zaman olay dökümündeki hadiselerin içinde yer alan olayların yaşanmasına sebep olan veya bu olaylardan en çok etkilenen kişi olarak Zeyn bu romanın ana karakterini oluşturmaktadır.

3. Üçüncü Aşama: Olay Dökümünde Yer alan Temel Olay

Olay dökümünde yer alan hadiseler temel bir vakanın etrafından gelişmektedir. Bu vaka, romanın temel olayını oluşturmaktadır. Bu temel olay, romanın birçok bölümünde geçmektedir. Romanın üzerine kurulduğu bu temel olay, Zeyn'in düğünüdür

4. Dördüncü Aşama: Olay Dökümünün Yaşandığı Zaman

Olay dökümünde geçen hadiselerin ne zaman geçtiğine dair net ifadeler romanın metninde geçmemektedir. Ancak romanın yapısal unsurlarının inceleneceği bölümde görüleceği gibi romanın geçtiği zaman, romandaki tarihsel unsurların işlenmesi yoluyla çıkartılmaktadır. Tarihsel unsurların işlenmesi yoluyla çıkartılan zaman dilimi ileride ilgili bölümde görüleceği gibi 1950 ila 1960'lı yıllardır.

5. Beşinci Aşama: Olay Dökümünün Geçtiği Mekân

Olay dökümünde geçen hadiselerin nerede geçtiğine dair romanda net ifadeler geçmektedir. Bu net ifadelerden çıkartıldığı gibi romanın olaylarının geçmiş olduğu mekân, Sudan'ın Kuzey Eyaleti'nde Nil'e kıyısı olan bir beldedir.

6. Altıncı Aşama: Bulguların Değerlendirilmesi

Romanın konusunun ne olduğunu çıkarmak maksadıyla birtakım aşamalar izlenmiştir. Bu aşamaların ilki, romanın olay dökümünün çıkartılmasıydı. Bu ilk aşama diğer aşamaların önünü açacak en önemli aşamadır. Bu olay dökümünde sonra sırasıyla diğer aşamalar; olay dökümünde yer alan ana karakter, olay dökümünde yer alan temel olay, olay dökümünün yaşandığı zaman ve mekân çıkartıldı. Bu izlenen yöntemle birlikte *Ursü’z-Zeyn* romanının konusu şu şekilde tespit edilmiştir:

1950’lilerde Sudan’ın Kuzey Eyaleti’nde Nil’e kıyısı olan bir beldede her yönüyle ucube bir karaktere sahip olan Zeyn isminde birinin beldenin en güzel kızlarından biri olan Ni’me’yle olan düğünü.

D. ROMANIN METNİNDEN PASAJLAR VE ÇEVİRİLERİ

Romanın metninden alıntılanıp bu başlık altında verilecek olan aşağıdaki pasajlar, kitabın sunmuş olduğu konuyu genel hatlarıyla göstermesine dikkat edilerek titiz bir şekilde seçilecektir. Bundan dolayı bölümler arasında rastgele bir aktarımdan ziyade bölümlerin sıralanışına riayet edilecektir. Diğer yandan bu pasajlar verilirken asıl metinden Arapça olarak alıntılanacak ve sonrasında bu Arapçaa alıntının çevirisi yapılacaktır.

1. Birinci Bölüm

a. Birinci Pasaj

قالت حليلة بانعة اللبن لأمنة -وقد جاءت كعادتها قبل شروق الشمس -وهي تكيل لها لبنا بقرش: "سمعت الخبر؟ الزين مو داير يعرس". وكاد الوعاء يسقط من يدي آمنة. واستغلت حليلة انشغالها بالنبا فغشتها اللبن.

Âdeti olduğu üzere güneş doğmadan önce gelen sütçü
Halime, bir kuruşluk süt tartarken Amine'ye: "Duydun mu
haberi? Zeyn evleniyor" dedi. Neredeyse süt kabı Amine'nin
elinden düşüyordu. Sütçü Halime, onun bu haberle
oyalanmasından istifade ederek sütün tartısında hile yaptı.²⁸⁵

b. İkinci Pasaj

ولما انتصف النهار كان الخبر على فم كل أحد. وكان الزين على البئر في وسط البلد يملأ أوعية النساء بالماء ويضاحكهن كعادته فتجمهر حوله الأطفال. وأخذوا ينشدون "الزين عرس.. الزين عرس" فكان يرميهم بالحجارة، ويجر ثوب فتاة مرة ومرة يهمز امرأة في وسطها، ومرة يقرس أخرى في فخذها والأطفال يضحكون، والنساء يتصارخن ويضحكن وتعلو فوق ضحكهم جميعا الضحكة التي أصبحت جزءا من البلد منذ أن ولد الزين.

Öğle vakti geçmeden bu haber herkesin dilindeydi. Zeyn ise âdeti olduğu üzere köyün ortasındaki su kuyusunda kadınlarla şakalaşarak onların kovalarını dolduruyor, etrafındaysa çocuklar kümeleniyordu. "Zeyn evleniyor, Zeyn evleniyor" şeklinde bağırmaya başlamışlardı. Zeyn kâh onlara doğru taş atıyor, kâh bir genç kızın eteğini çekiştiriyor, kâh bir kadını çimdikliyor, kâh diğer bir kadının yanağından bir makas alıyordu. Çocuklar gülüyor, kadınların neşe dolu kahkahaları yankılanıyordu. Bu gülüşlerin hepsinin üzerinde bir gülüş yükseliyordu. Bu, Zeyn doğduğundan bu yana beldenin bir parçasına dönüşen

²⁸⁵ Tayyib Salih, *Ursü'z-Zeyn*, Beyrut, Daru'l-Cîl, 1997, s. 3.

gölüşün kendisiydi.²⁸⁶

²⁸⁶ A.e., s. 6.

2. İkinci Bölüm

a. Birinci Pasaj

يولد الأطفال فيستقبلون الحياة بالصريخ، هذا هو المعروف ولكن يروى أن الزين، والعهد على أمه والنساء اللاني حضرن ولادتها، أول ما مس الأرض انفجر ضاحكا وظل هكذا طول حياته. كبر وليس في فمه غير سنين. واحدة في فكه الأعلى والأخرى في فكه الأسفل. وأمه تقول إن فمه كان مليئا بأسنان بيضاء كاللؤلؤ. ولما كان في السادسة ذهبت به يوما لزيارة قريبات لها، فمرا عند مغيب الشمس على خرابة يشاع أنها مسكونة، وفجأة تسمر الزين مكانه وأخذ يرتجف كمن به حمى، ثم صرخ. وبعدها لزم الفراش أياما، ولما قام من مرضه كانت أسنانه جميعا قد سقطت، إلا واحدة في فكه الأعلى، وأخرى في فكه الأسفل.

Herkes tarafından bilinir ki çocuklar dünyaya geldiklerinde hayata gözlerini çılgılla açarlar. Ancak, Zeyn'in annesi ve onun doğumunda hazır bulunan diğer kadınların şahitlik ettiği gibi, Zeyn'in dünyaya adımını gülerek attığı söylenir. Hayatı boyunca da bu gülümse hiçbir zaman yüzünden eksik olmamıştır. O, yetişkin biri olmasına rağmen ağzında biri üst diğeri alt çenesinde olmak üzere sadece iki dişe sahiptir. Zeyn'in annesi, onun ağzının inci gibi beyaz dişlerle dolu olduğunu söyler. Annesi, bir gün Zeyn altı yaşlarındayken, kendisinin onu alarak kadın akrabalarını ziyaret ettiğini, giderken üç harflilerin olduğu söylenen harabe bir yerden güneş batımında geçtiklerini ve aniden Zeyn'in yere çakılıp sanki sıtması olan biri gibi titremeye başlayarak bağırıldığını, olaydan sonra günlerce yatağa bağımlı kaldığını anlatır. Hastalığından kurtulduğunda biri üst diğeri alt çenesinde olmak üzere toplam sadece iki dişi kalmıştır.²⁸⁷

b. İkinci Pasaj

كان وجه الزين مستطيلا ناتئ عظام الوجنتين والفكين وتحت العينين، جبهته بارزة مستديرة، عيناه صغيرتان محمرتان دائما، محجراهما غائران مثل كهفين في وجهه، ولم يكن على وجهه شعر إطلاقا. لم تكن له حواجب

²⁸⁷ A.e., s. 7.

ولا أجفان، وقد بلغ مبلغ الرجال وليست له لحية أو شارب. تحت هذا الوجه رقبة طويلة، من بين الألقاب التي أطلقها الصبيان على الزين الزرافة والرقبة تقف على كتفين قويتين تنهدلان على بقية الجسم في شكل مثلث. الذراعان طويلتان كذراعي القرد. اليدان غليظتان عليهما أصابع مسحوبة تنتهي بأظافر مستطيلة حادة فالزين لا يقلم أظافره أبدا الصدر مجوف، والظهر محدودب قليلا، والساقان رقيقتان طويلتان كساقَي الكركي، أما القدمان فقد كانتا مفرطحتين عليهما آثار ندوب قديمة فالزين لا يحب لبس الأحذية.

Zeyn'in yüzünün şekli dikdörtgendi. Elmacık ve çene kemikleri belirgin bir şekilde dışa çıkıktı. Alnı, genişçeydi. Gözleri küçüktü ve her zaman kızarık hâldeydi. Göz çukurlarıysa bir mağarayı andırırcasına içe doğru çökmüştü. Yüzünde tüye ya da kıla dair hiçbir şey yoktu, ne kaşı ne de kirpikleri vardı. Yetişkin yaşına basmasına rağmen de sakalı ya da bıyığı çıkmamış köse birisiydi. Bu şekilde bir yüz şekline sahip olan Zeyn'in boynu uzuncaydı. Bu nedenle çocukların ona vermiş olduğu lakaplardan biri de zürafaydı. Boynu, vücudunun geri kalanına üçgen şeklinde sarkan iki güçlü omuzun üzerinde duruyordu. Kollarıysa bir maymunun kolları gibi uzundu. Elleri iri ve kabaydı. Uzun, sivri tırnaklarla biten koca parmaklara sahipti. Zaten Zeyn, asla tırnaklarını kesmezdi. Göğsü oyuk şeklindeydi. Sırtıysa hafiften kamburdu. Bacakları, leylek bacağı gibi ince ve uzun, ayakları palet gibi genişçeydi. Ayakların üzerinde eskiden kalma yara izleri vardı. Nitekim Zeyn, ayakkabı giymeyi sevmezdi.²⁸⁸

²⁸⁸ A.e., ss. 7-8.

3. Üçüncü Bölüm

a. Birinci Pasaj

قتل الحب الزين أول مرة وهو حدث لم يبلغ مبلغ الرجال كان في الثالثة عشرة أو الرابعة عشرة، نحيلًا هزيلًا كأنه عود يابس. ومهما قال الناس عن الزين، فإنهم يعترفون بسلامة ذوقه، فهو لا يحب إلا أروع فتيات البلد جمالًا وأحسنهن أدبًا وأحلاهن كلامًا. كانت عزة ابنة العمدة في الخامسة عشرة من عمرها وقد تفتحت جمالها فجأة كما تنتعش النخلة الصبية حين يأتيها الماء بعد الظم. كانت ذهبية اللون مثل حقل الحنطة قبيل الحصاد، وكانت عيناها واسعتين سوداوين في وجه صافي الحسن، دقيق الملامح، ورموش عينيها طويلة سوداء، ترفعهما ببطء فيحس الناظر إليها بوخز في قلبه، وكان الزين أول من نبه شبان البلد إلى جمال عزة، ارتفع صوته فجأة ذات يوم في جمع عظيم من الرجال نفرهم العمدة لإصلاح حقله. ارتفع صوته المبحوح الحاد. كما يرتفع صوت الديك عند طلوع الفجر: عوك يا أهل الحلة. يا ناس البلد. عزه بنت العمدة كاتلالتها كتيل، الزين مكتول في حوش العمدة.

Zeyn, ilk defa daha yetişkin bir kişi olmamışken kurumuş bir sap kadar çok zayıf olduğu 13 ya da 14'lü yaşlarda, aşkın kurbanı olmuştu. İnsanlar onun hakkında ne söylerse söylesinler herhangi bir aykırı görüş olmaksızın onun güzeli çirkinden ayırt edebilme yeteneğini kabul ederlerdi. Nitekim o, güzellikte en harika, ahlakı en iyi, dili en tatlı olanın dışında bir kıza âşık olmazdı. Umde'nin kızı İzze 15 yaşlarındaydı. Nasıl ki küçük bir hurma ağacı onca kurak günlerden sonra kendisine su ulaştığında canlanıveriyorsa o da güzelliğini bir anda ortaya çıkmıştı. Hasattan hemen önceki buğday tarlası gibi altın renginde bir tene sahipti. Gözleri, saf bir güzelliğe ve zarif hatlara sahip olan yüzünde kara ve iriceydi. Kirpikleri uzun ve siyahtı. Gözlerini yavaşsa kaldırdığında ona bakan kişi kalbinde bir ağrı hissederdi. Zeyn, gençlerin dikkatini İzze'nin güzelliğine ilk çeken kişiydi. Nasıl ki gün doğumunda horozun sesinin yükselmesi gibi, bir gün Zeyn'in keskin ve boğuk sesi de

Umde'nin toprağını ekmek için topladığı çok sayıda adamın içinde aniden yükseldi:

- Ey ahali! Ey köyün insanları! Duyun! Umde'nin kızı İzze, birini aşk kurbanı etti. Zeyn, Umde'nin avlusunda aşkın kurbanı oldu.²⁸⁹

b. İkinci Pasaj

استيقظت البلد يوما على صياح الزين: أنا مكتول في فريق القوز: وكانت ليلاه هذه المرة فتاة من البدو الذين يقيمون على أطراف النيل في شمال السودان. يفدون من أرض الكبابيش ودار حمر ومضاب الهواوير والمريضاب في كردفان يشح الماء في أراضيهم في بعض المواسم، فيفدون على النيل بإبلهم وأغنامهم طلبا للري، وأحيانا تلم بهم سنوات قحط حين تضن السماء بالمطر فيتساقطون على المناهل في ديار الشايقية والبديرية المقيمين على النيل. أغلبهم لا يلبثون حتى تتكشف الغمة ثم يعودون من حيث أتوا، ولكن بعضا منهم كانت تستهويهم حياة الاستقرار على وادي النيل فيبقون، ومن هؤلاء عرب القوز.

Bir sabah köy halkı Zeyn'in haykırışına kalktı:

-Kavzların içinde aşkın kurbanı oldum. Bu defasında onun Leyla'sı, Kuzey Sudan'da Nil taraflarında yaşayan, Kordofan bölgesindeki Kebâbîş, Hamr, Hevâdîr ve Miryesâb gibi kabilelerin yaşamış olduğu kesimlerden gelen bedevilerin kızıydı. Bazı mevsimlerde topraklarının kuraklık çektiği bu bedeviler, develerine ve koyunlarına su sağlamak ve onları otlatmak amacıyla Nil'e gelirlerdi. Gökyüzü yağmur yağdırmada cimrilik ettiğinde bazen yıllar süren kuraklıkla boğuşurlar ve Nil tarafında yaşayan Şâkiye ve Bedîriye kabilelerinin bölgelerindeki kaynaklara giderlerdi. Geldiği yerlerde kötü şartlar düzeldiğinde geldikleri gibi yurtlarına dönerlerdi. Ancak, Nil'de yerleşik hayat daha cazip geldiği için bazıları buralarda kalır, gitmezdi. Kavz Arapları da burada kalmayı tercih edenlerdendi.²⁹⁰

²⁸⁹ A.e., ss. 15-6.

²⁹⁰ A.e., s. 17.

4. Dördüncü Bölüm

a. Birinci Pasaj

وروجت أم الزين أن ابنها ولي من أولياء الله. وقوى هذا الاعتقاد صداقة الزين مع الحنين. كان رجلا صالحا منقطعا للعبادة، يقيم في البلد ستة أشهر في صلاة وصوم، ثم يحمل إبريقه ومصلاته ويضرب مصعدا في الصحراء، ويغيب ستة أشهر، ثم يعود ولا يدري أحد أين ذهب. ولكن الناس يتناقلون قصصا غريبة عنه، يحلف أحدهم أنه رآه في مروي في وقت معين. بينما يقسم آخر أنه شاهده في كرمه في ذلك الوقت نفسه -وبين البلدين مسيرة ستة أيام. ويزعم أناس أن الحنين برفقة من الأولياء السائحين الذين يضربون في الأرض يتعبدون والحنين قلما يتحدث مع أحد من أهل البلد، وإن سئل أين يذهب ستة أشهر كل عام. لا يجيب. ولا أحد يدري ماذا يأكل وماذا يشرب، فهو لا يحمل زادا في أسفاره الطويلة ولكن في البلد إنسانا واحدا يأنس إليه الحنين ويهش له ويتحدث معه -ذلك هو الزين.

Zeyn'in annesi, oğlunun Allah'ın evliyalarından bir veli olduğunu insanlara söylüyordu. Bu inancı kuvvetlendiren şeyse Zeyn'in Hanîn'le olan dostluğuydu. Hanîn, kendisini ibadete vermiş salih biriydi. Köyde namaz kılıp oruç tutarak altı ay kalır ve sonrasında ibriğini ve seccadesini alır çöle doğru yola koyulurdu. Altı ay gözlerden kaybolduktan sonra tekrardan köye dönerdi. Kimse nereye gittiğini bilmezdi. İnsanlar birbirilerine onun hakkında garip hikayeler anlatırlardı. Biri onu Mervâ'da belli bir zaman aralığında gördüğünü yemin ederken bir diğeri aynı zaman aralıklarında onu Kereme'de gördüğünü söylerdi. Bu iki yer arasında da altı gün vardı. İnsanlar, Hanîn'in ibadet için yola koyulmuş bir grup gezgin evliyalarla toplandığını düşünürdü. Hanîn, köy ahalisinden çok az kişilerle konuşurdu. Her yıl altı ay boyunca nereye gittiğine dair soru sorulsa cevap vermezdi. Uzun yolculuklarında herhangi bir azık taşımaz, kimse de onun ne yiyip ne içtiğini bilmezdi.

Ancak köyde Hanîn'in dostluk kurduğu, kendisiyle neşelenip konuştuğu biri vardı. Bu kişi de Zeyn'di.²⁹¹

b. İkinci Pasaj

كانت للزين صداقات عديدة من هذا النوع، مع أشخاص يعتبرهم أهل البلد من الشواذ، مثل عثمانة الطرشاء، وموسى الأعرج، وبخيت الذي ولد مشوها، ليست له شفة عليا، جنبه الأيسر مشلول، كان الزين يحنو على هؤلاء القوم. إذا رأى عثمانة قادمة من الحقل وعلى رأسها حمل ثقيل من الحطب حمله عنها وهش لها وداعها.

Zeyn'in sağır Aşmâne, topal Musa, üst dudağı olmayan, sol tarafı kötürüm olarak doğan Buhayt gibi köy ahalisinin garipsediği ve onları anormal olarak gördüğü birçok dostlukları vardı. Zeyn'se bunlara yakınlık gösterip şefkat beslerdi. Aşmâne'yi başında taşıdığı odun yüküyle tarladan döndüğünü gördüğünde yükünü alır ve onunla şakalaşarak yüzünü güldürürdü.²⁹²

²⁹¹ A.e., ss. 22-3.

²⁹² A.e., s. 23.

5. Beşinci Bölüm

a. Birinci Pasaj

فقد توفيت أم آمنة وجاء نساء البلد جميعا يعزيناها إلا سعدية، ولم تهتم آمنة أن سعدية كانت غائبة عن البلد في الوقت الذي توفيت فيه أمها. كانت مريضة في المستشفى في مروي حيث ظلت طريحة الفراش شهرا كاملا.

Nitekim Amine'nin annesi ölmüş, beldedeki tüm kadınlar taziye için gelirken Sadiye'yse taziye ziyaretine gelmemişti.

Amine, annesinin öldüğü vakit Sadiye'nin beldede olmayıp Mervâ'da hastanede hasta hâlde tam bir ay yatalak bir şekilde yatıyor olmasını göz önünde bulundurmamıştı.²⁹³

b. İkinci Pasaj

أخيرا قالت في صوت مرتعش وفي داخلها تلعن ابنها الذي عرضها لكل هذا الاحتقار: سعدية أختي. أنا كت حالفه تاني الحاية ولا الممات ما يجيبني ليكي، بحال أنت من دون الناس كلهم ابيتي تجي تعزيني في أمي. لكن برضه المؤمن مسامح.. دحيني يا ختي أنا عافالك. الغرض الجابني ليكي حسع، الشيء الجيتك من شأنه، أحمد ولدي أبو أحمد وأنا عندنا رغبة في نعمة لي أحمد. ولما فرغت من حديثها، شعرت بلسانها كقطعة من الخشب في فمها وأحست بحلقها قد تقلص ففتحنت مرتين وارتعشت يداها.

Sonunda, içinden oğluna tüm bu aşağılamalara maruz bıraktığı için laf saydırırken titrek bir sesle şunları dedi:

- Kardeşim Sadiye!.. Bir ölüm kalım meselesi olsa dahi bir daha herhangi bir şeyin beni senin yanına getiremeyeceğine dair yemin ettim. Ne var ki sen, diğer tüm insanlardan ayrı olarak gelmeyi istemeyip annem için taziyede bulunmadın. Ancak kardeşim, müslüman hoşgörülü olmalıdır. Bundan dolayı seni affediyorum. Şimdi beni sana getiren mevzu yani kendisi için gelmiş olduğum şeyse oğlum Ahmed'dir. Ahmed'in babası ve ben, oğlumuz Ahmed için Ni'me'yi isteriz.

²⁹³ A.e., s. 26.

Sözünü bitirdiğinde ağzının içinde dilinin orada sanki bir odun parçası olduğunu ve boğazına doğru gittiğini hissetti.²⁹⁴

²⁹⁴ A.e., s. 27-8.

6. Altıncı Bölüm

a. Birinci Pasaj

تتابعت الأعوام، عام يتلو عاما، ينتفخ صدر النيل، كما يمتلئ صدر الرجل بالغيط ويسيل الماء على الضفتين، فيغطي الأرض المزروعة حتى يصل إلى حافة الصحراء عند أسفل البيوت، تنق الضفادع بالليل، وتهب من الشمال ريح رطبة مفعمة بالندى تحمل رائحة هي مزيج من أريج زهر الطلح ورائحة الحطب المبث ورائحة الأرض الخصبة الظمأى حين ترتوي بالماء ورائحة الأسماك الميتة التي يلقاها الموج على الرمل، وفي الليالي المقمرة حين يستدير وجه القمر يتحول الماء إلى مرآة ضخمة مضيئة تتحرك فوق صفحتها ظلال النخل وأغصان الشجر والماء يحمل الأصوات إلى أبعاد كبيرة، فإذا أقيم حفل عرس على بعد ميلين تسمع زغاريده ودق طبوله وعزف طنابيره ومزاميره كأنه إلى يمين دارك. ويتنفس النيل الصعداء،

Yıllar birbirini takip ediyor. Birinin ardından diğeri geliyor.

Nil'in göğsü, öfkeyle dolmuş bir adamın göğsü gibi kabarıyor. Su her iki kıyıya da akıyor, evlerin aşağısında çölün sınırına ulaşınca kadar ekili araziye, çepeçevre kuşatarak kendi içine alıyor. Geceleyin kurbağalar vıraklıyor, hurma ağacının ilk meyvelerindeki çiçeklerin güzel kokusuyla karışmış kokuları taşıyan damlacıklara batırılmış nemli bir rüzgâr kuzeyden esiyor. Bu rüzgâr yaş odunların, suyla susuzluğunu giderdiği zamanlarda susamış verimli toprakların, dalgaların çöle fırlattığı ölmüş balıkların kokularını taşıyor. Ayın yeryüzüne dönük yüzünün tam bir daire olarak bütünüyle parlak görüldüğü gecelerde su, bazı hurma ağaçlarının dallarının bazı diğer hurma ağaçlarının gölgelerinin yüzeyinde dans ettiği kocaman bir aynaya dönüşüyor. Su, sesleri çok uzaklara taşıyor. İki mil ötede bir düğün töreni yapılsa sanki evin hemen bitişiğinde yapıyorcasına düğünün zılgıtları, davul, tambur ve zurna sesleri duyuluyor. Nil derin bir nefes alıyor.²⁹⁵

²⁹⁵ A.e., s. 30.

b. İkinci Pasaj

وتستيقظ ذات يوم فإذا صدر النيل قد هبط وإذا الماء قد انحسر عن الجانبين، يستقر في مجرى واحد كبير يمتد شرقاً وغرباً، تطلع منه الشمس في الصباح وتغطس فيه عند المغيب . وتنتظر فإذا أرض ممتدة ريانة ملساء ترك عليها الماء دروباً رشيقة مصقولة في هروبه إلى مجراه الطبيعي. رائحة الأرض الآن تملأ أنفك فتذكرك برائحة النخل حين يتهبّ اللقاح. الأرض ساكنة مبتلة، ولكنك تحس أن بطنها ينطوي على سر عظيم ، كأنها امرأة عارمة الشهوة تستعد لملاقاة بعلمها . الأرض ساكنة ولكن أحشائها تضج بماء دافق هو ماء الحياة والخصب. الأرض مبتلة متوتبة، تنهياً للعطاء ، ويطعن شيء حاد أحشاء الأرض . لحظة نشوة وألم وعطاء. وفي المكان الذي طعن في أحشاء الأرض، تتدفق البذور ، وكما يضم رحم الأنثى الجنين في حنان ودفء وحب كذلك ينطوي باطن الأرض على حب القمح والذرة واللوبياء ، وتتشقق الأرض عن نبات وثمر.

Bir gün uyanır bir bakarsın Nil'in göğsü duruluyor, su her iki taraftan da çekiliyor, doğuya ve batıya uzanan büyük tek bir yatağa yerleşiyor ve sabahları güneş üzerinden doğuyor gün ağarırken güneş içine batıyor. Bir bakarsın belli aralıklarla su kendi doğal yatağına kaçtığında geriye, gözleri kamaştıran, endamlı, boylu boyuna uzanan bereketli dümdüz bir toprak bırakıyor. Toprağın o ânki kokusu içini dolduruyor. Hurma ağaçlarının kokusu sana yeni doğumlara hazırlanma vaktini hatırlatıyor. Toprak sakın ve ıslaktır; ancak karnının, kocasıyla olmak için hazırlanan şehveti yüksek bir kadın gibi, büyük bir sırrı kendi içinde barındırdığını hissedersin. Toprak sakindir; ancak rahmi coşkun bir suyla, yaşamın ve bereketin suyuyla haykırıyor. Toprak, hediyesini sunmak için hazırlanırken ıslak ve diridir. Sert bir şey sokuluyor toprağın rahmine. Büyük bir zevkin ve aynı anda acının ve sonrasında ihsan edilecek hediyeğin ânidir bu ân. Toprağın rahminden tohumlar taşıyor. Nasıl ki bir kadının rahmi şefkatle, sıcaklıkla ve sevgiyle cenini kucaklıyorsa aynı şekilde toprağın karnı da buğdayın, mısırın ve fasulyenin tohumunu kendi içinde kucaklıyor. Sonrasında toprak yarıyor, semeresini vermeye başlıyor.²⁹⁶

²⁹⁶ A.e., s. 31.

7. Yedinci Bölüm

a. Birinci Pasaj

تذكر نعمة وهي طفلة أن النساء كن إذا جنن لزيارة أمها كن يجلسنها على حجورهن، ويمسحن بأيديهن على شعرها الغزير المتهدل على كتفيها، ويقبلنها على خدها وشفتها ويدغدغنها، ويضممنها إلى صدورهن. وكانت تمقت ذلك، وتتلى في أذرعهن.

Ni'me, küçük bir kız çocuğuyken, kadınlar annesini ziyaret ettiklerinde, kendisini kucaklarına aldıklarını, gür ve omuzlarına kadar salınan saçlarını okşadıklarını, yanaklarından ve dudaklarından öptüklerini, onu gıdıkladıklarını, göğüslerine alıp kucakladıklarını hatırlıyor. Ni'me, bu yapılanlardan hoşlanmıyor ve onların kollarında kıvranıyordu.²⁹⁷

b. İkinci Pasaj

وتذكر أيضا كيف أرغمت أباه أن يدخلها في الكتاب لتتعلم القرآن. كانت الطفلة الوحيدة بين الصبيان. وبعد شهر واحد تعلمت الكتابة، وكانت تستمع إلى صبيان يكبرونها يقرأون سورا من القرآن، فتستقر في ذهنها، وأقبلت على القرآن، تحفظه بنهم، وتستلذ بتلاوته وكانت تعجبها آيات معينة منه، تنزل على قلبها كالخبر السار، كانت تؤثر مما حفظته سورة الرحمن وسورة مريم وسورة القصص.

Yine Ni'me, kendisinin sübyan mektebine gitmeye babasını ikna ettiğini hatırlıyor. Erkek çocuklar arasında tek kız çocuğu oydu. Bir ay sonra yazı yazmayı öğrenmişti. Ondan daha büyük çocuklar, Kur'an'dan birtakım sureler okuyorlardı. Bu sureler de onun zihnine yerleşiyordu. Kur'an'a yöneliyordu. Hevesle onu ezberliyor, okurken ondan zevk alıyor, Kur'an'dan belli başlı ayetlere hayran kalıyor, bu ayetler sevindirici bir haber misali kalbine iniyor,

²⁹⁷ A.e., s. 32.

ezberlemiş olduğu Kasas, Meryem ve Rahman surelerinden etkileniyordu.²⁹⁸

²⁹⁸ A.e., s. 33.

8- Sekizinci Bölüm

a. Birinci Pasaj

لم تكن أم الزين تبالي أين يقضي الزين ليله، فقد كان كروح قلق ليس له مستقر، حيثما أقيم عرس تجد الزين. في فريق الطلحة أو عند عرب القوز في قبلي أو بحري، لا يحبسه برد، ولا عاصفة تهب بالليل ولا النيل الطامي في موسم فيضانه، تلتقط أذنه بحساسية نادرة زغاريد النساء على بعد أميال، فيضع ثوبه على كتفه ويهرول كأن شيئاً يجذبه إلى مصدر الصوت.

Zeyn'in annesi, onun geceyi nerde geçirdiğine aldırmazdı. Çünkü, tedirgin bir ruh gibi herhangi bir yerde sabit bir yeri yoktu. Nerede bir düğün yapılsa onu orada görürsün: Talhalılar'ın orada, Kavz Araplarının yanında, nehre yakın ya da uzak yerlerde... Ne soğuk ne gece vakti kopan bir fırtına, ne de sel zamanlarında Nil'in taşması onu durdurabilirdi. Kulakları, nadir rastlanan bir hassaslıkla millerce öteden kadınların zılgıtlarını duyabilirdi. Elbisesini omuzuna atar ve sanki sesin geldiği yere onu çeken bir şey varmış gibi acele ederek koşardı.²⁹⁹

b. İkinci Pasaj

كان على رأسه جرح كبير يصل إلى قريب من عينه اليمنى، وصدره وثوبه وسرواله ملطخة بالدم. وفقد الناس رشدهم. وأخذ عبد الحفيظ يصيح في الزين وقد احمرت عيناه من الغضب: "كلمنا مين عمل فيك العملة دي؟ مين الكلب المجرم الضربك؟ وتصارخت النساء وبعضهن أخذن في البكاء وكانت نعمة تقف عن بعد، صامتة، وعيناها مركزتان على وجه الزين. وقد حل محل الغضب فيهما حنو عظيم.

Zeyn'in başında sağ gözüne yakın bir yere kadar uzanan büyük bir yara vardı. Göğsü, elbisesi, pantolonu kana bulanmıştı. İnsanların bu manzara karşısında akli gitmişti. Gözleri öfkeden kan çanağına dönen Abdülhafız, Zeyn'e: "Konuş bizimle! Bunu sana kim yaptı? Hangi köpek seni dövdü? Suçlu kim?" diye bağırmaya başladı. Kadınlar feryat

²⁹⁹ A.e., s. 38.

etmeye başladılar. Bazıları da ağlıyordu. Ni'me'ye suskun, gözlerini Zeyn'e odaklamış bir hâlde uzakta duruyordu. Bu defasında Ni'me'nin gözlerinde öfkenin yerini büyük bir şefkat almıştı.³⁰⁰

c. Üçüncü Pasaj

وفي ضوضائهم سمعوا شخيرا يصدر من حلق سيف الدين وأوه يضرب برجليه الطويلتين في الهواء. وصاح محجوب: مات كتله. لكن صوت الحنين ارتفع هادئا وقورا فوق الضجة: الزين. المبروك. الله يرضى عليك. وانفكت قبضة الزين ووقع سيف الدين على الأرض هامدا ساكنا ووقع الرجال الستة دفعة واحدة. فقد فاجأهم صوت الحنين وباغتهم الزين بسكوته المفاجئ فكان حائطا أمامهم كانوا يدفعونه، انهد بغتة، ومضت برهة قصيرة جدا، مقدار طرفة العين ساد فيها صمت كامل، لا بد أنه كان صمنا مزيجا من رعب وحيرة وأمل، بعد ذلك جاشت الحياة فيهم مرة أخرى وتذكروا سيف الدين، انكبت رؤوسهم عليه، ثم صاح محجوب بصوت فرح مرتعش: الحمد لله. الحمد لله. وحملوا سيف الدين ووضعوه على كنبه أمام دكان سعيد وفي أصوات متوترة خافتة. أخذوا يعيدونه إلى الحياة حينئذ فقط تذكروا الزين فأروه جالسا على مؤخرته ويداه بين ركبتيه مطأطئا رأسه. وكان الحنين قد وضع يده على كتف الزين في حنان بالغ، كان يتحدث إليه في صوت حازم لكنه مليء بالحب: الزين المبروك. ليه عملت كده؟ وجاء محجوب وانتهر الزين، لكن الحنين نظر إليه نظرة أسكتته. وبعد برهة قال محجوب للحنين: لو ما كت جيت يا شيخنا كان كتله.

Bu velvele esnasında Seyfuddin'in boğazından ölüme son kertesini kalmış bir boğazdan çıkan sese benzer bir ses duyular. Seyfuddin'in, uzun ayaklarıyla havayı dövdüğünü görmüşlerdi. Mahcûb bağırdı: "Öldü, Öldürdün onu." Durum böyleyken Hanîn'in sesi sakin, vakurlu bir şekilde bu hengamenin üzerinde yükseldi: "Zeyn! Mebrûk! Allah senden razı olsun!" Bu sesle beraber Zeyn'in zaptı çözülmüştü ve Seyfuddin sessizce yere yığıldı. Altı adamın her biri de tek seferde yere kapandılar. Ne var ki Hanîn'in sesini beklenmedik bir anda duymuşlardı. Zeyn'in de âni bir şekilde durulması onları gafil avlamıştı. Sanki Zeyn, onların önünde, karşı koydukları bir duvarmış gibiydi; ama bu duvar

³⁰⁰ A.e., s. 40.

beklenmedik bir anda yıkılıverdi. Umut, hayret ve korkunun içinde harmanlanmış tam bir sessizliğin hâkim olduğu göz açıp kapayıncaya kadar çok kısa olan bir süre geçiverdi. Bir kez daha onların içinde hayat fışkırıp aktı ve Seyfuddin'i hatırladılar. Hepsi onu etrafında toplandı ve sonra Mahcûb titrek, sevinç dolu bir sesle bağırmaya başladı: "Allah'a hamd olsun! Allah'a hamd olsun!" Seyfuddin'i taşıdılar ve Said'in dükkanının önündeki koltuğun üzerine koydular. Alçak ve endişeli sesler içinde onu tekrardan hayata döndürmeye başladılar. Sadece o anda Zeyn'i hatırladılar. Baktılar ki o kızı üzerine oturmuş, elleri dizlerinde ve başı önüne eğik bir şekilde duruyor. Büyük bir şefkatle Hanîn de elini onun omuzuna koymuş ve onunla sevgi dolu ancak ciddi bir ses tonuyla konuşuyordu: "Neden böyle yaptın?" Mahcûb geldi ve Zeyn'i azarladı; ancak Hanîn ona öyle bir baktı ki bu bakış onu susturmaya yetti. Biraz geçtikten sonra Mahcûb, Hanîn'e: "Şeyhimiz! Gelmeseydin onu öldürecekti." dedi.³⁰¹

³⁰¹ A.e., ss. 44-5.

9. Dokuzuncu Bölüm

a. Birinci Pasaj

بعد هذا الحادث بأعوام طويلة، حين أصبح محبوب جدا لأحفاد كثيرين. كذلك أصبح عبد الحفيظ والظاهر الرواسي والباقون، وحين أصبح أحمد إسماعيل أبا وصارت بناته للزواج، كان أهل البلد -وبينهم هؤلاء - يعودون بذاكراتهم إلى ذلك العام، وإلى حادث الزين والحنين وسيف الدين الذي وقع أمام دكان سعيد، الذين اشتركوا في ذلك الحادث يذكرونه برهبة وخشوع، بما فيهم محبوب الذي لم يكن يأبه لشيء من قبل، لقد تأثرت حياة كل واحد من أولئك الرجال الثمانية، يستعيدون فيما بينهم. آلاف المرات تفاصيل الحادث. وفي كل مرة، كانت الحقائق تتخذ وقعا أكثر سحرا. يذكرون في عجب كيف أن الحنين هل عليهم من حيث لا يعلمون، في اللحظة، عين اللحظة ليس قبل ولا بعد، حين ضاقت قبضة الزين على خناق سيف الدين وكادت تؤدي به، بل أن بعضهم يجزم أن سيف الدين قد مات بالفعل، لفظ نفسه الأخير، ووقع على الأرض جثة هامة، وسيف الدين نفسه يؤكد هذا الزعم، يقول أه مات بالفعل، وفي اللحظة التي ضاقت فيه قبضة الزين على حلقه، يقول أنه غاب عن الدنيا البتة.

Bu olayın üzerinden uzun yıllar geçmişti. Abdülhafız, et-Tâhir er-Revvâsî ve diğerleri gibi Mahcûb da birçok toruna sahip bir dede, Ahmed İsmail ise, evlilik çağına gelen kızlara sahip bir baba olmuştu. Önceden bu gibi şeylere önem vermeyen Mahcûb'un, olaya bizzat tanıklık edip bu olayı huşu ve saygıyla anan diğer kişilerin ve belde ahalisinin aklına o sene Said'in dükkanının önünde yaşanan Zeyn, Hanîn ve Seyfuddin'in olayı geliyordu. Olayın kahramanları olan bu sekiz kişiden her birinin hayatı öyle ya da böyle etkilenmişti. Bu olayın detaylarını binlerce defa da olsa tekrardan gündeme getiriyorlar ve her defasında da hakikatlerin gerçekliği mite daha da çok bürünüyordu. O ânda ne öncesinde ne de sonrasında tamda o ânda hiç farkına varmadıkları bir yerden Hanîn'in direkt karşılarında belirmiş olmasını ve Zeyn'in, Seyfuddin'in boğazını yakalayıp neredeyse onu öldüreceği o ânı ki bazıları kesin bir şekilde onun öldüğünü düşünüyor, hayretle hatırlıyorlardı.

Seyfuddin, son nefesini verip yere cansız bir şekilde düşmüştü. Hatta onun kendisi de onların bu düşüncesini doğruluyordu. O, kendisinin gerçekten öldüğünü, Zeyn'in boğazına sarıldığı işte o anda şüphesiz dünyaya gözlerini yumduğunu zannediyordu.³⁰²

b. İkinci Pasaj

ومهما يكون فمما لا شك فيه أن حياة سيف الدين، منذ تلك اللحظة، تغيرت تغيرا لم يكن يحلم به أحد، كان سيف الدين الابن الوحيد للبدوي الصائغ سمي الصائغ لأن تلك كانت حرقته في بداية حياته، ولما أثرى ولم يعد صائغا لصق به الاسم فلم يفارقه، كان البدوي رجلا موسرا، ولعله أثرى رجل في البلد.

Her ne olmuş olursa olsun şüphe götürmeyen bir şey var ki o da o ândan itibaren Seyfuddin'in hayatının kimsenin aklından geçiremeyeceğin bir şekilde değiştiğidir. Seyfuddin kuyumcu Bedevî'nin tek oğluydu. Bedevî'nin yaşamının ilk zamanlarındaki meslek, kuyumculuk olduğu için bu ismiyle anılır olmuştu. Varlıklı biri olduğunda dahi kuyumculuğu bırakmadı. Sonrasında bu isim ondan ayrılmayıp onunla çağrılır oldu. Bedevî varlıklı bir adamdı; belki de beldenin en varlıklı kişisi oydu.³⁰³

³⁰² A.e., ss. 49-50.

³⁰³ A.e., s. 50.

10. Onuncu Bölüm

a. Birinci Pasaj

جلس الطريفي جلسة في مقعده بعد أن حدث الناظر بخبر عرس الزين، جلس جلسة على طرف مؤخرته كأنه يتهيأ للهروب في أية لحظة، فقد كان في سمته وطبعه شيء من سمت الضبع وطبعه. ونظر حوله بعينيه الماكرتين، وهمس في أذن جاره من اليمين: نجينا الليلة من الجغرافيا، أشار لك الناظر ما يتم الحصّة. وكما تنبأ الطريفي أعلن الناظر في صوت فاطر غير مكترث أنه خارج لأمر عاجل: راجعوا الدرس بتاع منطقة زراعة القمح في كندا، وخرج في خطوات متوترة، وراقبه الطريفي، وهو يحاول ألا يهرول حتى وصل باب فناء المدرسة، وضحك الطريفي بخبث حين رأى الناظر يمسك بذيل عباءته في يده، ويهرول مكبا على وجهه في الرمل.

Tureyfi, okul müdürüne Zeyn'in düğün haberini verdikten sonra sinsice yerine geçerek her ân kaçmaya hazırlanıyormuş gibi poposunun kenarına çaktırmadan oturdu. Onun hem görünüşü hem de karakteri sırtlanın görünüşüne ve karakterine benziyordu. Hinlik kokan gözleriyle etrafına baktı. Sağına yakın olan kişinin kulağına: "Bu akşam coğrafya ödevinden yırttık. Sana söyleyeyim, öğretmen dersi bitirmeyecek." diye fısıldadı. Tureyfi'nin öngördüğü gibi, durgun, kaygılı bir sesle okul müdürü, kendisinin acil bir işten dolayı çıkacağını söyledi:

- Kanada'nın buğday yetiştiriciliği hakkındaki dersi gözden geçirin.

Gergin adımlarla çıktı. Tureyfi de onun arkasından çıktı. Okulun avlusunun kapısına ulaşınca acele eder gibi gözükmemek için çabalıyordu. Tureyfi, okul müdürünün elbisesinin alt tarafını elinde kavrayıp kumluk yola doğru yüzünü çevirerek acele etmiş olduğunu görünce pis pis güldü.³⁰⁴

³⁰⁴ A.e., s. 65.

b. İkinci Pasaj

وقال عبد الصمد: كلام الحنين ما وقع البحر، قال له باكر تعرس أحسن بت في البلد.
وقال الناظر: أي نعم والله. أحسن بنت في البلد إطلاقاً، أي جمال! أي أدب! حشمة!
وقال عبد الصمد مستفزاً: أي فلوس! أنا عارفك كت خات عينك عليها عشان مال أبوها
واحتد الناظر وهو يرد التهمة عن نفسه: أنا خاف الله يا رجل هذه في عمر بناتي.
وقال شيخ علي يسري عنه: عمر بناتك ايه يا شيخ؟ الرجل راجل حتى في أرزل العمر، والبنت من سن
أربعتاشر قابلة للزواج من أي راجل ولو كان زي جنبك في الستين.

Abdussamed:

- Han'in sözleri boş değil. Ona, yarın beldenin en güzel kızıyla evleneceksin demişti.

Okul müdürü:

- Evet, Evet... Vallahi doğru. Kesinlikle beldenin en güzel, en görgülü, en terbiyeli kızı.

Abdussamed provoke ederek:

-En zengin kızı da. Biliyorum senin onun üzerinde ve babasının parasında gözünün olduğunu. Okul

müdürü şahsına karşı yapılan bu suçlamaya kızdı: "Ben mi? Allah'tan kork be adam! O benim kızlarımın yaşında." şeklinde karşılık vermişti.

Şeyh Ali onun içini rahatlatmak için:

- Beyim! Kızının yaşında olmasıyla ne alakası var bunun? İhtiyarlığın son günlerinde de olsa adam adamdır. Kız da on dört yaşında da olsa hangi adam olursa olsun evlenebilir.

Hatta senin gibi altmışına da girse de.³⁰⁵

c. Üçüncü Pasaj

فقال سعيد: بت عنيدة رأسها قوي ربنا يستر. صمت الباقون برهة ولكن محبوب ضرب فخذة براحه يده عدة مرات وقال هو يتلفت يمينا وشمالا بحماسة وانفعال: يمين الزين ماش يعرس له بتا تمشيه فوق العجين ما يلخبطه. وشرب الزين الشاي في صخب كعادته، يمص الشاي مصاً له زئير وفجأة وضع الكوب من يده ثم ضحك وقال في سرور: الحنين قال في قدامكن كلکم: باكر تعرس أحسن بت في البلد. ثم انفجر بزغردة

³⁰⁵ A.e., s. 68.

عظيمة كزغاريد النساء في العرس، وصاح بأعلى صوته: أروك يا ناس الغريق يا أهل البلد، الزين مكتول. كتلتة نعمة بنت الحاج إبراهيم. وصمت بعد ذلك فلم يفه بكلمة. ولم يلبثوا أن سمعوا صوت سيف الدين انتصارا آخر للإمام، يؤذن لصلاة العشاء فسرت فيهم حركة خفيفة جدا. تتحنج محجوب وحرك أحمد إسماعيل أصابع قدمه بطريقة لا شعورية، وتنهّد عبد الحفيظ، ومال الطاهر الرواسي إلى الوراء قليلا، قال سعيد: أشهد ألا ه إلا الله، وراء المؤذن بصوت خافت، ونفخ حمد ود الرئيس في رمل لا وجود له من يده.

Said: "O, inatçı ve dikbaşı bir kız. İnşallah her şey yolunda gider" dedi. Kısa bir süre diğerleri sustu. Mahcûb baldırına elinin ayasıyla birkaç defa vurup sağına ve soluna bakarak coşku ve heyecanla: "Yemin ederim ki Zeyn, kendisini doğru yolda tutacak ve birtakım şeylerden engelleyecek bir kızla evleniyor" dedi. Zeyn, âdeti olduğu üzere çayı şırırtatarak içiyordu. Çayı yudumladığında sanki bir kükreme sesiyle yudumluyordu. Birdenbire elindeki bardağı koydu ve sonrasında gülmeye başladı. Zeyn sevinçle şunu söyledi: "Hanîn, hepinizin önünde bana yarın sen beldenin en güzel kızıyla evleneceksin demişti." Sonrasında düğünde kadınların çıkartmış olduğu zılgıtlar gibi büyük bir zılgıt patlatarak sesinin en üst perdesinden: "Ey ahali! Ey insanlar! Ey belde halkı! Zeyn, aşkın kurbanı oldu. Hacı ibrahim'in kız Ni'me onu aşka kurban etti" diye bağırmaya başladı. Sonrasında tek bir kelime etmeden sustu. Çok geçmedi ki imamın bir başka zaferi olan Seyfuddin'in sesini duydular. Yatsı namazı için ezan okuyordu. Hemen sonrasında içlerinde gerçekten gizli bir hareketlilik yayıldı. Mahcûb boğazını "ehm" diyerek temizledi, Ahmed İsmail şuursuzca ayak parmaklarını hareket ettirdi, Abdulhafız iç çekti, et-Tâhir er-Revvâsî biraz arkasına çekildi. Said alçak bir sesle müezzinden sonra: "Allah'tan başka ilah olmadığına şehadet ederim" dedi. Hamid ved er-Reyyis elinde kuma dair hiçbir emare olmamasına rağmen üfledi.³⁰⁶

³⁰⁶ A.e., ss. 93-4.

d. Dördüncü Pasaj

”ايوى ... ايوى ... ايوى ... ايوى“

أول من زغردت أم الزين

كانت فرحة لأسباب عدة . فرحة فرح الأم الغريزي لزواج ابنها. تلك مرحلة حاسمة، وكل أم تقول لابنها: اشتهي أن أفرح بزواجك قبل أن أموت. وكانت أم الزين تحس أن حياتها تنحدر للغروب. ثم إن الزين كان ابنها الوحيد . بل كان كل ما أنجبت، ولم يكن كبقية الناس فخافت أن تموت ولا يجد من يرعاه. فهذا الزواج أراح بالها، وزواج الزين مناسبة تسترد فيها هداياها لأهل البلد في زواج أبنائهم وبناتهم. وكان الناس أحيانا يتعجبون وهم يرونها تسارع بدفع ربع الجنيه ونصف الجنيه في الأعراس، لأية غاية ؟ هل تظن أنها سترده في عرس الزين؟ فكان عرس الزين مناسبة قطعت السنة الشامتين والزين لن يتزوج امرأة من عامة الناس، ولكنه سيتزوج نعمة بنت الحاج إبراهيم، وناهيك بهذا دليلا على كرم الأصل والفضل والجاه والحسب.

“Lülülülülüg... Lülülülülüge... Lülülülülüg...”

İlk zılgıt çeken kişi Zeyn'in annesiydi. Birçok sebepten dolayı sevinçliydi. Bir annenin içgüdüsel olarak oğlunun evlenmesinden dolayı duyduğu sevinçle doluydu. Bu duygu kesin bir duygu safhasıydı. Her anne oğluna: “Tek isteğim, ölmeden önce senin mürüvvetini görerek mutlu olmak” der. Zeyn'in annesi hayatının sonlarına geldiğini hissediyordu. Diğer taraftan Zeyn onun tek oğluydu; hatta dünyaya getirdiği tek çocuğuydu. O, diğer çocuklar gibi değildi. Onu gözetip kollayan birini bulmadan ölmekten korkuyordu. Bu evlilik onun kaygısını yatıştırmıştı. Zeyn'in düğün töreniyle birlikte belde ahalisinin oğullarına ve kızlarına vermiş olduğu hediyeleri alacaktı. İnsanlar, onu düğün düğün dolaşıp hangi gayeyle takı takmak için yarıştığını gördüklerinde şaşırır, akıl erdiremezlerdi. Zeyn'in düğününde kendisinin düğünlerde verdiklerinin geri geleceğini düşünebilir miydi? Bu düğün merasimi “Zeyn, hiçbir şekilde herhangi bir kadınla evlenemez” diye alay edenlere büyük bir ders olacaktı. Ne var ki Zeyn şimdi Hacı İbrahim'in kızı Ni'me'yle evlenecekti. Üstüne üstlük soyu,

boyu, aslı şerefli bir kızla dünya evine girecekti.³⁰⁷

³⁰⁷ A.e., s. 96.

E. ROMANIN YAPISAL UNSURLARI

Bu başlık altında romanın yapısal unsurları ele alınacaktır. Bu yapısal unsurlar romanın bizzat kendisini ortaya koymaktadır. Roman, bu unsurların bir araya gelerek oluşturmuş olduğu bütünlüklü edebî bir biçimdir.³⁰⁸ Bu bütünlüklü edebî biçimsel yapının içeriğine dair unsurları tek tek incelemek suretiyle romanın kendisi hakkında fikir edinilecektir.

Bu içerikte yer alan unsurların başında romanın olay örgüsü yer almaktadır. Romanın olay örgüsü Tayyib Salih tarafından bölüm bölüm verilmiş olmasından dolayı bu çalışmada da olay örgüsü, her bir bölüme dair kısa özet çıkartılarak sunulacaktır. Romanın olay örgüsünün bir dizgi hâlinde ortaya konulması, bir bütün olan romanı parçalar hâlinde inceleme şansı vermektedir.

Bu yapısal incelemeye girecek bir başka unsursa romanın karakterleridir. Romanda geçen neredeyse tüm karakterler ele alınmaya gayret edilecektir. Bunlar da önem sırasına göre ana, yardımcı ve diğer karakterler olarak üçe ayrılacaktır. Bu başlık altında karakterlere dair birtakım bilgiler aktarılacaktır.

Mekân, bütünsel bir yapı olan romanın bir başka unsurdur. Romanın olay örgüsünün geçtiği mekânlar bu bölüm altında romanda geçmiş olduğu tasvirleriyle ele alınacaktır. Romanın yapısını gösteren bir başka unsursa romanda geçen zaman. Olayın anlatıldığı ya da ana olayın vuku bulduğu zaman merkeze alınarak bu unsur incelenecektir.

³⁰⁸ Meral Demiryürek, **Roman İncelemesinin Teorik Temelleri ve Uygulamaları Orhan Hançerlioğlu Hikayeden Öte Romandan Beri**, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2010, ss. 15-29.

1. Olay Örgüsünün Dizgesel Sunumu

Modern edebiyat, anlatımın merkezine olayı alarak yazımına başlar. Merkezde olan olayın etrafında birçok olay vardır. Bunların toplamı olay örgüsünü oluşturur. Olay örgüsü; düşünülen, tasarlanan, hayal edilen olay parçalarının estetik endişe ile düzenlenmesi sonucu oluşur. Ancak düşünülen, tasarlanan, hayal edilen olay parçalarının hareket noktası veya modeli yaşanan gerçekliktir. Burada, yaşanan gerçekliğin yansıtılması değil dönüştürülmesi, değiştirilmesi, yorumlanması söz konusudur.³⁰⁹

Tayyib Salih *Ursü'z-Zeyn* romanına tahkiye tekniğiyle başlayarak romanın ana unsurlarından olan olaya giriş yapar. Böylelikle doğumunu gerçekleştiren olay, romanın sonraki sayfalarında geçen diğer bağıntılı olaylarla gelişip olgunlaşmış ve sonrasında başka öğelerle birlikte zenginleşerek bütünlüklü bir yapı oluşturmuştur. Bu bütünlüklü yapı, romanın içerisindeki olayların nitelikli bir örgütlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu nitelikli örgütlenmenin merkezî noktası, romanın iskeletini oluşturacağından dolayı önemlidir. Romanda bu merkezî noktaysa, kitaba ismini veren Zeyn'in düğün olayıdır. Romanın içerisinde yer alan diğer tüm olaylar bu ana olayın tamamlayıcısı rolündedir. Ana olay ve onun tamamlayıcı unsurları olacak olan diğer tüm olayların yazar tarafından belli bir dizge içerisinde verilmiş olmasının kendisi de olay örgüsünü ortaya koymaktadır.

Romanın başlangıcındaki bu diyalogla beraber romanın ilk bölümüne girilmiştir. Diyalogun içinde romana ismini veren *Ursü'z-Zeyn* ifadesi geçmektedir. Bu bölümde yer alan diyalogların her birinde de bu ifade vurgulu bir şekilde olayın akışını etkilemektedir. Romanın içindeki olay örgüsünün merkezî noktası Zeyn'in yapacağı düğün olmasından dolayı ikinci bölüm, romanın ana karakterlerinden biri olan Zeyn hakkında bir anekdotla başlar. Bu anekdotla beraber birinci bölümle ikinci bölüm arasında bir bağ kurulur. Nitekim birinci bölümde sürekli Zeyn'in yapacağı düğünden bahsedilmiş ve sonrasında Zeyn'in sosyal durumuna dair bir betimleme

³⁰⁹ Orhan Pamuk, **Saf ve Düşünceli Romancı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 47-9; Terry Eagleton, **Edebiyat Kuramı**, Çev., Esen Tarım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1990, ss. 15-21.

yapılmış; ancak Zeyn'in kim olduğu hakkında bir Şey söylenmemiştir. Bu anekdottan sonra Zeyn'in fiziksel özellikleri dile getirilmiş ve sonrasında aktarılanlarla beraber romanın olay örgüsü gelişmiştir. Ardısıra gelen diğerk bölümlerdeyse olay örgüsü çeşitlenerek devam etmiştir.

Çalışmanın bu kısmında romanın içindeki olayların bütünü sıralı bir şekilde verilecektir. Bu olaylar bütünü, romanın her bölümünün kısa özetiyle aktarılabak ve böylelikle romanın olay örgüsü okuyucuya sunulacaktır.

a. Birinci Bölüm

Kitabın başındaki diyalog haricinde ilk sayfalarda Zeyn'in düğün haberiyle ilgili iki diyalog daha geçer. Birinci diyalog sütçü Halime ile müşterisi Amine arasında geçmektedir. Diğer iki diyalogun ilki, derse geç kalan öğrenci Tureyfi'yle roman boyunca ismi verilmeyen okul müdürünün arasında, ikincisiyse alacaklı Abdussamed ile borçlu Şeyh Ali arasında geçmektedir. Her diyalogun sonunda bu habere bir şaşırma söz konusudur.

Bu karşılıklı konuşmalar bittiğinde belde ahalisinin hepsinin bu haberi öğrendiğinden bahsedilir. Haberin yayıldığı sıralardaysa romanın ana karakteri olan Zeyn, insanlarla şakalaşıp gülüşüyordur.

Bu bölümde ismi geçen karakterler; Halime ve Amine, Tureyfi ve okul müdürü, Abdussamed ve Şeyh Ali ve son olarak da romana ismini veren Zeyn'dir. Yine bu ilk bölümden, bu belde yaşayan insanlar arasındaki ilişkilere dair birtakım izlenimler verilmiştir.³¹⁰

³¹⁰ Birinci bölüm için bkz.: Salih, **Ursü'z-Zeyn**, ss. 3-6.

b. İkinci Bölüm

Bu bölümde Zeyn'in doğumuna ve ağzındaki iki dişe dair birtakım anekdotlar anlatılır. Romanın sonraki satırlarında Zeyn'in, fiziksel görünüşüyle alakalı birtakım özellikler dile getirilmiş ve sonrasında Zeyn'in ayağına dair bir anekdot anlatılmaya başlanmıştır. Bu anıyla beraber ortaya çıkan bir başka anı da anlatılarak Zeyn hakkında başka birtakım tasvirlerle yer verilmiştir.

İlk anı Zeyn'in ayağındaki yarasına dair bir anekdot içermektedir. Bu anekdot şöyledir:

Zeyn bir ara beldeden uzakta olan su çarkında akşama kadar kalır. Sonrasında evin yolunu tutar. Yolda insanların seslerini duyar ve o yöne doğru gider. Orada bir düğün yapıliyordur. Kendisi de yemeğe düşkün biri olduğu için düğünde yiyecek bir şeylere bakar. Kadınlar Zeyn'e yemesi ve içmesi için bir şeyler verir. Zeyn sonrasında bilmeden gelin odasına girer. Burası kadınlarla doludur. Sonrasında kendisini gelinin önünde görür ve gelinin ağzından ısırır. Düğündeki herkes buna şaşırarak tepki vermiştir. O hengamede birisi bıçakla Zeyn'in ayak bileğine saldırmıştır. Zeyn de arkasına bakmadan oradan kaçmıştır.

İkinci anekdotsa yine bir düğünde geçer. Bu sefer kendisi bu düğünde yemekleri insanlara götürmekle görevlendirilmiştir. Ancak insanlara yemek götürürken her defasında yemeklerden aşırır. Bu durumu fark eden birisi Zeyn'e engel olarak onu bir güzel pataklamıştır.

Bu anekdotlardan sonra Zeyn'in aşk hayatından kısa bir şekilde bahsedilir. Bu bölümde ismi geçen yeni karakterler sırasıyla şöyledir:

Zeyn'in annesi, Mahcûb, Abdulfafiz, Tacir Said, Ahmed İsmail, Bekrî, Ulviye, et-Tâhir er-Revvâsî, Abdulfafiz, Hamid ved er-Reyyis.³¹¹

³¹¹ Romanın ikinci bölümü için bkz.: A.e., ss. 7-14.

c. Üçüncü Bölüm

Bu bölümde Zeyn'in âşık olma durumu betimlenir. O, âşık olduğunda kendini bu aşka kaptırarak her yerde âşık olduğu kızın ismini sesli bir şekilde söyler. Ancak bu durum o kız evlenene kadar sürer, sonrasında yaşamış olduğu bu duygusal durumu unuttur ve başka aşk maceralarına atılır.

Zeyn'in ilk yaşamış olduğu aşkın öyküsü özetle şöyledir:

Birçok araziye sahip olan Umde, kendi tarlasında çalışması için insanları toplamıştır. Zeyn de bu çalışanların içerisinde. Zeyn, Umde'nin kızı İzze'yi görür görmez ona âşık olur ve bu aşkını hemen orada ilan eder. İnsanlar ve kızın babası Umde bu duruma şaşırır. Hatta Umde şaşırmakla beraber çok sinirlenir. Sonrasında böyle çirkin bir çocukla güzeller güzeli bir kızın asla birlikte olamayacağı akıllara gelir ve alay moduyla kahkahalar atılmaya başlanır. Umde'ye, Zeyn'in kızına duyduğu zaafiyetinden faydalanarak kendi için çalışırsa ona kızını vereceğine dair sözde bulunur. Ancak Umde Zeyn'i kandırır, bütün ağır işlerde onu çalıştırır ve sonunda kızını başkasıyla evlendirir.

Zeyn'in bir diğer aşkı Kavz Araplarından olan Halime isminde bir bedevi kızıdır. Yazar bu olayı da şu şekilde anlatır:

Zeyn bir gün dolaşmaya çıkar. Ayakları onu Kavz Araplarının yaşamış olduğu yere götürür. Burada gezerken bu kız karşısına çıkar ve ona da ilk görüşte âşık olur. Ancak kız Zeyn'le dalga geçer. Kız başkasıyla evlenmesinden dolayı Zeyn'in bu aşkı da kısa sürer.

Romanda anlatıldığına göre her zaman Zeyn, bir kız görür. Ona âşık olur. Her defasında bu kendisine âşık olunan kız çok güzel; endamı yerinde, tatlı dilli bir kızıdır. Ne var ki âşık olduğu kızlar Zeyn'e hiç bir şekilde meyletmez. Kendisi bu aşkı her yerde gerek içinden gerekse de sesli olarak yaşar. İnsanlar bu ismi duyduğunda merak ederler ve böylelikle kızın talipleri çıkar. Sonrasında kız çok geçmeden evlenir. Zeyn de başka bir aşka yelken açar. Doğanın bir yasası gibi bu böyle sürüp gider.

Köydeki kızların anneleri Zeyn'in bu durumundan faydalanırlar. Nitekim Zeyn, kızlarının isimlerini yayarak bir nevi onları insanlara tanıtıyordu. Böylelikle insanlar da böyle birisinin olduğundan haberdar oluyor ve o kıza talip oluyorlardı. Anneler Zeyn'i evlerine çağırır, ona ikramlarda bulunur ve kızlarını da aynı meclise çağırarak Zeyn'in onları görmesini sağlarlar. Böylece kızların erkeklerle görüşmesinin iyi bir davranış olarak görülmediği muhafazakâr bir toplumda kızlar Zeyn sayesinde taliplenirler.

Bu bölümde ismi geçen yeni karakterler sırasıyla şöyledir:

Umde, İzze, Halime.³¹²

³¹² Romanın üçüncü bölümü için bkz.: A.e., ss. 15-21.

d. Dördüncü Bölüm

Dördüncü bölümde Zeyn'in insan canlısı, yardım sever, duyarlı biri olduğu anlatılır. Yine bu bölümde Zeyn'in bir veli olan Hanîn isminde bir dostu olduğu ve onunla arasındaki ilişkinin çok samimi olduğundan bahsedilir.

Romanın bu bölümünde Zeyn'in dışlanmış, kenara itilmiş ve dalga geçilen köyün engelli insanlarıyla olan sıcak muhabbeti, onlarla dostluğunun çok yüksek olduğu ve onlara her zaman sevgiyle muamele ederek yardım ettiği aktarılır.

Belde ahalisi Zeyn'in özverili bir şekilde yardımseverliğini gördüğünde onun özel bir kişi olduğunu söyler; ancak aşk durumuna şahitlik ettiklerinde de onun deli olduğunu düşünürler.

Bu bölümde ismi geçen yeni karakterler sırasıyla şöyledir:

Hanîn, Sağır Aşmâne, Topal Musa, Kötürüm Buhayt.³¹³

³¹³ Romanın dördüncü bölümü için bkz.: A.e., ss. 22-5.

e. Beşinci Bölüm

Beşinci bölümün üzerinde durduğu olaya şöyledir:

Birinci bölümdeki diyalogda geçen Amine'nin annesi vefat etmiştir. Beldedeki tüm kadınlar taziye için ona gelirken Ni'me'nin annesi Sadiye o zaman dilimlerinde hastanede yatıyor olmasından dolayı gelememiştir. Amine de taburcu olan Sadiye'ye, taziye gelmediği için geçmiş olsuna gitmemiş, hatta ne olursa olsun artık onunla konuşmayacağına yemin etmiştir. Sadiye de Amine'nin bu tavrına karşılık onunla ilgi alakayı kesmiştir. Bir gün Amine'nin oğlu, Sadiye'nin kızı Ni'me'yi kendisi için istemesi için annesine istekte bulunmuştur. Amine istemeyerek de olsa oğlunun bu isteğini yerine getirmek için Sadiye'ye kızını oğlu için istemek adına onu evinde ziyarete gitmiştir; ancak oğlu için Ni'me'yi isteme teklifi geri çevrilmiştir. Şimdi de Amine Ni'me'nin Zeyn'le evleneceği haberini duymuştur. Bundan dolayı çok sinirlenmiş ve durumu bir türlü kabullenememiştir.

Amine Zeyn'in ahmak ve cahil biri olduğunu düşünüyordur.

Bu bölümde Ni'me'nin annesi Sadiye tanıtılmaktadır. Onun nasıl bir aileden geldiği, aile bireylerinin sosyal durumu, kendisinin fiziksel özellikleri, karakter yapısı, Ni'me'yle olan ilişkisi, üç oğlu ve bir kızı olduğu aktarılır.

Bu bölümde ismi geçen yeni karakterler sırasıyla şöyledir:

Ni'me, Sadiye, Ahmed, Ni'me'nin kardeşleri.³¹⁴

³¹⁴ Romanın beşinci bölümü için bkz.: A.e., ss. 26-9.

f. Altıncı Bölüm

Şimdiye kadarki bölümler arasında bu bölüm insana dair herhangi bir anlatım içermemesinden dolayı farklı bir yerde konumlanmaktadır. Bölümde romanın ana olayına dair bir anlatım söz konusu değildir. Burada genel olarak doğadan bahsedilmektedir; ancak bu, soyut bir doğa üzerinden şekillenen bir anlatımdan ziyade doğanın içinde somut bir yer olarak Kuzey Afrika'nın Nil taraflarının dipdiri bir anlatımıdır. Bu anlatımın odak noktasında yaşamın bizzat içerisinde olan hayata gelmek, su, rüzgâr, tohum, ağaç, toprak, gece, gündüz ve güneş gibi unsurlarla okuyucuya canlandırılmaktadır.

Doğanın içerisindeki bu hayata gelmede yer alan unsurlar arasında iki şey ana unsur olarak geçmektedir; su ve toprak. Suyun sayesinde toprak doğum yapacak bir kadına benzetilir. Bir kadın kendi rahmindekini hayata getirerek yaşama bir katkı sağladığı gibi toprak da içindekileri yaşama dâhil ederek onun sürekliliğine katkıda bulunmaktadır.³¹⁵

³¹⁵ Romanın altıncı bölümü için bkz.: A.e., ss. 30-1.

g. Yedinci Bölüm

Toplamda beş sayfa olan bu bölüm Ni'me'nin çocukluğundan, gençliğinden, nasıl bir aileden geldiğinden, anne ve babasının ona dair düşüncelerinden, onun anne, baba ve abileriyle olan ilişkisinden, çocukken almış olduğu geleneksel dini eğitimden, modern eğitim kurumlarına dair düşüncesinden, dini bakış açısından, dünya görüşünden, evliliğe dair fikirlerinden, insanlarla olan ilişkisinden, insanların ona dair düşüncelerinden ve özellikle de akranlarından farklı olan karakter yapısından bahsedilmektedir. Bunun yanında Ni'me'nin gelen evlilik tekliflerini geri çevirdiğinden, özellikle de bundan dolayı aile bireyleriyle karşı karşıya geldiğinden ve buna rağmen geri atmadığından da söz edilir.

Bu bölümde ismi geçen yeni karakterlerse sırasıyla şöyledir:

İdris, Hacı İbrahim.³¹⁶

³¹⁶ Romanın yedinci bölümü için bkz.: A.e., ss. 32-7.

h. Sekizinci Bölüm

Bu bölüm, Zeyn'in hayatında çok önemli bir yer tutan düğünden bahseder. Onun düğüne karşı tavrı, bir düğüne katılmak için ne gibi çabalara girdiği, düğünde neler yaptığı, düğün ahalisinin onu düğünde gördüğünde ne tepki verdiği anlatılır. Ayrıca bu belde bir düğünün nasıl olup gerçekleştiği, düğün ahalisinin neler yaptığı da aktarılır.

Bu bölümde Zeyn'in başından geçen bir anekdot aktarılır:

Bir gün Zeyn yine düğüne gider; ancak âdet olduğu üzere evine vaktinde dönmez. Annesi onu merak eder. Nitekim sabah ezanı okunmuştur; ama hâlen oğlu ortalıkta yoktur. Sonrasında bir bakar ki Zeyn gelir; ancak başından yüzüne doğru ciddi bir şekilde yara almış, üstü başı kan revan içinde kalmıştır. Bunu gören annesi hemen feryat figan etmeye başlar ve tüm ahali bu bağırışlardan endişelenerek Zeyn'in evine doluşur. Anne orada bayılmıştır ve Zeyn'in de hâli perişandır. Zeyn, hastaneye kaldırılır ve iki hafta orda kalır. Hastanede kaldığı sürede bir yandan tedavi görmüş diğer yandan da dişlerini yaptırmıştır.

Bir gün Zeyn yaşamış olduğu anıları anlatırken oradan geçen Seyfuddin'i görür ve onun yakasına yapışır. Zeyn onun yakasına yapıştığında oradaki arkadaşları onu dizginlemeye çalışır ama bu çabaları nafile sonuçlar verir. Hanîn durumu görür ve müdahale ederek olayı yatıştırır. Sonrasında bu iki kişiyi barıştırarak onlara dua eder ve garip bir şekilde Zeyn'in yakında evleneceğini söyler.

Bu bölümde ismi geçen yeni karakterse Seyfuddin'dir.³¹⁷

³¹⁷ Romanın sekizinci bölümü için bkz.: A.e., ss. 38-48.

i. Dokuzuncu Bölüm

Bu bölüm bir önceki sekizinci bölümde yaşanan ve kahramanlarının Hanîn, Zeyn ve Seyfuddin olduğu olaya atıfla başlar. Bu olay, uzun yıllardan sonra bile anıldığında içinde birtakım gizemleri barındıran mucizevi bir olay olarak görülecektir.

Sonraki sayfalarda Seyfuddin'in babası Bedevî'den konu açılır. Bu adam çok zengin bir adamdır. Yirmi sene içinde büyük bir servet biriktirerek köyün en varlıklı adamına dönüşmüştür. Servetinin bazısını kendi alın teriyle; kuyumculuktan, ticaretten ve yapmış olduğu seyahatlerden kazanmıştır. Servetinin diğer kalanıysa eşi tarafından ona kalmıştır. Eşi hâlen hayatta olan bu adamın kız çocuklarının yanında Zeyn'le bir önceki bölümde bahsedilen olayı yaşayan Seyfuddin isminde tek erkek çocuğu vardır. Ona belde bir ticarethane açmış; ancak onu batırmıştır. Sonrasında meslek öğrenmesi için bir atölyeye vermiş; fakat oradan kaçmıştır. Kendi ayakları üzerinde durur ümidiyle ne yapıp edip araya birilerini sokarak onu devlete bir memur olarak sokmayı başarmış; ne yazık ki birkaç ay geçmemiş ki arkadaşlardan, alay edenlerden ve acıyıp koruyanlardan onun yapıp ettiği ahlaksız şeyler hakkında birbirine benzer peşpeşe birtakım haberler gelmiştir. Baba gidip onu şehirden almış ve beldeye getirmiştir. Akıllansın diye tarlada çalıştırmıştır; ancak Seyfuddin için bu nafil bir durumdur. Tarlada bir ırgat gibi çalışan Seyfuddin, geceleri de içip içip cariyelerle takılıyordur. Bir gün içmiş hâlde babasının karşısına gelen Seyfuddin, bir cariyeye evlenmek istediğini söyler.

Cariyelere belde ahalisi 'kadın hizmetçiler 'diyordu. Bunlar kendilerine özgürlük verilen kölelerdi. Bazıları beldeden göç etmiş, köle olduğu memleketlerinden uzak bir yerde evlenmişlerdi. Diğer bazıları da azat edilen diğer erkek kölelerle evlenmiş ve temiz bir hayat yaşamışlardı. Bu gibi cariyelerin kendileri ve eski efendileri arasında süregelen sevgi ve saygıları devam ediyordu. Bir diğer bazıları içinse istikrarlı bir hayat cazip gelmemiş, başka bir hayatı tercih etmişlerdi; belde yaşamın kenarında yaşamayı istemişler ve zevk-u sefa isteyenlerin durağı olmuşlardı.

İşte böyle türden bir kadınla evlenmek isteyen Seyfuddin'in bu isteği üzerine cinleri ayağa kalkan baba, onu bir güzel döverek evden kovar. O günden beri de beldede görülmez; hakkında orada burada düşük işlerde çalıştığı, hırsızlık yaptığı, kötü yerlerde cirit attığı gibi haberler gelir. Baba da kendisini verem eden çocuğuna karşı duyduğu acıyla hayata gözlerini yumar. Ancak baba, servetinden oğlunu mahrum etmemiştir. Babanın öldüğünü duyan oğul gelir ve servetin ona kalan kısmını alır. Servetini har vurup harman savuran Seyfuddin, Hanîn, Zeyn ve kendisinin yaşamış olduğu olaya kadar gerek ailesinin gerek akrabalarının ve gerekse beldenin baş belası olur. Seyfuddin, Zeyn, Hanîn ve kendisinin içerisinde olduğu bu olaydan sonra tövbe ederek öncelikle aile bireyleriyle olan ilişkilerini sonrasında akrabalarla ve belde ahalisiyle olan münasebetlerini düzeltir.

Bu bölümde ismi geçen yeni karakterler sırasıyla şöyledir:

Kuyumcu Bedevî, Sare.³¹⁸

³¹⁸ Romanın dokuzuncu bölümü için bkz.: A.e., ss. 49-64.

j. Onuncu bölüm

Romanın son bölümü olan bu bölümde romanın ilk sayfasında geçen okul müdürü ile Tureyfi arasındaki diyalogdan sonra yaşananlar aktarılmaktadır. Zeyn'in düğün haberini duyan okul müdürü tedirgin olmuş bir hâlde dersi zamanında bitirmeden, öğrencilere öylesine bir ödev vererek alelacele sınıftan çıkar ve olayın doğruluğunu öğrenmek için çarşıya Şeyh Ali'nin dükkanına uğrar. Dükkâna uğrayan okul müdürü orada hem Şeyh Ali'yi hem de tanıdığı bir başka arkadaşı olan Abdussamed'i görür. Haberin doğruluğunu teyit etmek için onlara soru sorduğunda onlar da haberi tasdikler. Okul müdürü, Ni'me'yle Zeyn'in düğününe pek sıcak bakmasa da diğer iki kişi amca çocukları olan bu iki kişinin evlenmesinin gayet normal bir durum olduğunu düşünür.

Beşinci bölümde yazar, birinci bölümde Amine'nin neden şaşırdığından bahsetmişti. Bu bölümde de okul müdürünün birinci bölümde neden hayretler içinde kaldığını söz eder. Okul müdürüyle Ni'me arasında yaşanan bir olayı aktaran yazar okul müdürünün neden hayretler içinde kaldığını açığa kavuşturur. Okul müdürü Ni'me'yi gördüğünde ona aşık olmuş ve Ni'me'yi babasından istemiştir; ancak babası birtakım gerekçeler göstererek bu teklifini geri çevirmiştir. Okul müdürü de bu teklifin aralarında kalmasını istemiştir.

Okul müdürü de Amine gibi Zeyn'in ahmak ve cahil biri olduğuna inanır.

Bu üçlünün konuşması bittikten sonra roman, beldenin imamı hakkında birtakım bilgiler vererek ilerliyor. Bu bölümde imam ve belde ahalisinin aralarında ortak bir nokta olmadığına işaret edilir. İmanın genelde dinî şeyler ya da siyaset hakkında konuştuğu ve ahalinin işlerini pek umursamadığı dile getirilir.

Beldenin, imamın karşısında kamplara ayrıldığı aktarılmaktadır. Yaşlı kesimi oluşturan âkil ve müttakiler grubu her zaman namaza gider, imamı dinler ve ona ilgi gösterir. Yirmi yaşın altındaki genelde okuyan gençlerden oluşan grupsa onu hiç sevmez; bilakis ona düşmanlık besler. Bu kesimler arasında ağırlığı en çok hissedilen üçüncü grupsa otuz beş ile kırk beş yaş aralıklarında olan Mahecüb, Abdulhafiz, et-

Tâhir er-Revvâsî, Abdussamed, Hamid ved er-Reyyis, Ahmed İsmail ve Said'in olduğu gruptur. Romanda bu kişiler beldede bir fiil nüfuza sahip olan kişiler olarak tasvir edilir.

Bu bölümde Mahcûb ve onun grubundan detaylı bir şekilde bahsedilir; onların beldedeki pozisyonlarından, her birinin beldede üstlenmiş olduğu görevden, nasıl konuştuklarından, hangi şekilde güldüklerinden, birbirleri arasındaki konuşma üslûplarından, Zeyn'e vermiş oldukları değerlerden, imamla, gençlerle ve diğer belde sakinleriyle olan ilişkilerinden. Sonrasında Zeyn, bu gruba gelerek, Ni'me'nin ona kendisiyle evleneceği haberini ulaştırmaktadır. Bu grup bu habere bir taraftan çok şaşırır diğer taraftan da onu tebrik eder.

Zeyn'in düğününde, Zeyn'in ve annesinin ne kadar mutlu olduğu aktarılarak düğününden birtakım manzaralar sunulur; zılgıt çeken kadınlar, oynayan genç kızlar, onlara alkışlarla, ağızları ve ayaklarıyla ritim tutan adamlar, beldenin istisnasız her yerinden gelen insanlar, beldede her evde kurulan sofralar, Mahcûb ve grubunun tüm misafirleri organizeli bir şekilde ve layığıyla ağırlaması, bir taraftan şarkı söyleyen, diğer taraftan ona eşlik edip onunla coşan kadın ve adamlar, bir başka taraftan ilahi söyleyen ve cezbeye tutulan kişiler.

Beldenin tüccarları, memurları, gözde kişileri, uluları düğüne gelmişlerdir. En iyi kadın şarkıcılar, dansçılar, def ve tambur çalanlar getirilmiştir. Belde önceden böylesi muazzam bir düğün görmemiştir.

Diğer bölümler arasında en uzun sayfa aralıklarına sahip bu bölümde Ni'me'nin nasıl Zeyn'le evlenme kararı aldığına dair birtakım rivayetler aktarılır. İçlerinden en inanılır olanı anne, baba ve büyük iki abisine rağmen Ni'me'nin buna kendi karar vermesidir.

Bu bölümün sonunda Zeyn kimseye söylemeden kabristana gider ve Hanîn'in mezarını ziyaret eder. Mahcûb'un grubu onu aramaya koyulur ve en sonunda kabristanda Hanîn'in mezarının orada onu bulur. Ağlamaklı olan Zeyn'i, düğüne getirirler. Zeyn de düğünün o şamatasına yine adapte olmaya çalışır. Roman bu son sahneyle bitmiş olur.

Bu bölümde ismi geçen yeni karakterler sırasıyla şöyledir:

Ahmak Said, İbrahim ved Taha, Abdullah'ın kızı, Selâme, Fetûme, Câbûdî,
Kurtâvî.³¹⁹

³¹⁹ Romanın onuncu bölümü için bkz.: A.e., ss. 65-112.

2. Romandaki Karakterler

Yapısal unsurlara giren romanın karakterleri,³²⁰ olay örgüsü merkeze alınarak ele alınacaktır. Roman, Zeyn'in düğün olayı üzerinden şekillenmektedir. Bu ana olay ve etrafında gelişen diğer olaylar dikkate alındığında romanda geçen karakterler ortaya çıkmaktadır. Romandaki karakterler, önem sırasına göre incelenecektir.

³²⁰ Semih Gümüş, **Roman Kitabı**, İstanbul, Can Yayınları, 2011, s. 32.

a. Ana Karakter

Karakter, şüphesiz romanın en önemli unsurlarından biridir. Metin içinde var olan karakter, belli bir olay örgüsü, zaman ve mekân dâhilinde değişikliklere uğrayan, onlar sayesinde gelişen ve sonunda da bir farkındalık duygusuyla hikâyeyi tamamlayan roman kişisidir.³²¹

Romanda geçen bir karakterin ana karakter olup olmaması, ilgili romanın ana olayının ve bu olay etrafında kümelenen diğer bütünleyici olayların bu karakterle olan birincil bağlantılarıyla ilgilidir.³²²

Romanın ana olayı olan ve romana ismini veren Zeyn'in düğününde en önemli karakter Zeyn'in kendisidir. Nitekim roman, bu karakterin hayatındaki bir hadiseyi merkeze alarak kendi ana olayını ortaya koymaktadır. Diğer taraftan bu ana olayın meydana gelmesinde önemli başka karakterler de mevcut olmasına rağmen bunlar ana karakter olmayıp; bilakis ana olayın gelişmesi ve serpilmesi bakımından yardımcı roledirler.

Romanın ikinci bölümünde Zeyn'in fiziksel durumuyla alakalı birtakım betimlemeler aktarılır. Zeyn, altı yaşında geçirmiş olduğu bir hastalıktan dolayı alt ve üst çenesinde sadece birer dişe sahiptir. Bu durum o evlenmeden birkaç ay öncesine kadar böyle devam eder. Sonrasında dişlerini yaptırmış dış görünüşü etkileyici bir şekilde beldesine geri dönmüştür.

Zeyn, romanda çirkinliği temsilen kurumuş bir keçi postuna benzetilir. Bu ana karakter, her daim bir aşk durumundadır. İlk defa, 13 ya da 14'lü yaşlarda daha yetişkin bir kişi olmamışken aşkı tatmıştır. Zeyn, aşkın kurbanı olduğunda dilsiz kalbi bu aşkla büyüyüp yükselir ve cılız ayakları onu beldenin her yerine taşır. Aşkın vermiş olduğu bu sarhoşlukla eniklerini kaybetmiş dişi bir köpek gibi oradan oraya koşar. Her nerede olursa olsun aşkını tüm benliğiyle haykırır, diliyle onu her daim zikredip durur. İnsanlar Zeyn'in âşık olduğu bu güzel kızın kim olduğunu merak

³²¹ Gümüş, a.g.e., s. 39; Cevdet Yalçın, **Roman Özetleri**, 5. bs., Yargı Yayınevi. Ankara, 2002, ss.17-9.

³²² E. M. Forster, **Roman Sanatı**, Çev. Ünal Aytür, İstanbul, Adam Yay., 1985, ss.133-34.

ederek araştırır. Zeyn, güzelliğin kokusunu bir yerden diğer bir yere götüren aşk elçisi olarak betimlenir. Aşkın pervanesi olan bu genç aşkını kimseden çekinmeden yaşar ve bu aşkın hayaliyle tüm zamanlarını geçirir.

Romanda aktarıldığına göre aşk ilk olarak Zeyn'in kalbine düşer, sonrasında çok geçmeden kıza duyulan bu aşk onun kalbinden başkasının kalbine geçer. Böylelikle Zeyn'in âşık olduğu kıza başkaları da âşık olur ve bu şanslı kız, beldenin ileri gelen saygın kişilerinden talep görerek bir ya da iki ay sonra onlardan biriyle evlenir. Zeyn de görmüş olduğu başka bir güzele tüm coşkusuyla âşık olur. Girmiş olduğu bu yeni aşk macerası da bir öncesi gibi olur. Âşık olduğu bu yeni kız da Zeyn'in aşkına karşılık vermeyerek fiziksel görünümü ve sosyal statüsü iyi olan bir başkasıyla evlenir. Zeyn'in bu durumu; bir aşk serüveninden bir başka aşk serüvenine göçüp konması sürüp gider. Zeyn, her aşk hikayesinden hiçbir değişiklik yaşamadan nasılsa öyle kalarak girdiği gibi çıkar; kahkahası hiç değişmeden, eğlencesi bir nebze de olsa azalmadan, ayakları beldenin her tarafına bedenini taşımayı bırakmadan.

Zeyn, sosyal yönü yüksek bir karakterdir. O arkadaşlarıyla gırgır ve şamata yaptığı esnada bir şeyler anlatırken meclistekilerin pür dikkat ona odaklanmasını isteyen, gözleriyle onların duygu durumlarını takip eden, anlattığı şeyleri coşkulu bir şekilde anlatmasının yanında beden dilini kullanan, şaka durumundan hemen ciddiyet pozisyonuna geçebilen biridir. Diğer yandan sosyal ilişkilerinde güven problemi yaşamayan, muhatabına kolay bir şekilde inanan ve bundan dolayı bazı kötü niyetli kişiler tarafından istismar edilmeye açık bir karaktere sahiptir.

Bunların yanında Zeyn'in cılız bedeninde, kimsenin güç yetiremediği korkunç, devasa bir güç olmasına rağmen O, bunu kimsenin aleyhinde kullanmaz; ancak kendisine yapılan bir haksızlık varsa cesaretle onun üzerine giderek hakkını arar. Bunun yanında 'eşek' kelimesi, Zeyn'in bir kişiye söylediği en kötü küfürdür. Beldede Zeyn'in hoşnut olmadığı tek kişi imamdır. Bir mecliste onun olması, Zeyn'i tahrik etmeye yeter. Söver, bağırır, ruh hâli kötüleşir.

b. Yardımcı Karakterler

Ursü 'z-Zeyn romanında ana olayın meydana gelmesinde ve bu olayla birlikte romanda geçen birtakım olayların yaşanmasında rol alan karakterler bu başlık altında ele alınacaktır. Özellikle Ni'me, bu karakterler içinde ön plana çıkmaktadır. Nitekim bu karakter, Zeyn'in evleneceği kişi olması itibarıyla ana olayla birinci derecede ilişki içerisindedir. Bu karakter haricinde ana olayla bağlantısı bakımından bir diğer kişi Hanîn'dir. Zira bu karakter, romanın ana olayının gerçekleşmesinde rol aldığı gibi romanın statik bir konumdan dinamik bir konuma geçmesinde de önemli bir işleve sahiptir; belde onun duasıyla vuku bulan hadiseler ve sonrasında insanların hayatlarının değişmesi. Mahcûb ve grubu roman içinde önemli bir işlevselliğe sahip olan bir diğer unsur olmasıyla bu başlık altına girmiştir. Seyfuddin adlı karakterse, ana olayın gerçekleşmesiyle doğrudan bağlantılı olan bir diğer karakterdir. Zira Zeyn'in bu karakterle yaşamış olduğu hadise, ana olayın gerçekleşmesine zemin hazırlamış ve böylelikle ana olayla bağlantı içinde olan diğer olaylar silsilesi ortaya çıkmıştır. Yukarıda geçen bu gerekçelerle beraber sırasıyla Ni'me, Hanîn, Mahcûb ve grubu ve Seyfuddin romanın yardımcı karakterleri olarak ele alınacaktır.

(1) Ni'me

Zengin ve soylu bir aileye mensup olan Ni'me, ciddi ve ağırbaşlı bir kız çocuğu olarak yetişmiştir. Onun karakterinin ekseninde sorumluluk bilinci vardır. Evin sorumluluklarını annesiyle paylaşan, her şey hakkında onunla konuşabilen ve tartışabilen biridir. Diğer taraftan bazı zamanlarda insanı hayrete düşüren cüretli ve olgun konuşmalarıyla babasıyla da sohbet eden biri olarak betimlenir. Göstermiş olduğu bu olgun karakterinden dolayı yakınları tarafından kendisine üniversite okuyup doktor veya avukat olmasına dair birtakım tavsiyeler verilir; ancak bunları geri çevirerek modern eğitim modeline inanmadığını ve bunun gereksiz olduğunu söyler. Diğer taraftan okur-yazar olmanın, Kur'an'ı ve namazın farzlarını bilmenin yeterli olduğu görüşündedir.

Küçük bir kız çocuğuyken kadınlar tarafından çok sevilen Ni'me, büyüyüp genç bir kız olduğunda da göz alıcı güzelliğiyle belde ahalisinin gözdesi olmuştur; ancak kendisi bu yoğun ilgiden hoşlanmayan ve güzelliğini umursamayan bir karaktere sahiptir. Yine küçük bir kız çocuğuyken, babasını ikna ederek erkek çocuklarının gitmiş olduğu sübyan mektebine kendisini yazdırmış ve orada bir ayda yazı yazmayı öğrenmiş ve Kur'an'dan bazı sureler ezberlemiştir.

Bilgisi, görgüsü ve hoşgörüsü gelişmiş olan ve olayları geniş bir açıdan değerlendirebilen bu kız, küçük yaşlarda ileride evlenirse eşine karşı büyük bir sadakatla bağlı olması gerektiğini ve ona sonsuz bir şekilde duyacağı coşkun sevgisini düşünür. Beldede onun yaşında olan diğer kızlar gibi hayalperest bir kişiliğe sahip değildir. Diğer kızların yaptığı gibi eşinin sosyal statüsünün ne olacağını umursamaz; eşinin, evli ve çocukları olan biri ya da tahsilli, yakışıklı ve genç biri yahut da elleri çapa kullanmaktan nasır tutmuş ve ayaklarıysa balçıklarda dolanmaktan aşınıp çatlamış belde ahalisinden alelade bir çiftçi olmasının bir önemi yoktur. Hatta ona göre eşi Zeyn bile olabilir. Ni'me'nin aklına Zeyn geldiğinde, annenin çocuklarına karşı hissetmiş olduğu duygu türüne benzer, kalbinde sıcak bir duygu hissediyordur.

Ni'me, beldede Zeyn'in onun hakkında hiç konuşmadığı ve onunla şakalaşmadığı bir kız olarak betimlenir. Bu kız, kızgın ama tatlı gözlerle uzaktan Zeyn'i takip ediyordur. Zeyn, onun kendi tarafına doğru yöneldiğini gördüğünde ağzını kapar tek bir kelam etmez ve şaka olsun eğlence olsun ne var ne yok bırakırdı. Onu uzakta yolda giderken gördüğünde de önünden çekilerek yolu ona bırakıp kenara çekilirdi.

Ni'me 16 yaşına geldiğinde, annesi ona, zengin, tahsilli, yakışıklı, annesinin ve babasının kendileriyle hısımlar olabilecek münasip gençlerden bahsetmeye başladığında annesine bu gibi şeyleri önemsemeyen bir karaktere sahip olduğunu gösterir. Kararlı bir kişiliğe sahip olan Ni'me, evlilik söz konusu olduğunda son sözü kendisi söyler. Annesinin saymış olduğu niteliklerde birçok kişiyi kendisine uygun bulmadığı için geri çevirmiştir. Ni'me'nin kendisindeki inat ve görüşlerindeki başına buyrukluk, Zeyn'e duyduğu olağanüstü şefkati, tabiatıyla uyumlu olan kendini bir şeye adamaya dair düşüncesinin tesiri; işte bütün bunlar onunla evlenmesinde etkili olmuş ve böylelikle kararını bu doğrultuda vermiştir.

(2) Hanîn

Hanîn romanda, kendisini ibadete vermiş salih bir karakter olarak tasvir edilir; ancak bu veli zat, garip bir kişiliktir. Nitekim zahit bir kişi olmasının yanında münzevi bir hayatı seven Hanîn, köyde namaz kılıp oruç tutarak altı ay kalır, sonrasında ibriğini ve seccadesini alarak çöle doğru yola koyulur, altı ay gözlerden kaybolur ve sonra tekrardan köye döner. İnsanlarla çok fazla konuşmayı tercih etmeyen bu zat, kimseye bu altı ayda nereye gittiğini söylemez, sorulsa da cevap vermez. Aynı zamanda bu uzun yolculuklarında herhangi bir azık taşımaz, kimse de onun ne yiyip ne içtiğini bilmez. İnsanlar, Hanîn'in ibadet için yola koyulmuş bir grup gezgin evliyalarla toplandığını düşünür ve onun hakkında birbirlerine garip hikayeler anlatır.

Sakin, vakurlu ve bilge bir kişilik olarak betimlenen Hanîn, belde ahalisinden çok az kişilerle konuşur. Zeyn, Hanîn nezdinde gözde biridir. O, köyde Hanîn'in dostluk kurduğu, kendisiyle neşelenip konuştuğu tek kişidir. Hanîn, içinde nurdan bir meşale hissetmediği biriyle dostluk kurmaz. Zeyn'le tarif edilmesi mümkün olmayan sıkı bir dostluk içinde olan Hanîn, onun evinin dışında herhangi bir evde yemek yemez. Belde ahalisi Zeyn'den kendisiyle Hanîn arasındaki dostluğun sırrını öğrenmeye çabalar. O da: "Hanîn, mübarek biridir" der, haricen daha fazla bir şey konuşmazdı. Hanîn, yolda onunla karşılaştığında ona büyük bir şefkatle sarılıp kucaklar ve onun sevgiyle başından öperdi. Ona 'Mebrûk' şeklinde seslenirdi. Zeyn de onu karşıdan gelirken gördüğünde hem sevgi hem de saygısından dolayı eğlencelerini, şakalarını, oynamalarını bırakır ona doğru koşarak onu kucaklar. Zeyn de ona tüm belde ahalisi gibi şeyhimiz diye seslenirdi. Ayrıca Zeyn ona 'Babamız' da derdi.

Hanîn yeri geldiğinde sert bir kişiliğe bürünür, Zeyn'i gözetip kollar ve ona haksızlık yapılmasına izin vermezdi. Zeyn'in karıştığı kötü bir durum yaşandığında Zeyn'le konuşup onu anlamaya çalışır ve ona dair hemen hüküm kesenleri uyarırdı. Zeyn'in beldenin en güzel kızıyla evleneceğini söylemiş ve sonrasında da Zeyn,

gerçekten de en güzel kızıyla evlenmiştir. Zeyn ve Seyfuddin arasında yaşanan kötü olaydan sonra belde ve ahalisi için “Rabbim! Onları mübarek kıl. Onlara bereket ver” şeklinde dua ettikten sonra belde ve ahalisi o sene her bakımdan ihya olmuş ve o seneye ‘Hanîn Yılı’ şeklinde isim verilmiştir.

(3) Mahcûb ve Grubu

Gülmeyi, eğlenmeyi ve arkadaşlarıyla vakit geçirmeyi seven Mahcûb, Zeyn'le şakalaşan, onu tahrik etmeyi seven ve bunlarla beraber ona olan şefkatiyle onu koruyan biri olarak tasvir edilir. Mantıksal yönü ağır basan Mahcûb ehl-i dinden, özellikle de Hanîn gibi zahitlerden uzak duran, onlarla ilişki içerisine girmeyen ve hatta onları sevmeyen bir kişiliktir. Ancak o, Hanîn gibi zatların geleceğe dair söylemiş oldukları şeyleri tümünden inkâr etmiyordur; bilakis içinde bir yerlerde bu gibi şeylerin olabileceğine dair bir his gizlidir. Bu haberlere benzer şeyleri duyduğunda şüpheli kimliğinden dolayı aklıyla hareket eder ve anlatılan o akıl almaz olayları rasyonalize etme yoluna girişerek yorumlardı.

Romanın ilk başlarında manevi şeylere karşı böyle bir duruşa sahip olan Mahcûb'un düşüncesi ileriki bölümlerde değişmiştir. Tanıklık ettiği Zeyn, Hanîn ve Seyfuddin'in olayından sonra Allah'ın veli kullarına saygısı artmış ve onlara dair kuşkuları gitmiştir. Nitekim o, bu olayın yaşanmış olduğu o anda aniden kimsenin farketmediği bir yerden Hanîn'in direkt karşılarında belirmiş olmasına, Zeyn'in, Seyfuddin'in boğazını yakalayıp neredeyse onu öldüreceği o anda altı kişinin beden gücüyle başaramadığı şeyi Hanîn'in bir sözüyle başarıp Seyfuddin'i ölümden kurtarmasına, sonrasında uhulet ve suhuletle ikisinin arasını bulmasına, neredeyse bütün kötü huylara sahip olan Seyfuddin'in Hanîn'in duasından sonra inanılmaz bir şekilde değişip hidayete gelmesine, yine onun duasıyla beldeye önceden hiç görülmemiş bir bereketin yaşanmasına, onun haber vermesiyle imkansız olarak görülen Zeyn'in en güzel kızla evlenmiş olmasına, Hanîn Yılı dedikleri bu yılda doğurmasından ümidi kesilmiş kadınların doğum yapmasına, yine bu senede beldeye kar yağmasına vb. bizatihi tanıklık etmiştir. Şahit olduğu bu gibi şeylerden sonra Mahcûb'un aklında bu gibi zatlara ve onların söylemiş oldukları şeylere dair herhangi bir şüphe kalmamıştır.

Romanda Mahcûb, yakın arkadaşlarıyla beraber beldenin emniyetinde sorumlu bir kişi olarak tanıtılır. Beldede iyi ya da kötü herhangi bir durum yaşansa

arkadaşlarıyla birlikte o devreye girer. Mahcûb, Abdulhafiz, et-Tâhir er-Revvâsî, Abdussamed, Hamid ved er-Reyyis, Ahmed İsmail ve Said'ten oluşan bir arkadaş grubuna sahipti.

Mahcûb'la birlikte bu grup beldede bir fiil nüfuza sahip olan kişilerden oluşuyordur. Her birinin genelde diğer kalan insanların tarlasından daha büyük olan ekili bir tarlası ya da uğraşmış olduğu bir ticareti, veyahut da eşi ve çocukları vardır. Onlar romanda beldedeki düğün, cenaze, bir alt yapı sorunu, beldedeki emniyetin temini, doğal felaketlerde yaşanan maddi manevi hasarların giderilmesi, belde ahalisinin gelirlerindeki vergilerinin tespiti, hükümet işleri, cami onarımı, imama maaşının verilmesi vb. tüm önemli işleri yerine getiren bir grup olarak betimlenir. Bu grup büyük tek bir akıl gibi uyum içerisinde hareket ediyordu. İnsanlar, onların meclislerinden kendilerini yabancı gibi hissetmelerinden dolayı uzaklaşırdı. Onlar da aralarında yabancı bir kişinin olmamasını tercih ederdi. Romanda bu grup sanki aynı anda doğmuş ikizler gibi oldukları tasvir edilir.

Mahcûb aralarında en derin ve en olgun kişiydi. Onun keskin görüşlülüğü gerçek kriz anlarında ortaya çıkardı. O anlarda geminin kaptanına dönüşürdü. O buyurur, diğerleri de onun dediklerini yerine getirirdi. Sorumluluğu ve düşünce tarzıyla grubun içine girebilen Ahmed İsmail, yirmi yaşındaydı. Yaşından kaynaklı şakaya en meyilli kişi oydu. Abdulhafiz, bu grubun üyesi olmayacak kadar insanlara karşı en nezaket sahibi kişiydi. O, filanın oğlu evlendi, falanın babası öldü, kendi mahallelerinden uzak diğer mahallelerin sakinlerinden biri seferden döndü gibi haberlerle onları harekete geçiren kişiydi. Veli zatların söylediklerine inanıp onlara saygı gösteren Abdulhafiz, arada sırada namaz için camiye giderdi. Bunu da gruptakilere dememeye çalışırdı. et-Tâhir er-Revvâsî içinden çıkılmaz durumlarda öfkelenmeye en yakın, sopasına en çabuk davranan ya da bıçağını en çabuk çeken kişiydi. Beldede bir ticarethanesi olan avukat lakaplı olan Said'se, aralarında hükümet yetkilileriyle usulüyle tartışan en yetkin kişiydi. Grup, Said'in dükkânı önünde toplanır ve belde işlerini konuşur ya da başlarından geçen hikayeleri birbirlerine anlatırdı. Hamid ved er-Reyyis hassas kulaklara sahip biri olarak resmedilir. Belde ahalisinden, uzak mahallelerden skandal sayılacak haberleri toplar,

sonrasında bunları belli zamanlarda kendi meclislerinde ortaya atardı. Genellikle beldedeki kadınlara dair sorunlarda onu görevlendirirlerdi.

Zeyn, vaktinin çoğunu Mahcûb ve grubuyla geçirirdi. Onlarla vakit geçirmekten keyif alan Zeyn, herhangi bir durum olduğunda onlara anlatırdı. O romanda, onların omuzlarına aldığı en büyük sorumluluklardan biri olarak gösterilir. Bir zorluğa düştüğünde onu ordan çıkartırlardı. Onun hakkında annesinden daha çok şey bilirlerdi. Onu uzaktan kolaçan ederek, kendi himaye ve gözetimleri altına alırlardı. Onlar onu seviyor, o da onları seviyordu.

(4) Seyfuddin

Zengin bir ailede doğan Seyfuddin evin tek erkek çocuğuydu. Bu çocuk, babasının onca emeğine rağmen okumayı terkeden, kendisine birçok imkân verilmesine rağmen bir yerde çalışmak istemeyen biridir. Alıntılanan pasajlarda da görüldüğü gibi kendi ayakları üzerinde duramayan, tembelliğe ve zevkine düşkün biri olarak betimlenir. Babası ölünce kendine kalan mirası savurmaya başlamış ve kötü huylarını arttırarak hayatına devam etmiştir. Babasını insanlara karşı mahcup etmiş ve bu yaptıklarıyla babasına sıkıntı çektirerek onu hasta etmiştir. Babası bu acıya çok katlanamamış sonunda hasta bir şekilde ölmüştür.

Seyfuddin'in bu kötü nitelikleri Zeyn ve Hanîn'in de içinde olduğu hadiseden sonra değişmiştir. Ailesinden, akrabalarından ve diğer insanlardan önceden yapmış olduğu kabahatlardan dolayı özür dileyerek kendisini affetmelerini istemiştir. Aynı zamanda içki içmeyi ve kumar oynamayı bırakmış, hayat kadınlarıyla olan ilişkisini kesmiş, kötü arkadaşlarıyla yolunu ayırmış ve kalan servetini kötü şeylerde harcamayacağına dair büyüklerine söz vermiştir. Bunun yanı sıra dinin emrettiği ibadetleri yerine getirerek dini bütün bir birey olmak için çabalamıştır.

c. Romanın Diğer Karakterleri

Tayyib Salih'in *Ursü'z-Zeyn* romanı karakter bakımından mümbit bir içeriğe sahiptir. Bu karakterler romanın gerek başlangıcında gerek gelişiminde farklı cihetlerden rollere sahiptir. Romanı estetik, düşünsel ve kültürel alanda zenginleştirerek ona farklı boyutlarda derinlik kazandırmışlardır. Bu başlık altında ana ve yardımcı karakterlerin haricinde romanda geçen diğer karakterler ele alınacaktır. Karakterler sırasıyla şu şekilde incelenecektir:

İmam, okul müdürü, Amine, Sadiye, Zeyn'in annesi, Şeyh Ali, Topal Musa, Sağır Aşmâne, Kötürüm Buhayt, Kuyumcu Bedevî, Hacı İbrahim, Tureyfî, İdris, Ni'me'nin erkek kardeşleri, Ulviye, Kavz kızı Halime, İzze, Sütçü Halime, Selâme, Abdullah'ın Kızı, Fetûme, Sare.

Ağır ideolojik inanç yaptırımıyla donanmış bir karakter olarak sunulan İmam, Kâhire'de Ezher Üniversitesi'nde on yıl eğitim almıştır. Fasih Arapçasıyla ön plana çıkan bu kişi, cennet, cehennem, mahşer günü hesaba çekilme, Allah'a isyan, hatalara karşı tövbe etme gibi kişilerin bizatihi kendisini hedef alan birtakım konularda hutbeler irat etmesiyle betimlenir. Hutbelerinde belde ahalisine karşı acımasız ve saldırgandır. İnsanlar cuma günleri namazdan çıktıklarında hutbede duydukları şey karşısında belli bir süre korkuya kapılıyordur. Nitekim o, ölüm, ahiret, dinin yapılmasını emrettiği şeyler, cenaze namazı gibi birtakım şeylerden bahseder, insanların yaşama dair keyiflerini kaçırdı. İmam'ın bu karakteri roman boyunca değişmez. Belde ahalisi bu karakterde olan imamı sevmezdi. Ayrıca bu zat hiçbir zaman onlardan biri gibi olmamıştır. Onların dertleriyle dertlenmemiş, sıkıntılarını gidermemiş, dünyalarına girip onları anlamaya çalışmamış, onlara kibriyle muamele etmiştir. Kendisinin büyük bir kabristanın içinde büyük bir türbe olduğunu zanneder. Zeyn ve Hanîn'le arası iyi olmayan imam manevi şeylere inanmaz ve bu gibi şeylere önem göstermez. Fırsatı bulduğunda bu gibi şeylere karşı muhalif duruşunu belli eder.

Evli ve çocukları olan okul müdürü, beldenin ortaokulunda eğitim veren biridir. Romanda elli yaşlarında olan bu kişi Ni'me'yi gördüğünde ona aşık olmuştur.

Onu babasından istemiş ancak babası bunun mümkün olamayacağını ona kibarca anlatmıştır. Bu hadiseden sonra Ni'me onun kalbinde buruk bir anı olarak kalmıştır. Yaşamış olduğu bu durum da onu, sevdiği kızla evlenen Zeyn'e karşı sert ve acımasız olmaya sürüklemiştir.

Beldenin kadınlarından biri olan Amine, Zeyn'in Ni'me'yle evlenme haberini işittiğinde kulaklarına inanmamıştır. Zeyn'i hor gören bu kadın, Ni'me'yi oğlu için istemiş ancak olumlu bir sonuç elde edememiştir. Bundan dolayı bu evlilik olayına kızgındır; ancak buna rağmen düğüne katılmıştır.

Ni'me'nin annesi olan Sadiye, ahlakı, güzelliği, zengin olması, temiz ve soylu bir aileden gelmiş olmasıyla betimlenir. Ni'me'nin okumuş, yakışıklı ve aileye yaraşır kişilerle evlenmesini için tavsiyelerde bulunur.

Romanın ana karakteri olan Zeyn'in annesi oğluna çok düşkün, onu gözetip kollayan ve ona karşı müşfik bir karaktere sahip biridir. Onu iyi tanıyan anne Zeyn'in doğumundan evliliğine kadar olan süreçte insanlara onun hakkında garip sayılabilecek birtakım hikayeler anlatırdı. Bunların yanı sıra belde ahalisine iyi davranan, onların yardımına koşan, düğünlerde evlenecek çiftlere takı takan ve iyimser düşünen bir karaktere sahiptir.

Beldede dükkan sahibi olan ve kültürlü kişiliğiyle tanıtılan Şeyh Ali, bir tütün satıcısıdır. Bu kişi romanın ileriki bölümlerinde arkadaşları; okul müdürü ve Abdussamed'le Zeyn'in olayını tartışır ve Hanîn gibi biriyle dost olan Zeyn'in mübarek bir kişi olduğuna inanır. Onun düşüncesine göre bir adam ihtiyarlığın son günlerinde evlilik çağına gelmiş bir kızla ya da çok çirkin, ahmak, cahil ve fakir biri çok güzel, zeki, kültürlü ve zengin bir kadınla evlenebilirdi. Hanîn gibi zatlara inanan Şeyh Ali, beldeye bereketi getiren kişinin o olduğunu açık olarak söylerdi.

Beldenin fiziksel engelli olan kişilerinden biri Topal Musa'dır. Yaşlı biri olan bu kişi, beldeye dışlanmış bir şekilde yaşıyordu. Onun ne ailesi ne de ona yardım eden bir yakını vardır. Sakatlığının vermiş olduğu acıyla hayatına devam eder. Bir aralar Kuyumcu Bedevî'nin kölesiydi. Bedevî ona hürmet eder, onu sever ve ona insanca muamele ederdi. Hükümet kölelere özgürlüklerini verdiğinde dahi efendisiyle kalmayı tercih etmişti. Bedevî ölünce ve mirası vurdumduymaz çocuğu

Seyfuddin'e kalınca Topal Musa'nın hayatında birtakım sıkıntılar başlamış oldu. Seyfuddin, onu kovmuştu. Sonrasında ihtiyarlığıyla tek başına kalan Topal Musa'ya Zeyn haricinde kimse yardım elini uzatmamıştı. Zeyn ona derme çatma bir ev yapmış, ona geçinmesi için küçükbaş hayvan temin etmiş ve takati ölçüsünde ona gıda yardımı yaparak her gün onu ziyaret etmiştir. Seyfuddin kötü huylarını terkedince Topal Musa'dan af dilemiş ve ona babasının davrandığı gibi iyi davranmıştır.

Sağır Aşmâne köyün fiziksel engellilerinden bir diğeridir. Dışlanmış bir kişi olarak yaşayan bu kişiyle kimse ilgilenmezdi. Sahip olduğu mizacından ötürü kimseyle sosyalleşmez ve herkesten çekinirdi. Biriyle karşılaştığında ondan korkar ve uzaklaşırdı. Bunun sebebi de belde ahalisinin onun gibi kusurlu kişilerle dalga geçmesiydi. Zeyn haricinde kimse ona önem vermezdi. Müşfik bir edayla onunla sohbet eder, ona yardım eder ve kendisinin değerli olduğunu hissettirirdi. Zeyn'i gördüğünde mutlu olur ve neşesi yerine gelerek gülerdi.

Kötürüm Buhayt da beldenin fiziksel engelli olan kişiler arasındadır. Onun da diğer engelliler gibi toplum nezdinde bir değeri yoktur. Yalnız ve terkedilmiş olarak hayatını sürdüren bu kişi, doğuştan kötürümdür. Beldede tek arkadaşı Zeyn'dir. Onunla konuşur, şakalaşır, eğlenir ve gülerdi.

Beldenin en zenginlerinden biri olan Kuyumcu Bedevî, büyük bir güce ve nüfuza sahiptir. Beldedeki ticaretlerin çoğuna hâkim olan bu kişi, toplum nezdinde tevazu sahibi olmasıyla sevilen bir kişidir.

Ni'me'nin babası olan Hacı İbrahim beldede nüfuz sahibi olan bir başka kişidir. Kızının Zeyn'le evlenmesini istememesine rağmen kızının bu isteğine engel olamamıştır.

Okul müdürünün sınıfında okuyan bir öğrenci olan Tureyfi, Zeyn'in düğün haberini beldeye yayan kişilerden biridir. Diğer taraftan başkalarını kandırmasını ve ufak tefek oyunlarla istediğine ulaşmasını bilen açığöz bir karakter olarak betimlenir.

İlk okulda öğretmen olan İdris, toplum arasında saygı görülen temiz bir aileye mensuptur. Güzel bir ahlaka sahip olan bu genç, yakışıklı olmasıyla ön plana çıkar.

Ni'me'yi istemiş ancak Ni'me, ailesi isteğe sıcak bakmasına rağmen bunu kabul etmemiştir.

Ni'me'nin üç erkek kardeşi vardır. İki büyük erkek kardeşi onun ailelerine yaraşır biriyle evlenmelerini istemiştir. En küçük abisiyse onun başına buyruk bir karaktere sahip olduğunu bildiğinden dolayı ailesine onu kendi kararıyla bırakmalarını tavsiye etmiştir.

Umde'nin kızı olan İzze, Zeyn'in hayatında ilk âşık olduğu kızdır. Çok güzel olan İzze, Zeyn'i bir tebessümle mutlu ederdi.

Zeyn'in Ni'me'den önce âşık olmuş olduğu son kişi olan Ulviye, Mahcûb'un kızıdır.

Kuzey Sudan'da Nil taraflarında yaşayan Kavz Araplarından olan Halime, Zeyn'in âşık olduğu bir diğer kız karakterdir. Tatlı dilli ve güzel yüzlü bu kız, sonrasında kadının oğluya evlenir.

Sütçü Halime belde ahalisine Zeyn'in düğün haberini taşıyan bir başka karakter olarak romanda geçer.

Zeyn'in düğününe katılan ve orada eğlenen kadınlardan biri olan Selame, çekmiş olduğu zılgıtlarla herkesi hareketlendirmiştir. Birkaç defa evlenmiş sonrasında boşanmış olan bu kadın kibirli biri olmamasına, tatlı dilli ve güzel görünüme sahip olmasına rağmen bir evlilikte karar kılamamıştır. Hiç çocuğu olmayan ve yaşamın sıkıntılarına göğüs geren bu kadını hayat üzmemiştir.

Abdullah'ın kızı, Zeyn'in düğününe katılan belde kadınlarından biridir. Düğüne zılgıtlarıyla neşe katarak doyasıya eğlenmiştir. Bu kadın hayatı boyunca evlenmemekle beraber başkalarının düğünlerinde neşeli ve hoşça zaman geçirir.

Nil'in batı tarafında en meşhur şarkıcılardan biri olan Fetûme, romanda Zeyn'in düğününde şarkı söyleyen bir şarkıcı olarak geçer.

Vahada yaşayan hayat kadınlarından biri olan ve hayasızlığıyla bilinen Sare, Seyfuddin'in kendisine âşık olduğu ve evlenmek istediği kadındır.

3. Romandaki Mekânsal Öğeler ve İşlevselliği

Yazarın romanda doğrudan ya da dolaylı olarak dile getirmiş olduğu her yer, romanın ortaya koymuş olduğu kurguda bir değere sahiptir. Nitekim merkezine insanı alan roman, mekânı da bu merkeze yerleştirir.³²³ Zira mekân-insan ilişkisi çift taraflı bir etkileşimdir. Bu etkileşimin en somut örneği insanın önsel olarak mekân duygusuna sahip olmasıdır.³²⁴ Bütünsel bir yapı olarak roman da, kendi varlığını ortaya koymak adına kendine bir yer ya da yerler açar.³²⁵ Bu başlık altında, *Ursü’z-Zeyn*’in geneli dikkate alınarak, romanda herhangi bir şeye, bir işe ya da olaya ayrılmış bölüm ya da alan anlamındaki mekânsal öğeler, el verdiği ölçüde incelemeye tabi tutulacaktır. Bu incelemeyle beraber genel olarak romandaki olayların geçmiş olduğu yere dair mekânsal birtakım şablonlar çıkartılmaya gayret edilecektir. Bu mekânsal şablonların ortaya konulması romanı bütünsel olarak görmeye yardımcı olması bakımından önemlidir. Ayrıca bu başlık altında geçen “yer”, “uzam” ya da “mekân” kelimeleri soyut ya da somut bir nesnenin uzayda kapladığı ya da doldurduğu alan anlamında kullanılacaktır. Romanın bütün bölümleri sırasıyla teker teker incelendikten sonra buralardaki mekânsal öğeler tespit edilecek ve onlara dair bilgilendirmeler yapılacaktır.

Tureyfi ile okul müdürünün diyalogu ortaöğretim veren bir okulda; sınıfın önünde geçmektedir. Bu yer romanda ismi geçen ilk kapalı mekândır.³²⁶ Onuncu bölümdeyse bu iki kişi sınıfa girecek ve olaylar burada gerçekleşecektir. Amine’nin, Halime’den süt almasının gerçekleşmiş olduğu yere dair herhangi bir isim zikredilmemiştir. Sadece Halime’nin geldiğinden bahsedilmektedir. Burasının, evin

³²³ Gennadiy N. Pospelov, **Edebiyat Bilimi I**, Çev. Yılmaz Onay, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1984, s. 101-02.

³²⁴ Şenol Göka, **İnsan ve Mekân**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2001, ss. 17-26.

³²⁵ Zekiye Antakyalıoğlu, **Roman Kuramına Giriş**, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2013, s. 60.

³²⁶ Arapça oluş, olmak gibi anlamlarına gelen “kevn” kökünden türeyen mekân kelimesi yer, mahal, oturma yer vb. birtakım anlamlara gelmektedir. Bkz.: Ebu’l-Fazl Muham-med b. Ali el-Ensâri İbn Manzûr, **Lisanu’l- Arab**, “kvn”, md., C.XIII, Beyrut, Dâru’s-Sadır, 1990, ss. 363-365; Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Farabi Cevherî, **es-Sihah**, “kvn”, md., C.VI, Beyrut, Dâru’l-İlm li’l-Melayin, 1985, ss. 2189-91

Ferit Develioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 1992, s. 721.

önü gibi açık bir alan olması muhtemeldir. Bu açık mekân romanın beşinci bölümünde diyalogun devamında tekrardan gündeme gelecek; romanın başka bir yerinde dile getirilmeyecektir.

Bir diğer kapalı mekânsal öge, Şeyh Ali'nin dükkanıdır. Bu dükkân, Şeyh Ali'nin işletmiş olduğu tütüncü dükkanıdır. Şeyh Ali'yle Abdussamed arasındaki diyalogun mekânı olan bu dükkân, bir diğer uzamsal öge olan çarşıda yer almaktadır. Ancak çarşı kapalı bir mekân olmaktan ziyade açık bir mekândır. Şeyh Ali'nin işletmiş olduğu bu yer roman boyunca onuncu bölüm hariç başka bir yerde geçmeyecektir.

Romanda geçen bir başka açık mekânsa alıntılanan pasajda görüldüğü gibi Zeyn'in, kadınların su kovalarını doldurduğu su kuyusunun olduğu yerdir. Bu su kuyusunun bulunduğu yere beldenin meydanıdır. Bakıldığında ilk bölümde yer alan üç diyalog da bu beldege geçer. Romanın üçüncü sayfasında bu alan için kullanılan kelime "beled" kelimesidir. Yazar bu ilk bölümde romanın geçtiği mekâna dair genel bir şablon çıkarmıştır; içerisinde evleri, okulu, çarşısı, dükkanları, meydanı, su kuyusu olan bir belde. Bu beldenin nerede ve hangi şehre bağlı olduğuyla alakalı herhangi bir bilgi bu bölümde geçmemektedir; ancak burasının kırsal bir kesim olduğu net olarak anlaşılmaktadır.

İkinci bölümden yapılan pasaj alıntısında geçtiği gibi, anlatılan ikinci anekdotta üç harflilerin olduğu söylenen bir harabeden; metruk bir yerden bahsedilir. Burası, Zeyn'in iki dişi hariç diğer dişlerinin dökülmesine neden olan mekân olarak anlatılır. Yine bölümde geçen "tükel" kelimesi yerel bir kelime olup; yazarın açıklamasıyla, evin içinde yemek pişirilen özel bölümdür. Romanda anlatıldığına göre Zeyn, düğünlerde bu yere girer ve karnını doyurur. "Divan" kelimesiyse romanda verilen bilgiye göre, evin içerisinde yer alan bir başka bölümün ismidir. Burası düğün gibi merasimlerde sadece erkeklerin toplandığı bir yerdir.

Zeyn'in, Mahcûb ve grubuyla sohbet ettiği yer olan Said'in dükkanının ön tarafı, ilk olarak bu ikinci bölümde geçer. Kırsal kesimlerin bir simgesi mesabesinde olan tarlalar da ilk defa bu bölümde zikredilmektedir. Tarlalar, belde ahalisinin geçimini sağladığı en önemli yerlerden biridir. Diğer taraftan bölümün sonunda

roman olaylarının geçmiş olduğu yer için, ilk bölümde yapıldığı gibi ‘belde’ kelimesi yerine köy anlamına gelen “karye” kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimeyle, “beled” kelimesi arasında herhangi bir tenakuz yoktur. Mekân olarak yukarıdaki niteliklere sahip buna benzer yerlere hem “beled” hem de “karye” isimleri verilebilmektedir. Buraya kadar zikri geçen mekânların uzamsal niteliğinde açıklık ve kapalılık dikkati çekmektedir; Divan ya da tükel kapalı bir mekânı verirken tarla ya da beldenin merkezi açık bir mekâna gönderme yapmaktadır.

Üçüncü bölümde İzze’nin evlenmiş olduğu dayısının oğlu, sağlık asistanı olarak Ebu Uşr’da çalışmaktadır. Ebu Uşr, Sudan’da, Mavi Nil ile Hartum ve Ved Medenî şehrini bağlayan Tarikî Kavmî arasında; Cezira Eyaleti’nin ortasında yer alan bir şehirdir. Bölümde geçen bir diğer mekânsa Kuzey Sudan’dır. Bahsi geçtiği gibi Sudan Cumhuriyeti’nin Cezira gibi bir başka eyaleti olan Kuzey Sudan ya da bir diğer adıyla Kuzey Eyaleti, yazarın doğduğu eyalettir. Bu eyalette akmış olduğu güzergahın uzunluğu 650 kilometre olan Nil, güney tarafından kuzeye doğru akar; Etiyopya’dan başlar, Sudan topraklarından geçer ve Mısır’ı bir uçtan diğer bir uca kateder. Nil boyunca birçok yerleşim yeri vardır. Romanın da bu yerleşim yerlerinden birinde geçme ihtimali yüksektir. Nitekim romanın ana olayının geçmiş olduğu mekâna dair genel bir şablonun verildiği birinci bölümle üçüncü bölüm yan yana getirildiğinde romanın olay örgüsünün, Kuzey Sudan’da Nil’e kıyısı olan bir beldede geçiyor olması yüksek bir ihtimaldir. Yine bu bölümde Kavz Araplarının geldiği bölge olarak geçen Kordofon geçmektedir. Burası, Sudan’ın ortasında yer alır.

Dördüncü bölümde Hanîn’in yılın altı ayı kalmış olduğu yer olarak geçen çöl romandaki bir başka açık mekânsal öğedir. Sudan Cumhuriyeti’nin yüz ölçümüne nazaran büyük bir alana sahip olan çöl, dört bölgeye ayrılmaktadır: Bayûda, Nübye, Doğu ve Libya Çölleri. Bayûda Çölü Sudan’da modern Hartum şehrinin kuzeyinde; küçük bir belde olan Kadabas’ın batısında, Nübye Çölü’nün güneyinde bulunmaktadır. Nübye Çölü ise, Sudan’ın kuzeydoğu kesimlerinde yer alır. Romanın

ana olayının geçmiş olduğu Kuzey Sudan Eyaleti dikkate alındığında Hanîn, Bayûda Çölü ya da Nübye Çölü civarlarında vakitlerini geçirmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Beşinci bölümde Sadiye'nin hasta olduğu vakit yatırıldığı bir hastaneden bahsedilmektedir. Bahsi geçtiği gibi romanda bu hastanenin, Mervâ şehrinde olduğu görülmektedir. Sekizinci bölümde Zeyn'in de yatırıldığı yer, bu hastanedir. Ayrıca Mervâ da romanda geçen belde gibi Kuzey Sudan'da Nil'in kenarında yer almaktadır. Bu bilgilerle beraber yukarıda çizilen mekânsal şablona Mervâ şehri de eklenmelidir; Kuzey Sudan, Nil'in Kıyısı, Mervâ, belde.

Tayyib Salih, altıncı bölümde romanın geçmiş olduğu beldeye dair coğrafi bir betimleme yapar; yaşamın kaynağı Nil, beldedeki verimli ekili araziler, bu arazilerden sonra başlayan çöl. Buralarının hepsi de açık mekânlar olup anlatılan olayların geçmiş olduğu yerlerdir.

Yedinci bölümde bir eğitim kurumu olarak geçen sübyan mektebi³²⁷ romanda, belli bir yaş aralığındaki çocukların okuma-yazma öğrendiği, diğer yandan Kur'an ezberlediği bir yer olarak anlatılmaktadır. Ni'me, küçük yaşta buradan eğitim almıştır. Romandan anlaşıldığına göre tercihen bu gibi yerlere erkek çocuklar gider. Romanda bu yer için kullanılan kelime "küttab"dır. Birinci bölümde ortaöğretim veren mekân için kullanılan kelimeyse "medrese"ydi.³²⁸ Tureyfi ve Ni'me'nin küçük kardeşi buradan eğitim alan kişilerdir. Ayrıca romanda geçen okul müdürü, bu kurumun idareciliğini yapmakla beraber burada eğitim veren kişidir. Diğer taraftan onuncu bölümün başında okul müdürünün çocuklara şunu: "- Kanada'nın buğday yetiştiriciliği hakkındaki dersi gözden geçirin" demesi, bu kurumda verilen eğitime dair bir izlenim vermektedir. Nitekim belde halkının buğday yetiştiriciliğine dair bilgisi, ağızdan ağıza aktarılan geleneksel bir bilgi türüdür; ancak onlarca mil uzaklıkta bir başka kıtada olan ve belki de belde ahalisinin büyüklerinin haritada gösteremeyeceği Kanada, bu derste geçmektedir. Üstelik öğrencilerden Kanada'nın

³²⁷ Metinde "küttâb" kelimesiyle ifade edilen bu kelime, metinden çeviri yapılırken "sübyan mektebi" olarak çevrilmiştir.

³²⁸ Bu "medrese" kelimesi bizim dilimizdeki "okul" kelimesine karşılık gelir. Bizim dilimizdeki "medrese" kelimesiyle karıştırılmamalıdır. Buradaki eğitim kurum olarak "medrese"de modern eğitim verilmektedir. Bizim dilimizdeki "medrese" şeklinde eğitim kurumlarındaysa klasik Arapça ağırlıklı dinî eğitimler verilmektedir.

buğday yetiştiriciliği hakkında inceleme yapılması istenmektedir. Belde ahalisinin geneli için bu, kelimenin tam anlamıyla “modern” bir bilgidir. Dolayısıyla “medrese” şeklinde isimlendirilen bu eğitim kurumunun, “modern” bir eğitim kurumu olması yüksek bir ihtimaldir. Ayrıca bu bölümde geçen küttabta verilen eğitimle buradaki eğitim karşılaştırıldığında bu ihtimal daha da kuvvetlenmektedir. Nitekim bir yerde dinî diğer yerde dünyevî bilgiler verilmektedir. Yazar da özellikle bu iki farklı kurumun içindeki müfredata işaret ederek bunların temel olarak ayrı olduklarını göstermeye çalışmaktadır. Sonuç olarak şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Bir yanda geleneksel bir eğitim kurumu olan küttab, diğer yanda modern bir eğitim kurumu olan medrese.

Bu iki mekânsal öge de romanın kapalı mekânlarındandır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Kur'an tedrisatının Sudan'ın farklı yerlerine ulaşmasını sağlayan en temel dini eğitim kurumu olarak halvelerden bahsedilmişti. Bu bilgi ve romanın bu bölümünde küttaba dair geçen ifadeler bir araya getirildiğinde halveyle küttabın aynı şeye gönderme yapan iki farklı kelime olduğu söylenebilir. Bu geleneksel eğitim kurumlarından sonra modern bir eğitim almak isteyen kişiler sırasıyla ortaokul, lise, üniversite gibi kurumlara gitmektedir. Buradan hareketle romanda dindarlığıyla ön planda olan Ni'me'nin neden küttabta eğitim alırken, medresede eğitim almayı tercih etmediği daha da netleşmektedir. Nitekim bu eğitim kurumu, bu çalışmanın birinci bölümünde işaret edildiği gibi İngiliz idaresiyle başlayan ve müfredatında laik bir hayat anlayışının benimsendiği bir kurumdur. Yukarıda yazarın hayatının anlatıldığı bölümde, onun da ilk olarak halveye sonrasında sırasıyla diğer modern eğitim kurumlarına gittiği görülmüştü.

Sekizinci bölümde Ümmüdderman şehri geçmektedir. Bu şehir, Hartum Eyaleti'nin büyük bir bölümünü kapsayan, Nil Nehri'nin batı yakasında yer alan ve önemli ticaret merkezlerini içine alan Sudan'ın en büyük şehridir. Bölümdeki bir diğer mekânsal öge, Zeyn, Hanîn, Seyfuddin, Mahcûb ve grubunun içinde bulunduğu ve romanın ana olayının geçmiş olduğu Tacir Said'in dükkanının önündeki açık alandır. Burası, Mahcûb ve grubu için özel bir alandır. Onlar burada toplanıp, sohbet ederler. İkinci bölümde geçtiği gibi Zeyn de bu gruba katılarak burada onlara

başından geçen birtakım olayları anlatır. Bu açık mekân, dokuz ve onuncu bölümlerde de geçmektedir.

Dokuzuncu bölümde bir kapalı mekândan bahsedilmektedir; samandan yapılmış evler. Bu mekânlar, beldenin dışında hayat kadınlarının kalmış olduğu evlerdir. Kızıldeniz Eyaleti'nin başkenti olan Port Sudan, Seyfuddin'in bir adamı öldürmekle suçlandığı yer olarak geçer. Burası, Sudan'ın kuzeydoğusunda; Kızıldeniz'in batı sahilinde yer alan önemli bir liman şehridir. Seyfuddin'in, Kuzey Darfur Eyaleti'nin başkenti olan Fâşir ve yine aynı eyaletin ortasında kalan bir başka şehir Ubeyyid arasında şoförlük yaptığı aktarılmaktadır. Seyfuddin'in pamuk ekimi yapan bir ırgat olarak çalıştığı Tavker şehriyse, Sudan'ın güneydoğusunun en uç noktasında yer almaktadır. Seyfuddin babasının mirasını aldıktan sonra yapmış olduğu seyahatlerde gezmiş olduğu yerlerden biri olan Asmara, Eritre'nin başkentidir. Bir diğer gezmiş olduğu yer de Mısır'ın başkenti Kâhire'dir.

Onuncu bölümde mekânsal yeni bir öge olarak vaha geçmektedir. Vaha, dine karşı ya da mesafeli olan kişilerin dinin uygun görmediği bir şekilde eğlenip vakit geçirdikleri bir yerdir. Ölçeği büyükten alıp küçüğe doğru giderek romanın ana olayında yer alan mekânsal öğelerin dizgesi şu şekilde sıralanabilir:

Afrika, Kuzey Afrika, Sudan, Kuzey Sudan, Nil Nehri, Mavi Nil, Nil'in batı yakası, Merva, Belde, Çarşı, Said'in dükkânı.

Romanda birçok mekânsal öge geçmektedir. Said'in dükkanının önü gibi önemli bir hadisenin geçmiş olduğu yerler olmakla birlikte Ebu Uşr gibi romanın bütününde önemi olmayan; sadece mekânsal bir figür olarak dile getirilen yerler de vardır. İster önemli ister önemsiz olsun bu mekânsal öğeler sayesinde yazar, okuyucunun imge dünyasında, genel anlamda romanın geçmiş olduğu mekân olan Sudan'a yer açmaktadır. Diğer bir deyişle mekânsal açıdan Sudan imgesi, altında yer alan diğer mekânlarla birlikte dizgeli bir şekilde okuyucunun zihinde yer kaplamaktadır. Nitekim zikri geçen bu gibi yerler, romandaki olaylar karşısında okuyucunun mekânsal algısını güçlendirmekte, romana bütünsel açıdan bakmasını pekiştirmektedir. Yazar mekân sayesinde, olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmakla beraber Tacir Said'in dükkanının önünde olduğu gibi roman kahramanlarını

izmekte, “tükel” ve “divan” kelimelerinde görüldüğü üzere toplumun sosyokültürel değerlerini yansıtmakta, beldenin meydanındaki su kuyusunda ya da son bölümde Zeyn’in düğünü terk ederek mezarlığa gitmesinde aktarıldığı gibi farklı bir atmosfer oluşturmaktadır.

Bu dile getirilenlerle birlikte mekân, edebî bir anlatı türü olarak romanın ayrılmaz bir unsuruna dönüşmektedir. Nitekim mekânın kendisi, destan ya da masal gibi türlerin aksine, romanın ana eksenine yerleşmektedir. Romanda da görüldüğü kadarıyla mekân, üzerinde yaşanılıp ondan etkilenilmesi, hayatların ona göre şekillenmesi, tüm olayların orada cereyan etmesi gibi roman karakterlerinin hayatlarında önemli bir yer işgal etmektedir. Nitekim romanda geçen şehirler, Nil, l, tarlalar, vaha, çarşıdaki dükkanlar, evler, evlerin bölümleri, okul vb. mekânlar kurguyu diri bir şekilde desteklemektedir. Ayrıca mekânda bulunan nesneler ve kişiler arasında organik bir ilişki de görülmektedir. Özellikle Said’in dükkanındaki lamba, defaatle romanda farklı betimlemelerle geçerek romanın kendisine farklı bir hava katmış ve anlatıyı zenginleştirerek onu daha da hareketlendirmiştir.

4. Romanın Anlatısındaki Zaman Algısı ve İşlevselliği

Zaman, romanın olmazsa olmaz unsurudur. Zaman romandan çıkartıldığında roman artık bir şey dile getiremez.³²⁹ Zaman ve metin arasındaki ilişki birbirinin ön şartı olmasıdır. Zaman, anlatma biçimine göre metne eklenir. Böylelikle insana özgü olan zaman, insanı merkeze koyan romanın da ayrılmaz bir parçasına dönüşür.³³⁰

Romanın olayları ve karakterleri üzerinden romanın anlatısındaki zamansal öge geçmiş, şimdi ve gelecek zaman olarak belirlenmeye gayret edilecektir. Ayrıca bu ögenin, tarihsel boyutu tespit edilerek romanın anlatısının hangi tarihte geçtiği görülmeye çalışılacaktır.

Bahsi geçtiği gibi yazar, romanın ilk bölümüne geçmişte yaşanan üç diyalogu aktararak başlar. Bunun yanında Zeyn'e dair yapılan genel anlatım, bu diyalogların yaşanmış olduğu zamanın içinde gerçekleşmektedir. Bu anlatımda, Zeyn'in o zamana kadar her vakit yapmış olduğu şeyler dile getirilerek geniş zaman kullanılır.

İkinci bölümün başında zaman, yapılan alıntılarda anlaşıldığı gibi, birinci bölümde işaret edilen zamandan daha gerilere gitmektedir; Zeyn'in doğumu ve çocukluk yılları. Sonrasında Zeyn'in fiziksel durumu bilinen geçmiş zaman kipiyle tahkiye edilmektedir. Akabinde aktarılan iki olayın -Zeyn'in düğünde yemek aşırması ve yine bir başka düğünde gelinin ağzından ısırması- zaman aralıkları, Zeyn'in düğününden önceki zamana tekabül etmektedir. Nitekim Zeyn'in Mahcûb'un kızı Ulviye'ye olan aşkı, evliliğinden önceki son aşkıydı. Bu aşkın yaşanmış olduğu zaman dilimi merkeze alındığında Zeyn'in yukarıdaki gelin olayı, onun ağzıyla söylemek gerekirse "geçen yaz, darı hasatı yapılırken" gerçekleşmiştir. Diğer olay olan "yemek aşırma" da bu olay yaşanmadan önce; Bekrî'nin düğün günü vuku bulmuştur. Bir de bu iki olayı anlatmış olduğu zaman dilimi şimdiki zaman olarak bölümde geçmektedir. Sonuç olarak bu olayları anlatmış olduğu zaman hesaba

³²⁹ Forster, **a.g.e.**, s. 81; Pospelov, **a.g.e.**, s. 102-03.

³³⁰ Paul Ricoeur, **Zaman ve Anlatı: Üç Kurmaca Anlatıda Zamanın Biçimlenişi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011, s. 108-25; T. W. Noon, "Modern Edebiyat ve Zaman Kavramı", **Roman Teorisi**, Der. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2010, s. 250.

katıldığında, gelin olayı bir önceki zamanda, aşırma olayı da daha önceki bir zaman diliminde gerçekleşmiştir.

Üçüncü bölümde yazar Zeyn'in ilk âşık olduğu zaman dilimlerini 13, 14'lü yaşları gündeme getirmektedir. Bölümde ilk olarak İzze'ye, sonrasında Kavz kızı Halime'ye âşık olduğu zamanlardan bahsedilir. Zeyn'in aşkları, peşi sıra yaşanan bu iki olayın sonrasındaki zaman dilimlerinde rutin olarak devam etmektedir.

Dördüncü bölümde romanın ana olayının geçmiş olduğu tarihsel zaman aralıklarına dair önemli bir ipucu vardır. Bu ipucu, Bedevî'nin kölesi olan Topal Musa'nın hükümet kararıyla köleliğin kaldırılmasına rağmen efendisinin yanında kalma isteğinde görülmektedir. Bu zaman aralıkları 1847'de İstanbul'da köle pazarlarının kaldırılmasıyla başlamaktadır.³³¹ Nitekim bu çalışmanın birinci bölümünde ifade edildi gibi Mehdiler Dönemi (1881-1898) öncesi Sudan'da, Osmanlı-Mısır Yönetimi (1821-1881) hâkimdi. Sudan'da köleliğin kaldırılması da İstanbul'daki uygulamanın Osmanlı'nın tüm eyaletlerinde yürürlüğe girmesiyle aynı döneme tekabül eder. Bu ipucu romanın spesifik olarak hangi zaman dilimlerinde yaşandığını göstermemekle beraber genel olarak tarihsel aralığı tahmin etmeye yardımcı olmaktadır.

Beşinci bölümde birinci bölümde geçen diyalogların iki ay öncesine, Amine'nin Ni'me'yi istediği zamana gidilmektedir. Ayrıca bu istemenin daha meydana gelmediği zamanlar da aktarılmaktadır. Bunlardan ilki Amine'nin annesinin öldüğü zaman dilimidir. Bir diğer zaman aralığı da Sadiye'nin hastanede bir ay geçirdiği vakittir. Bu bölümle birinci bölüm karşılaştırıldığında, olay zamanı, Sütçü Halime'nin haber verdiği andan geriye dönüşler yapılarak yazar tarafından genişletilmiştir.

Altıncı bölümde romanın olay örgüsünde geçen hadiselerle dair bir aktarım olmamasından dolayı belirli bir zaman diliminden bahsedilmemektedir. Bu bölümde

³³¹ İstanbul'da esir ticaretinin yapıldığı Esir Pazarı, Sultan Abdülmecid'in emriyle 1847'de kapatılmışsa da bazı esirciler bunu kaçak olarak sürdürmüşlerdir. Bunun üzerine 1857 yılı başlarında Sultan Abdülmecid Mısır, Trablusgarp ve Bağdat valilerine gönderdiği emirle köle ticaretini kesin olarak yasaklamış, bu işi yapanların cezalandırılacağını belirtmiştir. Bkz.: Nihat Engin, "Osmanlılar'da Kölelik", *DİA*, Ankara, TDV, C.XXVI, 2002, s. 248.

bahse konu olan zaman, genel anlamda hayatın akışında yer alan zamandır; yılların birbirini takip etmesi, Nil'in tarlalara su taşıması, bölgedeki habitatlarda cereyan eden rutin doğa olayları, gecenin ve gündüzün birbiri ardına gelip geçmesi, toprağın mahsuller vermesi. Bu gibi olayların hepsinde geniş zaman kipi hâkimdir.

Yedinci bölümde Ni'me'nin çocukluk ve genç kızlığa adım atmış olduğu yıllar yer almaktadır. Diğer yandan bu bölümde romanın ana olayının geçmiş olduğu tarihsel zaman aralıklarına dair önemli bir ipucu vardır. Bu ipucu, bölümde bahsi geçen geleneksel ve modern eğitime dair pasajlarda görülmektedir. Yukarıda da dile getirildiği gibi laik hayat anlayışı temelinde kendisini gösteren modern eğitim, İngiliz-Mısır Dönemi Sudan'da (1899-1956) başlayarak tüm ülkeye yayılmıştır. Bu ipucu ve dördüncü bölümdeki ipucu bir araya getirildiğinde romanın geçmiş olduğu tarihsel zaman aralıkları daha da daralmaktadır. Bundan mütevellit romanın geçmiş olduğu zaman hakkında genel olarak şöyle denilebilir:

Her ne kadar bazı olaylar XIX. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşse de romanın önemli olayları, XX. yüzyılda geçmektedir. Daha spesifik bir aralık dile getirmek için başka ipuçlarına ihtiyaç vardır.

Sekizinci bölüm, geniş bir zaman kipinden bahsederek başlar; Zeyn'in her zaman düğüne gitmesi, düğünde sabah ezanına kadar kalması ve sonrasında evine dönmesi. Bu onun hayatında rutin bir olaydır. Ayrıca bu bölümde romanın ana olayına dair bir zaman aralığı dile getirilmektedir. Bu ana olay, Zeyn'in iki hafta Mervâ'da hastanede yatmasından sonra, düğünden hemen önce gerçekleşmiştir.

Dokuzuncu bölümün başlangıcında ifade edilenlerden anlaşılmaktadır ki roman boyunca anlatılan tüm olaylar, geçmiş zamanda meydana gelmiştir. Bu bölümün ilk sayfasında bulunulan zaman dilimiye, romanda zamansal olarak iç içe geçmiş tüm olayların üçüncü şahıs anlatıcısıyla beraber farklı farklı ağızlardan aktarımının yapıldığı zaman dilimidir. Bir başka ifadeyle Zeyn'in dişlerinin yapılması, Zeyn, Hanîn ve Seyfuddin olayı, Zeyn'in düğün haberi, ayrıca romanın zamansal bütünlüğünde ileriki zaman diliminde yapılacak olan Zeyn'in düğünü vb. tüm olaylar, bu zamana kıyasla geçmiş zamandır. Nitekim bu uzun yıllardan sonraki zaman diliminde, roman boyunca dile getirilen herkesin hayatının bir şekilde

değiştii ifade edilmektedir; yirmili yaşlarda olan Ahmed İsmail'in evlilik çağına gelen kızları, Mahcûb, Abdulhafız ve Revvâsi'nin torunları olduğundan bahsedilmekte, yıllar içerisinde Zeyn, Hanîn ve Seyfuddin'in olayının binlerce defa tekrar edildiği anlatılmakta ve bu zamansal süreç boyunca hakikatlerin gerçekliğinin mite daha çok dönüştüğü dile getirilmektedir. Sonuç olarak romanda olayları okuyucuya aktaran anlatıcının olayları görüp öğrendikten sonra okuyucuya aktardığı zaman dilimi, işte bu bölümün başlangıcındaki zaman dilimidir.

Bu bölümde aktarılanlarla önceki bölümlerde geçenler bir araya getirildiğinde şöyle bir çıkarım yapmak mümkündür:

Umde'nin kızı İzze on beş yaşında evlendiğine göre, bu bölümde aktarılan şimdiki zamanda Ahmed İsmail'in kızları da evlilik çağına gelmiştir. Bu taktirde bu kızların da Umde'nin kızı gibi en az on beş yaşlarında olmaları gerekir. Bundan dolayı bu bölümün başında geçen “uzun yıllar geçmişti” ifadesi, Zeyn, Hanîn ve Seyfuddin olayı üzerine yaklaşık on beş sene geçtiğine işaret etmektedir. Bu da düğünün üzerinden geçen zamansal periyodu vermesi bakımından önemlidir. Buradan Zeyn'in anlatıcının anlatımı esnasında on beş yıllık evli olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı zamanda bu bölümde zamansal olarak çok gerilere; Bedevî'nin beldenin en zenginlerinden biri olduğu zamanlara gidilmektedir. Bu olayın aktarımında “yirmi sene” gibi bir periyottan bahsedilmektedir. Sonraki sayfalardaysa Seyfuddin'in hayat hikayesine başlanılarak yeni bir döneme giriş yapılmaktadır. Bu biyografik dönem Zeyn, Hanîn ve Seyfuddin olayıyla önemli bir kırılma yaşamaktadır. Böylelikle Seyfuddin'in hayatında yeni bir döneme giriş yapılmaktadır. Bölümde bu olayın akabinde Zeyn'in düğünü, Seyfuddin'in tövbe etmesi, beldenin kalkınması gibi gelişmeler vuku bulmuştur. Bu gelişmeler, belde ahalisinin Hanîn Yılı diye isimlendirdiği zamana tekabül etmektedir.

Onuncu bölümün ilk başlarında geçen zaman, birinci bölümde geçen zaman dilimidir. Bu sayfalar, Tureyfi'yle okul müdürü arasında geçen diyalogdan sonra okul müdürünün hızlıca haberin doğruluğunu denetlemek için Şeyh Ali'nin yanına gittiği anları ele almaktadır. Sonraki sayfalarda Hanîn'in öldüğüne işaret eden bir

ifade vardır; haberin yayıldığı bu anlarda Hanîn hayatta değildir. Okul müdürü, Şeyh Ali ve Abdussamed’le konuşurken zamansal olarak geriye gidilmiştir; okul müdürünün Ni’me’ye aşık olduğu zaman dilimine. Sonraki bir vakitte de onu istemek için babasına gittiği zaman aktarılır. Böylelikle geçmişten sonra bir ileriki zamana, akabinde de konuşma anına tekrardan dönüş yapılmıştır.

Bu onuncu bölümde şu ifadeler yer almaktadır:

“Ruslar mı güçlü yoksa Amerikalılar mı? Nehru ne dedi ya da Tito ne dedi? Belde ahalisi hayatın ayrıntılarıyla meşgulken o geneline ilgi gösterirdi.”

Bu ifadelerle birlikte romanın tarihsel boyuttaki zaman aralığı daha da netleşmektedir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı’ndan (1939-1945) sonra Sovyet Rusya’nın başını çektiği Doğu Blok’uyla Amerika Birleşik Devletleri’nin lider güç olarak öne çıktığı Batı Blok’u arasındaki Soğuk Savaş, 1947-1991 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, “Ruslar mı güçlü yoksa Amerikalılar mı?” ifadesi romanın içinde geçen olayların en azından başlangıç olarak 1940’ların sonlarında gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bu spesifik tarihle birlikte romanın olaylarının geçmiş olduğu zaman dilimlerine dair bir başlangıç ortaya konulabilmektedir. Diğer taraftan Tito ve Nehru isimlerinin ifadelerde yer alması zamansal aralığı daha da belirgin hâle getirmektedir. Nitekim Josip Broz Tito (1892-1980), Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nde 1953-1980 yılları arasında devlet başkanlığı yapmıştır. Hindistan Ulusal Kongresi’nin önemli siyasi üyelerinden biri olan Pandit Cevahirlal Nehru da 1947-1964 yılları arasında Hindistan’ın ilk başbakanı olmuştur. Bu zaman aralıkları üzerinden romanının 1950’ler ila 1960’larda geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan bu tarih aralıklarıyla romanın yazılmış olduğu tarih aralıklarının örtüştüğü görülmektedir. Nitekim Salih yapmış olduğu bir röportajda *Ursü’z-Zeyn* romanının yazımına 1950’lerin sonlarında başladığını söyler.³³²

Romanın geneline bakıldığında zamanın kurgulanışı düz çizgide seyreden bir zaman anlayışından ibaret değildir. Bir başka deyişle romanda ileriye doğru akan bir zaman anlayışı yoktur; bilakis yazar, kimi yerde geriye dönüşlerle, kimi yerde zaman

³³² <https://www.youtube.com/watch?v=hcMrq9gi3qk>, (Çevrimiçi), 06 Ekim 2020. Bu linkteki videosunda Salih, *Ursü’z-Zeyn*’in yazıldığı psikolojik ve sosyal koşulları anlatıyor.

atlamalarıyla, bu atlamalar akabinde tekrar şimdiye dönerek zamanı kurgulamış; olayların kronolojik sıralamasına uymamıştır. Aynı zamanda Bedevî'nin hayatından olayları aktarırken yer yer zamanı özetleme yoluna da gitmiştir. Bazen de uzun bir zaman dilimindeki olayları anlatmadan geçtiği görülür. Örneğin, ikinci bölümde Zeyn'in doğum zamanından bahsedildikten sonra altı yaşında yaşamış olduğu hadise aktarılmıştır; ancak bu iki zaman dilimi arasındaki zamanlar atlanılmıştır.

5. Romanda Anlatıcı ve Bakış Açısı

Her anlatı mutlaka bir anlatıcıya sahiptir. Bu durum, anlatmaya dayalı türlerdeki temel unsurlar arasına, kaçınılmaz olarak, anlatıcı ve bakış açısı kavramlarını yerleştirmeyi gerektirir. Anlatıcı, yazarın sözü teslim etmek için ihtiyaç duyduğu varlıktır ve kimi zaman yazarla karıştırılsa dahi o tamamen kurgusal dünyaya aittir.³³³ Bununla birlikte okuyucu ile yazar ve eser arasındaki ilişkiyi sağlayan güçlü yapısı nedeniyle nesnel dünyayla sıkı bağları vardır. Anlatıcının varlığının görünürlüğüse değişkendir.³³⁴ Bazı anlatıcılar olayın akışını kesme pahasına sürekli araya girerken diğer bazı anlatıcılar kendilerini görünmez kılıp sadece göstermeyle yetinirler. Bütün anlatıcılar için değişmez olansa beraberlerinde bakış açılarını taşımalarıdır. Kurgusal bir metinde olayların okuyucuya kimin gözünden, kimin ağzından ulaştığı sorusu bakış açısı kavramını doğurur. Nitekim başta roman ve hikâye olmak üzere bütün anlatmaya dayalı metinlerde anlatılacak bir olay, onu aktaran bir anlatıcı ve bakış açısı vardır.

Romanda yaşananları okuyucuya aktarmasıyla romanın önemli unsurlarından biri olan anlatıcı,³³⁵ *Ursü'z-Zeyn* romanının tümünde üçüncü şahıs anlatıcı olarak görülmektedir. Bu üçüncü şahıs anlatıcı ana olayı, ana olayın etrafında gerçekleşen diğer olayları, bunların nerede, ne zaman, nasıl gerçekleşmiş olduklarını, bu olaylarda geçen kişileri, karakterlerini, dış görünümelerini, iç dünyalarını ne isteyip ne istemediklerini, neyi neden yaptıklarını ya da yapmadıklarını, yaşamış oldukları iç gerilimleri ya da sevinçleri, kısacası her şeyi bilmesinden dolayı onun bu bakış açısı hâkim anlatıcı³³⁶ grubuna girmektedir.

Roman incelendiğinde yazarın ortaya koymuş olduğu bu tip bir anlatıcının anlatımında üstlenmiş olduğu birkaç rol ortaya çıkmaktadır. Gözlem metodunu

³³³ Ünal Aytür, **Henry James ve Roman Sanatı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 28.

³³⁴ Theodor, W. Adorno, **Edebiyat Yazıları**, Çev. Sabir Yücesoy, Orhan Koçak, İstanbul, Metis Yayınları, 2004, ss. 47-53.

³³⁵ A. Robbe Grillet, **Yeni Roman**, Çev. Asım Bezirci, İstanbul, Ağaoğlu Yay., 1981, s.110.

³³⁶ Salih, **a.g.e.**, s. 47. Bazen romanın anlatıcısı, yaşananları genellikle romanın ana karakterinin bakış açısından takip eder ve yalnızca onun iç dünyasını, onun duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarır; tüm olaylara, tüm karakterlerin görüşlerine hâkim bir konumda değildir. Bu tür anlatıcıya, 'sınırlı üçüncü şahıs anlatıcı' denilir. Ancak bu romanda her şeyi bilen; diğer bir ifadeyle ilahi bir yönü varmış gibi davranan bir anlatıcı söz konusudur.

kullanarak romanda geçen diyalogların öncesinde, sonrasında ya da diyalogların aralarında, onu gerçekleştirenlerin gerek dış görünümüyle gerekse de iç dünyasıyla alakalı birtakım betimlemeler sunmak, bu rollerin ilkidir. Bu gözlem, bazen kişinin psikolojik bir durumunun betimlenmesi şeklinde görülmektedir. Mesela aşağıdaki örnekte, Mahcûb'un sabredemediği ve bundan dolayı da Zeyn'in anlattığı olayı bir an evvel aktarması için onu acele ettirdiği görülmektedir:

Zeyn, tam burada sustu. Ağzı açık, dişleri gözüktür bir şekilde küçük gözleriyle meclisliklerin yüzlerini kontrol ediyordu. Mahcûb sabredemedi. Anısını tamamlaması için acele ettirerek:

- Eee.. Sonra ne oldu?³³⁷

Diyaloglarda konuşanların niyetlerini okuyarak onların hangi psikoloji altında konuştuğuna dair bir başka örnek sekizinci bölümde geçen şu ifadedir:

Zeyn ellerini başının arkasına koydu ve yavaşça arkaya doğru eğildi. Sonra yüzünde yaramaz bir gülümsemeyle ağır şöyle dedi:

- Beyler! Ona ne yaptığımı öğrenmek istiyor musunuz?³³⁸

Bu pasajda Zeyn'in gülümsemesini yaramaz şeklinde betimleyerek niyet okuması yapılmıştır. Anlatıcı, diyalogları gerçekleştiren kişilerin iç sesine dair bir aktarım da yapabilmektedir. Aşağıdaki örnek Mahcûb'un iç sesinin anlatımın içine dâhil edilmesine örnektir.

“Bu gibi zahitlerin gayba dair vermiş olduğu haberler boşuna değil” şeklinde içinden geçirirdi. Belki de bu inanmış olduğu şey, içinde bir küçümseme tonu barındıran yüksek bir sesle ona şöyle dedirtti:

- Bu hayvan herifle kim evlenecek ki?³³⁹

Yukarıda verilen örneklerde anlatıcı, kişilerin iç dünyasına, düşündüklerine ve hissettiklerine birebir nüfuz eden bir anlatıcı pozisyonundadır.

Bazen de anlatıcının yapmış olduğu bu gözlem herhangi bir nesnenin dış görünümüyle alakalı olabilmektedir. Onuncu bölümde okul müdürünün her zaman

³³⁷ A.e., s. 11.

³³⁸ A.e., s. 43.

³³⁹ A.e., s. 47.

oturmuş olduğu sandalyeyi ve içtiği kahvesini gözlemleyip niteliklerini söylemesi bu duruma dair bir örnek olarak gösterilebilir:

Okul müdürü son sözüyle beraber yanlarına ulaşmıştı. Onu tahtadan ve iplerden yapılmış, arkalığı olan ve yanlarında desteği bulunan sevmiş olduğu alçak sandalyesine oturtular. Tarçın, kakule ve zencefil kokularının geldiği kahve hâlâ sıcaktı.³⁴⁰

Gözlem metodundan sonra anlatıcının üstlenmiş olduğu bir başka rol, karakterlerini gerektiğinde en ince ayrıntısına kadar aktarmasıdır. Buna en net ikinci bölümde Zeyn'i nitelerken rastlanılmaktadır.³⁴¹ Hanîn, Seyfuddin, Bedevî, Umde, Nî'me, Mahcûb, Seyfuddin ve Sadiye romanda anlatıcının karakterlerini nitelediği diğer kişiler arasındadır.

Gözlem ve karakter tanıtımı rollerinin yanında uzak geçmişte, yakın geçmişte, ya da şimdiki zamanda herhangi bir olayın, etrafında şekillenen diğer olayların ne zaman, kimlerle ve nerede meydana geldiğini aktarması anlatıcının üstlenmiş olduğu bir başka rol olarak görülebilir; ancak bazı zamanlar bu anlatımı başkalarına devretmektedir. Mesela ikinci bölümün başlangıcında birtakım şeyler aktardıktan sonra, Zeyn'in annesinin ağzıyla aktarım yapmaya başlar. Burada geçen olay, anlatıcı tarafından herhangi bir yoruma gidilmeden birebir Zeyn'in annesinin sözcükleriyle dile getirilmiştir. Bu aktarımdan sonra anlatıcı sözü almış ve Zeyn'i anlatıcı pozisyonuna getirmiştir. Sonrasında Zeyn, Said ve Bekrî'nin düğünlerinde yaşamış olduğu iki olayı anlatır. Bu anlatım, diyalog yoluyla oluşmuştur. Bundan dolayı aralara bazen Mahcûb bazen de Abdülhafız girmektedir. Zeyn'in ağzından bu iki olayın anlatımı bittikten sonra sözü anlatıcı alır ve bölümün sonuna kadar herhangi bir karaktere söz vermeden anlatmaya devam.

Sonuç olarak *Ursü'z-Zeyn* romanındaki anlatıcı, üçüncü şahıs bir anlatıcıdır. Bu üçüncü şahıs anlatıcı romanda geçen öğelere, figürlere, olaylara vb. şeylere karşı sınırlı bir bakış açısına sahip değildir; bilakis ilahi bir bakışı andıran hâkim bir bakış açısına sahiptir. Bu bakış açısına sahip olan anlatıcı romanda her şeyi bilendir; her

³⁴⁰ A.e., s. 66.

³⁴¹ A.e., ss. 7-8.

yerde bulunan, aynı anda nesneleri en ince ayrıntılarıyla tasvir eden, aynı anda hem karakterlerin dışsal niteliklerini hem de onların bilinçlerinin hareketlerini izleyen; duygu durumlarını gören, aynı anda romanda geçen her olayın hem şimdisini, hem geçmişini, hem geleceğini bilen bir anlatıcıdır.

7. Romanın Anlatım Teknikleri

Edebiyat türlerinin arasında özel bir yeri olan şiirin ve göstermeye dayanan dramatik edebiyatın dışındakiler anlatmaya bağlı edebî türlerdir. Bunlardan olay ve kurguya dayandıkları için aynı kategoriye giren roman, hikâye ve kısa hikâye, şiir ve tiyatrodan sonra teşekkül etmiş en eski edebî türlerdir. Deneme, fıkra, seyahatnâme, hâtıra, mektup ve edebî biyografi gibi türler ise daha geç dönemlerde birer edebî metin olarak gelişmelerini tamamlamışlardır.³⁴²

Roman, baştan sona bir olayın yahut da olaylar silsilesinin, bir anlatıcı tarafından bir zaman ve mekânda bir ya da birden fazla karakter üzerinden belli bir üslûpla ya da birden fazla üslûpla bazı teknikler kullanılarak yapılan edebî bir düzyazı anlatımı olarak tarif edilebilir. Bu bağlamda roman, bir açıdan da yazarın anlatımında kullanmış olduğu tekniklere göre değerlendirilir. Bu teknikler anlatılan şeyin aktarımını daha edebî, daha anlaşılır, daha gerçekçi, daha estetik kılar. Böylelikle ilgili romanın edebî ve sanatsal değeri artar.

Roman anlatımında bazen diyalog bazen de tasvir kullanılabilir. Tasvirler sanatsal olabilirken açıklama türünden de olabilir. Bazen de yazar romana tasvirden ziyade doğrudan birtakım açıklamalar dâhil edebilir. Bu açıklamalar romanda geçen bir durum, ya da olay veyahut da kurum üzerine detay verme kabilindendir. Her ne kadar bu teknik, sanatsal olmayıp bilgilendirme amaçlı da olsa yazar bunu kullanabilir. Yazar, bazen de anlatımda öyküleme tekniğini kullanır. Bu öyküleme tekniğiyle olaylar peşi sıra anlatılır. Bunu, üçüncü şahıs bir anlatıcı yapabildiği gibi bazen ana karakter ya da yardımcı karakterler bu rolü üstlenebilir. Roman anlatımında bazı durumlarda yazar, romanın içine bir başka eserden iktibas ettiği şeyi montaj tekniğini kullanarak dâhil edebilir. Yazarın kullanmış olduğu bu teknikte bu iktibas bazen bir şiir, şarkı ya da dörtlük olabildiği gibi bazen özlü söz, deyim, atasözü ya da kısa bir öykü bile olabilir. Bazı durumlarda roman, karakterleri, iç monolog yöntemiyle konuşturduğu gibi bazen de anlatı, dış monolog üzerinden

³⁴² M. Kaya Bilgegil, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri: Belâgat**, Ankara, Salkımsöğüt Yayınları, 1980, ss. 1-9; M. Orhan Okay, “Edebiyat”, **DİA**, TDV, İstanbul, C.X, 1994, s. 395-96.

şekillenir.³⁴³ Sonuç olarak edebî bir anlatı olarak roman, bir teknik üzerine inşa edilerek aktarılır.

Bu başlık altında Salih'in *Ursü'z-Zeyn* romanının ana olayını, bu olay etrafında gelişen diğer olayları, kişileri, mekânları, nesneleri vb. -anlatıma dâhil her ne varsa-, hangi teknikler üzerinden aktardığı örneklerle incelenecektir.

³⁴³ Bilgegil, **a.g.e.**, s. 20-7.

a. Öyküleme Tekniği

Bu anlatımda olaylar, birbiri üzerine gelişir ve zaman durmadan geçer. Ana olay etrafında şekillenen öykülemede amaç zamansal sıraya riayet edilerek ilgili ana olayı aktarmaktır.³⁴⁴

Ursü’z-Zeyn romanının ikinci bölümün anlatım şekli, genel olarak olay akışı üzerine kurulu öyküleme tekniğiyle yapılmıştır. Zeyn’in iki dişiyle ya da onun ayağındaki yarayla alakalı anlatımda bu teknik görülmektedir. Aşağıda Zeyn’in konuşmasından yapılan alıntı bu anlatım tekniğine bir örnektir:

- Su çarkında geçe kalmıştım. Şalımı omuzuma atarak evin yolunu tuttum. Ay parlıyordu. Köye giden yoldan daha geçmeden orada bulunan kum tepesine vardığımda birtakım zılgıt sesleri duydum.³⁴⁵

Bu anlatımda haber kipleri çekimlenmiş, yüklemeler sıralanmıştır. Burada ağır basan şey, olayın zamansal öğelerle aktarımıdır. İkinci bölümün sonunda geçen aşağıdaki ifadeler öyküleme türüne bir başka örnektir:

Güneş battığında tarladaki iş biterken, insanlar ardı sıra evlerinin yolunu tutuyordu. Zeyn de tarladan, gençler, çocuklar ve küçük kızlardan oluşan büyük bir konvoyun ortasında evine gidiyordu. Zeyn’in çevresinde gülüşüyorlardı. Zeyn de bu durumdan gururlanarak kasılırdı. Bir erkek çocuğun omuzuna vurur, bir kız çocuğun yanağından makas alır, defalarca havalara zıplardı. Ne zaman yolun ortasında bir hurma ağacı görse üzerine sıçrardı.³⁴⁶

³⁴⁴ Turan Karataş, **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Sütun Yayınları, 2011, s. 35; Mehmet Tekin, **Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları)**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2006, s. 190; İsmail Çetışli, **Metin Tahlillerine Giriş 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 93.

³⁴⁵ Salih, **Ursü’z-Zeyn**, s. 10.

³⁴⁶ A.e., s. 13.

b. Tasvir Tekniği

Bir anlatım tekniği olarak en sık kullanılan tekniklerden biridir. Anlatı türü metinlerde tasvirin temel amacı bir şeyi betimleyerek göstermektir; hikâyenin geçtiği yeri, zamanı ve olayda rol alan eyleyenleri çeşitli yönleriyle tanıtmayı, okuyucunun zihninde veya gözünde canlandırmayı amaçlar. Tasvir aracılığıyla kurmaca evren somutlaştırılmaya ve anlatı öğelerine gerçeklik kazandırılmaya çalışılır. Tasvir tekniğinde sıklıkla kullanılan insan betimlemeleri metnin dekoru olmaktan çıkıp anlatının canlılığı ve yapısını inşa eden asli unsur konumuna gelmiştir. Tasvir, okuru olaya hazırlar ve okurun merakını kamçılayarak eserle bütünleşmesini sağlar.³⁴⁷

Bir roman veya öyküde tasvir kesitlerinin başlıca şu amaçlarla yapılmaktadır:

- 1- Olayın geçtiği çevreyi tanıtmak,
- 2- Hikâye kişilerinin psikolojik, sosyal vb. özelliklerini aydınlatmak,
- 3- Anlatılan olayın gelişim yönünü önceden haber vermek.³⁴⁸

İçinde tasvir bulundurmayan bir edebi eser, anlatma bakımından kısır kalır ve o eser, mekânın ve nesnelerin ruhunu tam olarak yansıtamaz. Tasvir tekniğinin romanda kullanılmasıyla, roman anlatım bakımından bir hayli zenginleşir.

Çetişli bu hususta şunları söylemektedir:

Anlatma esasına bağlı edebi eserlerdeki itibari dünya olgusu, kahramanların belli bir mekâna bağlı olma veya olayların belli bir mekânda yaşanması mecburiyeti, tasvir tarzı anlatımı çok daha zaruri kılar.³⁴⁹

Bir yazarın, romanında, tasviri bir anlatım tekniği olarak kullanması kaçınılmazdır. Çünkü o, yapacağı en küçük betimlemede bile tasvir tekniğine başvurmak zorundadır

İlk bölümde geçen “Neredeyse süt kabı, Amine’nin elinden düşüyordu” şeklindeki anlatımda, ilgili kişinin şaşkınlığı söz konusudur. Kişinin yaşamış olduğu bu durum, doğrudan anlatılmamış; buna gönderme yapan başka bir ifade

³⁴⁷ Ali İhsan Kolcu, **Öykü Sanatı**, 4. bs. Konya, Salkımsöğüt Yayınevi, 2015, s. 55.

³⁴⁸ D. S. Bland, “Romanda Fiziksel ve Sosyal-Kültürel Çevre”, **Roman Teorisi**, Der. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, s. 266; Adorno, **a.g.e.**, s. 75-77.

³⁴⁹ Çetişli, **a.g.e.**, s. 204.

kullanılmıştır. Hâlbuki bu durum “şaşırdı” şeklinde aktarılabılırdi. Aynı biçimde okul müdürünün haberi duyduğundaki hayreti, “şaşkınlıktan çenesi düştü” olarak dile getirilerek dolaylı bir anlatım yoluna gidilmiştir. Bu iki örneğin her biri dolaylı anlatımla okuyucuda bir resim meydana getirmektedir. Böyle bir anlatım türünün amacı, bir şeyi göstermek ya da sahnelemek amacıyla o şeyi resmetmektir.³⁵⁰ Burada anlatımın kullanmış olduğu teknik, tasvir tekniğidir. Romanda tasvir tekniği kullanılarak yapılan anlatımlara birkaç örnek şöyledir:

Elinde timsah derisinden yapılmış uzun bir kırbaç ve parmağındaysa gündüzleyin güneş ışığında geceleyinse lambaların parıltısında ışıldayan ve bir yılanın başı görünümünde yakuttan yapılmış bir taş olan altından bir yüzük vardı.³⁵¹

Bu anlatım, “Elinde bir kırbaç, parmağındaysa bir yüzük vardı” şeklinde olabilirken yazar burada tasvir tekniğini kullanmayı tercih etmiştir.

Deve sütü içip ceylan etiyle beslenerek yaşayan kısa boylu, sıkı kaslı, tıknaz yapılı, diri vücutlu ve toprak rengi tenleriyle Kavz Arapları dans sahnesine gruplar hâlinde gelmişlerdi.³⁵²

Bu cümledeki Kavz Araplarına dair tasvirler çıkartıldığında geriye şöyle kısa bir cümle kalmaktadır:

“Kavz Arapları dans sahnesine gruplar hâlinde gelmişlerdi.”

Ancak yazar onları resmederek bu tekniği başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Aşağıdaki örnekte de Zeyn’in gülüşü tasvir edilmiştir.

Karnı üst tarafa bakar hâlde yattı ve ayaklarıyla havaya vurmaya başladı. Sonra sırtı yere dönük şekilde döndü ve hâlâ kahkahalar atarak katıla katıla gülmeye devam ediyordu.³⁵³

³⁵⁰ Adorno, **a.g.e.**, s. 80; Karataş, **a.g.e.**, s. 409; Çetişli, **a.g.e.**, s. 100.

³⁵¹ Salih, **Ursü’z-Zeyn**, s. 103.

³⁵² **A.e.**, s. 107.

³⁵³ **A.e.**, s. 12.

c. Diyalog Tekniği

Diyalog, romanda herhangi bir şeyi anlatmak için kullanılan bir başka tekniktir. Yazar, diyaloglarda anlatıcı rolünü roman karakterlerine verir. Böylelikle anlatım el değiştirerek devam eder.³⁵⁴ Tekin, edebî eserde diyalog tekniğinin işlevi hususunda şöyle bir değerlendirme yapar:

Her şeyden önce diyalog yöntemi, romana çeşitli açılardan güç katmakta, romanın edebî ve düşünsel dokusunu zenginleştirmektedir. Diyalogun basit ama temel işlevi, gizli olanı 'âşikâr' kılmak, soyut olanı somutlaştırmaktır.³⁵⁵

İki karakter arasındaki tartışma, çatışma, uzlaş vb. konuşmalar en sade şekilde diyalogla verilir. Diyaloglardaki akış, beraberinde sürükleyici bir melodi oluşturur. Diyalogların güçlü bir şekilde metne adapte edilmesi yazarın maharetine bağlıdır.³⁵⁶

En az iki kişi arasında karşılıklı konuşma şeklinde gerçekleşen diyalogun yeri roman sanatında oldukça önemlidir. Çünkü yazar, romanına güç kazandırmak için ve romandaki şahısları iletişime geçirmek için diyalog tekniğinden yararlanmak zorundadır. Anlatma esasına dayalı edebî türlerde diyalog tekniği sıkça kullanılır. Konuşma dilinin inceliklerine hâkim olan, hikâyelerini anlatmaktan çok yaşatan bir üslupla kurgulayan Tayyib Salih, bu tekniği başarıyla uygulamaktadır. Aşağıdaki anlatım diyalog tekniğiyle ortaya konmuştur:

Zeyn:

- Arkadaşlar! Oraya varır varmaz üzerimdeki elbiseleri çıkardılar ve bana temiz elbiseler giydirdiler. Yatak göz kamaştırıcıydı. Çarşaf, süt gibi bembeyaz, battaniyeler tertemizdi. Yerlerse o kadar cilalıydı ki insanın ayağı kayıyordu.

Mahcûb ona takılmak için araya girdi:

³⁵⁴ Karataş, a.g.e., s. 109.

³⁵⁵ Tekin, a.g.e., s. 277.

³⁵⁶ Kemal Selçuk, "Öyküde Dramatik Yapı", *Adam Öykü*, C.LVII, Mart-Nisan 2005, ss. 61-3.

- Bırak şimdi battaniyeleri, cilalı yerleri... Anlat bakalım şu kocaman karnını neyle doldurdular? Ondan bahset sen!

Romandaki bu anlatım, diyalog tekniğine bir örnektir. Bu konuşmada Zeyn, hastanede yaşamış olduklarını anlatıyor. Diyalogun içinde Zeyn, Mahcûb ve grubu vardır. Anlatıcı, Zeyn'in hastanedeki durumunu öyküleme yoluyla anlatabilir ve bu anlatısına birtakım tasvirler katarak devam edebilirdi; ancak buradaki anlatımda diyalog tekniğini tercih etmiştir.

Romanda diyalog tekniği kullanılarak yapılan anlatımlara birkaç örnek:

Okul müdürü:

- Dostum, evet. Bu mevzu akıllara zarar. Hacı İbrahim bunu kabul ediyor mu? Zeyn, ahmak biridir. O kim, evlenmek kim.

Abdussamed derin bir inançla:

- Zeyn hakkında konuşmana dikkat et! O, mübarek biri, Allah ona rahmet etsin! Allah'ın salih kulu Hanî'nin de arkadaşı.

Şeyh Ali de şöyle diyerek eklemeye bulundu.:

- Allah ona rahmet etsin, bizim beldemize bereketi getiren kişidir o.

Yukarıdaki bu diyalogda belde ahalisinden okul müdürü, Abdussamed ve Şeyh Ali Zeyn'in evlilik olayını tartışıyorlar. Aşağıda yer alan diyalog da Abdulhafız'le Mahcûb arasında geçmektedir:

Abdulhafız:

-Seyfuddin hac yapmaya niyetlendi. Dostum! Allah için ona borç verebilir misin? İnaniyor musun yoksa inanmıyor musun? Bu, en ufak bir şüphe barındırmayan bir mucize!

Mahcûb, Abdulhafız hikâyeyi anlatmaya başladığında ona şöyle dedi:

- Ahmaklığın en son haddine ulaştı.

d. İç Çözümleme Tekniği

İç çözümleme, kişilerin iç dünyalarının anlatıldığı bir tekniktir. İç çözümlemede söz, anlatıcıya aittir ve kahramanın iç dünyası bize onun tarafından anlatılır.³⁵⁷

Bu anlatım tekniğinde anlatıcı, kişinin iç dünyasına bütünüyle egemendir. İç çözümleme tekniğinde anlatıcı, karakterle okur arasına girerek karakterin iç dünyası hakkında açıklamalarda bulunur. Anlatıcı, kahramanın iç dünyasını tanıtırken kendi duygularını bir kenara bırakır ve yansız bir şekilde çözümleme yapar. Aksi takdirde zayıf bir anlatı söz konusu olur.³⁵⁸

Aşağıdaki örnek Şeyh Ali ve Abdussamed’le yapmış olduğu diyalogda okul müdürünün içinden geçirmiş olduğu birtakım şeylerin anlatıcı tarafından aktarımıdır:

Ancak o, ruhunun derinliklerinde Amine gibiydi. Bunun kendisine yönlendirilmiş kişisel bir darbe olduğunu hissediyordu. O, onların, kendisinin Hacı İbrahim’e Ni’me meselesi hakkında açıldığını bilmediklerini anladığı an, içinden kocaman bir oh geçirdi. Şayet bilselerdi işte o zaman onların sivri dillerinden kurtulamazdı. Beşinci fincanını içerken kendi kendine, kızı yaşında küçük bir kızı neden istediğini sorguluyordu. Bunu tam olarak bilmiyordu.³⁵⁹

Aşağıda gelen örnek de Amine’nin Zeyn’in evlenme haberini duyduğunda içinden geçirmiş olduğu birtakım şeylerin iç çözümleme yöntemi kullanılarak anlatımıdır:

İmkansız. Kesin bu kız aklını kaçırmıştı. Ni’me, Zeyn’le evleniyor? Amine’nin duymuş olduğu şaşkınlık, içindeki öfkeyle karışmıştı.³⁶⁰

³⁵⁷ Çetişli, **a.g.e.**, s. 108.

³⁵⁸ Tekin, **a.g.e.**, s. 284.

³⁵⁹ Salih, **Ursü’z-Zeyn**, s. 70.

³⁶⁰ **A.e.**, s. 26.

e. Özetleme Tekniği

Bu teknikte yazar, kişileri veya diğer unsurları özetleyerek anlatır. Anlatıda ayrıntı olabilecek unsurlar anlatının akışını bozmadan derlenip toparlanır. Sayfalar dolusu açıklama ile ortaya konulabilecek gerçekler bir iki paragrafla ifade edilir. Özetlemeyle olay örgüsü içindeki uzun zaman kesintileri ortadan kaldırılmış olur. Böylelikle okuyucuyu sıkacak uzun uzadıya bilgiler anlatıdan temizlenmiş olur. Özetleme, görülen yaşantıya ait yöntemler arasında, metindeki hacmi bakımından biraz daha geri plânda yer alır.³⁶¹

Aşağıdaki anlatım bu teknik kullanılarak icra edilmiştir.

Bu da Amine. Şiddetli öfkesinden dolayı zılgıt çekiyor.
Amine'yi hatırlıyorsun değil mi? Hani Ni'me'yi oğlu için
istediğinde ona kızlarının daha küçük olduğunu ve evliliğe
uygun olmadığını söylemişlerdi.³⁶²

Yukarıdaki örnekte anlatıcı Amine'nin kim olduğuna dair ufak bir anlatım yaparak özetleme tekniğinden yararlanmıştır. Gelecek anlatımdaysa Mahcûb ve grubunun yapmış olduğu rutin şeyler detaya inilmeden özet hâlinde sunulmaktadır.:

Nil taşığında ya da sel bastığında tasfiye kanallarını açan ve
dişli çarklar koyan, gece olduğunda ellerinde lambalarla
sokakları gezip insanların ahvalini yoklayan onlardı. Su ve
sel baskınlarından sonra meydana gelen zararı karşılayanlar
da bu kamptaki kişilerdi.³⁶³

³⁶¹ Karataş, **a.g.e.**, s. 332; Tekin, **a.g.e.**, s. 250.

³⁶² Salih, **Ursü'z-Zeyn**, s. 99.

³⁶³ **A.e.**, s. 80.

f- Montaj Tekniği

Montaj, yazarın hazır bir anlatım parçasını aldığı yerde nasılsa öylece kendi metninde kullanması olarak ifade edilir.³⁶⁴ Çetişli bu tekniği şu şekilde tanımlamaktadır:

Yazarın kendinden önce başkalarının dile getirdiği hazır bir anlatım parçasını kalıp halinde kullanması, kendi roman kompozisyonunda birer mozaik taşı gibi değerlendirebilir.³⁶⁵

Bu teknikle hazır metin parçaları, atasözleri, deyimler gibi unsurlar kalıp hâlinde eserin içinde kullanılır. Bu tekniği kullanırken dikkat edilmesi gereken nokta yazarın aktarmak, yararlanmak istediği metnin, eserin genel dokusuna uygun olmasıdır.³⁶⁶

Yazar romanın son bölümünde Fetûme'nin ağızından şu mısraları aktarır romanın metnine ekleme yaparak onu zenginleştirmiştir:

Erken olgunlaşan tatlı hurmalar,
Uykumu çalar fikrimi meşgul edersiniz.³⁶⁷

Yine bir başka yerde bu tekniği kullanarak Kurtâvî'nin ağızından aşağıdaki ilahiyi romana eklemiştir:

Erzaklarını alıp beni Feriş Şâf'ın tepelerine yönlendiren kişı
ne kadar da güzel biridir.
O, bu menzildeki sancağı çağırarak,
Hüseyin'in dedesini ziyaret eder.
Daha önceleri ona, içkiden kadehlerle kuru üzüm, incir ve
karpuz sunulmuş,
Ona hadi iç demişler.
O ise Hüseyin'in dedesini ziyaret etti.³⁶⁸

³⁶⁴ Karataş, a.g.e., s. 291.

³⁶⁵ Gürsel Aytaç, **Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990, s. 66.

³⁶⁶ Tekin, a.g.e., s. 247.

³⁶⁷ Salih, **Ursü'z-Zeyn**, 105.

³⁶⁸ A.e., s. 108.

g. Açıklama Tekniği Tekniği

Yazar bu gibi yerlerde herhangi bir konu, durum veya olay hakkında gerekli gördüğü bir açıklama yapar.³⁶⁹ İsmail Çetişli, açıklama tekniğini şöyle açıklar:

Sanatkârın çeşitli meseleler, olaylar, durumlar, insanlar hakkındaki düşünce ve kanaatlerini ya doğrudan doğruya ya da anlatıcı veya kahramanlar vasıtasıyla okuyucuya iletmesidir.³⁷⁰

Aşağıdaki alıntıda Kavz Arapları hakkında bilgi vermesi bu tekniğe bir örnektir:

Kavz Arapları da burada kalmayı tercih edenlerdendi. Uzun senelerden beri bu bedevi Araplar ekili arazilerin olduğu bu yere demir atmışlardı. Bu bedeviler süt satıyor, küçük baş hayvanlarını otlatıyor, yakacak odun temin ediyor, hurma hasatı zamanında düşük bir ücret mukabilinde bahçe sahipleri için hurma topluyordu. Kendilerini katışıksız Arap olarak görmelerinden dolayı bölge halkıyla evlenmezlerdi. Bölge halkı da onları medenî olmayan bedevi topluluğu olarak görürdü.³⁷¹

Bir diğer örnek:

Bu cariyelere belde ahalisi 'kadın hizmetçiler 'diyordu. Bunlar kendilerine özgürlük verilen kölelerdi. Bazıları beldeden göç etmişler, köle olduğu memleketlerinden uzak bir yerde evlenmişlerdi. Diğer bazıları da azat edilen diğer erkek kölelerle evlenmiş ve temiz bir hayat yaşamışlardı. Bunların da eski efendileri arasında süregelen sevgi ve saygıları vardı.³⁷²

Yazar burada Seyfuddin'in hayatında olan bir cariyeden bahsettikten sonra onlar hakkında açıklama tekniği yoluyla kısa bir anlatım yapmıştır.

³⁶⁹ Gündüz Aktaş, **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001, s. 87.

³⁷⁰ Çetişli, **a.g.e.**, s. 132.

³⁷¹ Salih, **a.g.e.**, s. 18.

³⁷² **A.e.**, 52.

h. Yorumlama Tekniği

Bu anlatım tekniğinde romanda geçen bir konu, durum veya olay anlatıcı tarafından yorumlanır.³⁷³

Zeyn bir kıza âşık olduğunda o kız kısa bir süre sonra evlenirdi. Anneler de bu durumu bildikleri için Zeyn'i evlerine çağırır ve sonrasında kızlarını Zeyn'in önüne getirirlerdi. Zeyn onlardan birini beğenip ona âşık olursa o kıızı dilinden düşürmezdi. Belde ahalisinden biri de Zeyn sayesinde o kıızı tanır ve ona talip olurdu. Aşağıdaki pasajda yazar, Zeyn'in bu durumuna dair bir yorum getirmektedir:

Belki de Zeyn içgüdüsel olarak, yeni statüsünü önemini anlamıştı. Nitekim kızların annelerine naz yapıyor, onlardan birisi kahvaltıya ya da öğle yemeğine davet ettiğinde hemen icabet etmiyordu.³⁷⁴

Zeyn'in aşkını her yerde sesli bir şekilde dile getirmesine dair anlatıcı tarafından aşağıdaki yorum yapılmıştır:

Zeyn, kızların erkeklerden sakınıp örtündükleri muhafazakâr bir toplumda annelerin kızları için kendisiyle çağrıda bulundukları bir borazan gibiydi.³⁷⁵

Aşağıdaki örnekte de anlatıcı, Hacı İbrahim'in kıızı Ni'me hakkındaki düşüncesini yorumlayarak şu şekilde aktarmıştır:

Adam bu kızın, söz dinlemeyen asi bir kız çocuğu olmadığını; aksine onun bir şey yapmak için içsel bir komut tarafından yönlendirildiğini hissetmiş gibiydi.³⁷⁶

³⁷³ Aytaç, a.g.e., s. 72; Karataş, a.g.e., s. 466.

³⁷⁴ Salih, *Ursü'z-Zeyn*, s. 21.

³⁷⁵ A.e., s. 19.

³⁷⁶ A.e., s. 35.

i. Leyt-motif Tekniği

Edebî eserde vurgulanmak istenen olay, kavram, düşünce, ifade, tavır, kelime veya kelime grubunun vurgunun yoğunluğuna göre tekrar edilmesi olarak tanımlanır. Bu teknikle birlikte metin içerisinde bir akıcılık yaratılır ve metinde estetik tarzda bir ritim oluşturulur. Ayrıca Leyt-motif müzik menşeli bir terimdir. Müzik eserlerinde “ana, kılavuz motif” anlamında tekrarlanan düşünce diye ifade edilir.³⁷⁷

Ursü’z-Zeyn romanında da düğün, aşk, gülmek, gibi sürekli tekrarlanan bazı kelimeler vardır.

Düğüne dair birtakım örnekler:

Örnek 1:

Sonrasında düğünde kadınların çıkartmış olduğu zılgıtlar gibi büyük bir zılgıt patlatarak sesinin en üst perdesinden: “Ey ahali! Ey insanlar! Ey belde halkı! Zeyn, aşkın kurbanı oldu. Hacı İbrahim’in kızı Ni’me onu aşka kurban etti” diye bağırmaya başladı.³⁷⁸

Örnek 2:

Düğünde bir başka yerde yine bir halka şeklini oluşturan kalabalık bir cemaat vardı. Bu büyük halkanın içini, ellerinde def olan iki kişi turluyordu.³⁷⁹

Örnek 3:

Düğün yerindeki lambaların ışıkları uzun hatlar oluşturarak mescidin pencerelerinden içeriye sızıyordu.³⁸⁰

Aşka dair birtakım örnekler:

Örnek 1:

Aşk ilk olarak onun kalbine düşer, sonrasında çok geçmeden onun kalbinden başkasının kalbine geçerdi.³⁸¹

Örnek 2:

³⁷⁷ Aytaç, **a.g.e.**, ss. 68-70; Çetişli, **a.g.e.**, s. 134; Karataş, **a.g.e.**, s. 264.

³⁷⁸ Salih, *Ursü’z-Zeyn*, s. 93.

³⁷⁹ **A.e.**, s. 108.

³⁸⁰ **A.e.**, s. 110.

³⁸¹ **A.e.**, s. 19.

Aşkla dolup taşan bereketli seneler Zeyn tarafından deneyimlenmişti.³⁸²

Örnek 3:

Her nerede olursa olsun kızın aşkını haykırır, diliyle onu her daim zikredip dururdu.³⁸³

Gülmeye dair birtakım örnekler:

Örnek 1:

Zeyn Hanîn'le birlikte saatlerce konuşur, şakalaşır ve gülüşürdü.³⁸⁴

Örnek 2:

Aşmâne'yi başında taşıdığı odun yüküyle tarladan döndüğünü gördüğünde yükünü alır ve onunla şakalaşarak onun yüzünü güldürürdü. Aşmâne herkesten korkan bir kızdı. O, yolda giderken bir kadın ya da adama rastladığında sanki o rastladığı kişi vahşi, yırtıcı bir hayvanmış gibi paniğe girer ve korkuya kapılırdı. Ancak Zeyn'e dostluk gösterirdi. Bir tavuk sesine benzeyen, acıklı dilsiz gülüşüyle onunla gülüşürdü.³⁸⁵

Örnek 3:

Zeyn daha da gülmeye başladı. Konuşmak için ağzını açtığında, Saîd'in dükkanında asılı büyük lambanın ışığı onun dişlerinden yansıma yapmıştı.³⁸⁶

Örnek 4:

Bazen onlar hep birlikte güldükleri esnada denize dalıp sonrasında çıkan boğulmuş kişiler gibi ışık ve gölge, başları üzerinde dans ederdi.³⁸⁷

³⁸² A.e., s. 20.

³⁸³ A.e., s. 19.

³⁸⁴ A.e., s. 23.

³⁸⁵ A.e., s. 23.

³⁸⁶ A.e., s. 43.

³⁸⁷ A.e., s. 85.

j. Geriye Dönüş Tekniği

Eserde kronolojik akışın kırılarak geçmişe dönülmesi tekniğidir. Roman ve hikâye gibi anlatı eserlerinde gerek kurgusal yapının oluşturulması gerekse karakterlerin tanıtılmasında geriye dönüş tekniğinin önemi büyüktür. Anlatıda yer alan her unsurun bir geçmişi vardır. Yazar, bu unsurları kuvveden fiile yükseltebilmek, bir bakıma onlara can katabilmek için geriye dönüş tekniğini kullanır.³⁸⁸

Birinci bölüm Zeyn'in düğün haberiyle çalkalanan bir zamandan bahsediyordu; ancak bu bölüm bittikten sonra ikinci bölümde geriye dönüş tekniği kullanılarak Zeyn'in doğumuna gidildiği ve sonrasında altı yaşlarında geçirmiş olduğu hastalığın anlatıldığı görülmektedir. Aynı biçimde ikinci bölümün bitiminde Ni'me'den önce Zeyn'in en son aşkı olan Ulviye'den bahsedilmiş ve üçüncü bölümün başlangıcında yine bu teknik kullanılarak ilk aşık olduğu zamanlara gidilmiştir.

Bu örneklerle bakıldığında geri dönüş uzak zamanlara dair olmuştur. Ancak bu teknik kullanılarak beşinci bölümde Amine, Sütçü Halime ona Zeyn'in düğün haberini verdiğinde birkaç ay öncesine götürülmüştür:

İki ay önceki günü; bütün gururunu bir tarafa atıp cesaretini toplayarak Ni'me'nin annesine gittiği günü net bir şekilde hatırladı. Nitekim o, hayatı boyunca Sadiye'yle konuşmayacağına dair yemin etmişti.³⁸⁹

Bu teknikle yapıp yakın zamana gidilen bir başka örnek, ahabları Abdussamed ve Şeyh Ali'yle Zeyn'in düğününden konuşurken okul müdürünün aklına Ni'me'ye aşık olduğu ânın gelmesidir:

Bir gün Ni'me'yi beyaz bir elbise giymiş evden çıkarken görmüş ve onunla yüz yüze gelmişti. Onun güzelliği kendisini ona hayran bırakmıştı. Titrek bir ses tonuyla ona

³⁸⁸ Aytaç, a.g.e., s. 75-9; Tekin, a.g.e., ss. 254-61.

³⁸⁹ Salih, Ursü'z-Zeyn, s. 26.

selam vermiş, o da onun selamına vakurlu ve sakin bir ses tonuyla karşılık vermişti.³⁹⁰

³⁹⁰ A.e., s. 70.

k. Metinlerarasılık Tekniği

Metinlerarasılık, her tür metnin edebî metne dâhil olabilirliliği ve hiçbir metnin dışı kapalı olmadığı düşüncesini gösterir.³⁹¹ Her metin kendi içinde ya sarahaten ya da gizli olarak başka bir metni barındırır. Bu bağlamda metinlerarasılık, bağımsız metin olamayacağı fikrinden hareket eder.³⁹²

Yedinci bölümde Ni'me'nin Kur'an ayetleri karşısındaki duygu durumlarından bahsedilmektedir. Bu ayetlerden bir tanesi de Enbiya suresinin 84. ayetidir.

Romanda bu durum şu şekilde geçmektedir:

Şu ayete geldiğindeyse büyük bir haz alıyordu: “Ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik [Enbiya-84]” Eşinin hizmetinde fedakâr olan ve inanılmaz bir güzelliğe sahip bir kadının merhametini düşünüyordu. Şayet ailesi olursa rahmetini hiç esirgemeyeceği temennisinde bulunuyordu.³⁹³

Sonuç olarak Tayyib Salih, Ursü’z-Zeyn romanında farklı anlatım teknikleri kullanmıştır. Anlatım tekniklerini kullanmadaki ustalığı üslûbunun önemli bir sacayağını oluşturur. Kullandığı anlatım teknikleriyle okuru romanın dünyasına sokmakta oldukça başarılı olan Salih, okurda, yazılan bir romanı okumaktan ziyade anlatılan bir romanı dinliyormuş havası oluşturmaktadır.

³⁹¹ Gürsel Aytaç, **Genel Edebiyat Bilimi**, 2. bs., İstanbul, Say Yayınları, 2009, s. 351; Ali İhsan Kolcu, **Edebiyat Kuramları**, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınları, 2008, s. 338.

³⁹² Kubilay Aktulum, **Metinlerarası İlişkiler**, 2. bs., Ankara, Öteki Yayınevi, 2000, ss. 17-8.

³⁹³ Salih, **Ursü’z-Zeyn**, s. 33.

8. Romanın Anlatım Dili ve Üslûbu

Edebiyatın malzemesi dildir ve her edebî üründe dilin özellikleri o eserin üslûbunu oluşturur. Üslûp, yazarın dilin mecazi gücünü, renk ve eylem zenginliğini yazıya dökme yöntemidir. Sözlükte “izlenen yol, benimsenen tarz” anlamına gelen bu kelime, dil ve edebiyatta kişinin kendi duygu, düşünce ve heyecanlarını dile getirme şekli, dili kullanma biçimidir. Üslûp ayrıca yazarın diliyle, kullandığı dilin kuralları arasındaki sapmaların toplamı ve bu sapmaların eserin konusu ve amacı bakımından yerinde ve özgün olması demektir. Böylece üslûp hem teknik hem estetik bütünlük arzeder.³⁹⁴

Üslûb, eserin dilinin döneme, kahramanların sosyal ve toplumsal düzeylerine göre seçilip seçilmediği, akıcı bir üslûbun tercih edilip edilmediği, terminolojik dile başvurulup başvurulmadığı, yabancı kelimelerin ve halka ait dilin bulunup bulunmadığı ve söz sanatlarından hangilerinin kullanıldığı gibi birçok ayrıntıyı içinde barındırır.³⁹⁵

Nazım türünde ya da düzyazıda olsun edebî eserlerin anlatım ve yazımında kullanılan üslûbun karakteristiği estetikdir. Estetik onda yer alan parlak hayal, ince tasvir, nesne ve olaylar arasındaki uzak benzerlik ilgilerini keşfetmekle somutu soyut, soyutu somut biçiminde ortaya koymak gibi faktörlerden kaynaklanır.³⁹⁶

Yazarın psikolojik durumunu yansıtan sübjektif, duygusal ve abartılı anlatım, özellikle olayların gerçek sebeplerini görmezlikten gelip onları bağlama uygun düşürülmüş edebî sebeplere dayandırma sanatı, teşbih, mecaz, istiare, cinas, seci, tezat, tevriye gibi beyan ve bedî‘ sanatlarıyla örülmüş süslü ama kapalı, çoğu zaman sembolik bir anlatım şekli edebî üslûbun öne çıkan nitelikleridir.³⁹⁷

Tayyib Salih’in *Ursü’z-Zeyn* romanındaki dili yoğun ve süslü değildir. Üslûbunu sadelikten yana kullanmıştır. Zaten onun edebî kişiliği anlatılırken değinildiği gibi o böyle bir anlatımdan olabildiğince uzak durur. Nitekim böyle bir

³⁹⁴ İsmail Durmuş, “Üslûp”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XLII, 2012, s. 383.

³⁹⁵ Tekin, **a.g.e.**, s. 168- 70.

³⁹⁶ Jean-Paul Sartre, **Edebiyat Nedir**, Çev. Bertan Onaran, 3. bs., İstanbul, Can Yayınları, 2008, s. 65-9.

³⁹⁷ Durmuş, **a.g.e.**, “Üslûp”, s. 384.

anlatım, metnin önüne geçer ve romanda verilmek istenen ana mesajın anlaşılmasını engeller. Bundan dolayı Salih, romanda günlük hayatta kullanılan dilden ayrılmaz. Romanı olabildiğince açık ve rahat okunabilecek bir şekilde yazmaya özen gösterir. Ancak romanın dilinin tamamıyla basit olduğunu söylemek kendi içinde barındırdığı estetik değeri göz ardı etmek anlamına gelir. Roman, anlatısında sanatsal birtakım ögeler barındırmakta ve bu durum da esere estetik bir değer kazandırmaktadır. Aşağıda sıralanan sadece birkaç örnek, edebî sanatsal bir öge olarak *Ursü'z-Zeyn*'in estetik değerini ortaya koyması bakımından önemlidir:

1. Örnek:

عبد الحفيظ يعلم السر، فهو يقول لمحجوب، وهو يجمع بين عينيه الحقل الواسع الذي هو حقله والريح تلعب ما في أدنى شك. 'معجزة يا زول: بالقمح فتثني صفوفه فكأنه حوريات رشيقة تجفف شعرها في الهواء

Rüzgar, havada saçlarını kurutan göz kamaştırıcı huriler gibi olan buğdayın kıvrımlarını kıvrırarak onunla oynarken Abdulhafız gözlerini kendi büyük tarlasına dikmiş sırrı bilir bir hâlde: "Dostum! En ufak bir şüphe olmaksızın bu bir mucize." diyordu.³⁹⁸

2. Örnek:

وتقترب زغاريد النساء وتتضح معالمها ويستطيع الزين أن يميز النساء أية امرأة زغردت ثم تبدو الأنوار وتبدو أشباح مجتمعة تصعد وتهبط كأنها شياطين في وادي الجن ثم يظهر الغبار الذي تثيره أرجل الناس في رقصها، عوك يا أهل العرس، يا ناس الرقيص الزين: يتشبث بخيوط الضوء وفجأة ينشق الليل عن نداء يعرفه كل أحد ويفور المكان فجأة فقد نفث فيه الزين طاقة جديدة. جاكم. وإذا الزين قد قفز كالقضاء واستقر في حلقه الرقص.

Kadınların zılgıtları yaklaşıyor, emareleri netleşiyor. (Yaklaştıkça) Zeyn, kadınlar arasında hangi kadının zılgıt sesi çıkardığını ayırt edebiliyor. Yaklaştıkça kâh eğilip kâh kalkan bir araya gelmiş hayaletlere benzeyen ışıklar, Cin Vadisi'ndeki şeytanlar gibi gözüküyor. Yaklaştıkça insanlar dans ederken ayaklarının çıkardıkları ve ışığın çizgilerinde asılı duran tozlar beliriyor. Beklenmedik bir ânda herkesin bildiği bir nida geceyi yarıyor: "Duyun, ey düğün ahalisi! Ey dans edenler! Zeyn geliyor sizlere." Zeyn, kader gibi bir ânda zıplıyor ve dans halkasına yerleşiyor. Zeyn oraya taze

³⁹⁸ Salih, *Ursü'z-Zeyn*, s. 64.

bir güç üfürüyor ve mekân bir ânda yeniden kaynamaya başlıyor.³⁹⁹

3. Örnek:

ولعلمهم حينئذ يشعرون ذلك الشعور الدافئ المطمئن الذي يحسه المصلون وهم يقفون صفا خلف الإمام كتفا بكتف ينظرون إلى نقطة بعيدة غامضة تلتقي عندها صلواتهم , في هذا الوقت تخف الحدة في عيني محجوب , وهما سارحتان في الخط الضئيل الباهت الذي ينتهي عند ضوء المصباح ويبدأ الظلام :أين ينتهي ضوء المصباح وكيف يبدأ الظلام؟ يعمق صمته وقتذاك ، وإذا سأله أحد أصدقائه فلا يسمع ولا يرد.

Belkide o ân, namaz kılanların omuz omuza imamın arkasında dualarının karşılaştığı gizemli uzak noktaya bakar hâlde dururken hissettiği tatmin edici o sıcak duyguyu hissederlerdi. Mahcub'un gözlerindeki hiddet, gözlerinin lambanın ışığının bittiği ve karanlığın başladığı solmuş ufak çizgiye daldığı o ânda hafiflerdi. Lambanın ışığı nerede biterdi? Karanlık nasıl başladı? Suskunluğu o ânda derinleşirdi.⁴⁰⁰

Bu örneklerde görüldüğü Salih, sanatsal açıdan kuvvetli, estetik değer taşıyan etkileyici bir üslûb kullanmaktadır. Arapça dilinin inceliklerini kullanarak ortaya konulan bu etkileyici üslûb okuyucuda okurken estetik bir haz vermektedir. Estetik hazın yanında okuyucunun imgelem yetisini besleyip harekete geçirerek farklı tasavvurlara zemin açmaktadır.

Romanda seçkin insanlar ön planda verilmemiş; ana karakter onlardan birinden seçilmemiştir. Bunun yerine sıradan insanlara yer verilmiş ve ayrıca engelli insanlar da romanın içerisine dâhil edilmiştir. Diğer bir deyişle farklı sosyal statülerde olan insanlar romana katılarak romanın karakter bağlamında tek düze olması engellenmiş ve böylelikle ona çeşitlilik kazandırılmıştır. Örneğin Zeyn eğitim görmemiş sıradan bir insandır. Ayrıca sıradan insanlarla soylular iç içedir. Zeyn, soylu bir aileden gelen Ni'me'yle evlenmiştir. Bu bağlamda roman, edebî bir akım olarak klasisizm⁴⁰¹ çizgisinden ayrılmaktadır.

³⁹⁹ A.e., ss. 38-9.

⁴⁰⁰ A.e., s. 95.

⁴⁰¹ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1974, ss. 336-37; H. Fethi Gözler, *Avrupa'da ve Bizde Yazar ve Eserleriyle Edebiyat Akımları Yardımcısı1*, İstanbul, Damla Yayınevi, 1976, s.10.

Romanın genelinde didaktik bir üslûb sergilenmemiş; okuyucu herhangi bir ahlaki güdümün içerisine dâhil edilmemiştir. Nitekim Salih, romanda geçen olaylar karşısında herhangi bir yargıda bulunarak kendi doğrularını okuyucuya empoze etmemiştir. Bunun yanında kendi duygularını, zaafılarını, tutkularını, sırlarını söylemekten de kaçınmıştır. Bundan dolayı *Ursü'z-Zeyn* romanı, yazarın içini döktüğü bir roman olmamıştır. Diğer bir deyişle romanın genelinde Salih, gözlemci bakış açısını kullanarak kişiliğini gizlemiş; ortaya koymamış, sadece gözlemlediği şeyi nesnel bir şekilde aktarmaya gayret göstermiştir. Bu durum okuyucuya özgür bir ortam sağlamış ve ona olayları yorumlama fırsatı vermiştir.⁴⁰² Bu bağlamda Salih, edebiyatı araç olarak görmez; bir başka ifadeyle edebiyat aracılığıyla üstün nitelikli bireyler yetiştirme gayretine girmez. Dolayısıyla romandaki karakterlerde okuyucuya bir model oluşturmak söz konusu değildir. Bu durumu en net olarak ortaya koyan ifade şudur:

Ancak Hanîn Yılında işler, karmakarışık bir hâl almıştı. Tutmuş olduğun cenaha göre Seyfuddin'in tövbesi mi dersin yoksa onun ihaneti mi dersin bilemem, bu durum bir grubu güçlendirirken diğer grubu zayıflatmıştı. Seyfuddin, vahanın kahramanı, süvarisi ve lideriydi. Bu adam âkil ve muttakilerin cenahına girince, eski arkadaşlarının kalbine bir korku gelmişti.⁴⁰³

Bu ifadeyle de yazar, ideolojik herhangi bir görüş beyan etmek yerine durumu aktarmak pozisyonunda olduğunu göstermektedir.

Salih klasisizm akımının iddia ettiği “İnsan aklının kabul etmediği hiçbir şey doğru değildir” düsturunu⁴⁰⁴ kabul etmediği için romanda akıl-sağduyu tek rehber olarak görülmez. Nitekim değinildiği gibi içerisinde gerçek hayata uygun olmayan birçok garipliklerin, bir başka ifadeyle olağanüstü hâllerin; inanılmayacak şeylerin ortaya konulduğu bu roman, ölçü ve mantığı yüceltmez. Böylelikle roman daha özgür ve daha yaratıcı olma üslûbunu benimsemektedir.

⁴⁰² İkinci bölümde değinildiği gibi, Salih'in amacı, okuyucuyu bir şeye yönlendirmekten ziyade düşünmeye sevk etmektir.

⁴⁰³ Salih, *Ursü'z-Zeyn*, s. 82.

⁴⁰⁴ “Klasisizme göre sanatın üç temel ögesi vardır: Akıl, sağduyu ve tabiat. Her eser güzelliğini akıldan alır. Sağduyuya uymayan bir anlatımın hiçbir anlamı ve değeri yoktur.” Bkz.: Gökberk, **a.g.e.**, s. 336.

Romanda aşk, kin, nefret, acıma gibi duygular aklın kontrolünde değildir. Okul müdürü örneğinde gördüğümüz gibi yaşlı bir adam kızı yaşında birisine aşık olabilir. Bunun için de bütün gururunu bir tarafa atabilir ve kızın babasına giderek onu kendi için isteyebilir. Aynı zamanda insan aşırılıklar da yapabilir. Romanda Zeyn bu aşırılıklarıyla sembolik bir değerdir. Bu aşırılıklar onu karakterize etmektedir. Ayrıca yine Zeyn örneğinde gördüğümüz gibi insan tutkularına iradesiyle yön vermek zorunda değildir; bilakis tutkularını özgür bırakır ve böylece kişi gerçek dünyadaki gibi bir insan olur. Romanda Zeyn, böylesi bir durumun da kendisine gönderme yaptığı için sembolik değerini artırır.

Romanın anlatım dili seçkinlerin dili değildir. Özellikle yukarıda bahsi geçtiği gibi diyaloglarda fasih dil yerine bölge ahalisinin kendi aralarında kullanmış olduğu sokak dili hâkimdir. Ayrıca diyaloglarda argo kelimeler de vardır.

II. DÜŞÜNSEL ARKA PLAN İNCELEMESİ

Ursü'z-Zeyn'in metin merkezli biçimsel arka planına değindikten sonra metnin yine merkeze alındığı eleştirel çözümleme sürecinin ikinci aşamasını gösteren düşünsel arka planı incelenecektir. Bu arka planda romanın fikirsel zemini, kurgusallığı, sembolik öğeleri ve sosyokültürel yapısı mercek altına alınacak ve romanın düşünsel boyutları eleştirel olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

A. ROMANIN FİKİRSEL ZEMİNİ

Modern edebiyatın bir türü olan roman metinlerinde edebî anlatım hâkim olmakla beraber bu anlatım, fıkırsel bir zemin üzerinden gerçekleşir. Nitekim roman, edebî tarafıyla estetik olanı yansıtırken fıkırsel zeminiyle de düşünsel olanı ortaya koymaya çalışır.⁴⁰⁵ Fıkırsel zemin üzerinden edebî anlatıma dayanan bu gibi metinlerde dil, kâh temel anlamlardan kâh yan anlamlardan kâh da çağrışımlardan yararlanır. Bu gibi metinler çok katmanlı anlam dünyasına sahiptir; ancak romanın anlamca ortaya çıkma sebebi birden fazla değildir.⁴⁰⁶ Diğer bir deyişle romanın üzerine inşa edildiği fıkırsel zemin bir tanedir. Bu fıkırsel zemin, romanın dokusunda bulunan, yazarın vermek istediği ana düşüncenin kendisine gönderme yapar. İşte bu ana düşünce, romanın varlık nedenidir. Romanın varlık nedeni, aynı zamanda romanın iletmek istediği temel mesajı verir.⁴⁰⁷ Doğal olarak romanda bu ana düşünceyi destekleyen başka düşünceler de yer alır. Verilmek istenen mesajı temellendiren, betimleyen, açıklayan vb. diğer düşünceler romanın yardımcı düşüncelerini oluşturur. Bu başlık altında *Ursü'z-Zeyn* romanının fıkırsel zeminini oluşturan ana düşüncesi ve bu düşünceyi destekleyen yardımcı düşünceler ortaya konulmaya çalışılacaktır.

⁴⁰⁵ Rene Wellek, vd., **Edebiyat Teorisi**, Çev., Ömer Faruk Huyugüzel, İzmir, Akademi Kitabevi, 1993, ss. 25-32.

⁴⁰⁶ Şunu belirtmek gerekir ki Salih'in yazmış olduğu romanlar tek anlamlı ve kapalı, pedagojik, tek merkezli sabit bir dünyaya gönderme yapmaz. Bu bağlamda Salih'in romanları Ecocu ifadeyle söylemek gerekirse açık bir yapıt olma özelliğine sahiptir. Açık yapıt kendi içinde çok katmanlı anlam yapısına sahiptir. Ancak bu çok katmanlı anlam yapısı romanın varlık nedenine gönderme yapan ana düşünceyle zıtlık oluşturmaz. Açık yapıt niteliğine sahip edebî metinlerin ne'liğine dair bkz.: Umberto Eco, **Açık Yapıt**, Çev. Pınar Savaş, İstanbul, Can Yayınları, 2001, ss. 25-32.

⁴⁰⁷ Fatih Tepebaşılı, **Edebiyat ve Roman**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2001 ss. 17-29; Berna Moran, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, 9. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, 1994, ss. 5-17; Peter V. Zima, **Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi**, Çev. Mustafa Özsarı, İstanbul, Hece Yayınları, 2004.

1. Ana Düşünce

Bir romanın ana düşüncesi, onun meydana getirilmesindeki temel amacı gösterir. Bu temel amaç romanın alt metninde yazarın savunmuş olduğu görüşe gönderme yapar.⁴⁰⁸ Ana düşünce yazarın metinde ulaşmak istediği amacın en kısa ifadesidir. Metnin omurgasını oluşturan bu düşünce bir metinde anlatılanların bir yargı oluşturabilecek şekilde somut halde dile getirilmesi diye de tanımlanabilir. Bir romanın merkezindeki düşünce, okuyucuya yazarın konuyu açıklamak için sunduğu en önemli ifadeyi belirtir.⁴⁰⁹

Ana düşünce açık olarak ifade edilmekten çok ima edilir. İma edilmiş bir ana düşünce, eserin ortaya koymuş olduğu anlatımlar arasındaki baskın ilişkiden çıkarılabilmektedir.⁴¹⁰

Metin içerisinde ana düşüncenin sabit bir bölgesi yoktur. Metnin karmaşıklığına ve ele alınan detayların çokluğuna göre ana düşünce metnin içinde farklı yerlerde olabilir. Genellikle okuyucu kendisinin ortaya koyacağı stratejiyle ana fikri bulur.⁴¹¹

Ana düşüncenin belirlenmesinde, metnin yapısal çözümlemesi, romanda geçen düşüncelerin sistemli olarak alt alta getirilmesi, tek bir küme etrafında onların incelenmesi, ulaşılan ana düşüncenin doğruluğunun izlenmesi ve yardımcı stratejilerin kullanılması önemli etkenler olarak verilebilir.

Edebî metinlerde ana düşünceyi bulmak için şu sorular sorulabilir:

Romanda anlatılmak istenen şey nedir?

Bu anlatımda neler vurgulanmaktadır?

Bu vurgularla ortaya çıkarabilecek yargılar nelerdir?

Bu yargıların etrafında roman bize hangi mesajı iletmek istemektedir?

⁴⁰⁸ Ana düşünce, ana fikir olarak da ifade edilmektedir. Bkz.: Karataş, **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁰⁹ Aktaş, **a.g.e.**, ss. 50-4.

⁴¹⁰ Franz K. Stanzel, **Roman Biçimleri**, Çev. Fatih Tepebaşılı, Konya, Çizgi Kitabevi, 1997, s. 9.

⁴¹¹ Hasan Akyol, "Bilgi vermeye dayalı metinler ve öğretimi", **Çağdaş Eğitim**, Nisan, C.CCLIII, 1999, ss. 7-13.

Ursü’z-Zeyn romanının ana düşüncesinin merkezinde Zeyn’in özelinde temsil edilen insan vardır. Bu insan, romanın temel amacının birinci ayağını oluşturmaktadır.

Romanın merkezinde yer alan bu insan, iki yönden ele alınmaktadır; dış görünüşü ve eylemler. Nitekim romanın birinci bölümünde bu insanın eylemselliği üzerine bir gönderme yapılırken ikinci bölümün başlangıcında onun dış görünüşü betimlenmiştir. Bu insan, dış görünüş olarak garip bir görünüşe sahiptir; yapısı, kendi türünden olan canlılara benzememektedir. Nitekim o bahsi geçtiği gibi, şaşılacak denli çirkin olarak tasvir edilir.⁴¹² İşte onun çirkinliği üzerinden ortaya çıkan garipliği önemli bir öğedir. Garip görünüş, gözün alışık olmadığı; alışlagelenin dışında olan şeyi imler.

Fiziksel görünüşü itibariyle garip olan bu insan eylemleriyle de olağan şeyin dışında görülmektedir.⁴¹³ Eylemleri, diğer insanların “normal” eylemlerinden farklıdır. Yukarıki bölümlerde yer yer işaret edildiği gibi örneğin akıl almaz bir şekilde yüzünde her daim bir gülümsemenin olması, insanları ayırt etmeksizin onlarla şakalaşıp yeri geldiğinde onlara içtenlikle yardım etmesi, aşık olduğunda aşkını saklamayıp onu her yerde haykırması, hayatın tüm zorluklarına inat aşkın vermiş olduğu coşkununla yaşayıp bir gün ona ulaşacağına inanması⁴¹⁴, istisnasız beldedeki her düğüne katılarak sabaha kadar eğlenmesi ve insanları orada eğlendirmesi bunlardan bazılarıdır. Bunların hepsi de belde ahalisinin alışık olmadığı “normal”in dışında gördüğü garip olan eylemlerdir. Garip görünüş gibi garip eylemler de, tanıdık olunmayan; alışlagelenin dışında olan şeyi imler. Bu aynı zamanda alışık olunmadığı için de ön yargılı bir şekilde dışlanan şeydir.⁴¹⁵ Böylelikle ana düşüncenin merkezinde olan insan hem dış görünüşü hem de ruhsal durumu “garip” bir kişidir.

Ana düşüncenin merkezinde yer alan bir diğer unsur toplumdur. Toplum ana düşüncenin ikinci ayağını oluşturmaktadır.

⁴¹² Salih, *Ursü’z-Zeyn*, ss. 7-8.

⁴¹³ Bir düğünde gelinin ağzından ısıрма olayı özellikle bu garip eylemlerden biridir. Alıntı: “Gelini tuttum ve ağzından ısırdım.” Bkz.: *A.e.*, s. 12.

⁴¹⁴ Alıntı: “Belki de Uviye ile gelecek hayatını, çocukları ve eşinin bakımında yükleneceği sorumlulukları düşünüyordu.” Bkz.: *A.e.*, s. 12.

⁴¹⁵ Nitekim yukarıdaki bölümlerde değinildiği gibi belde ahalisinden çoğu kişi onu anlamak yerine, ona deli, ahmak, cahil gibi birtakım yaftalamalarda bulunarak onu ötekileştirme yoluna gitmiştir.

Genel anlamda toplum bir arada yaşayan insanların oluşturduğu bir topluluktur. Bu topluluğun kural olarak benimsemiş olduğu birtakım ilkeleri, iyi ya da kötü olanı, güzeli ya da çirkini, doğruyu ya da yanlış gösteren bir dizi değerleri, gelenekleri, görenekleri, inançları vb. vardır.⁴¹⁶

Bu topluluğun üyesi olan insanlar bu dile getirilen değerler üzerinden hayatlarını idame ederler. Onların doğruları, yanlışları, iyi ya da kötü olarak düşündükleri, güzellik ve çirkinlik algıları belli birtakım kalıpların içerisinde. Kendi toplulukları içinde bu kalıplara aykırı olan şeyler “garip” statüsündedir. Bu garip olan şeyler aynı zamanda toplum içindeki değerlere de yabancı hatta yeri geldiğinde muhaliftir. Bundan dolayı bu gibi niteliklerde olan şeylerin topluluğu muhafaza etmek adına toplum içinde yer alması istenmez. Sonuçta genellikle bu gibi şeylerin ne’liğini anlamak için herhangi bir düşünce ameliyesi gerçekleştirilmeden bu “garip” şeyler ötekileştirilerek ya toplumun kenarına itilir ya da toplumdan uzaklaştırılır.

Bu bağlamda insan ve toplumu merkeze koyan *Ursü’z-Zeyn* romanı, toplum içindeki yabancı unsurların; farklılıkların bir ötekileştirmeye sebep vermemesini ve bütün bu farklılıklarla beraber bir arada yaşayabileceğini salık vererek temel mesajını ortaya koyar. Roman ötekileştirilmeye sebep olan tüm farklılıkları, bir zenginlik olarak değerlendirir. Roman ayrıca, toplumun grupları arasında bir geçişlik olabileceğini; bir şeyin tam tersi bir istikamette yeniden var oluşunu ortaya koyabileceğini göstermeye çalışırken aslında bu farklılıkların temsil ettiği şeyin değişim ya da dönüşüm içinde olduğunu iddia eder.⁴¹⁷ Hem insanın hem de onun oluşturduğu toplumun temeline değişimi ya da dönüşümü koyan roman, aslında hiçbir şeyin homojen olmadığını; bilakis heterojen bir yapıya sahip olduğunu ve bu yapıda olan tüm unsurların “iyi” veya “kötü”, “doğru” ya da “yanlış”, “güzel” yahut “çirkin” yönleriyle bir arada yaşayabileceğini, bundan dolayı farklılıkların olumsuz hiçbir şey ifade etmeyeceğini iddia eder.

Tüm farklılıkları olumsuz bir durum olarak görmekten vazgeçip ötekileştirmeyi ortadan kaldıran roman maneviyata, ilkelere ve değerlere dayanan saf bir insan yaşamı çağrısı yapar. Toplum kendi içinde birçok yönden ayrışsa da

⁴¹⁶ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969, s. 292.

⁴¹⁷ Seyfuddin’in hayatının bir anda değişmesi buna verilebilecek örneklerden biridir.

dayanışma içinde olmalı, insanlığı tesis eden değerler önünde farklılıklarını unutmamalı, yaşamış olduğu olumlu ve olumsuz tüm duygusal ve maddi durumlarında tek bir vücut olduğunu güçlü bir şekilde hissetmelidir.

2. Yardımcı Düşünceler

Ana düşünceyi pekiştirmek için yazar tarafından romana dâhil edilen yardımcı düşünceler, *Ursü'z-Zeyn* romanının temel düşüncesinde yer alan insan, toplum ve farklılık gibi kavramlarla bağlantı içerisindedir. Bundan dolayı yardımcı düşünceleri ortaya çıkartmak adına, romanın ana düşüncesinin lokomotif ayarında olan insan, toplum ve farklılık kavramlarıyla romanda geçen olay ve durumları felsefi düzeyde sorgulamak gerekir. Bu izlenecek ilk yoldur. Ayrıca yardımcı düşünceleri ortaya çıkartmada destek olacak bir diğer husus ana düşüncenin temel kavramlarına anlam bakımından yakınlığı olan başka kavramlar tespit etmektedir. Örneğin garip, yabancı, tuhaf, olağandışı, irrasyonel, hayal gibi kavramlar garip kavramıyla ilişkili olan kavramlardır. İnsan ve toplum kavramları da doğru, yanlış, değer, ilke, kural, güzel, çirkin gibi kavramlarla bağlantı içerisindedir. Roman özelinde bu kavramlar, ana düşünce üzerinden işlenerek yardımcı düşünceleri ortaya çıkartılabilir. Ortaya konulan bu yöntem üzerinden *Ursü'z-Zeyn* romanındaki yardımcı düşünceler şu şekilde sıralanabilir:

- İnsanın dış görünüşü üzerinden onun karakterini belirlemek ya da yapabilecekleri üzerine ön yargıda bulunmak yanlıştır.

Beldede dış görünüşü üzerinden yadırganan birçok insan vardır. Alıntılanan pasajlarda da görüldüğü gibi çirkinliğinden dolayı Zeyn'in kurumuş bir keçi postuna benzetilerek yadırganması, hor görülerek güzel bir kızın onu beğenmesinin imkânsız olduğunun vurgulanması ve böylelikle sosyal yaşamın kenarına itilmesi bu fikre gönderme yapmaktadır.

- Toplum, içindeki bütün farklılıklara rağmen bir araya gelebilir ve farklı dünya görüşlerine sahip insanlar bir arada mutlu bir şekilde yaşayabilir.

Romanın sonundaki Zeyn'in düğünü, Sudan toplumu içindeki birbirine zıt birçok grubu bir araya getirmesi bakımından önemlidir.⁴¹⁸

- İnsan, toplum nazarında ötekileştirilmiş olsa da kendi dünyasını yaratarak orada mutlu olabilir.

⁴¹⁸ Salih, *Ursü'z-Zeyn*, ss. 100-01.

Topal Musa, Kötürüm Buhayt ve Sağır Aşmane beldede hayatın kenarına itilmiş olsalar da Zeyn’le olan dostlukları; şakalaşıp birlikte neşeli vakitler geçirmeleri onların hayattaki en güzel anlarını temsil eder.⁴¹⁹

- İnsanın fiziksel çirkinliği sosyal hayatında bir şey ifade etmeyebilir.

Ni’me’nin Zeyn’le evleniyor olması bunu göstermektedir.

- Ne olursa olsun gülmeyi başarmak hayatın zorluklarına karşı verilen en büyük zaferdir.

Bahsi geçtiği gibi âşık olmuş olduğu tüm kızların başkalarıyla evlenmesine rağmen ruhsal olarak herhangi bir çöküşe gitmeyen Zeyn, hayatını yine neşe dolu bir şekilde yaşamaya devam etmiştir.⁴²⁰

- İnsan herhangi bir baskı altında kalmadan istediğini yapabilme özgürlüğüne sahiptir.

Zeyn, roman boyunca yapmış olduğu her şeyde özgürdür. Hiçbir baskı altında kalmadan eylemlerini gerçekleştirir; anlatır, şakalaşır, güler, sever, yardım eder, iyilik yapar, eğlenir, dans eder, gezer. Bu bağlamda Zeyn’in kendisi bütün kalıpların dışına çıkarak kendi hayatını yaşamaktadır.

- İnsan, her daim umutla geleceğe bakabilir.

Zeyn’in yaşamış olduğu her aşkıta, aşkıyla birlikte yaşayacağı geleceği büyük bir coşkuyla düşünmektedir.⁴²¹

- İnsan, özünde iyilikle beslenen bir varlıktır.

Zeyn, yukarıki bölümlerde geçtiği gibi belde ahalisinin umursamadığı engelli kişilere iyilik eder ve bu şekilde mutlu olur.

- İnsanı inancı güçlü kılar.

Belde ahalisi Zeyn için “ahmak, deli, kafası çalışmayan” gibi birtakım çirkin nitelermeler yakıştırırsa da Zeyn’in annesi onun böyle olmadığına; bilakis onun “mübarek” biri olduğuna inanıyordur.⁴²²

- İnsan, kaba gülünçlüklerden, tuhaf ve olmayacak şakalaşmalardan haz alabilir.

⁴¹⁹ A.e., ss. 23-5.

⁴²⁰ A.e., s. 20.

⁴²¹ A.e., s. 12.

⁴²² A.e., s. 22.

Zeyn, toplumun kabul etmediği ancak kendisinin yaşamış olduğu birtakım tuhaflıkları Mahcûb ve grubuna anlatır ve hep birlikte bunlara gülerlerdi.⁴²³

- Toplumsal kalıplar algımızı ve bilincimizi koşullandırabilir; ancak bilinçli zihinler kararlı duruşlarıyla bu kalıpları yıkıp kendi istikametlerini belirler.

Ni'me'nin ailesi toplumdaki diğer ailelerin kızlarını evlendirirken düşündüğü gibi, onun tahsilli, yakışıklı, işinde gücünde olan birisiyle evlenmesini istiyordu; ancak Ni'me kararlı duruşuyla bu kalıba girmeyi istememiştir. Kendi yolunu kendi çizmiştir.⁴²⁴

- Toplum, geçmişten almış olduğu değerlerin muhafazasını sağlar; gelenek ve göreneklerine aykırılığı kabul etmez.

Romanda Seyfuddin, kız kardeşinin düğününe arkadaşlarını getirmişti. Bu arkadaşları belde ahalisinin şimdiye kadar hiç görmediği yabancı tiplerdi. Bunlar birtakım şeyler yaparak sosyal düzeni tehdit ediyorlardı. Ahali de bunları bir güzel tartaklayıp beldeden atmıştır.⁴²⁵

- Toplum alışageldiği bir şeyin muhalifi konumundaki şeyi görmezden gelebilir ya da onu dışlayabilir veya yok edebilir.

Belde ahalisi Seyfuddin'in zararlı biri olduğunu, bundan dolayı uzaklaştırılması gerektiğini düşünüyordu. Hatta ailesi ve yakın akrabası da bu görüşü benimsiyordu.⁴²⁶

- Toplum birbirine zıt birçok farklı grubu kendi içinde barındırabilir.

Roman, belde ahalisinin imama karşı takındıkları tavırlar üzerinden farklı gruplara bölündüğünü aktarmıştır.⁴²⁷

- İnsan, her daim kendi var oluşunu ortaya koymaya çalışan bir varlıktır.

Ni'me'nin modern eğitime karşı gelmesi, akranlarının aksine evlilik hakkında kendi düşüncelerinin olması, bunları gerçekleştirmek için elinden geleni yapması bu düşünceyi ortaya koymaktadır.⁴²⁸

⁴²³ A.e., ss. 43-4.

⁴²⁴ A.e., ss. 33-6.

⁴²⁵ A.e., s. 58.

⁴²⁶ A.e., s. 57.

⁴²⁷ A.e., s. 77.

⁴²⁸ A.e., ss. 33-6.

- İnsan, hayatın içinde gerekçelendirmekte aciz olduğu durumlarla karşılaşabilir.

Bahsi geçtiği gibi Zeyn, Hanîn ve Seyfuddin olayından sonra belde onca değişikliğin yaşanması ve Mahcûb, okul müdürü gibi kişilerin bu durumları anlamlandırmakta acizliklerini itiraf edişleri bu düşünceye işaret etmektedir.⁴²⁹

- Bazen gerçekler zamanla mitleşebilir ve toplum hayranlıkla bunlara inanabilir.

Zeyn, Hanîn ve Seyfuddin olayının yıllar geçtikten sonra efsanevi bir şekilde anlatılması ve toplumun bu olaya güçlü bir şekilde inancı bunu göstermektedir.⁴³⁰

⁴²⁹ A.e., s. 66.

⁴³⁰ A.e., s. 65.

B. ROMANIN KURGUSAL YAPISI

Yaşanan bir olayı yaşandığı gibi aktarmak; diğer deyişle onun oluşa gelirken edindiği varlığına herhangi bir şekilde müdahale etmeden, nasıl bir biçimde var olduysa o biçimi koruyarak nakletmek edebiyat değildir.⁴³¹ Dolayısıyla böyle bir şeyin roman olması da söz konusu olamaz.⁴³²

Edebiyat; dolayısıyla roman, aktarmak istediği şeye yeri gelir dokunmak ister. Dokunduğunda hissetmiş olduğu şeyleri de onun oluşa gelen varlığında ortaya koyar. Yeri gelir ekleme yapar. Ekleyerek onun eksik gördüğü varlığını tamamlar. Yeri gelir ona müdahale eder ve böylelikle onu sınırlayarak istediği ölçüde ve oranda onu var eder. Yeri gelir o şeyi eksiltir; budar, törpüler, keser. Böylelikle fazlalığı atarak estetik bir işlem yapmaya koyulur. Yeri gelir o şeyi bozar; o şeyin oluşa gelen varlığını tahrip eder. Yeri gelir o şeyi yeniden ortaya koyar.⁴³³ Böylelikle varlığın özüne dair olan unsurlarını söker ve onu tekrardan istediği biçimde inşa eder. Edebî bir anlatım biçimi olan roman için bu dile getirilenlerin hepsi ve daha fazlası, onun anlattığı şeyde ortaya çıkan kurmak eyleminden türetilen bir isim olan kurgunun altında değerlendirilebilir. Edebî anlatımın yapısında olan bu kurgu olgusuyla birlikte roman, bir kurmacadan başka bir şey değildir.

Bu başlık altında *Ursü'z-Zeyn* romanının nasıl bir biçimde kurgulandığına dair düşünsel bir sürecin içerisine girilecektir. Bu süreç *Ursü'z-Zeyn* kurmacasını incelemenin, bir başka adımı olarak değerlendirilmelidir. Bu inceleme bir yandan, kurguda yer alan önemli noktaları ortaya koymaya çalışacak diğer yandan roman üzerinden gerçeklik ve kurmaca ilişkisini irdeleyecektir.

⁴³¹ Pospelov, a.g.e., ss. 20-9.

⁴³² Jale Parla, **Don Kişot'tan Bugüne Roman**, 7. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, ss. 20-7.

⁴³³ Jacques Derrida, **Edebiyat Edimleri**, Çev. Mukadder Erkan, Ali Utkur, İstanbul, Otonom Yayıncılık, ss. 79-82

1. Kurgunun Dizgesel Açıklaması

İlk bölümde geçen üç diyalogda, Zeyn'in düğün haberi bahsi geçtiği gibi konuşmacılarda büyük bir şaşkınlık meydana getirmişti. İşte yazar bu şaşırtıcı haberle romana giriş yaparak okuyucuyu henüz romanın ilk başlarında meraklandırmak istemiştir. Nitekim insanların, toplumda genel olarak alelade bir durum olan düğüne karşı vermiş oldukları bu garip⁴³⁴ tepki okuyucunun aklına birtakım sorular getirmiştir:

Zeyn kimdir?

İnsanlar neden böyle bir tepki vermektedirler?

Bu haberin öğle vaktinde herkesin diline düşecek kadar önemi nedir?

Bir başka merak uyandıran şey de Zeyn'in bu haberin yayıldığı zaman dilimlerinde sanki hiçbir şey olmuyormuş gibi beldede; su kuyusunun orada insanlarla vakit geçirmesidir.⁴³⁵ Romanın kurgusunda ona dair dile getirilen bu durum, onun ilk garipliğinin sahnelenmesidir. Zira Zeyn'in kendisi, beldede herkesi hayretler içinde bırakan bu haber karşısında, rutin hayatına devam etmektedir. Bu durum okuyucuda Zeyn karakterini daha fazla tanıma isteği uyandırmıştır. Böylelikle yazar düğünü ve düğün sahibini etkileyici bir şekilde ortaya koyarak romanın kurgusunda önemli bir adım atmıştır.

İkinci bölümün başlangıcında görüldüğü gibi Zeyn'in gülerek doğması ve onun neden sadece iki dişi olduğuna dair anekdot okuyucuda merak uyandıran bir başka unsurdur. Nitekim bu iki olay da irrasyonel öğeler taşımalarından dolayı yaşamın içinde ve toplum arasında eşine rastlanır cinsten olmaktan uzaktır. Zeyn'e dair dile getirilen bu iki garip durum, kurgudaki etkiyi daha da arttırarak okuyucuyu anlatılacak şeye biraz daha bağlamıştır. Diğer yandan bu bölümde özellikle de Zeyn'in fiziksel görünüşüne dair verilen birtakım bilgiler, Zeyn'e dair aktarılan

⁴³⁴ Bu konuda özellikle Tayyib Salih'in edebî eserlerindeki gariplikleri; diğer deyişle fanteziyi inceleyen şu teze bakılabilir: Sofia Samatar, **Nonstandard Space: Tayeb Salih, Fantasy, and World Literature**, Madison, University of Wisconsin-Madison, 2013. Ayrıca şu makale de *Ursü'z-Zeyn* özelinde bu konuyu ele almıştır: Cebür Ümmü'l-Hayr, "el-'Acâibiyyu fi'r-Rivâyeti's-Sûdâniye: *Ursü'z-Zeyn* li't-Tayyib Sâlih", **Africa and The West**, C.XI, No: 14.

⁴³⁵ Salih, *Ursü'z-Zeyn*, s. 6.

gariplikler silsilesine eklenerek, iyi bir başlangıçla ortaya konulan kurguyu derinleştirmek için iyi bir stratejidir. Bu hamle, bölümün sonraki sayfalarında Zeyn'in yaşamış olduğu iki olayda sergilediği birtakım şeylerle ivme kazanmıştır. Nitekim bahsi geçtiği gibi her iki olayda da yapılan şey, herkesin yap[a]mayacağı ya da yapmaya cesaret edemeyeceği tuhaf şeylerdendi.

Romanın sonraki sayfalarında görüldüğü gibi Zeyn'in Ulviye'ye olan garip aşkı, bu aşkın yine garip bir şekilde bir, iki ay sonra bitme ihtimali ve yine Zeyn'in bu aşk bitiminde başka bir aşka yine eski aşkında olduğu gibi büyük bir coşkuyla yelken açacak olması okuyucunun bu anlatılan şeyin sonunu görme isteğini arttırmakta ve okuyucuyu büyük bir iştahla bu olayların takibini yapmaya sürüklemektedir. Romanın anlatımında takip edilen bu stratejiyle birlikte, sağlam bir şekilde ayaklarını yere koyarak köklerinde derinleşmeye doğru giden kurgu, bir romana yaraşır şekilde dallanıp budaklanarak gürleşme olanağı yakalamaktadır. Nitekim bir kurgunun gürleşmesi, okuyucuda heyecan ve merak uyandırarak sağlam bir şekilde ne kadar derine gittiğiyle doğru orantılıdır. Bunun yanında Zeyn'in bu yaşamış olduğu duygunun alelade bir sevgi değil de çok güçlü bir aşk olarak ortaya konulması ve tamda bu bağlamda aşkın akıl almaz bir türüne işaret ediyor olması, bu gürleşmenin verimini daha arttırmaktadır.

Birinci ve ikinci bölüm bir arada düşünüldüğünde kurgudaki karakterizasyon sürecinin adımları görülmektedir. Romanın ana karakterinin garip bir sosyalleşmeyle sunulması kurgudaki karakterizasyon sürecinin birinci adımını gösterirken bu bölümde yine ona dair ortaya konulan garip hikayeler, garip dış görünüş, garip eylemler, garip aşk durumları kurgudaki karakterizasyon sürecinin ikinci adımını vermektedir. Bu adımlarla birlikte okuyucu, romanın ana karakteri olan Zeyn'i, zihinsel düzeyde imgeselleştirme sürecine girmektedir. Yazar tarafından okuyucuda meydana getirilmek istenen bu imge, teorik olarak karakterizasyon sürecinin tamamlanmasıyla nihayete erecektir; ancak romanın sonuna değin Zeyn, kurguda yer alacak olan her yeni eylemiyle okuyucudaki imgesini yeniden kuracaktır. Hatta bu imgesel kurulum, roman nihayete erdikten sonra bile okuyucunun zihin dünyasında dinamik olarak kalacak ve okuyucunun kendi gerçek hayatında yaşamış olduğu olay ve olgularda tekrar tekrar gündeme gelerecektir. Bu durum romanın kurgusunun

alelade bir temel üzerine kurulmadığını; bilakis fikirsel olarak çok yönlülüğü içinde barındıran sağlam bir kurgu üzerine inşa edildiğini göstermektedir.

Romanın üçüncü bölümü, ikinci bölümün sonunda dile getirilen aşkın açılımıyla alakalıdır. Bu bölümde Zeyn'in yaşamış olduğu aşk, ideal bir konuma getirilerek kurguya felsefî bir boyut kazandırılmıştır. Nitekim Zeyn tarafından duyulan aşk, yüksek bir sadakatle karşılık beklemeden, uğrunda her şeyin göze alındığı, herhangi bir şeyden ya da kişiden çekinilmediği ve duyulan coşkunun doruklarda yaşandığı bir aşktır.⁴³⁶ Böylesi idealize edilen bir aşk, öznesi olan Zeyn'in karakterinde sonsuza kadar devam ederken nesnesi olan leylalar bu süreçte sürekli değişmektedir. Bir başka ifadeyle aşk, farklı nesnelerde meydana gelirken öznesi olan Zeyn, her daim yerinde durarak onu her zamanki coşkuyla kucaklamaktadır.

Ortaya konulan kurguda aşkın bizatihi kendisine âşık olan, güzelliği yücelten ve iyi olanın arkasına giden biri olan Zeyn, aşkın her daim arkasından gitmiş ve nesneye takılmayarak onu her zaman ve mekânda yaşamıştır.⁴³⁷ Üstelik bu aşk bahsi geçtiği gibi Zeyn sayesinde bir ur gibi yayılarak, başkalarına bulaşmış ve onların kalbinde de hayat bulmuştur. Böylelikle kurgu, idealize edilen bir aşkın yanına idealize edilen bir âşık dâhil ederek felsefî boyutunu zenginleştirmiştir. Bu felsefî boyutla beraber daha derinlere inen kurgu, okuyucunun merakını celbetmeye devam etmiştir; ancak Zeyn'in karakterizasyon süreci hâlen tam anlamıyla bitmiş değildir.

Dördüncü bölümde kurgunun içerisine bahsi geçtiği gibi zahit bir kişi eklenmiştir.⁴³⁸ İrrasyonelliğiyle ön planda olan kurgu, dinsel bir boyutla daha da güçlendirilmek istenmiştir. Nitekim gerek irrasyonellik gerekse de bu zahit kişiyle birlikte ortaya konulan dinsel boyut romanın ortaya koymuş olduğu gariplikler silsilesine eklemlene noktasında ortak yerde durmaktadırlar. İdealize edilen bir âşık olarak Zeyn, annesinin deyişiyle, gerçekliğini bu dinsel alandan; Allah'ın seçkin kullarına yakınlığı ve bu sayede onların zümresine girmesinden almaktadır. Bundan mütevellit annesine göre, onun yapmış ve yaşamış olduğu her şey diğer bir deyişle bütün gariplikler-akıl almaz durumlar, bu alandaki pozisyonu üzerinden değerlendirilmelidir.

⁴³⁶ A.e., s. 19.

⁴³⁷ A.e., s. 20.

⁴³⁸ A.e., s. 22.

Diğer taraftan kurgu, bu zahit kişiyle dinin gizemli tarafını gündeme getirerek dinin irrasyonelliğine gönderme yapmaktadır. Bu gönderimle birlikte dinin kendisi, şehâdet alemine hitap eden şariat üzerinden ortaya konulmamaktadır; bilakis gayb alemini vermesi bakımından kurguya dahil edilmiştir. Bu durum romanın alt metninde, dinin şariat-hakikat, tasavvuf-hakikat bahislerine bir gönderme niteliği taşımakta ve bunlar kurgunun arka planında işlenmektedir. Ayrıca romanın alt metninde dinî bağlamda zâhir-bâtın meselesi de gündeme getirilmektedir. Bu göndermelerle birlikte roman, kurgusal düzeyde fikrî boyutunu güçlendirerek okuyucuya bu gibi meselelere açılan düşünsel bir kapı aralamaktadır. Diğer yandan tüm bu meseleler felsefî bağlamda Kantçı ifadeyle dile getirmek gerekirse ontolojik düzeyde varlığın numen-fenomen ayrımını zihinlere getirmektedir. Sonuç olarak denilebilir ki bu dile getirilen düşünsel boyutları kendi olanaklar dünyasında ortaya koyan kurgu, fikirsel olarak birtakım anlam katmanlarından oluşmaktadır.

Yine bu bölümde kurguda, dinsel boyutun detayındaki münzevî hayatı tercih eden zahit kişiyle Zeyn arasındaki ilişki çarpıcı bir şekilde ortaya konularak romanın okuyucu düzeyindeki cazibesi arttırılmıştır. Nitekim değinildiği gibi bu salih kişi beldede Zeyn haricinde kimseyle yakın bir ilişki içerisine girmemektedir; yemeklerin birlikte yenilmesi, birlikte oturup-kalkmalar, saatlerce süren eğlenceli sohbetler, birbirlerine duyulan muhabbet ve hürmet. Bu bölümde dile getirilenlerle beraber kurgudaki Zeyn'in sahnelenmesine, bir başka garip şeyler daha eklenmiştir.

Bölümün sonraki sayfalarında Zeyn'in, beldenin itilmiş, hor görülmüş, kenara itilmiş ve yardıma muhtaç kişilerine son derece fedakâr bir şekilde yardım etmesinden bahsedilmektedir. Bu aktarımla birlikte kurgunun ana karakteri olan Zeyn'e dair karakterizasyon süreci tamamlanmıştır.

Ortaya konulan bu ana karakter, bir yandan garipsenecek kadar yapmacıktan uzak, doğal, neşeli diğer yandan yaptıklarıyla aklını kaçıran kişileri andıran, aynı zamanda aşklarıyla tuhaf; akıl almaz, fedakarlığıyla kendisine gıpta ettiren ve samimiyetiyle ele avuca sığmayan biridir. Zaten bölümün sonunda belde ahalisinin bu karaktere bakış açısı tamda şöyledir:

Ya bir melek bel ki de peygamber, ya da kelimenin tam anlamıyla ahmak yahut da bir deli.

Buraya kadarki bölümlerde Zeyn'in kendisiyle alakalı genel bir portre çıkartılmış, aynı zamanda onunla ilişkisi olan; aşk durumları, dostlukları, yardımları vb. şeyler aktarılmış ve kurgu sağlam bir zemine oturtulmuştur.

Beşinci bölümle beraber olay örgüsünün yardımcı öğeleri aktararak kurguda yer alan kapalı taraflar açığa çıkarılmak istenmiştir. Nitekim, birinci bölümde Amine'nin Zeyn'in evlenme haberine dair vermiş olduğu tepkinin nedeni bu bölümde anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Ni'me'nin annesi Sadiye'ye dair verilen birtakım bilgiler ve Amine'yle arasındaki anlaşmazlığa dair anekdotlar romanın kurgusunu zenginleştirmiştir. Bunun yanında romanda ilk kez Zeyn'in evleneceği kişinin ismi bu bölümde geçmiş; ancak ona dair herhangi bir tasvir ya da açıklama yahut da yorum yapılmamış; bir başka ifadeyle bu kişi romanda sahnelenmemiştir. Böylelikle kurgunun başlangıçtan bu bölüme değin gidişatında yer alan Zeyn'in nasıl biriyle evleneceğine dair gizem devam etmiştir.

Altıncı bölümde romanın geçtiği yer, tasvir tekniğiyle sahnelenmiştir.⁴³⁹ Burada suyun sayesinde toprak doğum yapacak bir kadına benzetilir. İki sayfalık bu bölümün içerisinde yer alan bu canlandırma, mecaz, teşbih, kinaye gibi araçlarla romana estetik bir boyut katmasının yanında doğaya dair bir düşüncüyü ortaya koymasıyla da kurgunun fikrî düzeyini arttırmıştır. Bu bölümde doğa ile yaşam, insan ile yaşam, doğa ile insan arasındaki geçişlere alegorik olarak temas edilmiştir. Belki de bu düşünce, romanın kurgusunda yer alan insanın aslında bir başka pencereden bakıldığında doğa olduğunu söylemektedir.

Yedinci bölümde kurgu daha da genişlemektedir. Yaklaşık altı sayfa olan bu bölüm sadece Ni'me'ye ayrılmasından dolayı önemlidir. Dördüncü bölümde dile getirilen karakterler bizatihi olarak değil de Zeyn üzerinden bahse konu edilmişlerdi. Keza beşinci bölümde zikri geçen karakterler de Zeyn'in düğünü üzerinden dolaylı olarak anlatılmıştı. Ancak bu bölümde Ni'me'nin çocukluk ve gençlik yılları, almış olduğu eğitim, sosyal ve ailevi ilişkileri, düşünce yapısı gibi birtakım şeylerden bahsedilmiş; o, kurgunun merkezine yakın bir yere konumlandırılmıştır. Ni'me'ye

⁴³⁹ A.e., ss. 30-1.

dair verilen bu bilgiler onun neden Zeyn'le evlendiğini de ortaya koyması bakımından önemlidir. Romanda bu duruma şu şekilde geçer:

Kim bilir bu, Zeyn de olabilirdi... Ni'me'nin aklına Zeyn geldiğinde, annenin çocuklarına karşı hissetmiş olduğu duygu türüne benzer, kalbinde sıcak bir duygu hissediyordu. Bu duyguya şefkatle başka bir duygu karışıyordu. Zeyn aklına, ailesi olmayan, bakıma muhtaç, yetim bir çocuk gibi geliyordu. Bakıldığında Zeyn onun amcasının oğlu olduğu için ona duymuş olduğu bu şefkat garipsenecek bir şey de değildi.⁴⁴⁰

Zeyn'in kim olduğunu öğrenen okuyucu bu bölümle birlikte onun nasıl bir kişiyle evleneceğini de görmüştür. Böylelikle okuyucu ilk bölümle beraber oluşan bir dizi soruların cevabını almıştır.

Sekizinci bölümle birlikte romanın ana olayının nasıl meydana geldiği, gelişmeye dâhil edilmiştir. Bu olayın içerisinde yer alan birtakım öğeler kurgunun başlangıcında dile getirilen akıl almaz olaylarla paralellik arz etmektedir. Ayrıca ana olayın içerisinde geçen mistik hava kurguya farklı bir tat katmıştır. Bu bölümün sonundaki şu ifadeler bunun göstergesidir:

Beklenmedik bir anda, Said'in dükkanında asılı lambanın ışığından gelen bir ışık halesi onların başında parlayıverdi. Sonra bu ışık halesi, beyaz ipek bir elbisenin adamın omuzundan kayarak gitmesi gibi onların üzerinden kayıp gitti. Mahcûb, Abdulhafiz'e baktı. Said de Seyfuddin'e.

Herkes birbirlerine baktılar ve başlarını salladılar.

Böylesi bir anlatım, kurgunun gerçeklikten uzaklaşarak mistik bir atmosfere girmesi bakımından önemlidir. Bunun yanında bu bölümde geçen karakterlere karşı okuyucunun zihnine birtakım sorular gelmektedir:

Seyfuddin kimdir ve nasıl biridir?

Olay bu aşamaya nasıl gelmiştir?

⁴⁴⁰ A.e., ss. 36-7.

Bu soruları bertaraf etmek amacıyla dokuzuncu bölümde ana olayın çok öncelerine gidilmiştir. Böylelikle bu bölümle romanın bir önceki bölümü arasında organik bir bağ kurularak kurguda bütünlük sağlanmıştır.

Dokuzuncu bölümün ilk sayfaları kurgudaki mistik öğelerin devam etmesi bakımından kayda değerdir. Nitekim bu satırlarda geçen gerçekliğin mite dönüşmesi, kurgunun felsefi karakterini güçlendirmektedir. Ayrıca altmışıncı sayfanın sonundaki şu ifadeler de bu kurgusal yapıyı destekler niteliktedir:

Evlerin penceresinden sızan lambaların loş ışıkları ve Said'in
dükkanındaki büyük lambadan gelen göz kamaştırıcı ışık
hariç yoğun kadifemsi bir karanlık, beldenin her bir köşesine
sinmişti.⁴⁴¹

Buradaki anlatım, sekizinci bölümde olduğu gibi içerisinde gerçeklikten uzaklaşan mistik bir tavır barındırmaktadır. Buna benzer bir diğer anlatımsa şöyledir:

Sanki gökyüzünde alışılmışın dışında olan birtakım güçler
tek bir sesle “Âmin” dediler.

Diğer yandan Mahcûb karakteri üzerinden aktarılan akıl ve aklın kabul etmediği mistik şeyler arasındaki rekabet, bu olağandışılığa işaret etmekle beraber kurgunun felsefi boyutu içerisinde değerlendirilmelidir. Bunların yanında kurgu, Seyfuddin'in babası Bedevî, Seyfuddin'in sevgilisi Sare gibi birtakım karakterlerin geçmesi ve bu karakterlerle birlikte yaşanan birtakım olayların aktarılmasıyla zenginleşmiştir. Nitekim bu bölümde yer alan Bedevî, kurgunun gidişatında Seyfuddin'in kim olduğuna dair anlatıma geçmeden bir yan figür olarak aktarılmıştır. Bu sayede kurguya bir isim daha eklenmiş ve olaylar silsilesi birbirine bağlantılı bir şekilde gelişimini sürdürmüştür. Aynı biçimde cariyelere dair yapılan açıklamalar da kurgusal yapının çeşitliliğini sağlamıştır: “Bu cariyelere belde ahalisi ‘kadın hizmetçiler ’diyordu. Bunlar kendilerine özgürlük verilen kölelerdi...” Ayrıca Seyfuddin karakterinin yaşamış olduğu olaydan sonra ruhsal olarak adeta metamorfoz geçirmesi ve sonrasında hayatını yeniden; ancak öncekinden tamamiyle farklı olarak inşa etmesi kurgunun içinde yer alan mistik havayı desteklemektedir.

⁴⁴¹ A.e., s. 60.

Onuncu bölümde başlangıçta dile getirilen ikinci ve üçüncü diyalogları tekrardan gündeme getirilerek gelişmeye eklenmiş, kurgunun mistik havasına göndermeler yapılarak fikirsel öğeler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda kurguya birtakım yeni karakterler eklenerek gelişme devam etmiştir. Özellikle Şeyh Ali, Abdussamed ve okul müdürü arasında geçen konuşmalar, imamın nasıl biri olduğuna dair birtakım bilgiler, onun üzerinden şekillenen birtakım kamplaşmaların aktarımı, Mahcûb ve grubuna dair uzun uzadıya tasvirler kurguya dâhil edilerek içeriğin daha da zenginleşmesi istenmiştir. Bu son bölüm içerisinde bir yandan yeni şeyler verilmekte bir yanda da sonuca doğru gidilmektedir. Böylelikle bu bölümle birlikte aynı anda iki şey ortaya konulmak istenmektedir.

- Şeyh Ali! Hacı Abdussamed! Bu sene ne kadar da acayipliklerle dolu bir senedir. Söyleyin bakalım neler oluyor?⁴⁴²

Okul müdürünün ağzından çıkan bu ifadeler, kurgunun mistik tarafını referansta bulunmaktadır. Bu bağlam üzerinden bakıldığında romanda yer alan acayipliklerin yekûnü kurgunun önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Diğer yandan özellikle okul müdürü önceden bu gibi şeyler karşısında Mahcûb'da görülen acizliği yaşıyor; yaşanan bu mucizeleri rasyonalize edemiyordur. Nitekim romanın ana olayı karakterlerin ağzından garipliklerin en büyüğü; inanılamayacak bir durum, aklın gerekçelendirmekte aciz kaldığı bir olay olarak tasvir edilmektedir.

Bu son bölümde acayiplikler farklı ağızlardan şu şekilde aktarılır:

Abdussamed: Hamile kalmaktan umudu kesilen kadınlar hamile kalır. İnekler ve koyunlar çiftler çiftler yavrular.

Şeyh Ali: Hurmaların hasatı o kadar boldu ki onları taşıyacak yeterli çuvallar bulamadık. Hem de kar yağdı. Bu gerçek. Hayal edebiliyor musun bu çöl iklimine sahip bu beldeye gökten kar yağdı.

Okul müdürü: Ancak asıl en büyük mucize Zeyn'in evlenme meselesidir.⁴⁴³

⁴⁴² A.e., s. 66.

⁴⁴³ A.e., s. 68.

Diğer taraftan bu üç kişi arasındaki diyalogun bir tarafı olan Abdussamed, yaşanan tüm olayları akla değil de Hanîn'e bağlayarak yaşananlara akılcı bir şekilde bakılmasının hatalı olduğunu; bilakis bu olayların içerisinde manevi bir şeyin olduğunu vurgulamaktadır. Hatta Zeyn'in bu dünyadan olmadığını; diğer bir ifadeyle salt akılla onu anlamamanın söz konusu olmadığını göstermek amacıyla şöyle demektedir:

- Zeyn hakkında konuşmana dikkat et! O, mübarek biri,
Allah ona rahmet etsin! Salih kişi olan Hanîn'in de
arkadaşı.⁴⁴⁴

Bu cümle içerisinde yer alan "mübarek" ifadesi, bu dünyaya ait olmayan ve dolayısıyla dünya ölçeği üzerinden anlaşılmayan kişiye işaret etmektedir; bir başka deyişle mübarek, kutsal olandır. Bundan dolayı sayfa seksen ikide imam, halkın Zeyn'i kutsal biri olarak görmesinin saçma olduğunu düşünmektedir.

Kurguda imam, Zeyn'in bu garipliğini rasyonalize etmeye çalışan bir başka kişi olarak sahnelenir:

İnsanların sanki garip biriymiş gibi ona karşı davranışlarına
işaret ederek onu bu şekilde bozduklarını, Zeyn'i kutsal bir
insan olarak görmenin çok saçma olduğunu ve şayet iyi bir
terbiyeyle eğitilmiş olsaydı onun, diğer insanlar gibi normal
bir kişi olarak yetişeceğini arada bir söylerdi.⁴⁴⁵

Okul müdürü de Zeyn'deki bu durumu anlayamadığı için onun ahmak biri olduğunu söyleyerek işin içinden kolayca çıkmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında hem imam hem de okul müdürü aklın rehberliğinde olan bir dünya görüşünü benimsemektedir. Nitekim sayfa seksen üçte buna işaret eden şöyle bir ifade yer almaktadır:

İmam, Hanîn'in manevi dünyanın gizli tarafını temsil
ettiğine önem vermiyordu. İmam, böyle bir dünyanın
varlığını da kabul etmiyordu.⁴⁴⁶

⁴⁴⁴ A.e., s. 69.

⁴⁴⁵ A.e., s. 82.

⁴⁴⁶ A.e., s. 83.

Bölümün son sayfalarında Zeyn'in düğününden birtakım manzaralar anlatılarak romanın sonuna doğru gidilmiştir. Kurgunda yer alan fikirsel öğelere temas etmesi bakımından düğünün kayda değer taraflarıysa şöyledir:

Beldede yaşayan farklı düşüncedeki tüm grupların bir arada olması,

Gerek beldedeki insanların gerekse de civar yerlerde yaşayan kişilerin düğüne iştirakıyla önceden görülmemiş bir katılıma sahip olması,

Düğün, hem dans, eğlence, şarkı hem de Kur'an, ilahi, ezgi gibi birbirine zıt olan birtakım şeylerle farklı gruplarca farklı evlerde kutlanıyor olması.

2. Kurgudaki Kurmaca Gerçeklik

Roman dile dökülmüş kurmaca bir dünyadır.⁴⁴⁷ Bu tanımlamada romanın iki özelliği ortaya konulmak istenmektedir; dilselliği ve kurmacalığı. Onun dilselliği anlatısal bir tarafı olduğuna işaret ederken kurmacalığı farklı bir dünya inşa ettiğini gösterir.

Kurmaca, gerçekte olmadığı hâlde varmış gibi tasarımlanan; düşsel olandır.⁴⁴⁸ Diğer bir deyişle, gerçek yaşamın somut olgu ve olaylarıyla doğrudan doğruya bir özdeşlik ilişkisi kurulmasına elverişli olmayan; yaratısal boyutuyla ön planda olan şeyleri akla getirmektedir.⁴⁴⁹ Kurmaca olan bir anlatım türü, var olanı aktarırken onu olduğu gibi vermez; bilakis ortaya koymuş olduğu şeyi, yeni ancak itibarî bir gerçeklikle sunmaya çalışır. Diğer bir deyişle kendi gerçekliğini yaratır. Bu yaratılan gerçeklik her şeyden izole edilmiş bir gerçeklik değildir; bunun aksine nesnel, - tarihsel ve deneysel olan şey- bir gerçeklikten beslenerek kendisine biçim verir. Örneğin nesnel gerçekliğin muhatap olduğu zaman, mekân ve insan bu oluşturulan gerçeklikte önemli bir figürdür.

Tayyib Salih de *Ursü'z-Zeyn* romanını dile dökerken bir kurmaca dünya oluşturmuştur. Mesela bu kurmaca dünyada ana karakter Zeyn gülerek dünyaya gelir.⁴⁵⁰ Salih, nesnel gerçeklikte bir olayın; bir çocuğun dünyaya gelmesinin biçimini değiştirerek onu farklı bir forma dönüştürmeye yeltenir. O, ortaya koymuş olduğu bu formun bağlantısını nesnel gerçeklikten almıştır. Onun üzerinden kurmaca gerçekliğini inşa eder. Diğer taraftan bu durumu dil vasıtasıyla öyle iyi bir şekilde ortaya koymuştur ki bunun nesnel gerçeklikte peyda eden bir şey olduğu akıllara gelmektedir. Bunu yaparken ilk olarak bu durumun nesnel gerçeklikte yerinin olmadığını kendi ağzıyla dile getirir: “Herkes tarafından bilinir ki çocuklar dünyaya geldiklerinde hayata gözlerini çılgınlıkla açarlar.” Sonrasında bu durumun ana

⁴⁴⁷ Ian Watt, Roland Barthes, **Roman ve Gerçek Etkisi**, Çev. Mehmet Sert, İstanbul, Donkişot Yayınları, 2002, ss. 10-1; Tzvetan Todorov, **Edebiyat Kavramı**, Çev. Necmettin Sevil, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2011, s.10.

⁴⁴⁸ Karataş, **a.g.e.**, s. 256.

⁴⁴⁹ Booth, C. Wayne, **Kurmacanın Retoriği**, Çev. Bülent O. Doğan, İstanbul, Metis Yayınları 2012, ss. 33-5.

⁴⁵⁰ Rivayete göre Zerdüşt de dünyaya gülerek gelmiştir. Bkz.: Mircea Eliade, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi**, İstanbul, Alfa Yayınları, C.1, 2003, s. 379.

karakterde öyle olmadığını ve onun istisnai bir şekilde gülerек dünyaya geldiğini vurgular. Bunu da desteksiz bir şekilde dile getirmez; Zeyn'in annesi ve onun doğumunda hazır bulunan diğer kadınların şahitliğini devreye sokar. Böylelikle kurmuş olduğu şeyi temellendirerek ona karşı inancı kuvvetlendirir. Bunu daha da ileriye götürerek bu gülüşün hayatı boyunca ona eşlik ettiğini söyler. Bunlarla birlikte kurmaca bir dünyanın kapılarını aralamak için ilk adımını atmış olur.

Kurmaca bir metin olarak romanda bir olay ya da kişi sunulmuşsa bu olay ve kişi hakkında o kurmaca metnin dışında başka bir yerde gerçeklik arama imkanı yoktur.⁴⁵¹ Dolayısıyla kurmaca metnin sahiciliğinin denetlenme referansı nesnel gerçeklik değil; kendi dünyasında oluşturmuş olduğu kurmaca gerçekliktir. Bu nedenle oluşturulan gerçekliğe ait olayların doğruluğu başka bir yer referans edilerek tespit edilemez. Buradan hareketle kurmaca gerçeklikte doğruluk aranmaz.

Ursü'z-Zeyn romanında Hanîn'in bahsi geçtiği gibi köyde namaz kılıp oruç tutarak altı ay kaldığı aktarılmıştı. Okuyucu tarafından bu durumun doğruluğu için bir merci yoktur. Aynı şekilde doğru olup olmadığı konusunda da tartışmanın yapılması uygun görülmez. Aynı şekilde onun ibriğini ve seccadesini alarak çölde altı ay boyunca kalması da romanın içindeki kurmaca gerçeklikte değerlendirilmelidir; ancak şunu hatırla tutmak gerekir, romanın meydana getirmiş olduğu dünyada mantıksal bir bütünlük olmasından dolayı romanın olaylarında ve karakterlerinde tutarlılık olması esastır. Nitekim romanın bir yerinde herhangi bir olay bir karakter için dile getirilmişse diğer yerinde aynı karakter için bu olaya dair olumsuzlama söz konusu olamaz. Kitabın başlarında Zeyn için çizilen karakter herhangi bir sektemeye uğramadan roman boyunca devam etmiş; karakteri olumsuzlayıcı bir durum söz konusu olmamıştır.

Kurmaca gerçeklik, olasılıkların yansıtılmış olduğu bir yere referans yapar.⁴⁵² Salih de *Ursü'z-Zeyn*'de bunu yapmaya çalışır. Sudan'ın olabilirliğini; oranın bir köyünde yaşayan bir topluluğun imkanını, onun olası bir görünümünü vermek istemektedir. Bu yapılan şey, inşa edilmek istenen gerçekliğin kendisidir. Dolayısıyla bu roman, Zeyn gibi bir karakterin varsayımsallığının dışı vurumunun tezahürü olarak görülmelidir. Bundan dolayı romanda geçen her bir şey bu kurmaca gerçeklik

⁴⁵¹ Şerif Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1991, s. 40.

⁴⁵² Milan Kundera, **Roman Sanatı**, Çev. Aysel Bora, İstanbul, Can Yay., 2012, s. 51.

içinde anlam kazanmaktadır. Hanîn, Ni'me, Mahcûb gibi karakterler her ne kadar nesnel gerçeklikte imkan dâhilinde olsalar da romanla birlikte varlıklarını kazandıkları için onsuz bir anlam ifade etmezler. Bu durum tüm kurmaca metinler için söz konusudur.

Romanların ortaya koymuş olduğu kurmaca gerçeklik günlük hayatta rastlanılan nesnel gerçeklikten daha önemlidir.⁴⁵³ Örneğin *Ursü'z-Zeyn* romanında Zeyn karakteri için ortaya konulan ana olay, bu olay etrafında anlatılan hadiseler ve sunulan diğer karakterlerin her biri, tüm enerjilerini merkezi noktayı anlamlandırmak, parçaları bir araya getirerek onda bir bütün oluşturmak ve tüm komplike durumlara rağmen onu sadeleştirebilmek için kullanılır. Ana olay için yapılan onca organize ve dizgesel şeyin amacı mantıksal bir anlam oluşturmaktadır. Bu mantıksal anlam, romanda oluşturulan kurmaca dünyanın değerini arttırmaktadır. Romandaki olayların bu kadar organize ve dizgesel sunuluşunun merkezinde yatan şey, yazarın bu dünyayı yaratırken ortaya koymuş olduğu felsefi bakıştır. Bu felsefi bakışı ortaya koyanla metni okuyan kişinin aynı ontolojik düzeyi paylaşmaları bu bakışın anlaşılabilirliğini doğurmaktadır. İnsan, anlamlandırdığı şeyi kendisine daha yakın görmekte ve ona daha çok önem atfetmektedir. Bu sebeple roman, kişiden kişiye göre derinliği ve önemi değişen birtakım düşüncelerin bir düzen içinde mantıksal ve tutarlı bir şekilde sunulduğu bir alandır. Bundan mütevellit anlamı olan şey realite değildir; onun üzerinden kendini inşa eden kurmaca gerçekliktir.

Romanda ortaya konulan gerçeklik birçok olası gerçeklikten yalnızca biridir; kaçınılmaz olmadığı gibi başka olanakları da kendinde taşımaktadır.⁴⁵⁴ Dolayısıyla bir karakterin bütünlüğü, romanda başka şekillerde sunulabilir. Karakterin kendisi bu olasılık üzerinden var edildiği gibi, romanda geçen olaylar da farklı bir olasılıkla sunulabilir. Bir başka açıdan ifade etmek gerekirse roman, kurguladığı gerçekliklerin haricinde olası diğer gerçeklikler için de bir deney yeridir. Böylelikle karakterler ve olaylar, olası birçok imkânın içerisine girebilirler. Bundan dolayı kurmaca bir anlatım biçimi olan roman, almış olduğu olasılığının yanında diğer birçok olasılıkları

⁴⁵³ Stanzel, a.g.e., s. 9.

⁴⁵⁴ Michail Bakhtin, **Karnavaldan Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar**, Çev. Cem Soydemir, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2001, s. 205.

da içinde barındıran mümkün dünyaların kendisini verir. Bu mümkün dünyalardaki her bir olasılık, bir başka kurmaca gerçekliğe kapı aralar.

Ursü'z-Zeyn romanında Zeyn'in karakterinde baskın bir şekilde ortaya konulan sosyallik olgusu yerine içe kapanıklık da verilebilirdi. Böyle bir olasılıkta, romanın üzerine bina edilmiş fikirsel yapı bozulur; onun yerine başka bir fikirsel yapı kurulurdu. Aynı şekilde romanın mekânı Kuzey Sudan'da Nil Nehri'nin kıyısında bir belde değil de Londra'nın bir getto mahallesi olabilirdi; ancak bu mekânsal seçim romanın yeni baştan yazılmasını da beraberinde getirirdi. Bu verilen iki olası durum, romanın bütünü farklı bir zemine kaydırmaktadır. Nitekim Zeyn'in sosyalliği ya da mekânın Kuzey Sudan köylerinden bir köy olması romanın bütünsel yapısından çıkarılamaz iki unsurdur. Diğer taraftan romanda yapılabilecek başka olası değişiklikler romanın bütünüde değil de bir kısmında olayların akışını değiştirebilir. Örneğin Ni'me'nin modern eğitime karşı mesafeli duruşu söz konusu olmasaydı; o, okuyup abisinin önerdiği gibi bir doktor ya da avukat olsaydı ve Zeyn'le bu olası durum üzerinden evlenseydi roman başka bir bağlama oturacaktı. Bu oturmuş olduğu bağlam da okuyucuya farklı bir gerçeklik sunacaktı.

C. ROMANIN SEMBOLİK YÖNÜ

Sembolizm, genel olarak düşünceleri, kavramları anlatırken semboller kullanma yolu olarak ifade edilir. Ayrıca bu yol dolaylı anlatım ve iletişim biçimlerini ifade eden kapsamlı bir terimdir.⁴⁵⁵

Bir şeyin sembol kullanılarak ifade edilmesinin altında yatan şey, o şeyin gerçekliğine ulaşmanın imkânsız oluşundan kaynaklanıyordur. Bu bağlamda sembolizm, bir şeyin gerçekliğine ulaşmanın mümkün olduğunu iddia eden gerçekçiliğin karşısında yer alır. Bundan dolayı sembolizm, gerçekçilikte olduğu gibi açıklıktan sakınarak sembolik anlatım yolunu tercih eder. Gerçeği görünmez ve sonsuz olarak gören sembolizm, gerçeğin ancak semboller aracılığıyla verilmekten ziyade yansıtılabileceğini öne sürer.⁴⁵⁶

Bu çalışmanın ikinci bölümünde de ifade edildiği gibi Tayyib Salih, sembolist bir yazardır. O, yazmış olduğu öykü ve romanlarında düşüncelerini sembolik bir şekilde diğer bir ifadeyle temsil yolunu tercih ederek dile getirir. Temsil yolunu tercih etmesinin sebebi gerçekçilik akımından uzaklaşmak içindir. Gerçekçilik akımı bir şeyi ortaya koymaya, onu ispatlamaya çalışır. Bu şekilde bir yol izleyerek okuyucuya birtakım gerçekler sunar. Salih ise bahsi geçtiği gibi okuyuculara birtakım gerçekler sunmaktan kaçınır; bilakis temsil yoluyla okuyucuyu düşünmeye sevkeder. Buradaki temsil sözcüğü, bir şeyi belirgin özellikleriyle yansıtmaktır. Salih de öykü ve romanlarında en yüksek ide olarak kabul ettiği doğruluğu, adaleti, güzelliği ve iyi olanı yansıtmaya çalışır. Bunun da en iyi yolu sembolizmdir.

⁴⁵⁵ Karataş, **a.g.e.**, s. 370.

⁴⁵⁶ İsmail Durmuş, “Remiz”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXIV, 2009, s. 556; Emel Kefeli, **Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları**, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009, s. 57; Jean Cassou, **Sembolizm Sanat Ansiklopedisi**, Çev. Özdemir İnce, İlhan Usmanbaş, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006, s. 21.

1. Sembolik Öğeler

Ursü'z-Zeyn romanında küçük, büyük, bahçeli ya da bahçesiz farklı tarzda ve ebatta evleriyle, meydanıyla, çarşısıyla, çarşıdaki ticari dükkanlarıyla, etrafındaki ekili arazileriyle, diğer şehirlere bağlantı içerisinde olan oto yollarıyla, camisiyle, farklı eğitim kurumlarıyla, vahasıyla, sağlık kurumlarıyla, sosyal ve idarî yapısıyla, farklı soya sahip gruplarıyla, çatışan ya da uzlaşan sınıflarıyla, çocuğu, genci, yaşlısı farklı yaş gruplarıyla, kabristanıyla, eğlence etkinlikleriyle, cenaze törenleriyle, doğumlarıyla, ölümleriyle, vb. şeyleriyle bir belde resmedilmektedir.⁴⁵⁷ Böylesi bir beldenin ismine dair herhangi bir şey dile getirilmemektedir; ancak belirtildiği gibi bu beldenin Sudan'ın Kuzey Eyaletinde Nil'e kıyısı olan bir yerleşim yerini olduğuna dair birtakım işaretler vardır.

Acaba Salih, romanın bütün olaylarının geçmiş olduğu bu niteliklerde olan bir beldenin ismini neden zikretmemiştir?

Bu sorunun cevabı mesabesinde şu denilebilir; şayet bu beldeye bir isim vermiş olsaydı imgesel düzeyde beldeyi sınırlayabilirdi. Nitekim, bir şeye isim vermek o şeyi hemcinsleri içinde belirgin hâle getirip ona bir sınır koymaktır. Salih böylesi bir sınırlamadan kaçınıp, onu imgesel düzeyde sınırsız bıraktı. Bu durum, okuyucunun hayal gücünü canlandırma noktasında önemlidir. Sembolist bir yazar olarak Salih bu yere isim vermeyerek belki de okuyucuya alt metinde bu yeri, bu gibi özelliklere sahip olan her yer için de düşünebilmesini salık vermiştir.

Bu beldenin yukarıdaki nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda, dünyada bu yere benzemeyen bir yer yok gibidir. Nitekim dünyada yerleşim yeri olan her yerde burada dile getirilenler vardır; çünkü insanın olduğu her yerde bu sayılan şeylerin olması kadar doğal bir şey yoktur. O zaman denilebilir ki burası insanın yaşamış olduğu bir yer olmasıyla ön plandadır. Nitekim bu uzamsal öğeye dair tüm nitelikler insan faktörüne bağlıdır. Eğitim kurumundan beldenin sosyal yapısına, çarşısından ekili arazisine kadar her şey insan üzerinden şekillenmektedir. Buradaki insan da heterojen yapısıyla; tüm farklı öğeleriyle beraber insandır. Sonuç olarak bu

⁴⁵⁷ Saîd, a.g.e., ss. 180-90.

belde her ne kadar coğrafi olarak Sudan'ın Kuzey Eyaletinde bir yerleşim yerini gösterse de aslında burası tüm insanlığın üzerinde yaşamış olduğu bir yer olması bakımından dünyayı sembolize eder. Buradaki dünya, uzamsal özelliğiyle insan yaşamının üzerinde vuku bulduğu her yeri gösterir. Dünyayı dünya kılan şey insan yaşamının kendisidir.

Diğer taraftan insan yaşamının üzerinde vuku bulduğu sembolik bir öge olarak belde, içinde bulunan yapıları üzerinden de değerlendirilmelidir. Bir taraftan çarşı, dükkan, okul diğer taraftan cami ve dini eğitim verilen küttabı kendi bünyesinde taşıyan belde, maddi ve manevi olana gönderme yapar. Bu yapıların her biri bu iki taraftan biri üzerinden değerlendirildiğinde sembolik bir araçtır. Beldedeki modern eğitim verilen mekânsal öge, maddi olanı sembolize ederken dini bir eğitim yeri olan küttab manevi olanı temsil eder. Bir ibadet yeri olarak cami, çarşının içerisinde olan tütüncü dükkânı da aynı işlevselliktedir.

Romanın sembolik yönü bu yapıların her birinin insan faktörüyle var olduğuna gönderme yapar. İnsan beldedeki tüm yapıların varlık sebebidir. Bu bağlamda insan, bir yönüyle maddi olanı diğer yönüyle manevi olanı temsil eder. Dolayısıyla insan beldeyi inşa ederken bu iki boyutunu da düşünür. Bu iki yöne sahip olan insan, herhangi bir ayrıma gitmeyerek her iki tarafını da beslemek adına bunu yapar. Diğer bir deyişle insan, bunlardan birini barındırırken diğerini görmezden gelip ötekileştiremez.

Bu dünya yaşamının içerisinde herkes yaşar. Zeyn gibiler yaşamakla beraber Hanîn gibiler de yaşar. Zeyn kelime olarak güzele, güzelliğe gönderme yapar.⁴⁵⁸ Yer yer bahsi geçtiği gibi romanda bu karakter genellikle yer, içer, aylaklık eder, konuşmayı sever, gezer, dolaşır, eğlenir, dans eder, şarkı söyler, muziplik yapar, güler, kahkaha atar, karşı cinsiyle oynar, sever, âşık olur. Yaşamın maddi boyutunda olan şeylerin hepsini sonuna kadar yaşar. Bu yönlerinin ağır basmasıyla Zeyn, dünyada yaşamın maddi tarafını, diğer bir ifadeyle görünen tarafını sembolize eder. Hanîn ise namaz kılar, az yer, az içer, az konuşur, insanlarla sosyalleşmeyi sevmez, inzivaya çekilerek züht hayatı yaşar. Bu yönlerinin ağır basmasıyla Hanîn,

⁴⁵⁸ *Ursü'z-Zeyn*'de geçen bazı özel isimlerin anlamsal yönleri için yapılan şu teze bkz.: Areeg As-Sawi Mohommed Balla, **The Semantic Implication of Names in The Wedding of Zein**, Khartoum, University of Khartoum, 2007.

Zeyn'den farklı bir konumda yer alır. Hanîn kelime olarak özlemi, hasreti gösterir. Bu özlem maddi boyutu ağır basan bir dünyada ruhaniyete dair bir özlemdir. Hanîn de bu dünyanın ruhaniyetini, maneviyatını sembolize eder.

Yaşamın iki farklı boyutundaki bu yaşam tarzları, birbirlerini anlayıp besleyebilir ve birbirleriyle gayet iyi bir şekilde yaşayabilir. Roman bu durumu sembolize etmek adına Zeyn ile Hanîn arasında bir bağ kurmaktadır. Bu sembolik bağla birlikte zahiren birbirine zıt görünen iki boyut iç içe geçerek herhangi bir olumsuz durum olmadan bir arada yaşamaktadır.

Dünya yaşamı hem maddi hem de manevi boyutuyla vardır. Belde ahalisi, bu dünyada yaşayan ve farklı düşüncelere sahip tüm insanları sembolize eder. Bu insanların bazıları dünyanın maddi tarafıyla hayatlarını şekillendirirken bazıları da sadece manevi boyutuyla yaşamaktadırlar. Yaşamın bu iki boyutunu yaşayanlarsa azdır. Nitekim belde Zeyn ya da Hanîn gibileri çok azdır.

İnsan bu iki boyuttan da istifade etmelidir. Zeyn, romandaki tüm maddi boyutuna rağmen Hanîn'i gördüğünde bu yaşam tarzını bir tarafa bırakmakta ve onunla ilgilenmektedir. Hanîn de romanda ifade edildiği gibi bütün ruhaniyetine rağmen Zeyn'i gördüğünde onunla birlikte uzun vakitler geçirerek maddi olanı yaşamaktadır. Bu iki durum şunu sembolize etmektedir: Hayatın içerisinde her ne konumda olursanız olun; Zeyn örneğinde görüldüğü gibi hayatın en uç noktasında maddi olandan istifade edin ya da Hanîn modelindeki gibi en zirvede maneviyatı hedefleyin, bu iki boyuttan biri olmadan eksiksinizdir. Yemek yemek, içmek, eğlenmek, cinsellik, yaşam denilen şeyin bizzat kendisi olmadığı gibi ibadet, tüm zevklerden el ayak çekmek, münzevilik de yaşam denilen bütünü göstermez. Şu dünyada yaşam hem maddi hem de manevi boyutuyla vardır. Birini bir diğerine tercih etmek, birine inanıp diğerine inanmamak olamaz. İnsan bedeniyle maddi, ruhuyla manevidir. Bu bağlamda romandaki Zeyn ve Hanîn karakteri yukarıdaki sembolik değerleriyle birlikte, insanın bu iki durumuna gönderme yaparak bölünmeye karşı çıkmayı temsil eder.

Alımlı, endamlı ve güzel oluşuyla Ni'me yaşamın maddi boyutunu sembolize ederken romanda betimlendiği gibi pür, pak ve çıkarsız dindarlığıyla yaşamın manevi tarafını da temsil etmektedir. Zeyn, Ni'me'yi gördüğünde maddi boyuttaki

tüm oynaşmalarını, tüm muzipliklerini, tüm aylaklıklarını bir tarafa atmakta ve manevi olana saygısını son derece üst bir perdeden göstermektedir.

Zeyn, bu iki boyuta sahip Ni'me'yle evlenecektir. Yaşamın bu iki boyutunun bir araya gelmesi önemlidir; ancak bunun rıza yoluyla olması gerekir. Zorlamalarla bu iki boyut bir arada yaşayamaz. Hem Ni'me'nin hem de Zeyn'in evliliği istemesi, buna rıza göstermeleri bu iki boyut arasındaki barışı sembolize eder. Zeyn'in ilk aşkı olan İzze, bir diğer aşkı olan Kavz kızı Halime maddi boyutlarıyla ön planda olmalarına rağmen maneviyatları eksik kişilerdir. Bu iki karakter, yaşamın bu boyutlarından birinin eksik olmasıyla yarım kalan insanı sembolize eder. Nitekim İzze, babasının Zeyn'i sömürmesine karşı çıkmayarak, Kavz kızı Halime Zeyn'i hor görerek manevi boyutlarının eksik olduğunu göstermiştir. Hâlbuki soylu ve zengin bir aileden gelen Ni'me Zeyn'i hiç küçümsememiş ve bahsedildiği gibi onunla evlenerek ailesini karşısına almayı göze almıştır.

Mahcûb, yaşamın maddi boyutunu gördüğü için her şeyi akıyla çözmeye çalışan hayatı boyunca da manevi olana dair herhangi bir şeye tanıklık etmediği; deneyimlemediği için de maneviyata inanma konusunda şüpheleri olan birini sembolize eder. Zeyn, Hanîn ve Seyfuddin olayından sonra Mahcûb'un yaşamın manevi boyutu hakkındaki şüpheleri ortadan kalkmıştır. Böylelikle yaşamın içinde cereyan eden olayları anlamlandırma yelpazesini genişletmiştir.

İmam ve okul müdürünün ortak noktası kurumsal bir yapıyı sembolize etmeleridir. İmamın maneviyatı okul müdürünün de maddi olanı temsil ettiği akla gelebilir; ancak durum bu şekilde değildir. İmam, her ne kadar bir din adamı olsa da bahsedildiği gibi Hanîn gibi yaşamın manevi boyutunu temsil eden kişilere itibar etmeyen birisidir. Okul müdürü de yaşamın bu boyutunu yadsır; tüm olay, olgu ve durumları rasyonalize ederek açıklamayı tercih eder. İmamla okul müdürünün ortak noktalarından bir tanesi de budur; maneviyatı kabul etmemeleri. Bu bağlamda roman, kurumsal olanın rasyonel olanla bir bağ içerisinde olduğuna işaret eder. Bir başka ortak noktaları da ikisinin de romanda isminin geçmemesidir. Bu özellikleriyle kurumsallığın temsilcisi olduklarını bir kez daha göstermektedirler. Diğer taraftan her ikisinin de manevi olanla maddi olanın iç içe geçişini temsil eden Zeyn'le

Ni'me'nin evliliğine karşı olmaları, rasyonel taraflarını göstermesi bakımından önemlidir.

Romanda belde ahalisinin inancı hakkında birtakım işaretler vardır. Bu işaretlerden anlaşıldığı kadarıyla bu inancın İslamiyet olduğu görülmektedir. Nitekim Seyfuddin'in "Allah'tan başka ilah yoktur. Şهادet ederim ki Muhammed, onun peygamberidir" söylemesi, Amine'nin Ni'me'nin annesi Sadiye'ye "Ancak kardeşim, Müslüman hoşgörülü olmalıdır" şeklinde hitap etmesi, Ni'me'nin "Okullardaki tüm eğitim bir sürü saçmalıktan ibaret. Okur-yazar olmak, Kur'an'ı ve namazın farzlarını bilmek yeterlidir" şeklindeki iddiası, Hanîn'in seccadesi, abdest, sabah namazı, cuma namazı, ezan, mescid, imam, hutbe gibi birtakım kelimelerin romanda geçmesi bunu desteklemektedir.

Ancak roman, bir şekilde de olsa bu dinin sarahaten ismini neden vermemektedir?

Bu sorunun cevabında, romanın sembolik olana önem verdiğini bir kez daha görmek mümkündür. Şimdiye kadar görüldüğü gibi romandaki sembolik yön, evrensel olana işaret etmeye çabalar. Diğer bir deyişle tüm insanlığı ilgilendiren şeyi göstermeye çalışır. Bundan dolayı romanın geneli üzerinden söylemek gerekirse önemli olan belli bir din; bu dine müntesip kişiler, ritüeller vb. şeyler değildir. Önemli olan inançtır. Bu inanç İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik vb. bir din olabilir. Bu belde Avrupa'nın ya da Asya'nın yahut da Kuzey Amerika'nın bir yerinde olabilirdi. Orada yaşayan insanların inancını ne temsil ediyorsa romanın satır aralarına bu inanca işaret eden kelimeler dâhil edilebilirdi; ritüeller, ritüellerini icra ettikleri araçlar, din adamları, ibadethaneleri vb. şeyler. Bu bağlamda Hanîn, bir keşiş, mescid bir klise, imam bir papaz olabilirdi. Bundan dolayı bir inanç olarak İslamiyet'e dair olan her şey bir başka inancın kendisini sembolize eder. Burada asıl olan şey, yaşamın bütünsel bir bakış açısı üzerinden iki boyutunun olması; bu iki boyutunun da birbirinden ayrılmaması, birini birine tercih etmenin yaşamı yozlaştıracağıdır.

Sonuç olarak Tayyib Salih *Ursü'z-Zeyn* romanında geniş çağrışımlar uyandıran bir anlatım tarzına yönelmiştir. O, salt gerçekliği anlatmaktan kaçınarak, yazıya almış olduğu olaylarda birtakım şeyleri telkin etmiş, bunları yaparken

anıştırmalar kullanmış, açık ve net belirtmek yerine imalarla anlatımına zenginlik katmıştır. Böylelikle bir metni inşa ederken sembolik düşünmeye önem vererek evrensel olana ulaşmak istemiştir.

2. Sembolik Öğelerdeki Sembolizm

Bu başlık altında Tayyib Salih'in *Ursü'z-Zeyn* romanında uygulamış olduğu sembolizm incelenecektir. Bu inceleme buradaki sembolizmin ne olmadığı üzerine şekillenecektir. Ne olmadığına dair birtakım tespitler ortaya konulduktan sonra onun nasıl bir tür sembolizm olduğu konu edilmeye çalışılacaktır.

Salih'in kullanmış olduğu sembolizm, başkalarından gizlemek amacıyla sadece belli kişilerin anlayacağı şekilde bazı dilsel öğeler kullanılarak yapılan dolaylı bir anlatım biçimi değildir.⁴⁵⁹ Bu tür bir sembolizm gizleme niyetiyle yapılmaktadır. Bu durum, herhangi bir şeyin iletişimde kullanılan bir tür şifreleme dili olarak görülebilir. Nitekim burada amaç ilgili mesajı başkalarından gizleyip açığa çıkarmamaktır. Salih, böylesi bir sembolizm üzerinden *Ursü'z-Zeyn*'i kaleme almamıştır.

Diğer taraftan bu romanın satır aralarında görülen sembolizm, sözün görünürde olan anlamının altında yatan, ehinden başkasının anlayamadığı gizli anlamı ortaya koyan bir sembolik dil şeklinde de değildir. Bu, dinsel olanla ilintili olan tasavvufi bir sembolizmdir. Bu disiplinde ifade edilen sembolik dilde tam açıklık olmasına rağmen tam gizlilik esastır. Sözcük ile anlam arasındaki bu zıtlık, sözcüğün müşahade ehli tarafından sembolik bir okumaya tabi tutulmasıyla giderilir.⁴⁶⁰ Hâlbuki *Ursü'z-Zeyn* romanının kullanmış olduğu sembolik dildeki çok yemek yemek, sürekli gülmek ve eğlenmek, insanlarla neşeli vakitler geçirmek ya da hiç gülmemek, her daim ciddiyetini takınmak, vakurlu olmak yahut da görünen şeylere inanmak, her zaman aklın yolunda gitmek gibi somut öğeler herhangi bir gizliliğe sahip değildir.

Bunun yanına buradaki sembolik dil muamma ya da lügaz olanın bir alt kategorisi de değildir. Bu, ilahi kitapların içerisinde ya da bazı peygamberlerin yahut da bir grupça önemli sayılan kişilerin sözlerinde ya da kitaplarında gelecekte çıkacak olaylara işaret eden bir sembolik dildir. Bu sembolik dilde amaç, gerçeğin ehil

⁴⁵⁹ Durmuş, a.g.e., s. 556.

⁴⁶⁰ Semih Ceyhan, "Remiz", *DİA*, Ankara, TDV, C.XXXIV, 2009, ss. 558-59.

olmayan kişilerin eline geçmesini önlemektir.⁴⁶¹ Böylesi bir sembolik dilin de *Ursü’z-Zeyn*’de olması söz konusu değildir.

Ursü’z-Zeyn romanındaki sembolizm, bir şeyin yerine geçen, onu hatırlatan ve özel değere sahip somut işaretin dilsel bir düzenin içerisine girerek işlevsel hâle gelmesi olarak tanımlanabilir. Yukarıda beldeye dair yapılan sembolik açıklama, romanda yer yer tespit edilen birtakım somut işaretler üzerinden yapılmıştır. Nitekim beldenin isminin verilmemesi, beldenin genel bir insan yerleşkesi görünümündeki durumu, beldenin tüm farklılıklarıyla heterojen bir yapıya sahip olması gibi bazı göstergeler üzerinden burası genelleştirilmiştir. Bu genelleştirmeye birlikte aslında burasının yaşamın iyisi ve kötüsüyle tüm renklerine sahip her yer için de söz konusu olabileceği görülmüştür.

Zeyn, Hanîn, Ni’mе, imam, okul müdürü gibi bazı kişilerin hayatına dair birtakım göstergeler, onların duygu ve düşüncelerinin anlaşılmasını sağlayan bazı somut işaretler romanın işlemiş olduğu sembolizminin anlaşılması bakımından önemlidir. Zeyn’in neredeyse her daim muziplik üzere olması, Ni’mе’nin Kur’an karşısındaki aşırı coşkusu, Hanîn’in züht hayatı, imamın ruhaniyeti kabul etmemesi... Romandaki sembolizm bu gibi somut göstergeler üzerinden bir düşüncenin verilmesi olarak algılanmalıdır.

Bu gibi göstergeler toplumun hafızasında ya da geleneğinde özel bir anlam kazanmıştır. Bu anlamlar üzerinden genel bir düşünce ortaya çıkartılmak istenir. Bu göstergelerin anlatımında çağrışım ya da benzerlik vardır. Romandaki sembolizm, bu soyut varlıkları, bir gerçekten hareketle somut olanlarla karşılaşma imkanının kendisini sunmaktadır.

Soyut bir varlığın anlaşılır hâle getirilmesi için dilsel ve edebî birtakım üslûblar kullanılır. Temsil, teşbih, mecaz, kinaye gibi üslûblar bunlardan birkaçıdır. Bu üslûplar üzerinden somut örnekler kullanmak suretiyle sembolik bir anlatım ortaya konulur. Duygu ve düşüncüyü sarahaten söylemek yerine onu çağrıştıran başka göstergeler kullanarak meramı ifade etme biçimi olarak sembolizm, somut olanla soyut olana ulaşmak istemenin aracıdır. İşte bu somut örneklerin her biri birer semboldür. *Ursü’z-Zeyn* kullanmış olduğu somut göstergelerle diğer bir deyişle

⁴⁶¹ Durmuş, a.g.e., 557.

sembolik dille evrensel olana hitap etmeyi dilemiştir. Nitekim sembollerle yüklü bir dilin örtülü imalarıyla karmaşık düşünceler daha kolay bir şekilde anlatılmaktadır. Sembolist bir yazar olarak Salih de kitabında bunu amaçlamıştır.

E. ROMANIN SOSYOKÜLTÜREL YAPISI

Ursü'z-Zeyn romanı, içeriğinde toplumsal bir yapının temel yapı taşlarını barındırmaktadır. Bu yapı taşları arasında, aile ve aile ilişkileri, eğitim, din, ekonomi vb. temel toplumsal kurumlar yer almaktadır. Romanda bu kurumların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkileri yansıtılmaya çalışılır. Diğer yandan bu toplumun yaşam biçimi, gelenekleri, dili, değerleri, normları vb. kültürel öğeleri de eserde geçmektedir. Romanın çözümlemesine katkı sağlaması açısından bu başlık altında romanda geçen sosyokültürel öğeler incelenecektir.⁴⁶²

⁴⁶² Ayrıca genel olarak romanların sosyokültürel yönleri için bkz.: Ali Budak, **Roman Kimlik Kültür: Kuramsal Metin İncelemeleri**, İstanbul, Bilge Kültür Sanat, 2017.

1. Sosyokültürel Yapı

Ursü'z-Zeyn romanına aile, arkadaşlık, komşuluk gibi birincil sosyal ilişki çeşitleri hâkimdir. Örf ve âdetlerin biçimlendirdiği ve yazılı hâle getirilmemiş kurallara dayanan bu tür ilişkiler daha çok kırsal kesimde yaşayan toplumlarda görülmektedir.⁴⁶³ Sütçü Halime ve Amine örneğinde görüldüğü gibi bu çeşit ilişkiler karşılıklı ve yüz yüze meydana gelmektedir. Zeyn ve beldenin engelli kişilerinde görülen kişisel çıkarların ön planda olmadığı, karşılıklı güven, anlayış ve samimiyete dayalı, duygusal iletişimi güçlü ilişkiler de bu ilişki sınıfı içinde değerlendirilir.

İmam ve belde ahalisi arasındaki ilişki türü yukarıdaki ilişki türüne nazaran sosyal etkileşimin zayıf olduğu bir ilişkiye gönderme yapar. Bu ilişkide örf ya da âdetler değil de kurumsallığı çağrıştıran normlar egemendir.⁴⁶⁴ Belde ahalisinin imama ismiyle değil de imam sözcüğüyle hitap etmesi kurumsallaşmış böylesi bir ilişkiye gönderme yapar. Aynı şekilde okul müdürünün isminin geçmemesi de bunu temsil eder. Bu tip ilişkilerde duygusal iletişim yok denecek kadar azdır. Genellikle kişisel çıkarlar ön plandadır. Mahcûb ve grubunun imamla olan ilişkisi bu şekildedir.⁴⁶⁵ Aynı biçimde okul müdürüyle öğrenci Tureyfi arasındaki ilişki böyle bir ilişkiye örnek olarak verilebilir.

Romanda bazı sosyal statüler vardır: kız, erkek, köle, cariyeye. Sağlık asistanı, öğretmen, imam gibi kişinin çeşitli bireysel çabalar sonucunda elde ettiği sosyal statülere sahip karakterler de kitapta geçmektedir. Diğer taraftan Bedevî, Şeyh Hanîn gibi romandaki bazı karakterler sosyal prestij sahibi kişileri temsil eder. Aynı zamanda romanda taziye, baş sağlığına gitmek, evli olmayan bir kızın evli olmayan bir erkekle görüşmesinin sakıncalı bir durum olması, kızın, amcasının oğluyla evlenmesi gibi sosyokültürel değerleri gösteren bazı öğeler de görülmektedir.

⁴⁶³ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 2005, ss. 401-02

⁴⁶⁴ **A.e.**, s. 438-39.

⁴⁶⁵ Nitekim, romanda Mahcûb ve grubu imam hususunda bir şey demezler, onun aylığını belde ahalisinden toplayarak ona verirlerdi. İmam da onların bu durumunu bildiği için, onlara karşıt olacak herhangi bir şey demezdi. Bkz.: Salih, **Ursü'z-Zeyn**, s. 81.

Mahcûb ve grubu beldedeki düzenin istikrarını ve devamını sağlayarak toplumsal bütünlüğün dağılmasını önleyen sosyal bir grup olarak romanda anlatılır. Bunlar, kişilerin ya da grupların toplum düzenine aykırı davranmalarını önlemek için birtakım tedbirler alırlar.⁴⁶⁶ Bu tedbirler toplumu denetleyen sosyal kontroller olarak değerlendirilebilir. Bu tür sosyal kontrollerin bir diğer amacı beldedeki insan ilişkilerini düzenlemektir. Aynı zamanda bahsi geçtiği gibi belde ahalisinin düğün, cenaze gibi ihtiyaçlarını, altyapı sorunlarını karşılarlar. Beldede sosyal denetim ve organizasyonu sağlarlar. Vahada eğlenen bir sosyal grubun yanında mescidde ibadetini yapan bir başka sosyal grup da romanda geçmektedir. Vahadaki grup da mesciddeki grup gibi ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere birbirleriyle iş birliği ve iletişim içerisindeyler.

Romanda özellikle toplumsal sınıfı gösteren birtakım işaretler de vardır. Hacı İbrahim, Umde, Ni'me'nin annesi Sadiye, Mahcûb ve grubu üst tabakadan insanlar olarak tasvir edilir. Özellikle Umde'nin kendi arazilerinde çalışmaları için Zeyn'in de içinde olduğu ırgatları toplaması, Mahcûb ve grubunun belde ahalisinin genelinden daha fazla olan mülkleri, Sadiye'nin soylu bir aileden gelmesi ve baba tarafından zenginliği, toplumun üst tabakasını ortaya koyar.

Sütçü Halime, Amine, Hacı Abdussamed, imam, okul müdürü gibi kişiler de orta sınıfı temsil ederler. Alt sınıftaysa belde ahalisinin küçümsediği Topal Musa, Sağır Aşmane, Kötürüm Buhayt gibi kişiler vardır. Romandaki bu sınıf sisteminde toplumsal hiyerarşi büyük ölçüde servet ve geliri dayanır. Romanda bu iki şeyin yanında soyluluk da üst sınıfı belirleyen bir diğer faktördür.

Bunun yanında bu toplum, açık toplumsal bir tabakalaşmaya sahiptir. Diğer bir deyişle sosyal sınıflar arası geçişleri serbesttir. Kişi istek, çaba ve yetenekleri oranında tabaka değiştirebilir. Örneğin İdris'in ailesi, beldede parmakla gösterilen soylu bir aileden gelmese de babası insanlar arasında gayreti ve samimi komşuluğuyla önemli bir yer edinmiştir. Diğer yandan Zeyn Ni'me'yle evlendikten sonra özellikle annesinin üst tabakaya geçeceğine dair romanın son bölümünde sayfa 96-97'de şöyle bir pasaj geçer:

⁴⁶⁶ A.e., ss. 79-80.

Ne var ki Zeyn Şimdi Hacı İbrahim'in kızı Ni'me'yle evlenecekti. Üstüne üstlük soyu, boyu, aslı Şerefli dört dÖrtlük bir kızla evleniyordu. Kırmızı tuğladan yapılmış bu büyük eve başı dik, ayakları sağlam bir Şekilde girecekti. Girdiğinde ayağa kalkacaklar, çıktıığında da kapıya kadar yolcu edecekler, hastalığında geçmiş olsun gecekler ve hayatının geri kalan günlerini sevgi ve itinadan oluşan rahat bir yatakta geçirecekti.

2. Sosyokültürel Yapıya Dair İzler

İlk bölümdeki Sütçü Halime ve Amine arasındaki diyalogda seyyar bir şekilde süt satışının yapıldığı ve bunun da anlaşıldığı kadarıyla rutin bir olay olduğu görülmektedir. Böylelikle yazar daha ilk başlarda romanın ana olayının hangi sosyal yapıda gerçekleşiyor olduğuna dair bir gönderme yapmaktadır. Böylesi olağan bir durum sonraki sayfalarda anlaşılabacağı üzere, genellikle kırsal kesimlerde olur. Burada da kendine has bir sosyal yapıya sahip olan kırsal kesimin hayat şekline dair bir detay ortaya konulmaktadır. Aynı zamanda süt satış işini yapanın bir kadın olması, bu kesimin sosyal hayatının içindeki meslek gruplarına dair bir bilgilendirme niteliğindedir.

Şeyh Ali'yle alacaklı Abdussamed arasında geçen diyalogda Abdussamed, "Le ilahe İllallah, Muhammedun Resulullah. Peygamber aşkına!" şeklinde bir ifade kullanmaktadır.⁴⁶⁷ Bu, Şeyh Ali'nin söylemiş olduğu haberdan sonra Abdussamed'in şaşkınlığını ortaya koymak adına kullanmış olduğu bir ifadedir. Burada yaşayan insanların şaşkınlıklarında kullanmış olduğu bu tabir, onların kültürel yapılarında dinin işlevsel boyutunu ortaya koyması noktasında önemlidir. Romanın ileriki bölümlerinde de buna benzer ifadelere rastlamak mümkündür. Bu örnek üzerinden kültürün dil üzerinden kendisini nasıl ortaya çıkardığı da görülmektedir.

Romanın ilk sayfalarında kırsal kesimde yaşayan sakinlerin sosyal ilişkilerinin yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Zeyn'in düğün haberi kısa zamanda belde ahalisine yayılmıştır. Sütçü ile müşteri arasındaki tanışıklıkta, öğrenci ile okul müdürü arasındaki haber iletişiminde, alacaklı ile borçlu arasındaki bilgi alışverişinde bu durum gözlemlenmektedir. Diğer taraftan Zeyn'in su kuyusunun orada insanlarla olan ilişkisi de romandaki sosyokültürel yapının izlerini vermesi bakımından önemlidir.

⁴⁶⁷ Salih, *Ursü'z-Zeyn*, s. 5.

İkinci bölümde, Zeyn'in küçükken dişlerinin dökülmesinin nedeninin güneş batarken cinli olduğu söylenilen bir harabeden geçilmesine bağlanması⁴⁶⁸ bu belde yaşayan insanların kültürel olarak garip; gizemli birtakım şeylere inanıyor olduğunun kanıtıdır. Bu duruma benzer bir başka garip şey de sekizinci bölümdeki şu ifadelerdir:

Zeyn'in annesi sol tarafında bir titreme hissetmiş ve bunu iyiye yormamıştı. O, sol tarafında bir titreme olduğunda şüphesiz ya kendisine ya da yakınlarından birine bir kötülüğün geleceğine inanıyordu.⁴⁶⁹

Farklı kültürlerde buna benzer birtakım inançlar görüldüğü gibi bu belde de görülmektedir. Romanda bir düğünde yaşananlar anlatılırken evin bir bölümünde sadece erkeklerin toplandığı bir yer olması ve buraya kadınların girmemesi; servisi dâhi bir erkeğin yapmış olması,⁴⁷⁰ romanın geçmiş olduğu beldedeki kadın-erkek ilişkilerindeki sosyal yapıyı göstermesi bakımından önemlidir. Böylesi bir sosyal yapıda, erkek ve kadın ilişkilerinin seyri, mahrem olanlar ve olmayanlar şeklinde belirlenmektedir. Bunu destekleyen bir başka şey de bu bölümdeki Bekrî'nin düğününde Zeyn'in, içlerinde gelinin de olduğu kadınların toplandığı odaya girmesidir. Buradan da anlaşılmaktadır ki düğün gibi merasimlerde erkek ve kadınların kendilerine ayrılan birtakım özel yerler vardır.

Üçüncü bölümün başında Zeyn'in ilk aşkı olan İzze'nin güzelliği, yağış yağmayan günlerden sonra suya ulaşan bir hurma ağacının yeniden canlanmasına benzetilmişti.⁴⁷¹ Bu benzetmede yer alan unsurlar, insanların yaşamış olduğu coğrafi konumlarının kültürel bir yapı olan dile etkisini göstermesi bakımından kayda değerdir. Ayrıca ilgili benzetme, romanın son bölümünde Fetûme'nin terennüm ettiği şu şarkının sözleriyle de uyumludur: "Erken olgunlaşan tatlı hurmalar, uykumu çalar, fikrimi meşgul edersiniz." Dolayısıyla din, kültürel yapının oluşmasında önemli bir unsursa yaşanan coğrafya da en az onun kadar önemlidir. Altıncı bölümde geçen benzetmeler de belde ahalisinin kültürünün yaşanan coğrafyadan etkilendiğini

⁴⁶⁸ A.e., s. 7.

⁴⁶⁹ A.e., s. 39.

⁴⁷⁰ A.e., ss. 9-10.

⁴⁷¹ A.e., s. 15.

göstermesi bakımından kayda değerdir. Diğer taraftan Umde'nin kızı İzze on beş yaşında evlendiğine göre bu bölgede yaşayan kızların evlilik yaşı bu zaman aralıklarındadır. Anlaşıldığı kadarıyla kızlar buluğa erdiklerinde evlenmeleri için herhangi bir mâni söz konusu değildir. Bu durum belde ahalisinin sosyokültürel yapısını göstermesi bakımından bir diğer önemli husustur.

Diğer yandan Zeyn'in İzze'ye olan aşkını herkesin içinde bağırması ve yazarın bu durumu anlatırken kızın babasının buna içgüdüsel olarak öfke duyduğunu belirtmesi⁴⁷² toplumun değer yargılarını yansıtmaları bakımından üzerinde durulması gereken bir diğer noktadır.

Bu bölümde, göçebe yaşam şeklini benimseyen Kavz Araplarının yaşayış tarzları; ne gibi yerlerde ve nasıl yaşadığı, geçimini hangi yollarla temin ettiği, medenî hayatları vb. aktarılmıştır. Böylelikle roman başlı başına bir sosyal yapı olan iki şeyi ortaya koymaktadır: belde ahalisinin yerleşik yaşamı, Kavz Araplarının göçebe yaşamı. Diğer taraftan yazarın bu beldede yaşayan topluluğu "kızların erkeklerden sakınıp örtündükleri muhafazakâr bir toplum" olarak nitelemesi mevcut sosyal yapının değerlerini ortaya koyması bakımından çarpıcı bir başka noktadır.

Yedinci bölümde evlenme çağına gelmiş kızların kendilerini isteyecek beyaz atlı prensi beklemeleri bu sosyal yapıyla ilgili bir diğer husustur. Bölümün sonunda toplumun yerleşik içme kültüründen bahsedilmektedir:

Şayet vakit kuşluksa yemekten sonra naneli şekersiz çay, vakit ikindiye sütlü ağır bir çay getiriyorlardı. Çaydan sonraysa ister vakit kuşluk ister ikindi olsun tarçınlı veya kakuleli yahut da zencefilli kahve getirirlerdi.⁴⁷³

Sekizinci bölümde de Zeyn'in kaldığı Mervâ Hastanesi'nde yemek kültürüyle alakalı şu ifade geçmektedir:

Balıktan yumurtaya, tavuk etinden kırmızı ete her türlü yemek vardı.⁴⁷⁴

⁴⁷² A.e., s. 16.

⁴⁷³ A.e., s. 20.

⁴⁷⁴ A.e., s. 40.

Dördüncü bölümde sosyal yapının bir unsuru olarak Hanîn'in yaşam şekli, belde ahalisinin geneline bakıldığında örneğine az rastlanılacak cinsten olmasına rağmen benimsenen bir türdendir.

Beşinci bölümde belde ahalisin sosyal yapısında yer alan bir öge olarak kız isteme dile getirilmektedir. Diğer taraftan romanda geçen toplumda birisi öldüğünde taziye, hastalandığında baş sağlığına gitmek son derece önemli bir örf olarak verilmektedir.⁴⁷⁵ Nitekim Amine'yle Sadiye'nin arası bu örfün yerine getirilmemesinden dolayı açılmıştır.

Yedinci bölümde sadece erkek çocukların gitmiş olduğu dini bir eğitim kurumundan bahsedilmesi sosyal hayatın içerisinde eğitimle alakalı bir yapıyı ortaya koyması bakımından önemlidir. Ayrıca yine bu bölümde görüldüğü gibi beldedeki sosyal yapının içinde olan bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi garipsenmemektedir.

Sekizinci bölümde belde ahalisinin kültürel yapısında yer alan düğünden bahsedilmektedir. Bu toplumda genel olarak düğün herkesin katılımı sabahlara kadar eğlendiği, yemeklerin ve içeceklerin ikram edildiği bir merasim olarak aktarılmaktadır. Bu merasime yoldan geçenler de davet edilir ve onlara ikramda bulunulur.⁴⁷⁶

Dokuzuncu bölümde "Aşığım, seviyorum" ifadesi üzerinden sosyokültürel yapının işleyişine dair bir aktarım söz konusudur. Nitekim romanda geçtiğine göre beldede yaşayan insanlar bu ifadeyi, avareliğin bir simgesi olarak görmektedir. İlgili pasaj şöyle geçmektedir:

Ki bu "Aşığım, seviyorum" kelimesi beldedeki babaların aklına tembellik, uyuşukluk ve adam olmama gibi tüm anlamları çağırıyordu.⁴⁷⁷

Bu sosyal yapı içerisinde hayat kadınları da vardır. Bu hayat kadınlığını, köleliğin kaldırılmasından sonra bazı cariyeler yapmaktadır. Bu yapı, muhafazakâr bir toplum nezdinde kabul görmemektedir. Ahali, buradaki kadınların hayasız ve yüz­süz olduğunu düşünmektedir. Bedevî'nin mirası eşi, kızları ve tek oğlu arasında

⁴⁷⁵ A.e., ss. 32-5.

⁴⁷⁶ A.e., s. 38-9.

⁴⁷⁷ A.e., s. 54.

paylaştırılmıştır. Bu paylaşım üzerinden kadınların da mirastan pay aldıkları; ancak erkeklerin daha fazla aldığı görülmektedir. Belde ahalisi, sosyal yapıyı ifsada uğratacak herhangi bir şeye karşı tedbir almaktadır; yukarıda da değinildiği gibi erkek çocuklarını bozacak, kız çocuklarını yoldan çıkaracak diye Seyfuddin'i toplumdan dışlamışlardır. Aynı zamanda hayasız kadınların, baygın bakışlı adamların, düzenbazların ve sefih kişilerin toplumda barınması kabul edilmemektedir. Romanda şu niteliklerde olan kişi "iyi biri" olmaktadır: İçkiden uzak duran, kötü insanlarla vakit geçirmeyen, namazına istikrarlı bir şekilde devam eden, bir mesleğe sahip olup onu hakkıyla icra eden, anne-babası, ailesi, akrabaları, arkadaşları vb. kişilere karşı nazik davranan, dinin vecibelerini yerine getirmek için azim gösteren. Böylelikle romanda toplumun ahlakî yapısı da ortaya çıkmaktadır.

Onuncu bölümde altmış altıncı sayfada tütüncü olan Şeyh Ali'nin ağzında çiğnemelik tütün olduğu aktarılmaktadır. Bu tütün, dumansız tütün tüketiminin en yaygını olan, pipo tütünlerinden yapıp özel harmancılık gerektiren, kıyılıp tatlılaştırılan tütün yaprağının üst dudak ile diş eti arasına alınıp zaman zaman dişlerle çiğnenerek fazla su ve tükürüğün dışarı atılmasıyla kullanılan çiğnemelik tütündür. Yine bu bölümde görüldüğü kadarıyla sosyal yapıda akraba evliliği yaygın ve makbuldür. İzze'nin dayısının oğluyla evlenmesi, Zeyn'in de amcasının kızı Ni'me'yle evlenmesi bu tür evliliklere verilecek örneklerdir. Sayfa seksen üçte, Mahcûb ve grubunun liberal sosyal yapıyı benimsediğine işaret edilmektedir; ancak imamın yanında olan âkil ve muttakiler grubu muhafazakâr bir toplum içinde yaşamayı istemektedir. Bu duruma işaret eden pasajlar şu şekildedir:

Mahcûb'un grubu olan orta cenah bu durumdan çok fazla etkilenmedi. Onlar vahayı da imamı gördükleri gibi kendisinden kaçınılamayan bir kötülük olarak görüyorlardı. Onlar doğal hayatın seyrine etki etmediği sürece belde gençlerinin sarhoş olmasını çok fazla önemsemiyorlardı. Sarhoş bir gencin belde ahalisinden bir adama ya da bir kadına saldırganlığını duymadıkları sürece onlara karışmazlardı. Böylelikle onlar imamın yönteminden farklı bir yöntemi

benimsiyorlardı. Vahanın yıkılması için diğer insanlara olan destekleri, imamın iyi olanın kötü olana galip gelmesi şeklinde değerlendirdiği bir çabadan farklı bir çabaydı.⁴⁷⁸

Mahcûb ve grubu eylemleri, sonuçlarıyla değerlendiren bir anlayışı benimsemektedirler. Şu ifade bu duruma ışık tutmaktadır:

Onlar vahanın ortadan kaldırılmasını, yüklendikleri iş yükünün hafifleyecek olması üzerinden değerlendirirlerdi. Başka çıkar gütmemezlerdi.⁴⁷⁹

Mahcûb ve grubu üzerinden belde ahalisinin yemek kültürüne dair birtakım bilgilendirmeler vardır. Bu ahalinin yemiş olduğu yemek türleri şöyledir:

Kızarmış tavuk, et suyu ile yapılmış mülhiye, tavada yapılan bamya, et suyu, kızarmış et, pirinç, buğdaydan yapılmış ekmek, demirden sacların üzerinde hazırlanan ince pideler, yeşillik, soğan ve turp. Yemek bittikten sonra çay servisi yapılmaktadır.

⁴⁷⁸ A.e., s. 83.

⁴⁷⁹ A.e., s. 84.

SONUÇ

Ursü'z-Zeyn, Tayyib Salih tarafından 1950'lerin sonlarında Londra'da yazımına başlanıp 1962 yılında Beyrut'ta neşredilen bir romandır. Roman, Sudan'ın Kuzey Eyaletinde Nil'e yakın kırsal bir yerleşim yerinde gerek dış görünüşü gerekse hâl ve hareketleri garip olan bir gencin beldenin en güzel kızıyla olan düşüğünü konu edinmiştir. Anlatımında mecaz, teşbih, kinaye gibi dilsel araçların ustaca kullanıldığı roman, okuyucuya estetik ve edebî bir haz vermektedir. Aynı zamanda kurgusallığındaki etkileycilik, seçilen temaların titizlikle ele alınış biçimleri ve içerdiği sembolik öğelerle kendi türündeki romanlar arasında temeyyüz eden bu roman, filme uyarlanmış ve ayrıca Arap dünyasında farklı ülkelerde bir tiyatro oyunu olarak sahnelenmiştir. Tüm bu nitelikleriyle şöhret kazanan roman, birçok dile çevirilerek ulusal sınırları aşmış dünya edebiyatına girebilmiştir.

Ursü'z-Zeyn barındırmış olduğu edebî öğelerle beraber, yoğun ve süslü bir dilin hâkim olduğu bir roman değildir. Arapça dilinin incelikleri kullanılarak ortaya konulan etkileyici bir üslûba sahip olan roman, okuyucunun imgelem yetisini besleyip harekete geçirerek farklı tasavvurlara zemin açmaktadır. Seçkin insanlar yerine sıradan insanlara yer verilmesi, ölçü ve mantığı yüceltmekten kaçınması, olağanüstü hâllere yer açması, daha özgür ve yaratıcı olana yönelmesi, duyguları aklın kontrolünden uzaklaştırması, erdemlerle birlikte aşırılıkları aynı potada eritmesi, tutkuların özgür bir şekilde hareket emesi, anlatımında nesnelliği koruyarak didaktik bir üslûp kullanmaktan çekinmesi gibi özelliklere sahip olan roman bu özellikleriyle klasisizm çizgisinden uzaklaşmaktadır.

Ursü'z-Zeyn gerek ele aldığı konu gerekse içermiş olduğu üslûp ve anlatım diliyle Modern Arap Edebiyatı'nın önemli bir romanı olmasının yanında üzerine inşa edildiği fikirsel zeminle, türünde örnek olarak gösterilen bir yapıt olma hüviyetindedir. Bu bağlamda bir klasik olan roman, üzerinden çok zaman geçse dahi değerini koruyabilecek bir eser olma özelliğine sahiptir.

Ursü'z-Zeyn, olay örgüsü, karakterler, mekân, zaman, anlatım teknikleri gibi yapısal unsurlarıyla edebî bir tür olan romana son derece uygun bir şekilde kaleme alınmıştır. Olay örgüsünün sunuluşunda izlenilen yöntem, romanda geçen

karakterlerin fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak işlenip sunulması, olaylarda geçmiş, şimdi, gelecek şeklinde gidiş-gelişlerle zamanın çok boyutlu ele alınarak işlenmesi, mekânsal öğelerin romanın anlatımını zenginleştirmesi, kullanılan anlatım tekniklerinin çeşitliliği esere artı değer katmıştır.

Görünüşte basit bir konuyu ele alan *Ursü'z-Zeyn*, temelinde yer alan ana düşünce ve bu düşünceyi destekleyen yardımcı düşüncelerin felsefi karakterde oluşuyla düşünsel yönü yüksek felsefi bir romandır. Romanda alt metinde işlenen insan, toplum, toplum içindeki homojen ve heterojen kimlikleriyle gruplar, bu grupların içindeki yabancı unsurlar, bunların merkezinde rölativist bakışla ortaya çıkan “iyi” veya “kötü”, “doğru” ya da “yanlış”, “güzel” yahut “çirkin” nitelikli değişim ve dönüşümler, maddi ya da manevi varlığın ontolojik farklı katmanları ve bunların tezahürleri okuyucuyu düşünsel olarak beslemektedir. Bu bağlamda *Ursü'z-Zeyn*, yazar tarafından bir sanatçı edasıyla arka planda felsefi meselelerin nesnel olarak irdelendiği bir roman karakterindedir.

Ursü'z-Zeyn romanı, geniş çağrışımlar uyandıran anlatım tarzıyla dikkatleri üzerine çeken edebî bir metne sahiptir. Bu edebî metin, salt gerçekliği doğrudan anlatmaktan kaçınarak, dolaylı anlatıma yönelmiştir; birtakım şeyleri telkin etmiş, bunları yaparken anıştırmalar kullanmış, gerçekliği açık ve net belirtmek yerine onu imalarla anlatmıştır. Böylelikle metin kendisini inşa ederken sembolik düşünmeye önem vererek evrensel olana ulaşmak istemiştir. Bu niteliklere sahip olan *Ursü'z-Zeyn* romanının metni, ona sembolik bir roman olma özelliği katmıştır.

Ursü'z-Zeyn, içermiş olduğu sembolik öğeler itibariyle çok katmanlı anlam yapısına sahip bir romandır. Romanda yer alan bazı sözcük ya da ifadeler, bu sözcük ya da ifadelerin gönderiminde bulunduğu imgeler, bunların temel ve yan anlamlar olmak üzere anlamsal çeşitliliği, ayrıca romandaki bazı olay ve olgular, bu olay ve olguların zihinsel çağrışımları, yine romandaki bazı karakterler ve bu karakterlerin bazı davranışları, bu davranışların diğer insanlardaki yansımaları vb. bütün bunlar, romandaki çok katmanlı anlamsal yapıyı ortaya çıkartan unsurlardır.

Ursü'z-Zeyn, Sudan'ın sosyokültürel dokusunu içermesiyle aynı zamanda sosyal roman kategorisine girmektedir. Bu sosyokültürel yapısıyla roman, Kuzey Sudan kırsalının toplumsal ilişkilerine, sosyal statülerine, içindeki rollere, hayat

tarzlarına, gelenek ve göreneklerine, birtakım inançlarına, değer yargılarına, bazı sosyal kurumların işleyişlerine, demografik yapıya, bu yapının birbirinden farklı nüanslarına, yine bu yapının yerleşim yerlerine, coğrafi koşullara vb. değinmektedir. Böylelikle roman, Sudan'ın Kuzey Eyaletinde bir beldede bir topluluğun sosyokültürel düzenini vererek aslında sosyolojik açıdan bir Sudan panoramasını ortaya koymaktadır. Roman, bu panoramada insanların bireysel ve toplumsal olarak nasıl yaşadığını gözler önüne sermektedir. Böylelikle okuyucu, romanda bireyler arasındaki ilişkileri gözlemleyerek toplumsal işleyişin nasıl olduğunu görebilmektedir. Bu bağlamda roman, farklı sosyolojik açılardan bir araştırma nesnesine de dönüşmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbas, İhsân: “Nazra fî Mileffî’l-Edebi’s-Sûdânî”, **Âdâb**, Lübnan, No:5, 1975, ss. 110-12.
- Abduh, Bedevî: **eş-Şi’ru fî’s-Sûdân**, Kuveyt, el-Meclisu’l-Vataniyu li’s-Sekâfe ve’l-Âdâb, 1981.
- Abûd, Şevki. Muhammed: **Mu‘cemu Udebâi’l ‘Âlem**, Kâhire, Daru’l- Müellif, 2016.
- Adorno, Theodor, W.: **Edebiyat Yazıları**, Çev. Sabir Yücesoy, Orhan Koçak, İstanbul, Metis Yayınları, 2004.
- Ahmed, H. M. Mohamed: **Sudan: The Christian Desing**, y.y., The Islamic Foundation, 1989.
- Ahmed, Matîr Sa’d Gays: **es-Sekâfetü’l-Arabiyyetu’l-İslâmiye ve Eseruhâ fî Müctemai’s-Sûdânî’l-Garbî**, Bingazi, Dârü’l-Kütübi’l-Vataniyye, 2005.
- Akarsu, Bedia: **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975.
- Aktaş, Gündüz: **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2001.
- Aktaş, Şerif: **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1991.
- Akyol, Hasan: “Bilgi vermeye dayalı metinler ve öğretimi”, **Çağdaş Eğitim**, Nisan, C.CCLIII, 1999, ss. 7-13.
- Antakyalıoğlu, Zekiye: **Roman Kuramına Giriş**, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2013.
- Aktulum, Kubilay: **Metinlerarası İlişkiler**, 2. bs., Ankara, Öteki Yayınevi, 2000.
- Auerbach, Eric: **Mimesis: Batı Edebiyatında Gerçekliğin Tasviri**, Çev. Herdem Belen, İstanbul, İthali Yayınları, 2019.
- Avcı, Meral: “Sudan”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXVII, 2009, ss. 458-59.

- Aykaç, Mehmet: “Func”, **DİA**, Ankara: TDV, C.XIII, 1996, ss. 216-18.
- Aytaç, Gürsel: **Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990.
- _____ **Genel Edebiyat Bilimi**, 2. bs., İstanbul, Say Yayınları, 2009.
- _____ **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Say Yayınları, İstanbul, 2009.
- Aytür, Aytür: **Henry James ve Roman Sanatı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Bakhtin, Michail: **Karnavaldan Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar**, Çev. Cem Soydemir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Balla, A. S. Mohommed: **The Semantic Implication of Names in The Wedding of Zein**, Khartoum, University of Khartoum, 2007.
- Bayram, Tolunay: **Tarihin Defacto Firavunları Nubialılar ve Devam Eden Tarih**, 2017, (Çevrimiçi), <http://arkeofili.com>, 10 Temmuz 2019.
- Berry, LaVerle: **Sudan: A Country Study**, 5. bs., Washington, Federal Research Library of Congress, 2015.
- Bia’lî, Hefnâvî: **et-Tayyib Sâlih ve’l-İbdeu‘ el-Kitâbî: er-Rûye el-Cemâliye ve Etyâfu Elvânî’r-Rivâye**, A’tebe, Mecmûatu’l-Yâzûrî el-İlmiye, 2011.
- Bilgegil, M. Kaya: **Edebiyat Bilgi ve Teorileri: Belâgat**, Ankara, Salkımsöğüt Yayınları, 1980.
- Bland, S. D.: “Romanda Fiziksel ve Sosyal-Kültürel Çevre”, **Roman Teorisi**, Der. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, ss. 266-78.
- Bozkurt, Nebi: “Nûbe”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXIII, 2007, ss. 222-23.

- Budak, Ali: **Roman Kimlik Kùltür: Kuramsal Metin İncelemeleri**, İstanbul, Bilge Kùltür Sanat, 2017.
- Cassou, Jean: **Sembolizm Sanat Ansiklopedisi**, Çev. Özdemir İnce, İlhan Usmanbaş, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006.
- Cevizci, Ahmet: **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınları, 1999.
- Collins, Robert O.: **Târihu's-Sûdân el-Hadîs**, Çev., Mustafâ Mecdî el-Cemmal, Kâhire, el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-'Âmme li'l-Kitâb, 2015.
- Ceyhan, Semih: "Remiz", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXIV, 2009, ss. 558-60.
- Çetişli, İsmail: **Metin Tahlillerine Giriş 2**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Farabi: **es-Sıhah**, "kvn", md., C.VI, Beyrut, Dâru'ı'l-İlm li'l-Melayin, 1985, ss. 2189-91.
- Cündî, Derviş: **er-Remziyye fi'l-edebi'l-Arabî**, Kahire: Dâru Nahdati Mısır, t.y.
- Dayf, Şevkî: **Târîhu'l-Edebi'l-Arabî**, Kâhire, Dâru'l-Meârif, C.X, 1960.
- Demiryörek, Meral: **Roman İncelemesinin Teorik Temelleri ve Uygulamaları Orhan Hançerlioğlu Hikayeden Öte Romandan Beri**, İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010.
- Derrida, Jacques: **Edebiyat Edimleri**, Çev. Mukadder Erkan, Ali Utkur, İstanbul, Otonom Yayıncılık, 2009.
- Descartes, René: **A Discourse of Method**, PDF Books World.
- Desûkî, Kemâl: **Dirâsât fi'l-Müctema'î's-Sûdânî**, Kahire, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1973.
- Develioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 1992.

- Dırar, Sâlih Dırar: **Târihu's-Sûdân el-Hadîs**, 4. bs., Beyrut, Daru Mektebeti'l-Hayât, 1968.
- Durmuş, İsmail: "Mustafa Lutfî Menfelûtî", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXVIII, 2004, ss. 134-36.
- _____ "Remiz", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXIV, 2009, ss. 556-58.
- _____ "Üslûp", **DİA**, Ankara, TDV, C.XLII, 2012, s. 383-85.
- Eco, Umberto: **Açık Yapıt**, Çev. Pınar Savaş, İstanbul, Can Yayınları, 2001.
- Eagleton, Terry: **Edebiyat Kuramı**, Çev., Esen Tarım, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1990.
- el-Bedevî, A. Muhammed: **et-Tayyib Salih Sîratu Kâtibin ve Nâssin**, Kâhire, ed-Dâru's-Sekâfiye li'n-Neşr, 2000.
- el-Biyevmî, M. Receb: "Eşher Kıssâ Âtifiye fi's-Sûdân", **Hilâl**, Mısır, No:2, 1984, ss 122-29.
- Eliot, T. S.: **Edebiyat Üzerine Düşünceler**, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1983.
- el-'Atvî, Mus'ad Bin 'Îd: **el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Hadîs**, Tebûk, Mektebetu'l-Melik Fahd el-Vataniye, 2009.
- en-Nessâc, Seyyid Hâmid: **Bânûrâmâ'r-Rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-Hadîse**, Kâhire, Müessesetu'l-Meârif li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1980.
- en-Nur, M. Yedeyye: **Mevsimu'l-Hicre ile's-Şemâl li't-Tayyib Salih, Takvîm 'Âkdî-Edebî**, Nî Delhî, Sitâr li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2016.
- Engin, Nihat: "Osmanlılar'da Kölelik", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXVI, 2002, ss. 246-48.
- ez-Zekî, M. Abdurrahman: "el-Halve beyne't-Taklid vet-Tecdid nahve Müessesetü Numûzeciyye li Ta'limil-Kur'an", **Mecelletu Buhûsi'l-Kur'ani'l-Kerîm ves-Sünne** y.y., No:II, 2015, ss. 121-161.
- Merkezi**
- en-Nebeviye,**

- Fazlıoğlu, Şükran: “Tâhâ Hüseyin”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXVIII, 2010, ss. 377-79.
- _____
“Tevfîk el-Hakîm”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXI, 2012, ss. 13-4.
- Forster, E. M.: **Roman Sanatı**, Çev. Ünal Aytür, İstanbul, Adam Yay., 1985.
- Gâzî, Halid Muhammed: **et-Tayyib Salih, Sîratun ve Şehâdât min Mahattâtî’i-l’Umr**, Cîze, Vekâletu’s-Sahâfe el-Arabiye, 2015.
- Göka, Şenol: **İnsan ve Mekân**, İstanbul, Pınar Yayınları, 2001.
- Gökberk, Macit: **Felsefe Tarihi**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1974.
- Görgün, Hilal: “Mısır”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXIX, 2004, ss. 555-57.
- _____
“Mısır”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXIX, 2004, ss. 569-75.
- Gözler, H. Fethi: **Avrupa’da ve Bizde Yazar ve Eserleriyle Edebiyat Akımları Yardımcısı1**, İstanbul, Damla Yayınevi, 1976.
- Grillet, A. Robbe: **Yeni Roman**, Çev. Asım Bezirci, İstanbul, Ağaoğlu Yayınları, 1981.
- Gülensoy, Tuncer: **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Gümüş, Semih: **Roman Kitabı**, İstanbul, Can Yayınları, 2011.
- Halil, Halîl Ahmed: **Mevsû’a A’lâmi’l-Arabi’l-Mubdi’în fi Karni’l-İşrîn**, y.y., Dâru’l-Fâris li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, C.II, 2001.
- Hasan, Hamdunallâh M.: “Dârfûr”, **DİA**, Ankara, TDV, C.VIII, 1993, ss. 490-91.
- Hawley, John C.: **Encyclopedia of Postcolonial Studies**, London, Greenwood Press, 2001.

- Holt, Peter Malcolm: **el-Evliyâ ve's-Sâlihûn ve'l-İslâm fi's-Sûdân**, Çev. el-Cüneyd Ali Ömer, Henri Riyâd, 3. bs., Beyrut, Dârü'l-Cîl, 1986.
- Huseyn, Abdullah: **es-Sûdân: Mine't-Târîhi'l-Kadîm ilâ Rihleti'l-Be'seti'l-Mısriyye**, Kâhire, Müessesetü Hindavî li't-Ta'lîm ve's-Sekâfe, C.I, 2012.
- _____ **es-Sûdân: Mine't-Târîhi'l-Kadîm ilâ Rihleti'l-Be'seti'l-Mısriyye**, Kâhire, Müessesetü Hindavî li't-Ta'lîm ve's-Sekâfe, C.II, 2012.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b.Mükerrem b.Ali el-Ensârî: **Lisânu'l-Arab**, Beyrut, Dâru's-Sadr, t.y..
- İLHAN, Attilâ: **Gerçekçilik Savaşı**, İstanbul, Yazko Yayınları, 1980.
- Karataş, Turan: **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Sütun Yayınları, 2011.
- Kâsım, 'Avnü's-Şerîf: **el-İslâm ve'l-Arabiyye fi's-Sûdân**, Beyrut, Dârü'l-Cîl, 1989.
- Kavas, Ahmet: "Sudan" **DİA**, Ankara, TDV, C.XXXVII, 2009, ss. 459-61.
- _____ "Sudan" **DİA**, Ankara, Ankara, TDV, C.XXXVII, 2009, ss. 461-65.
- Kaya, Mahmut: "İskender", **DİA**, Ankara, TDV, C.XXII, 2000, ss. 555-57.
- Kefeli, Emel: **Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları**, İstanbul, Akademik Kitaplar, 2009.
- Kiraz, Erkan: **Etimolojik Türkçe Sözlük: Kelime-Köken**, PDF, 2006, (Çevrimiçi), <https://turuz.com/storage/Dictionary>, 25 Eylül 2020.
- Kolcu, Ali İhsan: **Edebiyat Kuramları**, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınları, 2008.

- Öykü Sanatı, 4. bs. Konya, Salkımsöğüt Yayınevi, 2015.
- Kundera, Milan: **Roman Sanatı**, Çev. Aysel Bora, İstanbul, Can Yayınları, 2012.
- Kutluoğlu, M. Hanefi: “Kavalalı Mehmed Ali Paşa”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXV, 2002, ss. 62-65.
- Marshall, Gordon: **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yay., 2005.
- Mes’ad, Bevlus: **el-Hebeşe ev Etîyubyâ fî Munkalib min Târîhihe**, Kâhire, D.N Kâhire, 1935.
- Mirgenî, Hâşim: “Tahavvülâtü’r-Rivaiyyetu’s-Sûdâniyyeti fî’t-Tis’iniyyât vemâ ba’d”, **Mecelletü Tebeyyün li’d-Diraseti’l-Fikriyye ve’s-Sekâfiyye**, No:2, 2012, PDF, (Çevrimiçi), 15 Ocak 2020, ss. 101-16.
- Moran, Berna: **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, 9. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, 1994.
- Mûsâ, Sabâh: **et-Tasavvuf fîs-Sûdân: Mazâhir Hayât ve Te’sir alaş-Şâri’is-Sûdân**, 2007, (Çevrimiçi), <http://midad.com/article>, PDF, 29 Temmuz 2019.
- Noon, T. W.: “Modern Edebiyat ve Zaman Kavramı”, **Roman Teorisi**, Der. Philip Stevick, Çev. Sevim Kantarcıoğlu, Ankara, Akçağ Yayınları, 2010.
- Okay, M. Orhan: “Edebiyat”, **DİA**, İstanbul, TDV, C.X, 1194, ss. 395-97.
- Ömer, Amr: **es-Sûdân: Târîhun Muzdarib ve Mustekbelun Gâmid**, 2015, (Çevrimiçi), PDF, 21 Ekim 2019.
- Öz, Mustafa: “Muhammed Ahmed el-Mehdî”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XXX, 2005, 496-99.
- Özel, Sevgi: **Türkçe Sözlük**, Ankara, Karınca Ajans Yayıncılık, 2012.

- Özön, Mustafa N.: **Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü**, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1954.
- Öztürk, Levent: “Etiyopya”, **DİA**, Ankara, TDV, C.XI, 1995, ss. 491-96.
- Parla, Jale: **Don Kişot’tan Bugüne Roman**, 7. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Pamuk, Orhan: **Saf ve Düşünceli Romancı**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- Pospelov, N. G.: **Edebiyat Bilimi**, Çev. Yılmaz Onay, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2005.
- Püsküllüoğlu, Ali: **Öz Türkçe Sözlük**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1971.
- Ra’d, Seyyid Abdullah: “Alâiku’l-Habeşe bi’l-Bilâd el-Arabiye fi’l-Câhiliye ve’l-İslâm”, **Mecmau’l-İlmî el-Arabî**, Dimeşk, C.VIII, No: 2, 1928, ss. 65-159.
- Ricoeur, Paul: **Zaman ve Anlatı:Üç /Kurmaca Anlatıda Zamanın Biçimlenişi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Royle, Nicholas, vd.: **Şu Edebiyat Denen Şey:Okumak, Düşünmek, Yazmak**, Çev. Mukadder Erkan, İstanbul, Notos, 2016.
- Salih, Tayyib: **el-A’mâlu’l-Kâmile**, Beyrut, Dâru’l-‘Avde, 1996.
- _____ **Ursü’z-Zeyn**, Beyrut, Daru’l-Cîl, 1997
- _____ **Ursü’z-Zeyn: Rivâye ve Seb’u Kasas**, Beyrut, ed-Dâru’s-Şarkiye li’t-Tibâa’ ve’n-Neşr, 1967.
- _____ **The Wedding of Zein: & Other Stories**, Çev. Denys Johnson-Davies, Londra, Heinemann Educational Books, 1968.
- _____ **Die Hochzeit Des Zain**, Çev. Stefan Reichmuth, Berlin, Unionsverlag, 1992.
- _____ **Les noces de Zeyn et autres récits**, Çev. Anne Minkowski, ACTES SUD, Arles, 2014.

- _____ **Le nozze di al-Zain**, Çev. Lorenzo Declich, Daniele Mascitelli, Palermo, Sellerio Editore Palermo, 2013. _____ **Wesele Zajna**, Çev. Jolanta Kozłowska, Sopocie, Smak Słowa, 2010.
- _____ **Zejnova svadba**, Çev. Srpko Leštarić, Clio Publishing Company, Belgrade, 2016.
- _____ **Arûs-i Zeyn**, Çev. Sâdık Dârâbî, Tahran, İntişârât Buteymâr, 2016.
- _____ **Zeyn'in Düğünü**, Çev. Zeynep Neslihan, İstanbul, İnsan Yayınları, 1195.
- _____ **Mevsimu'l-Hicre ile'ş-Şemâl**, Beyrut, Daru'l-'Avde, 1966.
- _____ **Season of Migration to the North**, Çev. Denys Johnson-Davies, Londra, Heinemann Educational Books, 1969.
- _____ **Benderşâh: Dav'ül-Beyt**, Beyrut, Daru'l-'Avde, 1971.
- _____ **Benderşâh: Meryûd**, Beyrut, Daru'l-'Avde, 1976.
- Samatar, Sofia: **Nonstandard Space: Tayeb Salih, Fantasy, and World Literature**, Madison, University of Wisconsin-Madison, 2013.
- Sartre, Jean-Paul: **Edebiyat Nedir**, Çev. Bertan Onaran, 3. bs., İstanbul, Can Yayınları, 2008.
- Sebbî, Osmân Sâlih: **'Alakatu's-Sûdân bi-Etîyubyâ 'abra't-Târîh**, Kâhire, Mektebu'l-A'lâm, 2002.
- Selâm, Muhammed Zaglul: **Dirâsât fî'l-Kıssa el-Arabiye el-Hadise**, Kâhire, Münşetu'l-Maarif, 1973.
- Selçuk, Kemal: "Öyküde Dramatik Yapı", **Adam Öykü**, C.LVII, Mart-Nisan 2005, ss. 61-63.
- Seyyid, Eymen Fuâd: "İskenderiye" **DİA**, Ankara, TDV, C.XXII, 2000, ss. 574-76.

- Stanzel, Franz K.: **Roman Biçimleri**, Çev. Fatih Tepebaşılı, Konya, Çizgi Kitabevi, 1997.
- Subhî, Muhyiddin: “Akâsîsu’t-Tayyib Sâlih”, ‘**Abkariyu’r-Rivâye el-Arabiye**, Der. Recâ en-Nakkâş, Beyrut, Daru’l-‘Avde, 1985.
- Şâkir, Mahmud: **Sûdan**, Beyrut, el-Mektebetu’l-İslâmiyye, 1981.
- Şebîke, Mekki: **es-Sûdân ‘Abre’l-Kurûn**, Kahire, Lecnetü’t-Te’lîf ve’t-Terceme ve’n-Neşr, 1964, ss. 5-8.
- Şükayr, Naum: **Târîhü’s-Sûdân**, thk. Muhammed İbrâhim Ebû Selim, Beyrut, Dârü’l-Cîl, 1981.
- Tekin, Mehmet: **Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları)**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2006.
- Timuçin, Afşar: **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Bulut Yayınları, 2004.
- Todorov, Tzvetan: **Edebiyat Kavramı**, Çev. Necmettin Sevil, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2011.
- Ülken, Hilmi Ziya: **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Ürün, Ahmet Kazım: **Modern Arap Edebiyatı**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2015.
- Wayne, Booth, C.: **Kurmacanın Retoriği**, Çev. Bülent O. Doğan, İstanbul, Metis Yayınları 2012.
- Watt, Ian, vd.: **Roman ve Gerçek Etkisi**, Çev. Mehmet Sert, İstanbul, Donkişot Yayınları, 2002.
- Wellek, Rene, vd.: **Edebiyat Teorisi**, Çev., Ömer Faruk Huyugüzel, İzmir, Akademi Kitabevi, 1993.
- Yalçın, Cevdet: **Roman Özetleri**, 5. bs., Yargı Yayınevi. Ankara, 2002.
- Yazıcı, Halîm: **es-Sûdân ve’l-Hareketü’l-Edebiyye**, Beyrut, el-Câmiatü’l-Lübnaniyye, 1985.
- Yesûi, Robert Kâmbil: **A’lâmu’l-Edebi’l-Arabiye el-Mu’asır**, Beyrut, eş-Şirketu’l-Muttehide li’-Tevzî‘, C.II, 1996.
- Zima, Peter V.: **Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi**, Çev. Mustafa Özşarı, İstanbul, Hece Yayınları, 2004.

ÖZGEÇMİŞ

İbrahim Günaydın, 22 Nisan 1987 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, Orta ve Lise öğretimini İstanbul'da tamamladı. 2010 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2010 İstanbul Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimine başlayan Günaydın, 2012 senesinde İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Tefsir alanında *Te'vilatu'l-Kur'an'da Hikmet Kavramı* başlıklı tezi sunarak eğitimini başarıyla tamamladı. Bu yıllarda İstanbul'da Tacettin Yavuz Hoca'dan rahle başı eğitimle doğu usulü klasik medrese eğitimi müfredatında yer alan *Emsile, Binâ, İzzî, Şerh'ul-Mugnî, İzhar, Katru'n-Nedâ, Şuzürü'z-Zeheb, Behcetü'l-Mardiye, Molla Camî, Risaletü'l-Eseriye, Mugn-i Tullab, Fenâri, Alâka, Telhîs fi'l-Belâga, Şerhu'l-Akâid* gibi sarf, nahiv, mantık, usul-u akaid, Arap Dili ve Belagatı'na dair klasik eserleri okuyarak Arapça alanındaki eğitimini sürdürdü. Bu zat-ı muhterem tarafından, yaklaşık beş yıl süren uzun soluklu bu kıymetli rahle-i tedris sonrasında, özellikle Arapça alanında eğitim verebilme salahiyyetini gösterme hüviyetiyle ön planda olan icazet belgesi almaya uygun görüldü.

Diğer taraftan ikinci bir lisans eğitimi olarak 2009 senesinde girmiş olduğu İstanbul Üniversitesi Doğu Dilleri: Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2013 senesinde mezun oldu. Derslerinde göstermiş olduğu başarı sayesinde aynı üniversitenin Çift Anadal Programı üzerinden Felsefe Bölümü'nü okumaya hak kazandı. 2014 senesi itibarıyla de Felsefe Bölümü'nden lisans derecesi elde etti. Böylelikle ileride yapacağı çalışmalara temel teşkil edecek olan ilahiyat, edebiyat ve felsefe alanlarında gerekli alt yapıyı kazanmış oldu. Akabinde İstanbul Üniversitesi'nde eğitim-öğretim alanında bir yıl formasyon aldıktan sonra Mimar Sinan Üniversitesi Felsefe Bölümü'nde yüksek lisans eğitimine başladı. Bu üniversitedeki yüksek lisans eğitiminde, felsefî olanın edebî olanda tezahürü şeklinde nitelenebilecek olan Alman Romantisizmine yönelerek *F. Schlegel'in Fragmanları Özelinde Witz Kavramı* başlıklı yüksek lisans tezini başarıyla sunarak 2019 senesinde bu bölümden mezun oldu.

2010-2012 yılları arasında İlmi Araştırmalar Merkezinde (İLAM) araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2016 yılında, *1001 Gece Masalları*'nın kız kardeşi olarak görülen ve Türkçe'ye ilk defa kazandırılacak olan *101 Gece Masalları (Kitâbu Mie Leyle ve Leyle)* kitabını Arapça'dan Türkçe'ye çevirerek 2017 yılında Ayrıntı Yayınları'nda yayımladı. Aynı zamanda *Metafordan Gerçekliğe: Wittgenstein'da Dil-Anlam Bağlamında "İnşaat Ustası" Metaforu* (III. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, 15-17 Mayıs 2014, Sakarya), *Hakikatin Gölge Oyunları (Felsefe Çocuğu, Haziran, 2014)*, *Felsefi Soruşturmalar Bağlamında Wittgenstein'da Dilin Yeni Doğası* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Topluluğu, XXIII. Kongresi 27 Aralık 2013), *Bir Postmodernistin Kavgası: Derrida'da Dilbilimsel Göstergenin Ne'liği ve Gösterilenin Sınırsızlığı* (İstanbul Üniversitesi Felsefe Topluluğu, XXIV. Kongresi, 27 Mayıs 2014) gibi birtakım makale ve denemeler kaleme alarak bunları zikri geçen ilgili kongrelerde sundu.

2010 yılından bugüne değin farklı kurumlarda A1'den C1'e kadar Arapça öğretiminin farklı seviyelerinde dersler verdi. 2015 yılından bu yana Arapça Kitap Çeviri Teknikleri, Medya Arapçası, Arapça Yabancı Dil Sınavı (YDS Arapça), Arapça Konuşma Kulübü, Orta ve İleri Seviye Arapça Grameri, Arapça Roman Okumaları gibi Arap Dili ve Edebiyatı eğitiminde daha özel kitlelere hitap eden dersler vermekte olup edebiyat, felsefe, Arap Dili ve Edebiyatı, dil felsefesi, çeviribilim gibi alanlarda çalışmalarına devam etmektedir.